

TURUN
YLIOPISTO

PEKKA NIEMI

Rohkea ja utelias

TURUN YLIOPISTON
PSYKOLOGIAN LAITOS
1922–2022

Pekka Niemi

Rohkea ja utelias

Turun yliopiston psykologian laitos 1922–2022

© Pekka Niemi ja Turun yliopisto, Psykologian ja logopedian laitos 2021

Kannen kuvat: Turun yliopiston arkisto, Peter Sandström

Ulkoasu ja taitto: KMG Turku / Mia Thon

Paino-Kaarina 2021

ISBN 978-951-29-8612-5

Sisällys

Lukijalle	8
Aika ennen Turun yliopistoa	12
Psykologia tulee Turun suomalaiseen yliopistoon.....	18
Eino Kaila – deus ex machina?	19
Sielutieteen laboratoriosta psykologian laitokseen 1922–1955	22
Rivakka ensimmäinen vuosikymmen.....	24
Kaila Helsingin Yliopistoon – suunta muuttuu	28
Pekka Hakkarainen: J.E. Salomaan aika 1931–1955.....	29
Ensimmäinen assistenttuuri	29
Opetus.....	31
Laboratorion tutkimustoiminta.....	33
Älykkyystutkimus	33
Persoonallisuuden psykologia	38
Kehityopsykologia	42
Kasvatuspsykologia	43
Työn ja ammattien psykologia.....	44
Psykologian laboratorio Salomaan esimieskaudella	46
Psykologian laboratorio nähtynä vuodesta 2020	48
Oma oppiaine luodaan.....	58
Psykologian laitoksen toteutuminen.....	61
Pioneeriajan opetus, tutkimus ja yhteiskuntaan vaikuttaminen	66
Opiskellen oikeaksi psykologiksi.....	70
Melskeinen 1970-luku: opiskelijat kehityksen moottorina	78
Opiskelijat löytävät voimansa.....	79
Fobia kuoriutuu nahastaan – osallistuminen ja edunvalvonta	79
Politiikan tulo ja lähtö	83
Voimaa omasta kulttuurista.....	87
Ohjat omiin käsiin	96
Hallinto omaksi työkaluksi	97

Opetus kohti yhteiskuntaa	100
Tutkimuksen murrosvaihe	105
Avoveteen – ymmärrys yhteisestä tehtävästä	109

Yhteinen visio tuottaa uusia avauksia..... 118

Nuoren henkilökunnan tulikoe	119
Kokeellisen psykologian muodonmuutos	121
Soveltava psykologia: kohti uudistettua ammattikoulutusta	124
Opiskelu ammattimaistuu	127

Avautuminen ulospäin – hintana sisäinen eriytyminen134

Toimintaympäristö paisuu	135
Oppimistutkimuksen keskus.....	138
Psykonet – valtakunnallinen voimannäyttö	143
Avoin yliopisto – psykologian opintoja suurille joukoille	145
Entä aivot – neuropsykologia ja kognitiivinen neurotiede	147
Tajunta ja tietoisuus – psykologian klassikolla maailmalle	153
Haaveesta todeksi – opetusklinikan menestystarina	157
Hiirten aggressiosta koulukiusaamiseen.....	159
Ulos maailmaan ministeriön tuella – Kiusaamisen vastainen koulu.....	163

Opetuksen ja opiskelun vuosikymmen.....176

Resurssit ovat yhteiset.....	177
Näyttöön perustuva psykologikoulutus: 2000-luvun koulutusvisio	180
Tieteellisyys ja ammatillinen koulutus – kuin tuli ja vesi?	182

Oivalluksia ja törmäyksiä 186

Tekemisellämme on merkitystä	187
Hyvän laitoshallinnon perinne jatkuu	187
Ei aina käy niin – hyvien ideoiden hautausmaa	191

2010-luvun uusi yliopisto 200

Mitä te siellä oikein teette?	201
Vuoden 2009 yliopistolaki: tutkimuksen ahdinko.....	202
Mullistuksesta uuteen menestykseen	206
Tutkimus elpyy – kohti valoisaa 2020-lukua.....	210

Tervetuloa, 200-vuotispäivä!216

Henkilöhakemisto.....	220
-----------------------	-----

Lukijalle

Tieteellisen instituution menneisyydestä kirjoittaminen ei aina ole helppoa edes ammattihistorioitsijalle, mutta varmasti se on hankalampaa maallikolle, joka on itse ollut mukana tapahtumissa usean vuosikymmenen ajan. Kun Turun yliopiston psykologian oppiaineen elinkaaresta kirjoittaminen uskottiin minulle, tein kolme työtäni koskevaa päätöstä. Katsoin hyödylliseksi pehmentää luonnostaan tarjoutuvaa kronologista esitystapaa, koska se on omiaan piilottamaan sellaisia suuria linjoja, joiden esille nostamisen ymmärrän tarpeelliseksi. Toiseksi päätin tehdä parhaani jälkiviisauden välttämiseksi. Edeltäjien työn väheksymiseen vain harva ryhtyy, mutta myös väärällä tavalla ymmärtävä asenne menneen sukupolven panosta kohtaan voi tuottaa ylhäältä päin tulevan, päähän taputtelevan asenteen, josta puuttuu kunnioitus. Silloin ei huomata, että nykyhetken paremmat välineet ja laajempi osaaminen ovat mahdollisia, koska tietä ovat raivanneet edelläkävijät, joilla on ollut visioita. Psykologiassa he joutuivat toteuttamaan niitä aina 1980-luvulle asti vallinneen aineellisen puutteen keskellä, joka antoi kaikessa näkyvän leiman arkiselle työlle. Kol-

manneksi päätin välttää oppiaineen 100-vuotisen historian esittämistä johdonmukaisesti toteutuneena menestystarinana. Tieteellisen instituution jäsenet, opiskelijoita myöten, panevat oman persoonansa peliin. Epäonnistumiset ja ristiriidat kuuluvat arkeen siinä missä menestys ja yhteistyö. Huolettisesti laadittu ja ammattimaisesti arkistoidut laitosten neuvoston¹ pöytäkirjat antavat myös näistä kaikista puhuttelevia esimerkkejä. Konkreettisen kuvan varhaisemmasta vaiheesta saa yliopiston vuosikertomuksista, joihin filosofian oppiaineen esimiehet ovat kirjanneet psykologian laboratorion tärkeimmät tapahtumat. Ensimmäisten vuosikymmenien tarkastelu, vaikka suppeanakin, on perusteltua, sillä jo niiden aikana erottuvat monet tieteellisen kiinnostuksen kohteet, jotka myöhemmin ovat tehneen paluun, tosin oman aikansa asussa. Tämän teoksen painopiste on kuitenkin siinä kaudessa, joka alkoi oppiaineen itsenäistyttyä filosofiasta 1950-luvulla. Teen rajauksen levollisin mielin, sillä kiinnostunut lukija voi perehtyä sitä edeltävään aikaan hyvin laaditun historiikin avulla.² Sen kirjoittaja, professori Pekka Hakkarainen suostui ystävällisesti antamaan käyttööni osan tekstistään, josta muodostui luku J.E. Salomaan aika 1931–1955.

Oppiaineen työ voidaan esittää sille osoitetun tarkoituksen hoitamisena. Yliopisto ei tavallisesti anna siitä tarkkaa kuvausta, useimmiten on riittänyt maininta tieteelliseen tutkimukseen perustuvasta korkeimmasta opetuksesta. On mielenkiintoinen kysymys, missä määrin työyhteisö on kyennyt avaamaan tätä yleistä määritelmää arkisen toiminnan kielelle. Turun yliopiston psykologian oppiaineessa vakiintui vuosituhanen vaihteeseen mennessä näkemys, että sen tehtävä muodostuu neljästä osasta, jotka vaikuttavat toisiinsa. Lähitehtävät ovat tutkimus, opetus ja opiskelu. Niistä sukeutuu neljäs eli yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Käytän tätä nelijakoa soveltuvien tavoin luonnehtimaan oppiaineen työtä myös niinä vuosikymmeninä, jolloin sen osista puhuttiin toisilla nimillä, toisinaan verhotummin tai sitten ei ollenkaan.

Monet entiset työtoverit ja oppilaat ovat osoittaneet kiinnostusta kirjoitus-työtäni kohtaan ja antaneet käytännön tukea. Haastattelupyyntöön mutkattomasti suostuneet olivat erityinen voimavara: Jukka Hyönä, Heikki Hämäläinen, Ari Kaukiainen, Terttu Kauppinen, Esko Keskinen, Soili Keskinen, Riitta Kinnunen, Matti Laine, Valde Mikkonen, Pirkko Niemelä, Outi Nieminen, Oili Pyysalo, Majjaliisa Rauste-von Wright, Antti Revonsuo, Hannele Räihä, Christina Salmivalli, Minna Varjonen, Marja Vauras ja Mikko Ylinen. Kirjallisesti muistojaan ovat jakaneet Inari Harju-

niemi, Salla Ibrahim (o.s. Reinikainen), Tapio Korhonen, Riikka Korja, Timo Makkonen, Päivi Miettinen, Oili Pyysalo ja Yrjö Uusi-Heikkilä. Valokuvia ovat antaneet käyttööni Nicklas Hägen, Matti Laine, Timo Makkonen, Markku Saari-
nen ja Teuvo Tanner. Turun yliopiston mediapankki ja arkisto olivat helposti lähestyttäviä Petra Virran asiantuntijavalla avulla. Jukka Hyönä ja Matti Laine ovat kommentoineet tekstiä useaan otteeseen. Parhaat kiitokseni kaikille teille!

Raumalla 20. kesäkuuta 2021
Pekka Niemi

VIITTEET

¹ Yliopiston valtiollistaminen vuonna 1975 toi mukanaan kollegiaalisen kolmikantaisen hallintomallin, jossa myös opiskelijat olivat mukana. Oppiaineen asiat käsiteltiin laitoksen neuvostossa. Laitokseen saattoi kuulua useita oppiaineita.

² Pekka Hakkarainen, *Turun yliopiston psykologian laitoksen historia 1922–1972*. Turun yliopisto, psykologian tutkimuksia 1984, n:o 71. Kyseessä on sosiologian tutkijana uran luoneen Hakkaraisen psykologian sivulaudaturtyö pääaineen vaihtamisen jälkeen.

Aika ennen Turun yliopistoa

Turun yliopiston psykologian oppiaine laskee historiansa alkaneen siitä, kun vastanimitetty filosofian professori Eino

Kaila perusti psykologian laboratorion vuonna 1922. Näin syntytarina myös kerrataan kaikissa lähteissä. Kailan aloitetta edelsi Turun Kuninkaallisessa Akatemiassa ja sen seuraajassa Keisarillisessa Aleksanterin-Yliopistossa usean oppineen työ, jossa näkyy selvä kiinnostus psykologiaan.

Historiallisesti merkittäviä olivat monioppineen Henrik Gabriel Porthanin psykologian luennot Turun Kuninkaallisessa Akatemiassa 1700-luvun lopulla, joista on säästynyt oppilaiden kirjoittamat muistiinpanot. Niihin perehtynyt Johan von Wright alkaa kat-sauksensa ”60 vuotta psykologiaa Turun yliopistossa” siteeraamalla Porthanin ajatuksia ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta ihmisen kehitykseen:

*Men så vist det är, att det gifves
ursprungliga olikheter i människors
själs krafter, så vist är ock det, att
graderna af dessa medfödda själs kraf-*

*ternas utveckling hel och hållit bero
af mer el. mindre gunstiga utvärtes
omständigheter. Medelmåttiga krafter
kunde ända til förundran skötas och
stärckas samt däremot de utomordent-
ligaste alldeles undertryckas.¹*

Merkille pantavaa on, että Porthanin teksti on nimenomaan psykologiaa. Se avautuu kohtuullisella vaivalla nykyylukijalle, paikoin ajatuksenkulku kantaa yli 200 vuoden nykyaikaan asti:

*Psychologien delas in fac. Appetitiva
et cognoscitiva: den sednare hör til
Logican, den förra til Moralen.*

*Själén är så nära förenad med
kroppen, och närmast med organa
mentalie, at hon utom dem ej kan
hafva något begrepp om det som är
utom henne. Då organerna äro friska
och i ordning, är det ordning och
sammanhang i själen perceptioner
och tankar, och versa vice. Organa
utom själen äro döda Maschiner.²*

Psykologian avulla tulee mahdolliseksi järjen äänellä vastustaa yliluonnollisuuteen taipuvilla kuvitelmilla ratsastavia puoskareita, jotka ovat yleiseksi

vahingoksi. Porthanin loppupäätelmässä näkyy yksi nykyisen kognitiivisen psykologian tunnetuista löydöksistä:

*Om hennes verckningar kunde nogare bestämmas än härtils skedt; så skulle trollare, besvärjare, magnetiserade, och de flere innehafvare och utöfvare, af föregifna onaturliga konster må heta, icke hafva så lätt spel än nu, då man kan utgifva förverkningar af utomordentliga krafter och hemligheter, hvad högst sannolikt ej annat var än blott verkning af phantasien, men ej blifvit el. kunnat blifva bevist, at vara det. På vissa sidor är vår phantasie, som synes så gräntslös, ganska inskränkt.*³

Porthanin luennot perustuivat hänen laajaan lukeneisuuteensa ja kykyynsä muodostaa kokonaisnäkemysä. Hänen jälkeensä kului noin 50 vuotta, kunnes julkaistiin ensimmäinen suomalainen psykologian oppikirja, sekin ruotsiksi kirjoitettuna.⁴ Se oli suppea, 68-sivui-
nen teos, jonka ehkä ainoaksi ansioksi jäi vaikutteiden antaminen Zacharias Joachim Clevelle, jonka oppikirja *Försök till lärobok i Psykologi* (1854) käännettiin suomeksi vuonna 1869 nimellä *Sielutieteen oppikirja*.⁵ Suomenkielinen termistö oli lähes kokonaan luotava tätä tarkoitusta varten, mikä oli kaukana helposta.⁶ Myös myöhemmin julkaistut oppikirjat edustivat lähinnä eräänlaista filosofista psykologiaa. Tätä ei ole syytä

hämmästellä, koska kokemusperäinen psykologinen tutkimus teki Euroopassa vasta tuloaan 1800-luvun puolivälistä alkaen ja lähinnä Saksassa.

Porthanin jälkeen kului kokonainen vuosisata ennen kuin varsinainen psykologinen tutkimus alkoi Suomessa. Wilhelm Wundt oli perustanut kokeellisen psykologian laboratorion Leipzigin yliopistoon vuonna 1879. Siitä tuli Mekka nuorille miehille, jotka suhtautuivat mentaalisten ilmiöiden tutkimukseen kokemusperäisesti. Helsingin yliopistosta lähtivät 1880-luvulla Hjalmar Neiglick ja Arvi Grotenfelt tekemään väitöskirjojaan⁷ Leipzigiin. Kumpikin puolusti niitä Helsingissä muutaman vuoden kuluttua. Väitöskirjat olivat täysin uuden psykologian hengen mukaisia, ja hetken näytti siltä kuin tieteenala olisi saanut lupaavan alun Suomessa. Neiglick kuitenkin menehtyi lavantautiin pian väittelensä jälkeen⁸ ja Grotenfeltin kiinnostus kohdistui pysyvästi pois empiirisestä psykologiasta⁹.

Saatiin odottaa vuoteen 1916, kunnes 26-vuotias Eino Kaila puolusti väitöskirjaansa *Über die Motivation und die Entscheidung*¹⁰. Aihe tuntuu yhä häkellyttävän ajankohtaiselta eikä sisältöön perehtyminenkään jätä nykylukijaa kylmäksi. Koehenkilöt (filosofian ylioppilas neiti D; filosofian kandidaatti O; Kaila itse) saivat nähdäkseen etupäässä murtoluvuista koostuvia aritmeettisia tehtäviä. Koehenkilö O koki päässänsä vaikeaksi ja hän selvisi yhteensä 104

tehtävällä runsaan kahden kuukauden aikana, kun taas D ja K saivat kumpikin ratkaistavakseen yli 200 tehtävää. Koska pääaihe oli tahdonalainen akti (motivaatio), vastasivat he ensin joko kyllä tai ei kysymykseen, haluavatko he yrittää tehtävän ratkaisemista. Viive vastauksen antamiseen mitattiin sekuntikellolla. Tärkeä elementti oli, että heti varsinaisen vastauksen jälkeen koehenkilö raportoi, miten hän koki tehtävän luonteen (”Bewusstheit”) ja sen mahdollisen ratkaisutavan (”Erlebnisse”; ks. Kaila, 1916, s. 12–14; esimerkki s. 38). Väitöskirja on kiinnostavaa luettavaa ainakin niille tämän päivän kognitiivisille psykologeille, jotka ovat käyttäneet niin sanottua verbaalista protokollaa ongelmanratkaisun tutkimuksessa.

Näin suomalainen kokemuseräinen psykologia oli saanut uuden pioneerin lähes 30 vuotta Neiglickin ja Grotenfeltin lyhytaikaiseksi jääneen avauksen jälkeen.

¹ F. Waldstedt: Grundritning til läran om människans själ af Professoren och Ridd. H.G. Porthan. Teoksessa: *Henrici Gabrielis Porthan: Opera Omnia II*. Edidit Porthan-Seura. Turku, 1963, 174–175. Johan von Wrightin arvostava kommentaari, ks. von Wright: *60 vuotta psykologiaa Turun yliopistossa*. Turun yliopiston psykologian tutkimuksia 1983, n:o 62, 1. Porthanin luennot ovat ilmeisesti vuodelta 1788. Rymättylän kirkkoherra Fredrik Waldstedt on ollut muistiinpanojen omistaja, ei niiden tekijä. Ks. Viljamaa, Toivo. Kieli Porthanin psykologian luennoissa. *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita*, 2016, 7, 9–47, s. 18.

² Henrici Gabrielis Porthan: *Opera Omnia II*, s. 132

³ op.cit., s. 167.

⁴ Snellman, J. W.: *Filosofisk Elementar-Curs. Första Häftet: Psychologien*. Zacharias Haegström. Stockholm 1837.

⁵ Erinomaisen katsauksen 1800-luvun suomalaisen psykologian kehitykseen on kirjoittanut Jouko Aho: Kamarioppineita ja laboratoriopsykologeja, piirteitä psykologian tieteenkäsitteistä 1800-luvun Suomessa. Teoksessa Rauno Endén (toim.), *Historiallinen arkisto* 94, 7–80. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1989.

⁶ Viihdyttävän kuvauksen kääntämistyön käytännöstä on kirjoittanut Arvo Lehtovaara: Sata vuotta suomalaista psykologiaa. Piirteitä psykologian oppikirjojen ja sen yliopistollisen opettamisen kehityksestä Suomessa. Teoksessa Martti Samooja & Yrjö Venna: *Suomen psykologit Finlands psykologer* 1967. Helsinki:

Suomen Psykologiliitto r.y. Finlands Psykologförbund r.f., 1967.

⁷ Hjalmar Neiglick, Zur Psychophysik des Lichtsinns. *Philosophische Studien* 1888, 4(1), 28–111. <http://vlp.mpiwg-berlin.mpg.de/library/data/lit4144?> Noudettu 14.2.2017.

Arvi Grotenfelt, *Das Webersche Gesetz und die psychische Relativität*. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son, 1888. Jo väitöskirjan nimestä voi päätellä sen olleen luonteeltaan teoreettinen, vaikka kohteena oli empiirisen psykofysiikan tuottama lainalaisuus.

⁸ Neiglickin ennenaikainen kuolema on antanut aiheen spekuloida sillä, millaiseksi suomalaisen psykologia olisi hänen vaikutuksestaan saattanut kehittyä. Hänen väitöskirjansa herätti poikkeuksellista huomiota. Siihen ovat viittaneet muun muassa William James sekä James McKeen Cattell ja itse Wilhelm Wundt kirjoitti siitä kiittävän esipuheen (Aho, op.cit., s. 48; James McKeen Cattell: *The psychological laboratory at Leipsic* (sic). (<https://psychclassics.yorku.ca/Cattell/leipsic.htm>). Noudettu 1.2.2019; Seija Haapasalo: *Psykologian alkuvaiheet Helsingin yliopistossa: johdatus suomalaisen psykologian historiaan*. Helsingin yliopisto: psykologian laitos, yleisen psykologian osasto B 1, 1976, s. 14.

Tällaiset pohdinnat ovat kuitenkin historian tutkijoiden vierastamaa kontrafaktuaalista päättelyä eli jossittelua. Sitä paitsi Neiglick itse näyttää jo ratkaisseensa asian, kun hän väitöskirjan ilmestymisen vaiheessa suuntaasi kiinnostuksensa moraalifilosofiaan tavalla, joka pikemminkin ennakoisi sosiologi Edvard Westermarckin kuuluisia tutkimuksia (esim.

Nils Mustelin: *Hjalmar Neiglick*. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr. 414, Levnadsteckningar 6, s. 187–194.

⁹ Esim. Aho, m.t., s. 76.

¹⁰ Eino Kaila, *Über die Motivation und die Entscheidung. Eine experimentell-psychologische Untersuchung*. Helsingfors: Druckerei der finnischen Litteratur-Gesellschaft, 1916.

Psykologia tulee Turun Suomalaiseen Yliopistoon

Eino Kaila – deus ex machina?

Kailalla oli Helsingistä tullessaan psykologiaa koskeva suunnitelma valmiina. Harvoin jos koskaan on kysytty, miten tuleva vaikutusvaltainen filosofi perusteli itselleen tämän hänelle lähinnä akateemisena syrjähyppynä esittäytyvän panostuksen. Siihen hänellä toki oli kaikki tieteelliset valmiudet, sillä vuonna 1916 hyväksytty väitöskirja oli omaperäinen ja taitavasti toteutettu psykologinen tutkimus. Yllättävää kyllä, sen esivaiheita ei ole selvitetty ainakaan suomalaisten psykologien teksteissä, joissa yleensä lähdetään laboratorion perustamisesta Turun Suomalaiseen Yliopistoon. Suomalaisen tieteellisen psykologian historiassa Kaila aiheellisesti esittäytyy uranuurtajana, mutta miten on selitettävissä 31-vuotiaan filosofin nopea edistyminen kokeellisen psykologian kansainvälisen eturivin tuntumaan? Oliko Kailalla vaikutteiden antajia Keisarillisessa Aleksanterin-Yliopistossa? Vai saiko hän niitä ulkomailta? Kailan ilmestyminen psykologiaan on kaikessa epätodennäköisyydessään dramaattinen,

mikä ei ollut hänelle vierasta muillakaan elämänaloilla. Joka tapauksessa oli niin, että emotiede filosofiaan verrattuna psykologian näkyminen oli vähäistä varhaisessa suomalaisessa akateemisessa maailmassa. Paradoksin makua onkin siinä, että juuri filosofi(e)n ansiosta kokemusperäinen psykologia juurtui Suomeen.

Eino Kaila, Turun yliopiston filosofian professori 1922 (1921)–1930. Turun yliopiston arkisto.

Yritys löytää selitys Kailan kiinnostukseen väitellä filosofian sijasta psykologiasta ja perustaa laboratorio muutama vuotta myöhemmin jää tämän teoksen ulkopuolelle, niin kiehtova kuin aihe onkin. Lyhyt perehtyminen mahdollisiin tärkeisiin vaikuttimiin oikeastaan vain lisää ihmetystä. Oppihistoriallisesti asia lieene ratkaistu Manu Jääskeläisen tekmällä analyysillä Kailan väitöskirjan sisältämistä viittauksista¹, mikä hyvin perustein liittyy Kailan Würzburgin koulukunnan yhteyteen. Kailan itsensä muutamaa vuotta varhempi kirjoitus antaa tukea Jääskeläisen näkemykselle:

”Nykyajan sielutiede, sekä filosofinen että varsinaisesti tieteellinen, onkin sentähden – kuten pitkin rintamaa voi huomata – assosiatio-psykologian liioitteluja vastaan. ...Sama assosiatio-psykologialle vastakkainen suunta huomataan, kuten sanottu, myös ahtaammassa tieteellisessä, kokeellisessa psykologiassa.”²

Tämä 23-vuotiaana kirjoitettu lyhyt katsaus sisältää kannanotot, joista johtaa selkeä polku sekä väitöskirjaan että 1920-luvulla Turun kaudella julkaistuihin tutkimuksiin persoonallisuudesta, tarkkaavaisuudesta ja havaitsemisesta. Avoimeksi kuitenkin jää kysymys, mistä Kaila sai innoituksensa. Olihan filosofia vielä 1900-luvun alun Keisarillisessa Aleksanterin-Yliopistossa aivan toisenlaisessa kurssissa kuin sielutiede.

Itse asiassa Kailan myöhempi seuraaja Turussa ja kilpahakija Helsingissä, Jalmari Edvard Salomaa, antaa lohduttoman kuvan psykologisen tutkimuksen harjoittamisen mahdollisuuksista:

”...Kun en halunnut uhrata väitöskirjaan, jota pidin vain ”opinnäytteenä”, kovin monta vuotta, minulle olivat mahdollisia vain filosofian-historialliset tai psykologiset aiheet. Psykologia oli silloin vielä enimmäkseen ”kirjoitustuolipsykologiaa”, josta en välittänyt. Halusin tehdä jonkin kokeellisen työn. Mutta kun Helsingissä ei ollut psykologian laitosta, sellaista siellä ei voinut suorittaa.”³

Ajallisesti Salomaan aprikointi sijoittuu samoihin vuosiin kuin Kailan päättös tehdä kokeellisen psykologian alaan kuuluva väitöskirja. Jäljelle jää siis hiljainen ihmetys ja tutkimukselle otollinen kysymys: mistä aihe tuli, keiden kanssa Kaila siitä puhui ja mikä hänet vakuutti valinnan pätevydestä?⁴

VIITTEET

¹ Manu Jääskeläinen, *Eino Kailan psykologia: rakenne ja kehitys. Käsiteanalyttinen teoreettinen tutkimus*. Helsingin yliopisto. Psykologian laitos, soveltavan psykologian osasto, 1983, s. 35–42.

² Eino Kaila: *Kiertokatsaus. Muutamista sielutieteen peruskäsityksistä*. Aika, 1913, n:o 7, s. 59–63.

³ J.E. Salomaa: *Eräs lapsuus ja nuoruus*. Porvoo: WSOY, 1954, s. 158–160.

⁴ Ihmetyksineen tämän kirjoittaja on hyvässä seurassa. Kailan ajattelun kehitystä tarkastelleet esitykset eivät ole päässeet sen pitemmälle. Käteen jäävät ainoastaan hänen edeltävät psykologiaa sivuavat teoreettiset julkaisunsa, joissa ilmenee kiinnostus sielunelämän dynamiikan tutkimiseen. Jääskeläinen, emt; Mikko Salmela: *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava, 1998, s. 120–121. Mahdollinen vihje voi löytyä Kailan kirjeenvaihdosta (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjekokoelmaluettelo, nro 643)

Sielutieteen laboratoriosta psykologian laitokseen 1922–1955

Turun Suomalainen Yliopisto avattiin juhlallisesti 27.6.1922. Tapahtumaa oli edeltänyt ennennäkemätön työ kansalaiskeräykseen. Avajaisiin mennessä oli yliopiston rakennekin ehtinyt ottaa muotonsa. Jo vuotta aikaisemmin, toukokuussa 1921 oli käytännössä perustettu humanistinen ja luonnontieteellinen tiedekunta, kun nimitettiin seitsemän professoria. Yksi heistä oli filosofian oppituolin haltijaksi tullut Eino Kaila, joka toi mukanaan sekä kiinnostuksen että kyvyn tutkia psykologisia kysymyksiä. Perustelu sielutieteen laboratorion pystyttämiseksi filosofian oppiaineen yhteyteen ei ollut

Kailan idea, vaan asiaan vaikutti Turun Yliopistoseuran keskuskomitea, joka ”ajatellessaan filosofian mahdollista tutkimusta Turun yliopistossa koetti viitata alaan, joka koskettaa todellista elämää, vaikuttaa hedelmillään mahdollisimman välittömästi kansan henkisen rakenteen lujittumiseen. Tällaisena tieteen alana voitiin esittää sielutiede, psykologia. Viime aikojen tapahtumat antoivat erikoista aihetta joukkopsykologisten ilmiöiden tutkimiseen.”²¹ Näin psykologian laboratorio saattoi aloittaa toimintansa yliopistorakennuksen yhdessä huoneessa jo kesällä 1922. Nykyinen psykologian oppiaine pitää tätä perustamisvuotenaan, sillä laboratorio on eri muodoissaan toiminut siitä lähtien ilman katkoa.

Entinen Hotelli Phoenix, yliopiston päärakennus 1922–1954. Kirsti Lagerspetz muistaa, että filosofian, kasvatustieteen ja psykologian yhteisen huoneen ikkunasta oli upea näky Kauppatorille. Turun yliopiston arkisto.

Rivakka ensimmäinen vuosikymmen

Tutustuminen Turun laboratorion työhön ja sen tuloksiin voi olla yllättävää lukijalle, joka on tottunut ajattelemaan, että merkittävää psykologiaa on Suomessa tehty vasta 1950-luvun lopulta lähtien. Julkaisutoiminta ei nykyisen mittapuun mukaan toki ollut laajaa, mutta se sijoittui ajoittain maailman mitassakin eturiviin, erityisesti mitä tulee kokeelliseen psykologiaan. Salomaan arvostelusta Helsingin yliopiston ”kirjoitustuolipsykologiasta” ei näkynyt jälkeäkään, sillä laboratorioon alettiin heti hankkia ajanmukaista välineistöä. Myös soveltavaa tutkimusta harjoitettiin, ja siinäkin näkyivät kansainväliset kontaktit.

Kaila piti heti kesällä 1922 kaksi luentoa, joista toinen käsitteli psykologiaa. Syyslukukaudella hän luennoi ”Kokeellista psykologiaa (näköhavainnoista, demonstratioin). Jälkimmäisellä luennolla 6 kuulijaa. Johtanut 1 oppilaan kokeellispsykologisia töitä”.² Laboratorio sai osakseen runsasta huolenpitoa. Siellä oli

”suoritettu suurempi määrä psykologisia kokeita; lisäksi on kaksi oppilasta työskennellyt itsenäisesti, toinen niistä keräten aineksia optillisia käsittämisperosseja koskevaa tutkimusta varten, josta hän valmistaa laudatur kirjoitusta filosofiassa. Laitokseen on lukuvuoden kuluessa hankittu seu-

*raavat aparaatit: Rotatiotakhistoskooppi, Ranschburgin mnemometri, Mousitin värinsekoitusaparaatti, 2 elektromagneettista esteriometeriä, kymografi, plethysmografi, ergografi, 3 sähkömoottoria, varjokuvakone, sekä muutamia anatoomisia malleja, kuva-
tauluja, papereita väritutkimuksia varten ynnä joukko tarve-esineitä ja -aineita.”³*

Tarmokas filosofian professori antoi lentävän lähdön laboratorion tutkimukselle. Jo seuraavana vuonna ilmestyi arvostetussa saksalaisessa tiedelehdessä Kailan artikkeli, jolla on yhtymäkohta oppiaineen nykypäivään.⁴ Koesarja oli ennakkoluuloton, hahmopsykologian inspiroima yritys ratkaista kysymys, muuttuuko objektin havaittu sijainti tilassa välittömästi silmänliikkeen mukana vai viiveellä. Ilmestyi myös Kailan laaja teos ”Sielunelämän rakenne”.⁵ Se on vahva todiste hänen laajasta perehtyneisyydestään psykologian tieteellisiin kysymyksiin. Hänen laaja-alaisuudestaan on jossain määrin hämmäntäväkin näyttö Turun yliopiston sarjassa julkaistu 114 sivun laajuinen empiirinen tutkimus 2-7 kuukauden ikäisen vauvan reaktioista ihmiskasvoihin.⁶ Sen tekemistä varten Kaila matkusti Wieniin työskennelläkseen puolen vuoden ajan Charlotte ja Karl Bühlerin maailman kuululla lastenlinikalla.

Psykologian laboratoriossa teki opin-
näytetöitään pienehkö joukko ylioppi-

laita. Heistä kaksi on jättänyt pysyvän jäljen suomalaiseen tieteeseen. Alaa vaihdettuaan Pentti Renvall eteni historian professoriksi tullessa myöhemmin myös Helsingin yliopiston kansleriksi. Niilo Mäki puolestaan aloitti muun muassa suomalaisen neuropsykologian. Hänen tuotantonsa psykologiassa ja kasvatustieteessä oli laaja, vaikka hän ei milloinkaan väitellyt. Tämä ei kuitenkaan ollut este sille, että hänet nimitettiin tieteellisten ansioidensa perusteella Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun professoriksi. Entä mitä Renvall ja Mäki saivat aikaan Eino Kailan oppilaina 1920-luvulla?

Renvallin psykologian opinnot kruunasi hänen vuonna 1929 julkaistu laaja tutkimuksensa stereokineettisistä ilmiöistä.⁷ Siinä on kysymys tasokuvien havaitsemisen muuttumisesta kolmiulotteiseksi, kun kuvio saatetaan tietyllä tavalla liikkeeseen, esimerkiksi pyörimään ympyrää. Kailan ohjaajan ote tulee monella tavalla esille. Jo tutkimusraportin nimiölehdellä on maininta ”übersetzt und herausgegeben von E. Kaila” (kääntänyt ja julkaissut E. Kaila). Raportti alkaa ”julkaisijan esipuheella”, joka on runsaan kahden sivun pituinen. Se antaa nykylukijalle myös kuvan laboratorion sijoittumisesta psykologiatieteen kansainväliseen kenttään sekä Kailan suhtautumisesta lahjakkaaseen oppilaaseensa:

”Esillä olevassa Turun (Åbo) yli-

opiston psykologisessa laboratoriossa tehdyssä tutkimuksessa tutkittiin systemaattisesti erikoista, liian vähän huomioitua stereokineettistä ilmiötä (Benussi, Musatti). Kokeellisen työn kuluessa havaittiin, että ilmiö – päinvastoin kuin tähän asti saatavilla olleissa töissä – on teoreettisesti edes jollain tavalla tyydyttävästi ymmärrettävissä ”hahmoteorian” periaatteista käsin (Wertheimerin ja Köhlerin merkityksessä), mutta tämän se tekee niin pakottavalla tavalla, että stereokineettinen ilmiö todellakin antaa suorastaan loistavan todisteen noiden periaatteiden laajamittaisesta merkityksestä.

Tutkimuksen, joka kohoo kauas yli tavanomaisten oppilastöiden, on herra Renvall toteuttanut itsenäisesti; myös teoreettisen aiheen työstämisessä hän on suorittanut itsenäisen panoksen; näkemykseni mukaan hän on saattanut teoreettisen taustaselvityksen niin pitkälle kuin se on mahdollista psykofyysisen tutkimuksen nykytilassa.”⁸

Vaikka Renvall heti tämän jälkeen jättikin filosofian ja psykologian, näyttää hänen hahmopsykologisesta suuntautuneella kokeellisella työllään olleen vaikutusta siihen, miten hän myöhemmin teoretisoi historian tutkimuskohteita.⁹ Psykologian laboratoriossa ei hänen tutkimustaan jatkettu. Kiinnostava yksi-

tyiskohta on, että havaintoilluudioista vuonna 1970 väitellyt Kyösti Kolehmainen suunnitteli ja teki oppilaidensa kanssa jatkotutkimuksia kolmiulotteisesta havaitsemisesta.¹⁰ Teoreettinen yhteys Renvallin tutkimukseen on ilmeinen. Renvall puolestaan väitteli historiasta vuoden 1939 joulukuussa vähemmän tavallisissa olosuhteissa: ”... Niinpä toimeenpantiin väitöstilaisuus joulu-kuun 20. p:nä, jolloin yliopiston kirjastossa tarkastettiin kahden ilmahälytyksen välisenä aikana filosofiankandidaatti

Eino Kaila ja koehenkilö filosofian ja psykologian yhteisessä ja ainoassa huoneessa huoneessa 1920-luvulla. Turun yliopiston arkisto.

Pentti Renvallin kirjoittama väitöskirja.”¹¹

Toinen Kailan tunnetuksi tullut oppilas oli Niilo Mäki. Hän jätti sekä psykologiaan että kasvatustieteeseen pysyvän jäljen runsaalla julkaisutoiminnallaan, jolla on selkeä soveltava ilme.¹² Mäki oli monella tavalla aktiivinen toimien muun muassa ylioppilaskunnan puheenjohtajana. Hänen tekemisistään psykologian laboratoriossa ei ole vuosikirjoissa mainintaa. Syy lieenee siinä, että jo ennen maisteriksi tuloaan vuonna 1927 hän työskenteli Frankfurt am Mainissa sota-aivovammojen kuntoutukseen erikoistuneen Adhémar Gelbin ohjauksessa. Tästä sukeutui *Psychologische Forschung*-lehteen artikkeli, jossa Mäki jatkoi Gelbin ja hänen työtoverinsa Kurt Goldsteinin kuuluisaksi tekemää tapaustutkimusta¹³ päähän haavoittuneesta saksalaisesta sotilaasta. Mäki oli mitä ilmeisimmin tehnyt edullisen vaikutuksen ohjaajaansa, sillä 23.9.1928 oli Turun Sanomissa otsikko ”Huomattavia luentoja Turun Yliopistossa” ja sen alla seuraava johdantoteksti:

”... Kun professori Gelbillä on erityistä harrastusta Turun Yliopistoa kohtaan, johtuen siitä, että eräs tämän yliopiston kasvateista on hänen oppilaanaan saavuttanut huomattavaa menestystä, voitaneeko toivoa, että saksankieltä ymmärtävät yliopiston ystävät ensi tiistaina ja keskiviikkona klo 7–8 lukuisasti saapuivat kuuntelemaan etevän tutkijan esityksiä.”¹⁴

Heti torstaina 27.9. Turun Sanomat julkaisi yksityiskohtaisen ja kiittävän selostuksen luennoista tuoden esille, kuinka ”jo esitelmöitsijän persoona kuvasti syvää ihmisrakkautta - juuri sitä vaatii ja luo noiden isänmaansa riveissä maailmansodassa aivoistaan loukkautuneiden hoito, joiden sielunelämän tutkiminen on osoittautunut tieteelle niin hedelmälliseksi”. Niilo Mäki puolestaan palasi aivovammojen kuntoutukseen heti Talvisodan jälkeen, jolloin hän pani alkuun ja johti sitä koskevaa psykologista työtä 1950-luvulle asti.¹⁵

Humanistinen tiedekunta valitsi Kailan dekaanikseen jo vuonna 1923. Hän ei tässäkään roolissa pitänyt kynttiläänsä vakan alla. Ajat olivat toisinaan melkeisiä, sillä 1920-luvun alulle yleensä ja Turun Suomalaiselle Yliopistolle erityisesti oli ominaista suomalaisen kansallisen hengen korostaminen. Tämä johti toisinaan riitoihin, joissa viljeltiin kovaa kieltä. Tapahtui, että yliopisto halusi nimittää arkeologian ja sivistyshistorian professoriksi henkilön, jonka rasitteisiin paikalliset kansallismieliset piirit ja lehdistö lukivat riikinruotsalaisen vaimon ja ruotsinkielistä koulua käyvän tyttären. Tämä tieteen asioihin sekaantuminen oli Kailalle liikaa. Vuonna 1925 hän julkaisi oman kantansa, yhdeksänsivuisen kirjoituksen¹⁶, josta ei siviilirohkeutta puuttunut:

... Näin käy ilmi, että aitosuomalaisuus on vallan valkohehkuisena pala-

vaa kansallisuuskiikkaa. Se on sokeaa ja niin kuin kaikki kiihko samalla uskottoman tarkkanäköistä havaitsemaan, onko jollakulla vai eikö ole joku vallan määrätty uskonvivahtus. Tämän mukaan se arvostelee ihmisiä eikä suinkaan heidän tekojensa, reaalisten aikaansaannostensa mukaan. Jos joltakulta vaan voidaan epäilläkin puuttuvan ”oikea” kansallinen uskonvivahtus, julistetaan hänet kelvottomaksi katsomatta siihen, tuotetaanko siten ehkä vahinkoa juuri kansalliselle sivistystyölle.”¹⁷

Kailan psykologian luennot olivat suosittuja. Vuosikirjat raportoivat kuulijoita olleen yleensä noin 30. Tämä on paljon yliopistossa, jossa professoreja oli 13 ja opiskelijoita muutama sata. Nykytermein voi laboratorion tutkimuksen liittää yleiseen psykologiaan, jossa kokeellinen menetelmä oli kunniaansa. Julkaisutoiminnassa Kaila tähtäsi ulkomaille, erityisesti saksalaisiin tiedelehtiin. Aika alkoi kuitenkin loppua vuosikymmenen loppuun mennessä. Helsingin yliopisto oli luonnollisesti houkuttelevin ympäristö energiselle tutkijalle, ja siellä tuli hakuun filosofian professuuri. Siihen nimitettiin Kaila, jolle myönnettiin ero Turun Yliopistosta¹⁸ heinäkuussa 1930. Hänen seuraajakseen tuli Jalmari Edvard Salomaa, joka voitti kilpahakijansa, dosentti Erik Ahlmanin.¹⁹

Kaila Helsingin Yliopistoon – suunta muuttuu

Salomaan ja Kailan akateemiset urat ristesivät tavan takaa. Ikätovereina Helsingin yliopistossa he opiskelivat filosofiaa. Salomaallekaan ei väitöskirjan aiheen löytäminen ollut helppoa, sillä Helsingin yliopiston laitos ei tuntunut inspiroivalta.²⁰ Kumpikin työskenteli 1920-luvulla Turun yliopistossa; Kaila kutsuttuna filosofian professorina ja Salomaa erinäisissä tehtävissä. Hän toimi muun muassa Turun Suomalaisen Yliopistoseuran kansalaiskeräyksistä vastaavana yliasiamiehenä 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla – aikana, jolloin kansan karttuista käsi oli jo muuttunut kärktyisäksi.²¹ Suurin toivein aloitettu keräysmatka Amerikan suomalaisiirtolaisten luo sai sekin alakuloisen ilmeen. Suomalaiset olivat jakautuneet eri piireihin, ja näillä oli tulehtuneet keskinäiset välit. Sosialistit muun muassa kielsivät Turun yliopiston lähetystältä pääsyn tilaisuuksiinsa.²²

Salomaan nimitystä Turun yliopiston filosofian professoriksi edelsi hänen ja Kailan välinen katkeraksi äitynyt kilpahaku Helsingin professuuriin.²³ Kailan perinnölle ei siten voinut odottaa jatkajaa filosofiassa sen paremmin kuin psykologiassakaan. Ymmärrettävää olisi ollut sekin, että psykologian laboratorio yksinkertaisesti lakkautetaan. Tältä säästyttiin, sillä yhdessä suhteessa Salo-

maa ja Kaila muistuttivat toisiaan; sen aikaisen filosofian parhaiden perinteiden mukaisesti kumpikin oli tieteen moniotelija. Myös Salomaalla oli hetkensä kokeellisen psykologian parissa. Hän teki vuonna 1914 kokeita Wundtin laboratoriossa Leipzigissa, ja sodan jo ollessa syttymässä hän sai myös käyttöönsä kotimatkalta lähteneiden työtovereiden koetulokset. Hän ei kuitenkaan pitänyt aineistoa riittävänä väitöskirjaa varten ja hanke raukesi.²⁴ Salomaa väitteli filosofiasta vuonna 1918.

Jalmari Edvard Salomaa, Turun yliopiston filosofian professori 1931–1955. Turun yliopiston arkisto.

Salomaan psykologinen kiinnostus kohdistui kansanvalistustyöhön, mistä on näyttönä myös hänen monipuolinen työhistoriansa 1920-luvulla ennen professuuria.²⁵ Psykologian laboratoriolle oli koko hänen kautensa aikana kasvatuspsykologinen ilme, ja se on ymmärrettävissä tätä taustaa vasten. Niinpä laboratorion tutkimus jatkui saaden vain toisenlaisen sisällön. Filosofian alalla toteutunut ja poleemisuuden asteelle edennyt ammatillinen kilpailu Kailan kanssa ei näytä vaikuttaneen laboratorion kohtaloihin. Itse asiassa Kaila vaikutti positiivisella lausunnollaan Salomaan valintaan seuraajakseen filosofian professoriksi sekä esitti vielä viime töikseen syksyllä 1930 Humanistiselle tiedekunnalle assistentin toimen perustamista laboratorioon.²⁶ Kaila piti viimeisen Turun luentosarjansa syksyllä 1930 otsikolla ”hahmopsykologiasta” vielä sen jälkeen, kun hänelle oli myönnetty ero.²⁷ Tämän jälkeen laboratoriossa seurasi muutaman vuoden kestänyt hiljainen aika, josta ei ole merkintöjä yliopiston vuosikirjoissa. Salomaa aloitti ”sielutieteen” luennot syksyllä 1932. Suorastaan erinomaisen suosion sai hänen ”kasvatusopillisen sielutieteen” luentosarjansa keväällä 1934.²⁸ Näistä alkoi psykologian laboratorion omaleimainen Salomaan kausi, josta Pekka Hakkarainen on kirjoittanut vivahteikkaan, osin aikaishaastatteluihin perustuvan kokonaisesityksen.²⁹ Hakkaraisen teksti antaa hyvän kuvan laboratorion toiminnasta.

Siihen oli niin vähän lisättävää, että päätimme yhteisellä sopimuksella ottaa mukaan hänen kuvauksensa Salomaan ajasta laboratorion esimiehenä.

Pekka Hakkarainen³⁰: J.E. Salomaan aika 1931–1955

Ensimmäinen assistenttuuri

Eino Kailan avoimeksi jättämään filosofian professorin virkaan ilmoitettiin kaksi hakijaa, Helsingin yliopiston dosentit Erik Ahlman ja J. E. Salomaa. Asiantuntijalausunnat pyydettiin professori Arvi Grotenfeltiltä, professori Eino Kailalta ja lakitieteen tohtori Herman Friedmanilta. Näin Grotenfelt oli jo toisen kerran vaikuttamassa turkulaisen filosofian ja psykologian suuntautumiseen.³¹ Myös Kaila sai ilmaista mielipiteensä seuraajastaan. Asiantuntijat katsoivat kummankin hakijan päteväksi, mutta asettivat yksimielisesti Salomaan ensimmäiselle sijalle. Turun yliopiston kansleri nimitti 17.1.1931 Jalmari Edward Salomaan filosofian professoriksi yliopistoon.³²

Omassa asiantuntijalausunnossaan Kaila (22.11.1930) piti myönteisenä Salomaan erinomaista lukeneisuutta, suurta työ- ja tuotantokykyä sekä tietämyksen laaja-alaisuutta ja monipuolisuutta. ”Saattaa miltei sanoa, että kaikki on hänelle aktuaalista, kaikki on ’diskus-

sionfähig’, Kaila kirjoitti. Toisaalta Kaila katsoi Salomaan saavuttaneen laaja-alaisuutensa syvällisyyden kustannuksella. Hän arvosteli Salomaata myös vanhakantaisuudesta – tämän tieto-opilliset tutkimukset olivat Kailan mukaan ”suoritetut ’rintaman takana’: sitä tutkimuksen tulilinjaa, jossa päivän taistelu tapahtuu, ei hän ole saavuttanut”. Salomaan filosofianhistorian tutkimuksia Kaila sitä vastoin kehui erinomaisiksi. Kaila piti Ahlmania omaperäisempänä ajattelijana, mutta asetti Salomaan tämän tuotannon runsauden ja monipuolisuuden sekä esitystavan systemaattisuuden perusteella etusijalle.³³

Salomaa oli valmistunut maisteriksi Helsingin yliopistosta. Vuonna 1914 hän opiskeli lyhyen ajan Leipzigin, missä hän filosofian ja historian opintojen ohella seurasi Wundtin luentoja ja teki tutkimusta tämän laboratoriossa. Itse asiassa hän valmisteli laboratoriossa kokeellis-psykologista väitöskirjaa Wundtin hänelle antamasta aiheesta, tarkkaavaisuuden laajuudesta. I maailmansodan syttyminen kuitenkin lopetti tämän työn kesken.³⁴ Kokeellinen psykologia jäi ja hän keskittyi filosofiaan, erityisesti filosofian historiaan ja tieto-oppiin. Väitöskirjassaan (1918) hän käsitteli Schopenhauerin ja von Hartmanin filosofioiden suhdetta.³⁵ Paluu psykologiaan tapahtui Turussa, kun hänestä filosofian professorin myötä tuli myös psykologian laboratorion uusi esimies.

Salomaan vastuualue laajeni entises-

tään, kun hän vuonna 1932 ryhtyi antamaan opetusta myös kasvatusta ja opetusopissa. Tähän oli suuri tarve, koska useimmat yliopiston opiskelijat tähtäsivät opettajan uralle.³⁶

Salomaan toimintasäde muodostui näin varsin laajaksi. Hän luennoi filosofiaa, psykologiaa ja kasvatustietettä. Erittäin runsaassa tieteellisessä tuotannossaan hän käsitteli lisäksi myös historiaa, muun muassa ”Pohjois-Amerikan Yhdysvaltain historia” (1937). Lisäksi hän osallistui innokkaasti yliopiston hallintoon sekä kansanvalistustyöhön, teki opinto- ja luentomatkoja ulkomaille ja toimi useiden aikakauslehtien toimituskunnissa. ”Hän oli hyvin monivivahtellinen kaveri, josta ei kyllä koskaan tiennyt mitä se kulloinkin harrasti ja tutki”, Koskenniemi muistelee (haastattelulausunto).³⁷

Vähitellen Salomaa alkoi saada apu-työvoimaa laboratorion hoitamiseen. Vuosina 1934–1936 siellä toimi Salomaan pyynnöstä vapaaehtoisena assistenttina Matti Koskenniemi. Hän oli saanut ensikosketuksensa psykologiaan nuorena kemian opiskelijana ollessaan Renvallin ja Valtasaaren³⁸ koehenkilönä sekä kuunnellensa Kailan luentoja. Sittenkin Koskenniemi oli vaihtanut kemian kasvatustieteen ja toimi Turussa opettajana ja koulutarkastajana valmistellen samalla sosiaalipsykologista väitöskirjaansa koululuokan sosiaalisista suhteista. Vuonna 1936 nimitettiin Heikki Lehmusto filosofian etiikan dosentiksi, ja hän vaikutti

jonkin verran myös psykologian puolella.

Ensimmäinen varsinainen assistentin toimi psykologian laboratorioon perustettiin vuonna 1937.³⁹ Sen haltijoina toimivat yo Helena Lehtimäki 1937–39, FM A. Hinkkanen 1939–44, FM Sirkka Salomaa 1944–46 ja vuonna 1946 psykologian dosentiksi nimitetty Aarre Tuompo 1947–1957. Tuompo, joka siis oli assistenttina pisimpään, oli aloittanut tutkijanuransa Helsingin yliopiston psykologian laboratoriossa, mutta esittänyt väitöskirjansa ”Experimentelle und sozialpsychologische Untersuchungen bei der Landjugend” Turussa vuonna 1942. Lisäksi FM Väinö Heikkinen valmisteli laboratoriossa väitöskirjaansa vuosina 1948–51.

Salomaan ohella myös psykologian assistentit näyttävät osallistuneen jonkin verran kasvatusopin toimintaan. Tällainen tietysti asetti henkilökunnan asiantuntemukselle määrättyjä laajuusvaatimuksia, mikä saattoi häiritä heidän keskittymistään omille erikoisaloilleen. Salomaa olisikin halunnut tehtäväalueitaan supistettavan. Jo heti sodan jälkeen vuonna 1945 hän oli ensimmäisen kerran ehdottanut perustettavaksi erityisen psykologian professorin viran. Hän uudisti esityksensä vuonna 1951 ja sai sille tukea Helsingin ja Turun yliopistojen yhteiseltä asiantuntijakomitealta, mutta valtionavun pienuuden ja samanaikaisen rakennustoiminnan rahoituksen vuoksi yliopiston hallitus ei vielä tuolloin katsonut voivansa virkaa perustaa.⁴⁰

Psykologian laboratorion ilmapiirille oli Salomaan aikana ominaista yleinen puuhakkuus. Keskeisin yhteisen harastuksen kohde oli kansanvalistustyö. Salomaa ja Lehmusto olivat osallistuneet innokkaasti yliopiston varainkeräykseen.⁴¹ Koskenniemi ja Salomaa kirjoittivat ahkerasti koulukysymyksistä. Salomaa toimi kansanvalistusseurassa, työväenopistossa sekä useampaankin kertaan kesäyliopiston rehtorina. Tuompo oli assistenttuurinsa ohella Huittisten kansanopiston johtaja.

Puuhakkuutta ja intoa varmaan tarvittiinkin, sillä psykologian laboratorion ulkoiset olosuhteet olivat vaatimattomat. Tilat olivat samat kuin Kailan aikana, samaan huoneeseen oli nyt tullut vielä kasvatus- ja opetusoppikin. Laboratorion vuotuinen määräraha saatiin 1930-luvun lopulla sentään nousemaan kymmenkertaiseksi, 100 markasta 1000 markkaan.⁴²

Opetus

Käsiteltävän ajan alkupuolella psykologian opetuksesta vastasi lähinnä Salomaa, joka selkeän ja rauhallisen esitystyyliinsä vuoksi oli varsin pidetty luennoitsijana. Lisäksi Matti Koskeniemi piti kasvatuspsykologian harjoituskurssin, Urpo Harva luennoi yhden luentosarjan yleisestä sielutieteestä ja Heikki Lehmusto piti kahdesti psykologian alkeiskurssin.

Koskenniemellä on vielä jäljellä vanhat kasvatopsykologian harjoituskurssin luentopaperinsa vuodelta 1935. Niistä voidaan nähdä, että hän korosti kurssillaan erityisesti differentiaali psykologisen lähestymistavan merkitystä kasvatopsykologian kehitykselle. ”Kasvatuksessa ollaan tekemisissä yksilöiden, ei abstraktien lakien kanssa”, hän painotti. Kursilla käsiteltiin psykologian tutkimusmenetelmiä, havaintopsykologiaa, ajattelun, muistin ja tarkkaavaisuuden tutkimusta, älykkyydestejä, korrelaatiomenetelmiä, kyselyä ja ”vaarinottoa” sekä persoonallisuutta. Oheislukemistona suositeltiin seuraavia teoksia: ”Grundzüge der Psychologie I-II”, Förbesin ”Lehrbuch der experimentellen Psychologie I-II”, Kailan ”Sielunelämän rakenne” ja ”Persoonallisuus”, Schjelderupin ”Psykologi” ja Sternin ”Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen”.

Tuompon tultua assistentiksi luentovastuu psykologian opetuksesta siirtyi hänelle. Samalla psykologian luentojen määrä kasvoi kahteen kertaan lukuvuodessa, kun Tuompo 1950-luvulla alkoi yleisen psykologian lisäksi luennoida myös soveltavasta psykologiasta. Näillä luentosarjoilla hän käsitteli psykologian metodeja, psykodiagnostiikkaa ja typologiaa. Tuompo oli selvästikin nimenomaan psykologi, joten oli luonnollista, että vastuu oppiaineen luennoista siirtyi hänelle. Seminaarit piti kuitenkin edelleen Salomaa. Lisäksi kesäyliopistossa oli varsin runsaasti psykologiaa, luennoitsi-

joina munn muassa Heikkinen, Hinkkanen, Tuompo sekä laitoksessa väitellyt V. J. Ihalainen.

Psykologian opiskelijamäärät yliopistossa vaihtelivat suuresti. Pienimmillään ne olivat sotavuosina 1939–44. Salomaan pitämällä psykologian luennoilla oli tuolloin 12–31 kuulijaa, joista enemmistö naisia. Huipussaan opiskelijamäärät olivat 1930-luvun alussa. Esimerkiksi Salomaan vuonna 1934 pitämällä kasvatustopillisen sielutieteen luennolla oli 71 kuulijaa. Noina vuosina oli myös koko yliopiston opiskelijoiden lukumäärä ensimmäisen kasvukautensa huippulukemissa (vuonna 1932 oli 462 opiskelijaa). Sota-aikaa lähestyttäessä opiskelijamäärät laskivat, ja uusi kasvukausi alkoi varsinaisesti vasta 1950-luvun alussa.⁴³ Vuosina 1951–56 Tuompon luentojen kuulijamäärät vaihtelivat 9 and 18 välillä.

Filosofian tutkintovaatimukset pysyivät rakenteeltaan samanlaisina kuin Kailankin aikana. Approbaturissa ja cum laudessa oli yksi psykologian teos ja laudaturissa erikoistumisvaihtoehto psykologiaan.⁴⁴ Vaadittavat teokset toki uudistuivat. Vuoden 1931 tutkintovaatimuksissa edellytettiin approbaturissa joko Reinin ”Sielutieteen oppikirjaa” tai Schjelderupin ”Psykologi” ja cum laudessa Kailan ”Sielunelämän rakenne” tai Wernerin ”Einführung in die Entwicklungspsychologie”. Vuonna 1935 Reinin kirja vaihtui Woodworthin teokseen ”Psychology”. Salomaan suosituksesta se suomennettiin vuonna 1938,

jolloin se syrjäytti myös Schjelderupin teoksen ja säilyi tutkintovaatimuksissa tarkasteltavan ajanjakson loppuun asti.⁴⁵ Cum laudessa psykologian kohta vaihtui vuonna 1943, kun Kailan ”Persoonallisuus” syrjäytti aikaisemmat teokset. Myös se vakiinnutti paikkansa.

Jos näitä vaatimuksia verrataan Helsingin yliopiston psykologian laboratorion – joka sekini toimi filosofian alaisuudessa – tutkintovaatimuksiin vuosina 1938–1948, voidaan todeta, että eroja on vähän. Helsingissä tentittiin Reiniä lukuun ottamatta samoja teoksia kuin Turussakin, ja laudaturin erikoistumisvaihtoehtokin erosi vain siinä, että Helsingissä se oli eritellympi.⁴⁶

Turussa oli lisäksi kasvatus- ja opetusopin tutkintovaatimuksissa varsin runsaasti psykologista kirjallisuutta. Kailan ”Persoonallisuuden” ja Woodworthin ”Psykologian” ohella pysyvämpiä olivat Sprangerin ”Nuoruusiän sielunelämä” ja Liliuksen eri ikäkausien sielunelämää käsittelevät teokset, Charlotte Bühlerin ”Kindheit und Jugend” vuodesta 1939 ja von Fieandtina ”Psykologian peruskysymyksiä” vuodesta 1949 lähtien.

Voidaan todeta, että tutkintovaatimuksissa säilyi myös Salomaan aikana saksalaisen ja yleensäkin eurooppalaisen psykologian osuus selvästi hallitsevana. Kailan välittäjän rooli tulee myös hyvin esille. Woodworthin teos toi lisäksi mukaan eräänlaisen amerikkalaisen ’tuulahduksen’.

Psykologisia ja kasvatopsykologisia

laudaturtöitä⁴⁷ valmistui tarkasteltavana ajanjaksona noin 250 kappaletta. Väitöskirjoja psykologian laboratoriossa tehtiin kolme: Hinkkasen ”Koulumenestys ja elämänura” (1944), Sirkka Salomaan ”Ikäkausien vaihtelu” (1945) ja Heikkisen ”Arbeitskurvenversuche mit 9–13 jährigen Volksschülern” (1952). Lisäksi laboratoriossa väittelivät Tuompo teoksella ”Experimentelle und sozialpsychologische Untersuchungen bei der Landjugend” vuonna 1942 ja V. J. Ihalainen teoksella ”Maalaisväestön uskonnollinen elämä” vuonna 1947.

Laboratorion tutkimustoiminta

Älykkyystutkimus

Salomaan esimies kautena psykologian laboratoriossa harjoitettu tutkimus voidaan jakaa viiteen pääalueeseen: älykkyystutkimus, persoonallisuuden psykologia, elämänkaari- tai kehityopsykologia, kasvatopsykologia sekä ammattien ja työn psykologia.

1930-luvulla psykologian laboratorion toiminta keskittyi älykkyystutkimukseen. Salomaalle älykkyystutkimus oli vanha harrastus, sillä hän oli tehnyt joitakin testikokeiluja jo vuosina 1918–1922.⁴⁸ Vuonna 1933 hän aloitti Turussa laajan hankkeen Binet’n tyyppisen älykkyystestin standardoimiseksi Suomen oloihin. Toinen älykkyiden tutkija oli

Matti Koskenniemi, joka sen lisäksi, että hän voluntaariassistenttina avusti profesoria tämän hankkeessa, teki myös itse tutkimusta aiheesta, laati omia testejä ja kirjoitti kirjan älykkyuden tutkimuksen menetelmistä. Koskenniemen mielestä Salomaan tavassa suorittaa testinsä standardointia oli epäsystemaattisuuksia eikä siinä otettu riittävässä määrin huomioon edustavuusperiaatetta. Salomaa puolestaan katsoi, että kun tapauksia vain tulee riittävästi, niin mahdolliset virheet kumoavat toisensa. Kun Koskenniemi ei voinut hyväksyä Salomaan menettelyä, he työrauhan säilyttääkseen päätyivät ehkä hieman outoon herrasmiesoppimukseen: assistentti keskittyi menetelmällisiin kysymyksiin eikä puuttunut standardoidun testisarjan rakentamiseen ja professori itse teki testejä.⁴⁹

Salomaan standardointihanke johti vuonna 1939 teokseen ”Älykkyuden mittaaminen”. Se sisältää kaksi 6–14-vuotisille tarkoitettua, Binet’n tyyppistä testistöä, joissa kummassakin on yhteensä 66 testiä. Testistön laadinnassa Salomaa on Binet’n omien versioiden lisäksi käyttänyt pohjanaan Stanford-versiota, ruotsalaisen Anderbergin testistöä sekä Koskenniemen ja Ekholmin että Hinkkasen ja Nuutisen testistöjä. Salomaan versio on ensimmäinen Suomen oloja silmällä pitäen tarkistettu Binet’n tyyppinen älykkyystestistö. Esi- ja tarkistuskokeineen standardoinnissa käytettiin 5978 koehenkilöä.⁵⁰ Testistön lisäksi kirjassa kerrotaan testistöjen laadinnasta ja annetaan

niiden käyttöohjeet.

Teoksen tarkoitusta ja luonnetta Salomaa kuvaa seuraavasti:

”Tämän tutkimuksen välitön tarkoitus on ollut, kuten sanottu, käytännöllinen: Suomen oloihin soveltuvien, lukuisten käytännöllisten tarpeitten vaatimien Binet’n-tyyppisten testistöjen laatiminen. Ei siis ole pyritty älykkyuden olemuksen teoreettiseen selvittelyyn, ei teorioiden kammosta, vaan kunnioituksesta niitä kohtaan. Sillä älykkyuden olemuksesta ja sen eri ulottuvuuksista tiedetään vielä niin vähän, ettei älykkyuden mittaamisen pohjaksi – niin suotavaa kuin se olisikin – voida saada pätevää teoriaa älykkyydestä. Tässä tulee ilmi eräs älykkyuden tutkimuksen pahoja puutteita. Mutta se ei kuitenkaan tee älykkyuden mittaamista mahdottomaksi. Sillä ovathan fyysikotkin, kuten W. Stern on huomauttanut, kauan aikaa pätevästi mitanneet sähköä, ennen kuin he ovat kyenneet määrittelemään, mitä sähkö on. Lisäksi käytökelpoisten älykkyystestistöjen kehittäminen laajan kokeilun pohjalla voi myös edistää älykkyuden teoreettista selvittelyä.”⁵¹

Teoreettista analyysiä teoksesta ei todellakaan löydy, siinä ei esitetä kunnollista älykkyuden määritelmää – todetaan vain, ”ettei älykkyys ole persoonallisuuden muista puolista täysin irrallinen

tekijä, vaan se läheisessä yhteydessä sellaisten tekijäin kuin huomioinnin, tarkkaavaisuuden, oppimisen, mielikuvituksen, ajattelun ja muistin kanssa.”⁵² Muidenkin tärkeiden ongelmien käsittely on yhtä väljää, suorastaan hämmentävää, esimerkiksi

”Älykkyiden mittaus ei nykyään vielä, vaikka sitä on intensiivisesti harjoitettu monessa maassa jo neljäntäkymmentä vuotta, ole niin tarkkaa, kuin muuttamat sen innokkaimmat kannattajat arvelevat. Mutta se ei myöskään ole niin epätarkkaa, kuin monet sitä lähemmin tuntemattomat otaksuvat. Sitä ei tarvitse harjoittaa kovinkaan kauan, kun huomaa, että sen avulla voidaan nopeammin ja usein myös objektiivisemmin päästä selville koehenkilöiden (...) älykkyystasosta kuin mitään muuta tietä.”⁵³

Teoksen kolmannessa painoksessa on testistöjen laadintaa käsittelevä luku, jossa edes jonkin verran pohdittiin testistöä ja sen laadinnan perusteita, jätetty tarpeettomana pois!

Tästä teoriattomuudesta huolimatta testistöt kuitenkin osoittautuivat käytännössä käyttökelpoisiksi, mihin viittaa sekin, että vuonna 1955 ”Älykkyiden mittaaminen” oli ehtinyt jo 4. painokseen. Teoksen kolmannen painoksen alkulauseessa Salomaa toteaaakin, että testistöt ovat osoittautuneet normaaliveikeiksi ja hyvin selektiivisiksi, vieläpä teo-

reettisesti moititut sananlasku- ja arvoitustestitkin ovat näyttäneet omaavansa hyvien testien ominaisuudet. Teoreettisissa kysymyksissä Salomaa⁵⁴ kehoitti turvautumaan Koskenniemen teokseen ”Älykkyystutkimuksen menetelmät”.

Koskenniemen Turun laboratoriossa harjoittama älykkyystutkimus käsittää käännökset pois lukien 14 julkaisua. Laadittujen testisarjojen ohella tämän työn huipentuma on vuonna 1938 ilmestynyt teos ”Älykkyystutkimuksen menetelmät”⁵⁵, jossa osaltaan tiivistyvät myös useiden hänen suppeampien tutkimustensa tulokset.

”Älykkyystutkimuksen menetelmissä” Koskenniemi pyrki antamaan

”yleiskuvan älykkyystutkimuksen menettelytavoista ja sen ohessa osoittaa, että ne, kuten muutkin psykologiset tutkimusmenetelmät, vain tiettyyn rajaan asti ovat luotettavia. Samalla olen kirjallani tahtonut poistaa sitä puutetta, että suomen kielellä ei ole olemassa kyllin yksityiskohtaisesti selvitteellisen diagnoosin suoritukseen ohjaavaa kirjallisuutta, jota kuitenkin kasvatus- ja huoltotoimen alalla tunnutaan tarvittavan.”⁵⁶

Vaikka Koskenniemen teos on nimenomaan käytännön tarpeisiin suuntautunut, on sen suhde teoreettiseen, samoin kuin muuhun tutkimustietoon perin toisenlainen kuin Salomaan teoksessa. Koskenniemellä on varsin laaja ja

aikanaan hyvin ajan tasalla ollut lähdeaineisto, hän tarkastelee erilaisia käsityksiä älykkyydestä ja sen mittaamisesta sekä tuon mittaamisen oikeutuksesta. Lisäksi hän esittelee testimenetelmiä ja antaa käytännön ohjeita ”älykkyysskokeen” suorittamisesta. Hän ottaa esiin älykkyystutkimuksen keskeisiä ongelmakysymyksiä, pohtii niitä ja etsii ratkaisuja varoen kuitenkin antamasta liian luottavaista kuvaa tilanteesta.

Koskenniemi⁵⁷ toteaa, että älykkyystutkimuksen teoria ja käytäntö eivät ole vielä kosketuksissa keskenään: ”Ei ole osoitettavissa, että käytetyt kokeet kohdistuvat juuri ’älykkyyteen’ tai siihen älyllisen käyttäytymisen lajiin, jota on tarkoitus tutkia.” Tästä huolimatta Koskenniemi katsoo, että tosiasiat osoittavat älykkyystutkimuksella olevan suurta diagnostista arvoa, kunhan muistetaan, että pelkkään ”älykkyysskokeen” tulokseen ei ole ehdotonta luottamista. Lopullisen diagnoosin laadinnassa ovatkin hänen mielestään tarpeen tulosten tarkempi erittely ja lisätutkimusten suoritus sekä useissa tapauksissa koulun, kodin ja lääkärin kokemusten huomioon ottaminen.⁵⁸

Omien älykkyystestien kehittelyn Koskenniemi aloitti laatimalla yhdessä Elsi Ekholmin, kokeneen ja arvostetun helsinkiläisen apukoulunopettajan, kanssa ulkomaisia esikuvia (mm. Binet-Simon ja Bobertag) jäljitellen älykkyystutkimuskaavioita apukoulu varten. Oppikoulun pääsytutkinto toimi-

kunnan tilauksesta hän laati joukkotestien oppikouluun pyrkijöiden älykkyyden tutkimiseksi. Lisäksi hän muokkasi saksalaisen Lämmermannin kehittelemän neliosaisen testin Suomen oloihin sopivaksi. Vaikka tämä muokkaus tapahtui Koskenniemen mukaan alunperin pelkästään sormituntumalla, niin se on silti osoittanut omaavansa erinomaiset testipsykologiset ja –tekniset ominaisuudet (haastattelulausunto). Testin käyttöä joukkokokeena hän selvitti artikkelissaan ”Kokeita suomalaisilla joukkotesteillä⁵⁹ sekä ”Älykkyyskokeiden luotettavuus uusintakokeiden valossa”⁶⁰. Kaulalliseen jakeluun testi tuli vuonna 1937 nimellä ”Onko oppilaasi lahjakas?”⁶¹

Lisäksi on syytä mainita Koskenniemen artikkeli ”Älykkyystutkimuksen vaiheita maassamme” (1938)⁶², jossa hän tutkimuksen eteenpäin viemistä ja kehittämistä silmällä pitäen pyrki kartoittamaan tutkimuksen perinteitä ja sen hetkistä tilaa sekä vallitsevia käytännön tarpeita.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, sekä Salomaan että Koskenniemen älykkyystutkimukset liittyvät läheisesti kasvatuksellisiin ja koulutuksellisiin ongelmiin, rajoittuivathan testit juuri kouluikäiseen väestöön ja jotkut niistä olivat suoraan opettajille suunnattuja. Koulun valinta- ja erittelyongelmat olivat eräs keskeinen sovelluskohde. Tämän lisäksi molemmat osallistuivat tutkimuksillaan silloin ajankohtaiseen yhtenäiskoulukeskusteluun. Kumpikin, sekä Salomaa (esim.

”Yhtenäiskoulusuunnitelmasta muutamia periaatteellisia näkökohtia”⁶³) että Koskenniemi (esim. ”Älykkyystutkimus ja pohjakoulukysymys”, 1934) argumentoivat yhtenäiskoulun puolesta osoittaen laboratoriossa tehtyjen tutkimusten avulla, että älykkyys ja koulumenestys eivät riipu yhteiskuntaluokasta, kuten yhtenäiskoulun vastustajat väittivät.

Salomaan ja Koskenniemen lisäksi laboratoriossa suoritettuihin älykkyystutkimuksiin osallistui huomattava määrä opiskelijoita. Esimerkiksi Salomaan testistön empiirinen tutkimusmateriaali oli peräisin opiskelijoiden tutkielmista. Opiskelijat, joista suurin osa oli kansakoulunopettajia, jatkoivat omia koulujaan testaamalla tarkistusmitauksia aina 1950-luvulle saakka. Kaiken kaikkiaan älykkyystutkimuksen alalta valmistui yli 150 laudatur-tutkielmaa, mikä oli miltei 2/3 kaikista Salomaan kauden laudaturtöistä.

Älykkyiden tutkimusta käsitteleviä laudaturtöitä varten oli olemassa jopa painetut ohjeet, joissa lopuksi, sen jälkeen kun oli varoitettu liiallisista taulukoista ja ilmoitettu mitkä taulukot olivat tarpeellisia, todetaan:

”Ei mitään älykkyiden mittausten historiikkaa. Ensin selostetaan oman tutkimuksen olosuhteita (missä, milloin, millaiset olosuhteet, keitä kh:inä, niiden jakaantuminen ikäluokkiin, testaukseen käytetty aika, montako testiä esitetty ja ratkaistu yms. – kaksi

viimeksi mainittua seikkaa taulukoin). Kantaosan esityksestä muodostaa, kuten malleissakin yksityisten testien eri ikäluokkien ja koko kh-määrien ratkaisuprosentit (myös absoluuttiset luvut). Jos testin ratkaisun arvostelu on tuottanut vaikeuksia, mainitaan esimerkkejä heikoimmista hyväksytyistä ratkaisuksista ja parhaista hylätyistä. Lopuksi kunkin testin kohdalla mainitaan kj:n omat huomiot asianomaisen testin soveltumattomuudesta tai soveltuvuudesta, vaikeudesta tai liiasta helpoudesta yms., jos sellaisia erikoisia huomioita on tehty.

Sen jälkeen, jos on erikoisesti tutkittu jotakin puolta, esim. älykkyiden ja yhteisk. aseman suhdetta, esitys siitä.

Lopuksi tutkimusten yleisten tulosten tarkastelua, johon useimmat taulukot soveltuvat.

Ei pidä koettaa keinoitekoisesti pidentää esitystä.”

Koskenniemen menetelmäkirjasta käy ilmi, että laboratoriossa oltiin hyvin perillä älykkyystutkimuksen kansainvälisestä kehityksestä. Keskeisimpiä nimiä Binet’n lisäksi olivat mm. Stern, Thorndike, Terman, Spearman, Bobertag, Lämmermann, Hetzer sekä ruotsalaiset Anderberg ja Jaederholm. Kehittyneimpänä älykkyysteorianana Koskenniemi piti

Spearmanin ”kahden tekijän teoriaa”, joskin hän arvosteli sitä, kuten muitakin ”nykysielutieteellisiä” teorioita liiasta yksinkertaisuudesta ja mekaanisuudesta. Koskenniemi korosti toiminnallista puolta: ”Älykkääksi sanotaan yksilöä, joka joustavasti osaa sopeutua uusien, ennen kokemattomien tehtävien asettamiin vaikeuksiin”.⁶⁴ Näin hän asettui kannattamaan alun perin Claperédeltä ja Sterniltä peräisin olevaa määritelmää, joka vielä nykyäänkin on laajimmalti hyväksytty (Encyclopedia of Psychology 2, 1972, 145⁶⁵). Thurstonen äärimmäisen operationalismin – älykkyys on käyttäytymistä, joka on tarpeen hänen CAVD-testisarjansa ratkaisemiseksi – Koskenniemi⁶⁶ katsoi kuvastavan ainoastaan testin laatijan subjektiivisia arvostuksia. Muutoin amerikkalaisen testipsykologian vaikutteita oli runsaasti. Älykkyystutkimuksiinsa liittyviä henkilökohtaisia kontakteja Koskenniemellä oli ainakin Anderbergin kanssa sekä Leipzigin pedagogis-psykologiseen instituuttiin.

Salomaan kohdalla vaikutteiden toteaminen on sitä vastoin hankalampaa. Sen voi sanoa, että kyllä hän ainakin jonkin verran tunsikin älykkyyydestä käytyä kansainvälistä keskustelua, mutta hän ei itse ottanut siihen teoreettisesti kantaa. Testistönsä laadinnassa hän käytti Binet’n lisäksi avukseen amerikkalaista ja ruotsalaista materiaalia.

Millaisen vastaanoton laboratorion älykkyystutkimukset sitten saivat? Ohto

Oksala arvioi Koskenniemen ”Älykkyystutkimuksen menetelmät” ja Salomaan ”Älykkyymittauksen” heti niiden ilmestymisen jälkeen. Oksala kritisoi voimakkaasti kumpaakin teosta niiden teoreettisista puutteista, erityisesti siitä, että ne pitäytyvät ainoastaan Binet’n tyyppiseen älykkyymittaukseen ja hänen mielestään jo umpikujaan joutuneeseen tilastollis-mekanistiseen lähestymistapaan pohtimatta riittävässä määrin itse älykkyymittauksen olemusta ja teoriaa. Näistä rajoituksista huolimatta Oksala katsoo kummankin teoksen käytännöllisen arvon huomattavaksi ja pitää niitä tervetulleena lisänä suomalaiseseen älykkyystutkimukseen.⁶⁷ Kuten aiemmin on todettu, laboratorion älykkyystutkimukset olivat suunnatut nimenomaan käytännön tarpeisiin ja niitä ne ilmeisen hyvin myös vastasivat. Sekä Salomaan että Koskenniemen testeillä oli laaja kysyntä – niitä käytettiin muun muassa kansakoulussa. Lisäksi Koskenniemen tutkimuksia ja testejä julkaistiin myös ruotsiksi ja eestiksi. Salomaan testistön Hillevi Kiviluoto arvioi vielä nykyäänkin hyväksi testiksi (haastattelulausunto).

Persoonallisuuden psykologia

Toinen teema, jota laboratoriossa paljon tutkittiin, oli persoonallisuuden psykologia. Sitä käsitelivät Salomaan, Koskenniemi, Lehmusto, Heikkinen sekä erityisesti Tuompo lukuisissa psy-

kodiagnostisissa tutkimuksissaan.

Tuompon omaksuma linja erosi selvästi psykologian laboratorion älykkyys-tutkimuksista. Hänen mukaansa

”Parin viimeksikuluneen vuosi-kymmenen aikana on yhä enemmän käynyt tarpeelliseksi nähdä ja arvos-tella persoonallisuus kokonaisuutena. Varhaisempi kokeellinen psykologia työskenteli vain psykologisten osailmi-öiden parissa yrittäen epätoivoisesti löytää ja luokitella luonnontieteellisiin analyyseihin perustuvia metodeja esi-kuvina käyttäen tajunnan ’alkuaineita’ ja ’atomeja’. Pyrittiin mahdollisimman eksaktisti eristämään niitä sielullisia osatekijöitä, joita kulloinkin haluttiin tutkia. Tätä tarkoitusta varten stan-dardisoitiin testejä ja yritettiin tarkasti eliminoida asiaankuulumattomat sivutekijät, jotta tulos olisi mahdolli-simman luotettava.

Kieltämättä monet näistä meto-deista lienevät täyttäneet pätevyytensä puolesta suuriakin vaatimuksia, ja monia arvokkaita tuloksia sielulli-sista erikoispiirteistä on niiden avulla saatu esille. Kaikille niille oli kuitenkin yhteistä eräs perusheikkous: mikään ei kyennyt mittaamaan yksilöä koko-naan, vaan ainoastaan osia, ja sen-vuoksi luisuttiin helposti virheelliseen synteisiin.”⁶⁸

Atomisoivan psykologian vasta-

painoksi tarvitaan ”psykodiagnostista kokonaistutkimusta, joka kokeellisin menetelmin pyrkii pääsemään perille inhimillisen sielunelämän kokonaisti-lanteesta”, Tuompo korosti.⁶⁹ Omassa työssään hän omistautui projektiivisten menetelmien analysointiin sekä niiden soveltamiseen tutkimuksen ja käytännön apuvälineiksi. Metodisissa tutkimuksis-saan Tuompo tarkasteli Rorschach-testiä ja Thematic Apperception Test’ia (TAT) sekä kehitteli yhdessä Heikkisen kanssa omaa menetelmää, joka sai nimen S-testi.

Rorschachista Tuompo julkaisi kaksi artikkelia, rintamamiesten sielunelämää selvittelevän ”Erfahrungen mit dem Rorschach-versuch an der finnischen Front”⁷⁰ (1948) sekä laajahkon teoksen ”Rorschachin metodi ja suomalainen maalaisväestö sen tutkimuskohteena” vuodelta 1948. Tässä teoksessaan⁷¹ Tuompo varsin perusteellisesti esittelee Rorschachin tauluineen, tulkintaoh-jeineen ja esimerkkeineen sekä pohtii menetelmän vaikeuksia ja käyttömah-dollisuuksia. Hän käy läpi testiä vastaan esitettyä arvostelua ja varoittaa aloitte-lijoita liian pinnallisesta ja vaikeuksia aliarvioivasta suhtautumisesta. Hän kehoittaa myös varautumaan mahdolli-siin pettymyksiin:

”Kaikki koepöytäkirjat eivät ole rikassisältöisiä ja tulkitsemiseen nähden antoisia. Ei ole yliarvioitava metodin arvoa ja sokeasti uskottava

sen antamien tulosten erehtymättömyyteen. On pidettävä mielessä, että ikuisesti arvoituksellista ihmissielua pyritään tutkimaan vain mustetahrojen avulla.”⁷²

Lisäksi Tuompo esittelee teoksessaan omia, suomalaisilla rintamamiehillä ja Huittisten kansanopiston oppilailla tekemiään Rorschach-tutkimuksia. Ne lienevät herättäneet melkoista kummastusta 1940-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa. Tuompo kirjoittaa⁷³: ”Muistelen kiitollisena kaikkia niitä aseveljiäni, jotka nukkavieruina ja partaisina kapusivat maanalaisista korsuistaan kääntelemään känsäisissä kourissaan ’eriskummallisia’ testitauluja, sekä johtamani kansanopiston oppilaita, joille näiden ’läiskien’ selittäminen tuotti varmaan myös pientä vaihtelua arkiseen aherrukseen.” Tutkimustensa pohjalta Tuompo teki huomioita sekä tutkittavistaan että metodin ominaisuuksista ja päätyi toteamaan, että maalaisväestöä tutkittaessa Rorschachilla on psykodiagnostisena metodina huomattava merkitys.⁷⁴

Tuompon TAT-testiin liittyvä tutkimus on selvästi Ro-tutkimusta suppeampaa. Kahdessa sitä käsittelevässä artikkelissaan, ”Murrayn apperception-testi psykodiagnostisen tutkimuksen apuna” (1951)⁷⁵ ja ”Some Aspects about the Thematic Apperception Test” (1951)⁷⁶ Tuompo lähinnä esittelee testin sekä esittää oman esimerkkitaipauksensa ja sen tulkinnan. Jälkimmäisessä artikkelis-

saan hän lisäksi vertaa TAT:lla saamansa tulosta Szondi-testin⁷⁷ antamaan kuvaan.

Tuompon projektiivisten menetelmien harrastus kulminoituu hänen ja Heikkisen kehittelemään S-testiin (1953 ja 1956)^{78, 79}: testin muodostaa koepaperi, jolle on piirretty S-kirjainta muistuttava kaariviiva. Instruktiossa sanotaan. ”Joku on alkanut tälle paperille piirtää ihmisen kuvaa, mutta piirros on jäänyt kesken. Piirtäkää se valmiiksi. ”Piirtämisessä saa käyttää lyijy-, muste- tai värikyniä.⁸⁰ Testin tulkinnassa otetaan huomioon mm. hahmotusprobleeman ratkaisu, muoto-taso, piirrosten osien keskinäissuhteet, suoritustapa (viivojen paksuus, vetojen voimakkuus, rytmi ja eloisuus), piirtämisjärjestys, nopeus, symbolit, varjostukset, värit ja piirrossuunnat.⁸¹

Virikkeet testiin oli saatu muista piirrosteleistä, erityisesti Warteggista, Kochin puunpiirtämistestistä, Hugin piirrosteleistä, Goodenoughin testistä sekä Machoverin ”Draw-A-Man”-testistä.⁸² Varsinainen idea S-kaaren käytämisestä alkiokaarena oli Tuompon.⁸³ Esikokeiden perusteella alkiokaareksi, jolle asetettiin dynaamisuuden vaatimus, valittiin Hogarthin ns. kauneuden viiva.⁸⁴ Testin jatkokokeita luotettavuusmittauksia ja soveltuvuustutkimuksia suoritettiin Turun ja Huittisten ohella myös muualla Suomessa. Vertailumateriaalia saatiin lisäksi Sveitsistä.⁸⁵ S-testin kehittäminen oli siten verrattain laaja projekti. Tekijät itse pitävät testiään varsin käyttökelpoisena ja yllättävänkin antoi-

sana. Heidän mukaansa ”se tarjoaa paitsi henkisen kehityksen ja persoonallisuuden erikoispiirteiden arviointiin myös projektiivisesti mielenkiintoiseen tulkin-taan”.⁸⁶ Kovin suurta suosiota se ei tietävästi käytännössä kuitenkaan saanut. Ehkä sen tulkintasysteemi muodostui liian eklektiseksi ja komplisoiduksi, ehkä alkio ei ollutkaan onnistunut – upeita naisvartaloita ”kauneuden viiva” näyttää kuitenkin tuottaneen!⁸⁷

Eräänlaista metodisten tutkimus-ten sovellusta edustaa Tuompon teos ”Kokeellis-sosiaalipsykologisia tut-kimuksia maalaisnuorisolla” (1952)⁸⁸, jossa hän jatkaa väitöskirjassaan aloit-tamaansa maalaisnuorten sosiaalisten suhteiden tutkimista ’syventämällä’ analyysiansa persoonallisuustyyppien suuntaan. Eräs tyypillinen piirre Tuom-pon tutkimuksille onkin, että hän pyrkii metodisten huomioiden lisäksi myös jonkinlaisiin luonnekuvauksiin tutki-muspopulaatiostaan, esimerkiksi ”maa-seudun nuorelta puuttuu avomielisyyttä”, hänessä on ”sielullista hitautta”, hänelle on ominaista ”tunnejohtoinen assosia-tiivinen ajattelutapa” jne.⁸⁹ Hän tähdensi projektiivisten menetelmien soveltu-vuutta esimerkiksi ammatinvalinnanoh-jaukseen.⁹⁰ Sen sijaan kliiniset sovelu-tukset eivät olleet Tuompolle keskeisiä. Hän näki projektiiviset menetelmät enemmänkin yleisinä persoonallisuuden tutkimuksen välineinä, joiden sovelu-tuksista kliininen sektori muodostaa vain yhden osa-alueen.

Tuompon julkaisujen laaja lähdema-teriaali – mm. Rorschach, Klopfer, Zul-liger, Wartegg, Murray, Frank, Gooden-ough ja Szondi – osoittaa hänen olleen hyvin perillä projektiivisiin menetelmiin liittyvästä tutkimuksesta. Tuompolle oli myös henkilökohtaisia kontakteja alalta. Hän kävi muun muassa kolme kertaa opintomatalla Sveitsissä, Zürichin käytännöllis-psykologisessa laitoksessa, jossa hän sai ohjausta projektiivisten menetelmien käyttöön.⁹¹ Itse asiassa hänen kansainväliset yhteytensä olivat verrattain laajat. Tuompo oli American Psychological Associationin, Interna-tionale de Psychologie Appliquée’n ja Internationale Rorschach-Gesellschaftin jäsen.⁹²

Teoreettisia vaikutteita Tuompo sai useammaltakin suuntaukselta, ainakin hahmoteoriasta ja psykoanalyttisistä traditiosta. Hän ei kuitenkaan ollut teoreetikko, joka olisi tarkoin määritellyt omat premissinsä ja suhteensa muihin suuntauksiin, hän korosti kokonaisper-soonallisuuden tutkimusta ja oli enem-mänkin kiinnostunut metodeista ja niiden soveltamisesta käytäntöön.

Tuompon aloittamaan persoonalli-suuden psykodiagnostiseen tutkimuk-seen liittyi myös Heikkisen tutkimus ”Rorschach- ja Behn-Rorschach-testien kokeellinen vertailu” vuodelta 1951.⁹³ Lisäksi useissa laudatur-tutkielmissa käytettiin Tuompon esittelemiä meto-deja.

Persoonallisuuden psykologian toi-

nen, selvästi edellistä vaatimattomampi ja epäyhtenäisempi, linja keskittyi tyyppi- ja luonneoppiin, erityisesti Jaenschin ja Kretschmerin teorioihin.

Artikkelissaan ”Erich Jaensch” (1934)⁹⁴ Koskenniemi esitteli Jaenschin eideettisyydelle perustuvaa integraatiopsykologiaa. Lisäksi hän tutki empiirisesti eideettisyyden esiintymistä Suomessa.⁹⁵ Myös Tuompo todisti omilla kansanopistolaisillaan eideettisten ilmiöiden olemassa oloa.⁹⁶ Jaenschin typologia herätti aikanaan suurta kiinnostusta, mutta hävisi sitten II maailmansodan jälkeen keskusteluista miltei täysin. Turussakin tutkimus rajoittui vain mainittuihin julkaisuihin. Itse asiassa Koskenniemen tutkimusten alkuperä oli Helsingissä. Kaila, jota asia kiinnosti, oli antanut Koskenniemelle tehtäväksi selvittää Jaenschin ajattelun perusteita.

Heikki Lehmusto puolestaan sovelsi Kretschmerin typologiaa omaan mieliharrastukseensa, painiin.⁹⁷ Suomalaisten painimiesten luokittelu ja ihanteellisen voittajatyypin selvittely Kretschmerin tyyppiopin mukaan edustaa myös urheilopsykologista sovellusta. Muissa persoonallisuutta käsittelevissä julkaisuissaan Lehmusto tarkasteli ylemmyyden- ja alemmuudentuntoista luonnetta⁹⁸ sekä esitteli Snellmanin käsitystä persoonallisuudesta.⁹⁹

Salomaan kaksi persoonallisuuteen keskittyvää julkaisua, ”Schopenhauerin persoonallisuus”¹⁰⁰ sekä ”Persoonallisuudesta ja sen kehityksestä”¹⁰¹ ovat

pikemminkin yleistajuisia esseitä kuin varsinaisia tutkimuksia. Hänen käsityksensä persoonallisuudesta oli eräänlainen populaaripsykologian ja filosofian synteesi. Persoonallisuuden olemuksen määräävät hänen mukaansa toisaalta subjektiiviset tekijät eli vietit (esimerkiksi itsesäilytys-, valta-, omistus- ja sukupuolivietti) ja toisaalta ”objektiivisen hengen maailma” eli arvot. Kypsässä aikuisessa persoonallisuudessa nämä vastapoolit ovat tasapainossa.¹⁰² Salomaa korosti persoonallisuuden tarkastelemista kokonaisuutena sekä yksilön ja ympäristön välisen suhteen tarkastelemisen tärkeyttä.¹⁰³ Itse hän ei kuitenkaan tällaiseen tutkimukseen ryhtynyt

Kehityopsykologia

Verrattuna laboratoriossa harjoitettuun älykkyystudkimukseen ja persoonallisuuspsykologiaan elämäntaakan tutkimus jäi suppeaksi. Vaikka laboratoriossa aloitettiin 1930-luvun puolivälissä ikäkausiselutieteellinen tutkimussarja, josta valmistui kymmenkunta laudatur-tutkielmaa, niin julkaisuja tältä alueelta ilmestyi vain kaksi. J. E. Salomaan artikkeli ”Ikäkausiselutieteestä” vuonna 1937¹⁰⁴ ja Sirkka Salomaan väitöskirja ”Ikäkausien vaihtelu” vuonna 1945.¹⁰⁵

J. E. Salomaa määritteli ikäkausipsykologian tehtäväksi ”koettaa selvittää niitä eri kehitysvaiheita, jotka ovat

havaittavissa ihmisen elämässä”¹⁰⁶. Artikkelissa hän esittelee Charlotte Bühlerin viisivaiheista kehitysjaksottelua, jossa ihmisen ”elämänjuoksua”¹⁰⁷ tarkastellaan biologiselta, elämänkerralliselta, subjektiivis-elämykselliseltä ja työhistorialliselta kannalta. Salomaa mainitsee myös aloitetun tutkimussarjan, mutta materiaalin vähäisyyden takia ei uskalla vielä johtopäätöksiin.

Sirkka Salomaan väitöskirja on empiirinen, historialliseen materiaaliin perustuva tutkimus Helsingin yliopistossa vuosina 1828–1878 toimineiden opettajien elämänkuluista. Hän oli kerännyt elämänkertamateriaalia 268 henkilöstä, joista 73 hän oli tutkinut tarkemmin.¹⁰⁸ Tarkastelun pohjana ovat tässäkin Bühlerin tutkimukset, joihin on lisäksi sovellettu persoonallisuustypologisia tulkintoja. Teoksen loppuhuipennus on universaalinen:

”Bühler vertaa elämänkulkua draaman viisijakoon, jossa ensimmäinen näytös esittää toiminnan lähtökohdan, toinen toiminnan kehityksen, kolmas huippukohdan, neljäs laskun tai käänteen, viides katastrofin. Mitä periodeja elämänkulussa tahdotaan-kin erottaa, sen kaari seuraa suurin piirtein tällaista uraa. Korkein henkilön kehitys on sidottu oman ruumiin ja niin ollen ympäröivien luonnontapahtumien, viime kädessä koko kosmollisen tapahtumisen lakeihin.”¹⁰⁹

Yhteenvetona laboratoriossa harjoitetusta kehityspsykologiasta voidaan todeta, että se keskittyi varsinaisesti yhden ainoan teoksen, Charlotte Bühlerin ”Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem” (1933) ympärille.¹¹⁰ Siinä esitettyä kehitysvaihejaksettua pyrittiin soveltamaan suomalaisten elämäнкаariin. Metodina oli historiallisten elämäkertojen tutkiminen. Tutkimus painottui Bühlerin jaksottelun mukaisesti elämäнкаaren myöhäisempiin vaiheisiin lapsuuden ja nuoruuden jäädessä selvästi vähäisempään asemaan.

Kasvatuspsykologia

Neljäs laajempi, laboratorion tutkijoita kiinnostanut ongelma-alue oli kasvatuspsykologia. Voidaan sanoa, että siinä ikään kuin tiivistyi laboratorion kansanvalistustyön harrastus sekä psykologian ja kasvatus- ja opetusopin institutionaalinen yhteys. Useissa tutkimuksissa käytettiin koehenkilöinä koululaisia tai muita opiskelijoita ja usein niissä myös esitettiin kasvatukseen tai koulutukseen liittyviä sovellutuksia. Pääasiallisesti kasvatusopin alueelle ovat luokiteltavissa Hinkkasen ”Lahjakkuudesta ja sen huomioonottamisesta koulussa” (1944)¹¹¹, Tuompon ”Oppilaisiin kohdistuvasta miljöötutkimuksesta” (1949)¹¹² ja Lehmuston ”Värisokeus koululaisten edistymisen esteenä” (1951)¹¹³. Mittavin suoritus tällä alalla oli kuitenkin Salo-

maan runsas kasvatustieteellinen tuotanto.

Salomaa, joka tarkasteli kasvatusta ihmisyysnäkemyksenä, piti kasvatustieteenä filosofisena tieteenä. Koska kasvatettavien sielunelämän tunteminen on tärkeää, on kasvatustieteen hänen mukaansa läheisessä yhteydessä toisaalta myös psykologiaan.¹¹⁴ Salomaan laatimat kasvatustieteen perussoppikirjat ”Yleinen kasvatustieteen” (1943) ja ”Koulukasvatustieteen”¹¹⁵ (1947) sekä kasvatustieteelliset opaskirjat ”Suunta ja tie”¹¹⁶ (1942), ”Tie ihmisyysnäkemykseen”¹¹⁷ (1950) ja ”Nuorisoharjoituksen kasvatustieteen”¹¹⁸ (1953) sisältävätkin siinä määrin psykologista tietoa, että niitä voidaan tarkastella myös psykologian laboratorion tuotteina.

Psykologian tiedon osalta kaikissa teoksissa on miltei samanlainen perusrakenne: lähtökohdan muodostaa käsitys persoonallisuuden kerrostuneesta rakenteesta, perinnöllisyyspsykologian tutkimuksen avulla määritetään kasvatuksen rajat ja mahdollisuudet ja kehityopsykologian pohjalta korostetaan erilaisten kehitysvaiheiden ja yksilön muuntumismahdollisuuksien huomioon ottamisen tärkeyttä, lisäksi käsitellään tarkkaavaisuutta, oppimista ja muistia, lahjakkuutta, itsetuntoa, tunne- ja tahoelämää, persoonallisuuden typologiaa, kasvattajapsykologiaa sekä kasvatustapahtuman sisältävää interaktiota. Huomionarvoista on, että Salomaa ei rajoittunut vain lapsiin ja nuoriin, vaan ulotti tarkastelunsa myös aikuiskasvatukseen. Muutoinkin voidaan todeta,

että Salomaa varsin kattavasti hahmotteli sitä kenttää, mikä nykyään katsotaan kasvatustieteellisen tehtäväalueeksi (Encyclopedia of Psychology 1972, Vol. 1., 305–307).

Kasvatustieteellisisä teoksissaan Salomaa käytti psykologisia lähteenään muun muassa Adlerin egopsykologiaa, Kretschmerin tyyppioppia, Sternin ja Bühlerin kehityopsykologisia tutkimuksia, McDougallin viettiteoriaa sekä Meumannin, Termanin ja Thorndiken kasvatustieteellisiä tutkimuksia.

Aikuiskasvatuksen osalta Salomaa oli tyytymätön psykologian kehitykseen. Hänen mielestään tutkimus oli keskittynyt liiaksi lapsiin tai nuoriin ja aikuisten psykologia oli jäänyt syrjään.¹¹⁹ Samassa yhteydessä hän arvosteli psykologiaa myös luonnontieteellisyydestä ja asetti toiveita ”hengentieteelliseen” psykologiaan, joka tarkastelee ihmistä ”kulttuuriolentona eikä vain luonnontieteellisenä”.

Työn ja ammattien psykologia

Viidentenä laboratoriossa harjoitetun tutkimuksen erityisalueena voidaan erottaa työn ja ammattien psykologia. Tältä alueelta valmistui kaksi väitöskirjaa, Hinkkasen ”Koulumenestys ja elämänura”¹²⁰ vuonna 1944 ja Heikkisen ”Arbeitskurvenversuche mit 9–13 jährigen Volksschülern”¹²¹ vuonna 1952. Lisäksi Tuomppolla on joitakin aihepiiriin liittyviä julkaisuja.

Heikkisen väitöskirjassa tarkastellaan 9–13-vuotiaiden koululaisten työkäyriä normaali-, tarkkailu- ja apukoululuo-kalla. Luokkien lisäksi siinä vertaillaan tyttöjen ja poikien käyriä toisiinsa. Teok-sessa käytetään myös keskieurooppa-laista vertailumateriaalia. Keskeisimmät lähteet ovat Graf, Kraepelin ja Pauli. Vaikka koehenkilöt ovatkin koululaisia, Heikkinen – joka 1950-luvulla toimi Oy Barker-Littoisen koulutuspäällikkönä – lukee tutkimuksensa nimenomaan työ-psykologian alueelle. Mukana on myös persoonallisuuspsykologista ainesta, kun hän erityisluokkien kohdalla pohtii työkäyrien diagnostista merkitystä ver-taamalla käyriä Salomaan älykkyystestin, Rorschachin ja Behn-Rorschach-testin tuloksiin.

Hinkkasen väitöskirja käsittelee ammatinvalintaa. Kouluarkistojen ja postikyselyn avulla hän tarkastelee siinä Turun suomalaisen klassisen lyseon oppilaiden koulumenestyksen ja urake-hityksen suhdetta. Varsinaisia psykologi-sia menetelmiä tutkimuksessa ei käytetä, ja itse asiassa se muistuttaakin varsin paljon sosiologista survey-tutkimusta.

Myös Tuompo oli kiinnostunut ammatinvalinnasta. Kuten aiemmin todettiin, hän suositteli metodisissa tut-kimuksissaan Rorschachia käytettäväksi myös ammatinvalinnanohjauksessa. Muutamassa pienimuotoisessa tutki-muksessaan hän pyrki hahmottelemaan joissakin ammateissa tai työtehtävissä vaadittavia luonteenominaisuuksia

(esimerkiksi ”Kykenevän vakuutushank-kijan perushyveet”¹²², 1952). Lisäksi hän käsitteli työelämän suhteita (”Esimies ja alainen”¹²³, 1953) ja ammattiuutteruutta (”Ett försök att psykologiskt undersöka yrkesdugligheten hos fältmän i sak-försäkringsbranschen”¹²⁴, 1955).

Tässä eriteltyjen tutkimusten pää-alueiden, älykkyiden, persoonallisuus-den, elämäнкаaren, kasvatuksen ja työn, lisäksi laboratorion tutkimustoiminnasta voidaan löytää myös joitakin ”sivutee-moja”. Eräs tällainen oli Ihalaisen uskon-topsykologinen väitöskirja ”Maalaisväes-tön uskonnollinen elämä”¹²⁵ (1947) sekä sen jatko-osa ”Kääntymyskristillisuus”¹²⁶ (1952). Kun ottaa huomioon Tuompon tutkimukset, niin voidaan sanoa, että eräänlaisen sivuteeman muodosti myös maalaisväestön psykologinen tutki-mus. Joissakin Tuompon julkaisuissa oli lisäksi sosiaalipsykologialla huomattava osuus, esimerkiksi teoksessa ”Kokeel-lis- ja sosiaalipsykologisia tutkimuksia maalaisnuorisolla” (1952) tarkastellaan kansaopistolaisten sosiaalisia suhteita sosiogramman avulla. Kokonaisuuden kannalta näiden sivuteemojen merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi.

Psykologian laboratorio Salomaan esimieskaudella

Salomaan esimies kautena psykologian laboratoriossa harjoitetun tutkimuksen yleisin piirre oli epäilemättä suuntautuminen psykologian sovelluksiin.

Myös psykologian kansainvälisessä kehityksessä saatettiin tuohon aikaan havaita kasvavaa kiinnostusta käytännön ongelmien tutkimiseen. Soveltavan psykologian varsinainen ekspansio tapahtui II maailmansodan jälkeen, mutta kehitys tähän suuntaan oli alkanut jo aiemmin. Erityisesti differentiaalipsykologialla oli tässä keskeinen osuus. Boringin (1957)¹²⁷ jaottelun mukaan 1910-luku oli älykkyystestien aikaa, 1920-luvulla testiskaala laajeni älykkyiden lisäksi myös muihin kykyihin sekä erilaisiin valintatesteihin, 1930-luku oli faktorianalyysin vuosikymmen ja 1940-luvulla kulminoitui edellisen vuosikymmenen kehitys. Tähän kehitykseen keskeisesti vaikuttaneet henkilöt, erityisesti Binet, Spearman, Stern, Terman ja Thurstone olivat käytettyjä lähteitä myös laboratorion tutkimuksissa. Laboratorion oma tutkimustoiminta ei kuitenkaan seurannut Boringin kuvaamaa linjaa, vaan siirtyi älykkyystutkimusten jälkeen faktorianalyysin sijasta enemmän kokonaispersoonallisuuden korostamisen suuntaan, typologiaan ja psykodiagnostiikkaan. Turun laboratorion tutkimustoiminta

erosi selvästi suomalaisen psykologian valtavirrasta, joka 1940-luvulla omaksui pääasialliseksi metodikseen faktorianalyysin, ja yleensäkin psykometrisen lähestymistavan.¹²⁸

Vaikka Salomaa aloittikin älykkyysmittauksin, niin myöhemmin hän omaksui selvästi väljemmän linjan. Hän oli enemmän filosofinen ja humanistinen pohdiskelija kuin eksaktiutta korostava matemaatikko. Schopenhaueriin, lempi-filosofiinsa, hän viittasi mielellään myös psykologisissa julkaisuissaan. Salomaa onkin luettavissa siihen vanhempaan suomalaisen psykologian periodiin, jota Takala (1979, s. 14) kutsuu humanistiseksi suuntaukseksi.¹²⁹ Tuompo sitä vastoin edusti matemaattisen differentiaalipsykologian modernimpaa ja psykologisempaa kritiikkiä.

Suuntautumisero näkyy jossain määrin myös ulkomaisten vaikutteiden kohdalla. Sotien jälkeisinä vuosina 1945–1955 tulivat virikkeet suomalaiseen psykologiaan pääosin amerikkalaisesta psykologiasta, kun taas saksalaisen psykologian asema ”romahti” miltei täysin (Takala & Korkiakangas, 1981, 8–9).¹³⁰ Myös Turussa amerikkalaisen psykologian nousu näkyy lähdeviittauksissa, mutta ei niinkään tutkimusmetodologiassa. Amerikkalaisen psykologian rinnalla vanhempi saksalainen psykologia muun muassa Kretschmer, Bühler, Spranger ja Stern, säilytti yhä otettaan.

Pyrittäessä arvioimaan Salomaan kauden saavutuksia suomalaisen psyko-

logian kehityksen kannalta, kiinnittyä huomio ennen kaikkea laboratorion metodologisiin tutkimuksiin. Salomaan laatima älykkyytestistö oli ensimmäinen standardoitu Binet'n tyyppinen älykkyystesti maassamme ja tärkeä tapah-tuma sikäli, että näin tämä ympäri maa-ilmaa sovellettu testi tuli myös Suomessa tarkistettuna käyttöön (Encyclopedia of Psychology, 1972, Vol. 1, 128–129). Koskenniemen (1938, s. 375–376) testi-kehittelyt puolestaan olivat ensimmäisiä suomalaisia älykkyiden joukkotestejä.¹³¹ Kuten aiemmin todettiin, sekä Salomaan testistö että Koskenniemen testit saivat positiivisen vastaanoton käytännön työssä, erityisesti opettajien keskuudessa; tutkimus vastasi siis näiltä osin yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Psykodiagnostisten menetelmien osalta Tuompon työ projektiivisten menetelmien parissa on merkillepantavaa, hän muun muassa oli ensimmäinen, joka Suomessa käytti Rorschachia tutkimusvälineenä (Kiviluoto, haastattelu-lausunto).

Muilla sovellusaloilla Turun laboratorion tutkimuksella ei ollut vastaavia ansioita, tutkimuksen ”eturintamat” olivat toisaalla, lähinnä Helsingissä ja kehityopsykologian osalta myös Jyväskylässä. Salomaasta kannattaa kuitenkin vielä mainita, että hän oli varsin populaari kirjoittaja, joka useampiin painoksiin yltäneiden teostensa välityksellä levitti psykologista tietoa erityisesti kasvatuksesta kiinnostuneille.

Suomalaisen psykologian historiaa käsittelevissä kirjoituksissa Salomaan kausi on jäänyt vähälle huomiolle. Yleensä on tyydytty vain mainitsemaan, että Turussa tutkittiin tuolloin älykkyyttä (esimerkiksi von Fieandt, 1979).¹³² Salomaan kautta ei ole tunnettu riittävästi. Tähän lienee osasyynä laboratorion tutkijoiden urakehitys. Salomaan kauden tutkijoista oikeastaan vain Tuompo, josta vuonna 1957 tuli Yhteiskunnallisen Korkeakoulun psykologian professori, oli varsinaisesti psykologi. Toisilla oli myös muita intressejä, esimerkiksi Koskenniemi ja Heikkinen päätyivät myöhemmin kasvatustieteeseen, edellinen professoriksi ja jälkimmäinen apulaisprofessoriksi.

Toisaalta on todettava, että kokonaisuutena arvioiden Salomaan kauden panos suomalaisen psykologian kehitykseen jäi suhteellisen vaatimattomaksi. Laboratoriossa harjoitettu tutkimus oli pitkälle ulkomaisten mallien ja ideoiden varsin mekaanista soveltamista, omaa teoreettista tai menetelmällistä kehittelyä ei joitakin testimenetelmiä lukuunottamatta ollut. Näin laboratorion luovat ja kehitystä eteenpäin vievät virikkeet jäivät vähäisiksi.

Tilanne oli Turun laboratoriolle sikäli epäedullinen, että psykologian kansainvälinen kehitys kulki samaan aikaan kohti lisääntyvää erikoistumista, joten kehityksen seuraaminen ”sivutoimisenä” ei varmaankaan ollut kiitollinen tehtävä.¹³³ Juuri tätä ristiriitaa Salomaa

käytti perustelunaan ehdottaessaan psykologian professorin viran perustamista Turun yliopistoon. Ehdotus, kuten muistetaan, kaatui kuitenkin yliopiston huonoon taloudelliseen tilanteeseen. Sen sijaan Jyväskylään oli perustettu psykologian professuuri jo vuonna 1936, Helsingin yliopistoon ja Teknilliseen korkeakouluun vuonna 1951 ja Tampereelle vuonna 1954.¹³⁴

Verrattuna laboratorion aikaisempiin vaiheisiin voidaan todeta, ettei sen tutkimustoiminta Salomaan esimieskaudella saavuttanut läheskään samaa merkitystä kuin Kailan aikana. Näiden kahden aikakauden erilaisuus on monessa muussakin suhteessa ilmeinen. Kailan aikaa luonnehtineet piirteet, kokeellinen suuntautuminen, teoreettinen kehittyminen ja kanta-aottavuus sekä psykologian tieteenfilosofian pohtiminen, puuttuivat Salomaan kaudelta miltei tyystin; laboratorio suuntautui hänen kaudellaan psykologian sovelluksiin, mitkä puolestaan puuttuivat Kailan kaudelta. Jos verrataan Salomaata ja Kailaa keskenään, niin lähestymistapojen perusero voidaan johtaa 1900-luvun alun kiistakäsymykseen luonnontieteen ja hengentieteen suhteesta. Kaila oli selvästikin suuntautunut luonnontieteelliseen ajatteluun ja hän liittikin psykologian läheisesti biologiaan. Salomaa sitä vastoin oli ymmärtävän, hengentieteellisen ajattelutavan kannalla, hänen työssään psykologia liittyi lähinnä kulttuuriin ja kasvatukseen.

Psykologinen laboratorio nähtynä vuodesta 2020¹³⁵

Pioneerien työn arviointi on hankalaa. Vaarana ovat erilaiset jälkiviisauden muodot, jotka ulottuvat melko harvinaisesta väheksynnästä hyvää tarkoitetaan, mutta kuitenkin vääränlaiseen pienuuden idealisointiin. Kumpikin näkökulma tarkastelee edeltäjien tekemistä ehkä tahattomastikin ylhäältä päin tullen samalla nostaneeksi mittapuuksi oman ajan. Yksi hyödyllinen tapa välttää tällaiset virhearviot on tarkastella, miten Kaila ja Salomaa työtovereineen hyödynsivät niitä tosiasiallisia voimavaroja, joita heillä oli.

Huomion arvoista on, että kumpikin filosofian professori panosti vahvasti psykologiaan, joka totuuden nimessä oli heille toissijainen tieteenala sillä areenalla, jossa heidän pätevyyttään arvioitiin. On mahdollista, että tämä heijastaa perinteistä filosofista asennetta tieteeseen yleensä. Vielä 1960-luvulla kuului asiaan, että filosofian luennoilla viitattiin ahkerasti esimerkiksi luonnontieteen tuoreisiin suuriin kysymyksiin. Mutta miksi sitten psykologia eikä jokin muu ala? Oliko taustalla Helsingin yliopistossa pitkään vaikuttanut elävä kiinnostus psykologiaan, mistä näyttönä olivat lukuisat oppikirjat ja muun muassa Grotenfeltin ja Neiglickin varhaiset saksankieliset väitöskirjat? Tämä vaikuttaa mahdolliselta, sillä sekä Kaila että Salomaa osoittivat

konkreettista tieteellistä kiinnostusta psykologisiin kysymyksiin hyvissä ajoin ennen professoriksi tuloaan. Lisäpontta on nimityksen jälkeen saattanut antaa Turun Yliopistoseuran pyrkimys saada aikaan tutkimusta, jolla ymmärrettäisiin paremmin vasta käydyn sisällissodan vavahduttavia tapahtumia.¹³⁶ Psykologia näyttää nauttineen yliopistossa arvostusta, vaikka aineelliset voimavarat olivat nykymielessä olemattomat, ensimmäiset 15 vuotta jopa tyyppiä ”mies ja huone”. Arvostus edellytti myös näyttöjä, mutta niiden puutteesta Kailaa ja Salomaata ei voitu moittia.

Henkilöinä psykologian pioneerit olivat hyvin erilaiset. Kaila oli draamaattisuuteen taipuva älyllinen elitisti, joka vierasti keskinkertaisuutta. Hänen psykologiset kiinnostuksen kohteensa

ja empiiriset tutkimuksensa edustivat eurooppalaisen psykologian ajankohdaisia virtauksia. Salomaa puolestaan näki kansansivistystyössä valtavan mahdollisuuden, jota hän halusi voimiensa mukaan edistää. Tämä työ liittää hänet siihen pitkään sitoutumisen traditioon, joka lopulta 2000-luvun alussa nousi maailmanlaajuiseen tietoisuuteen suomalaisen peruskoulun menestystarinana. Kaila ja Salomaa eivät käpertyneet oppituolinsa suojiin, päinvastoin he laittoivat itsensä peliin jopa siinä määrin, että yksi ”entä – jos” -pohdinta sallittaneen tässä yhteydessä. Olisiko Turun yliopisto 1950-luvulla alkanut panostaa psykologiaan ilman, että kaksi filosofian professoria oman päätyönsä ohella osoittivat oppialan tieteellisen ja käytännöllisen potentiaalin?

Psykologian laitos Phoenixissä vuonna 1958 juuri ennen muuttoa Yliopistonmäelle. Matti Uusi-Honko/Turun yliopiston arkisto.

Sama psykologian laitos toisesta kulmasta. Matti Uusi-Honko/Turun yliopiston arkisto.

VIITTEET

¹ Kaarlo Jäntere: *Turun yliopiston perustaminen*. Turun Suomalainen Yliopistoseura, 1969, s. 304.

² *Turun Suomalaisen Yliopiston Vuosikirja* (TSYVK; vuodesta 1927 TTYVK), nide I (1.6.1922 – 31.8.1923), s. 51.

³ TSYVK, I, s. 73. Osa Kailan hankkimista välineistä on tallella psykologian oppiaineen perinnehuoneessa.

⁴ Eino Kaila: Die Lokalisation der Objekte bei Blickbewegungen. *Psychologische Forschung*, 1923, 3, 60–77. Peruskokeen ja sen laitteiston kuvaus s. 70–72 on yksinkertaisessa konkreettisuudessaan nykytutkijalle puhutteleva kokemus.

⁵ Eino Kaila: *Sielunelämän rakenne*. WSOY, 1923, 594 s.

⁶ Eino Kaila: *Die Reaktionen des Säuglings auf das menschliche Gesicht*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa XVII. Turku 1932. Julkaiseminen Turun yliopiston kustantamana kaksi vuotta Kailalle myönnetyn eron jälkeen lienee tulkittavissa osoituksena psykologian laboratorion asemasta Suomen psykologisessa tutkimuksessa. Kailan ohjautuminen tähän teemaan on arvoituksellista. Raportin esipuheessa hän mainitsee, että imeväisten psykologia oli jo muutamia vuosia aikaisemmin tullut hänelle akuutiksi. Hän jatkaa kuitenkin, ettei halua enempää valottaa sitä, mistä ihmisen biologian ja sosiaalipsykologian yleisistä ongelmista hän oli päätenyt tähän kysymyksenasetteluun. Oman lapsen tarkkailusta ei ollut kysymys, sillä Olli Kaila oli syntynyt jo vuonna 1918.

⁷ Pentti Renvall: *Zur Theorie des stereokinetischen Phänomens*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa X, 1929, 75 s.

⁸ Käännös (PN) on seuraavasta alkupe-
räistekstistä (Renvall, m.t., s. 7): “In der vorliegenden Untersuchung, die im psychologischen Laboratorium der Universität Turku (Åbo) ausgeführt worden ist, wird das merkwürdige, viel zu wenig beachtete “stereokinetische Phänomen” (Benussi, Musatti) systematisch durchforscht. Im Laufe der experimentellen Arbeit ergab sich, dass das Phänomen – im Gegensatz zu den bisher vorliegenden theoretischen Ansätzen – auf einer einigermaßen befriedigende Weise nur aus den Prinzipien der “Gestalttheorie” (im Sinne von Wertheimer und Köhler) heraus theoretisch erfassbar wird, dies aber auf eine so zwingende Weise, dass das stereokinetische Phänomen in der Tat einen geradezu glänzenden Beweis von der Tragweite jener Prinzipien liefert.

Die Untersuchung, die über das Niveau der gewöhnlichen Schülerarbeiten weit hinausragt, ist von Herrn Renvall selbständig durchgeführt worden; auch in der Ausarbeitung des theoretischen Ansatzes hat er selbstständige Arbeit geleistet; meines Erachtens hat er dabei die theoretische Aufklärung so weit geführt, wie es beim gegenwärtigen Stand der psychophysischen Forschung möglich ist.”

⁹ Seikko Eskola pohtii historiatieteen teoreettikko Renvallin käyttämän “rakennekonaisuuden” käsitteen yhteyttä hänen nuoruutensa tuttavuuteen hahmopsykologisen

ajattelun kanssa. Eskola: Pentti Renvall ja psykologia. *Historiallinen Aikakauskirja* 1983, 81, s. 100–107.

¹⁰ Dosentti Kolehmainen ei tiettävästi jättänyt jälkeensä kirjallisia dokumentteja suunnitelmistaan. Tieto perustuu suulliseen tiedonantoon kirjoittajalle ja Esko Keskiselle.

¹¹ TYVK, nide 17, vuodet 1939–1942.

¹² <https://www.nmi.fi/niilo-maki-instituutti/niilo-maki/niilo-maen-bibliografia/>. Noudettu 13.2.2019. Luettelo on ilmeisen kattava, mutta sisältää pieniä virheitä.

¹³ Niilo Mäki: Natürliche Bewegungstendenzen der rechten und linken Hand und ihr Einfluss auf das Zeichnen und der Erkennungsvorgang. *Psychologische Forschung*, 1927, Band 10, s. 1–19. (Oikean ja vasemman käden luonnollisia liiketaipumuksia ja niiden vaikutus tunnistamisprosessiin.) Artikkelin on myöhemmin herättänyt laajaa kiinnostusta ja James Kalat on kääntänyt sen englanniksi (*Journal of Biological Psychology*, 1978, vol. 20, No 2). Hyvän käsityksen artikkelista saa professori Veijo Virsun kirjoittamasta asiantuntevasta kuvauksesta <https://bulletin.nmi.fi/2015/02/18/niilo-maki-ja-potilas-sch/> (noudettu 13.2.2019).

¹⁴ Professori Matti Laine on osoittanut uutisen kirjoittajalle.

¹⁵ Kirjoittajan isä haavoittui vaikeasti päähän Karjalankannaksella tammikuussa 1940. Toipumista seuranneen kuntoutuksen aikana hän kohtasi sotavammasairaalassa henkilökuntaan kuuluvan ”kiharatukkaisen miehen, joka teki erikoisia kysymyksiä ja naureskeli samalla itsekseen”.

¹⁶ Eino Kaila: Aitosuomalaisuudesta. *Valvoja-*

Aika, 1925, 186–194.

¹⁷ Kaila, m.t., 187.

¹⁸ Tätä kirjoitustapaa noudatettiin aina yliopiston vuonna 1974 tapahtuneeseen valtiolistamiseen asti. Jatkossa käytetään kuitenkin nykyistä muotoa. Sen sijaan pitempi versio ”Turun Suomalainen Yliopisto” poistui pian käytöstä. Yliopiston avajaisissa vuonna 1927 rehtori Koskenniemi perusteli ”suomalainen” sanan pudottamista pois nimestä seuraavasti: ”vapaassa Suomen valtakunnassa, missä suomenkieli, ehkäpä hitaasti ja monilla aloilla vasta taistelujen jälkeen, on saavuttamassa sille kuuluvan aseman maan valtavan enemmistön kielenä, ei suomalaisen kansallisuusaatteen kannalta näytä enää olevan aihetta erikoisella maininnalla tehostaa sitä, että jokin kulttuurilaitos tässä maassa on suomenkielinen”. Professori Timo Soikkasen sähköposti kirjoittajalle 9.11.2016.

¹⁹ Erik Ahlmanin tytär Kirsti Lagerspetz toimi Turun yliopiston psykologian professorina vuosina 1985–1997.

²⁰ J. E. Salomaa: *Eräs lapsuus ja nuoruus*, s. 158–163. Professori Grotenfeltin suhtautumista Salomaa kuvaa etäiseksi.

²¹ Keräystuoton hiipumisesta ja siihen liittyvästä inhimillisestä draamatiikasta antaa eloisan kuvauksen Vesa Vares: *Yliopistontekijät. Turun Suomalaisen Yliopistoseuran 100 vuotta*. Turun Suomalainen Yliopistoseura 2017, s. 130–136.

²² TSYVK 1923–1924, nide 2. Vuosikirjaan sisältyy Salomaan raportti ”*Matkalta Amerikan suomalaisten luo*”, päivätty 1.2.1924.

²³ Ks. Mikko Salmela: *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Otava, 1998, s. 131–133.

Kailan siirryttyä akateemikoksi vuonna 1948 hänen oppituolinsa peri ankaran kamppailun jälkeen Kailan oppilas Oiva Ketonen. Toiseksi jäi Salomaan ja Erik Ahlmanin oppilas Sven Krohn, josta myöhemmin (1956, vakinaisesti 1960) tuli Turun yliopiston filosofian professori. Ahlmanin viran tultua auki Helsingin yliopistossa vuonna 1952 Kaila ja Ketonen torpedoivat Krohnin mahdollisuudet sen saamiseen, ks. Salmela, m.t., s. 383–386. Viimeinen näytös tässä pitkäaikaisessa voimainmittelössä tapahtui Krohnin siirryttyä eläkkeelle 1970-luvun alussa.

²⁴ Salomaa, m.t., s. 197.

²⁵ Ks. esim. Mikko Salmela, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/7319> (noudettu 21.2.2019)

²⁶ Tauno Perälä: *Turun Yliopisto 1920–1939*. Turun yliopisto, 1970, s. 183.

²⁷ TYVK 1930–1931, nide 8. Kuulijoita oli epätavallisen vähän, kuusi miestä ja kuusi naista.

²⁸ TYVK 1932–1933, nide 10; TYVK 1933–1934, nide 11. Kasvatusopillisen sielutieteen luennoilla oli kuulijoina 36 miestä ja 35 naista.

²⁹ Hakkarainen, m.t., s. 25–49. Hakkaraisen julkaisu on kaikissa vapaakappalekirjastoissa. TY:n psykologian oppiaineen varastossa sitä on edelleen joitain kymmeniä kappaleita.

³⁰ Pekka Hakkarainen vaihtoi pääaineensa sosiologiaan opintojensa loppuvaiheessa. Häneltä lainattu luku on osa hänen psykologian sivulaudatur-työtään. Hakkarainen on tehnyt mittavan uran huumeidien käytön ja huumepolitiikan tutkijana. Tällä hetkellä hän työskentelee Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessorina.

³¹ Kailan nimitys perustui kutsumenettelyyn,

jonka tukena käytettiin Grotenfeltiltä pyydettyä kirjallista asiantuntijalausuntoa, ks. Jäntere, 1969, s. 336. (PN.)

³² TYVK 1930–1931, nide 8.

³³ Eino Kailan asiantuntijalausunto Turun yliopiston humanistiselle tiedekunnalle filosofian professorinviran täyttämistä 22.11.1931. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, 1930.

³⁴ Salomaa, m.t., 176–198.

³⁵ *Turun yliopiston opettajat ja virkamiehet 1920–1969*, 465–466.

³⁶ Perälä 1970, 184.

³⁷ Pekka Hakkarainen haastatteli Koskenniemeä 1980-luvun alussa. (PN)

³⁸ Kyseessä oli ilmeisesti Antero Valtasaari, joka myöhemmin toimi muun muassa Turun Opettajakorkeakoulun rehtorina. Hän teki psykologian opinnäytetyön Kretschmerin persoonallisuustypologiasta vuonna 1932. https://fi.wikipedia.org/wiki/Antero_Valtasaari. Luettu 11.3.2021.

³⁹ Perälä 1970, 185.

⁴⁰ Tauno Perälä: *Turun yliopisto 1939–1974*. Turku: Turun Yliopistosäätiö, 1977, s. 55–56.

⁴¹ Perälä 1970, 110–111.

⁴² Perälä 1970, 185.

⁴³ Perälä 1977, 389.

⁴⁴ Approbatur-arvosana vastaa nykytermein perusopintoja, cum laude aineopintoja ja laudatur syventäviä opintoja. (PN)

⁴⁵ Woodworth, suomennoksen esipuhe.

Woodworth, R. S. *Psykologia*. WSOY, 1938.

Suom. Urpo Harva ja E. A. Saarimaa. (PN)

⁴⁶ Pirkko Lahti, Maija-Liisa Niini & Tuula Ikonen, *Helsingin yliopiston psykologian laitoksen perustaminen ja kehitys vuosina 1932–1972*.

Helsingin yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 4, 1974, s. 3–4.

⁴⁷ Maisterin tutkintoon johtavien opintojen päättötyö, josta on aikojen kuluessa käytetty useita nimiä: laudaturtyö, laudaturtutkielma, pro gradu tutkielma.

⁴⁸ J. E. Salomaa: *Älykkyiden mittaaminen Suomen oloihin sovelletulla Binet'n-tyyppisellä testistöllä*. WSOY, 1939, s. 5.

⁴⁹ Koskenniemen haastattelulausunto Pekka Hakkaraiselle. Ks. myös Matti Koskenniemi, Suomen ensimmäinen psykologian laitos: muistikuivia. *Psykologia*, 1979, n:o 5, 58–59. (PN)

⁵⁰ Salomaa, *Älykkyiden mittaaminen...* s. 14–15.

⁵¹ Salomaa, m.t., s. 6.

⁵² m.t., s. 22.

⁵³ m.t., s. 11.

⁵⁴ m.t., s. 6–7.

⁵⁵ Matti Koskenniemi: *Älykkyystutkimuksen menetelmät*. Porvoo: WSOY, 1938. Vaikka teos ilmestyikin kaksi vuotta sen jälkeen, kun Koskenniemi oli jättänyt laboratorion, perustuu se samoin kuin muukin hänen älykkyystutkimuksensa työskentelyyn laboratoriossa.

⁵⁶ Koskenniemi, s. 5

⁵⁷ Koskenniemi, s. 46.

⁵⁸ Koskenniemi, s. 46–48.

⁵⁹ Koskenniemi, Matti & Grenquist, Pekka: Kokeita suomalaisilla joukkotesteillä. I. *Kasvatus ja Koulu*, 1934, 20, 189–209.

⁶⁰ Koskenniemi, Matti & Tuominen, Oiva: Kokeita suomalaisilla joukkotesteillä. II. *Kasvatus ja Koulu*, 1936, 22, 8–22, 48–57.

⁶¹ Matti Koskenniemi: *Onko oppilaasi lahjakas? Älykkyyskoesarja kolmatta kouluvuotta*

varten. Helsinki: Koulutarpeiden keskusliike, 1937.

⁶² J. E. Salomaa: Yhtenäiskoulusuunnitelmasta muutamia periaatteellisia näkökohtia. *Suomen Kasvatusopillinen Aikakauskirja*, 1938, 75, 324–332.

⁶³ M. Koskenniemi: Älykkyystutkimus ja pohjakoulukysymys. *Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja*, 1934, 71, 109–116.

⁶⁴ M. Koskenniemi: *Älykkyystutkimuksen menetelmät*, s. 31–34.

⁶⁵ Eysenck, H. J., Wurburg, W. A., & Berne, R. M. (Eds), *Encyclopedia of Psychology*, Vols 1–3. Great Britain: Herder.

⁶⁶ Koskenniemi m.t., s. 46.

⁶⁷ Ohto Oksala: Arviointi teoksesta Matti Koskenniemi: *Älykkyystutkimuksen menetelmät. Kasvatus ja Koulu* 1938, 24, 218–223. Ohto Oksala: Arviointi teoksesta J. E. Salomaa: *Älykkyiden mittaaminen. Kasvatus ja Koulu* 1939, 25, 154–158.

⁶⁸ Aarre Tuompo: *Rorschachin metodi ja suomalainen maalaisväestö sen tutkimuskohteenä*. Turun yliopiston julkaisuja B XXX, 1948, s. 11.

⁶⁹ Tuompo, m.t., s. 9.

⁷⁰ Aarre Tuompo: Erfahrungen mit dem Rorschach-versuch an der finnischen Front. *Rorschachiana II*. Bern.

⁷¹ Tuompo, Rorschachin metodi..., s. 56–74.

⁷² m.t., s. 74.

⁷³ m.t., s. 10.

⁷⁴ m.t., s. 177.

⁷⁵ Aarre Tuompo: Murrayn apperceptiotesti psykodiagnostisen tutkimuksen apuna. Juhlajulkaisussa Harva, U. & Tuompo, A. (toim.): *Totuutta etsimässä*. Vaasa, WSOY, 1951, s.

235–257.

⁷⁶ Aarre Tuompo: Some Aspects about the Thematic Apperception Test. *Acta Psychologica Fennica I*, s. 143–154.

⁷⁷ Szondi-testi on ei-kielellinen projektiivinen testi, joka koostuu kuudesta ryhmästä psykiatristen potilaiden kuvia. Tutkittava valitsee ryhmä kerrallaan ne kaksi kuvaa, joista pitää eniten, ja ne, joista pitää vähiten. Testin tarkoitus on saada esiin piilossa olevia taipumuksia. (PN)

⁷⁸ Aarre Tuompo & Väinö Heikkinen: *S-testi. Ihmisen kuvan piirtäminen psykodiagnostisena menetelmänä I. Koemetodi ja tulkinnan pääpiirteet*. Turun yliopiston julkaisuja B XLV, 1953.

⁷⁹ Aarre Tuompo & Väinö Heikkinen: *S-testi. Ihmisen kuvan piirtäminen psykodiagnostisena menetelmänä II. Sovellutuksia*. Turun yliopiston julkaisuja B 56, 1956.

⁸⁰ Tuompo & Heikkinen, 1953, s. 17.

⁸¹ mt., s. 54–82.

⁸² mt., s. 10–15.

⁸³ Tuompo & Heikkinen 1956, s. 6.

⁸⁴ Tuompo & Heikkinen 1953, s. 16.

⁸⁵ mt., s. 5.

⁸⁶ mt., s. 5.

⁸⁷ mt., s. 134–139.

⁸⁸ Aarre Tuompo: Kokeellis-sosiaalipsykologisia tutkimuksia maalaisnuorisolla. *Turun yliopiston julkaisuja B XL*, 1952.

⁸⁹ mt., s. 9–11.

⁹⁰ mt., s. 143.

⁹¹ Tuompo: Rorschachin metodi..., s. 10.

⁹² Mikko Uola (toim.): *Turun yliopiston opettajat ja virkamiehet 1920–1969*. Turun yliopisto, 1970, s. 534.

⁹³ Väinö Heikkinen: Rorschach- ja Behn-Rorschach-testien kokeellinen vertailu. Juhlajulkaisussa Harva, U. & Tuompo, A. (toim.): *Totuutta etsimässä*. Vaasa, WSOY, 1951, s. 71–87.

⁹⁴ Matti Koskenniemi: Erich Jaensch. Eidetikkasta integraatiopsykologiaan. *Ajatus*, 1934, 7, 41–60.

⁹⁵ Matti Koskenniemi & Koskenniemi, Sirkku: Missä määrin Suomessa on eideettisiä lapsia? *Kasvatus ja Koulu*, 1935, 21, 106–118.

⁹⁶ Aarre Tuompo: Eideettisyydestä. *Valvoja*, 1946, 66, 152–158.

⁹⁷ Heikki Lehmusto: *Mies sisun ja sitkeyden. Tyypitutkielma*. Tampere: Aura. Yksilö ja yhteisö. Työväenopisto 7, 1943.

⁹⁸ Heikki Lehmusto: Alemmuus- ja ylemyyskompleksin eettistä arviointia. *Valvoja*, 1951, 71, 116–122.

⁹⁹ Heikki Lehmusto: Mitä J. V. Snellman tarkoittaa persoonallisuudella? *Valvoja-Aika*, 1936, 16, 138–144.

¹⁰⁰ J. E. Salomaa: Schopenhauerin persoonallisuus. *Länsi*, 1938, 2, 24–29.

¹⁰¹ J. E. Salomaa: Persoonallisuudesta ja sen kehityksestä. *Länsi*, 1938, 2, 74–80.

¹⁰² mt., s. 75–77.

¹⁰³ mt., s. 74, 79–80.

¹⁰⁴ J. E. Salomaa: Ikäkausiselutieteestä. *Länsi*, 1937, 1, s. 165–172.

¹⁰⁵ Sirkka Salomaa: *Ikäkausien vaihtelu. Tutkimus Helsingin yliopistossa vv. 1828–1878 toimineiden opettajien elämänkuluista*. Porvoo: WSOY, 1945.

¹⁰⁶ J. E. Salomaa, mt., s. 166–167.

¹⁰⁷ ”Elämänjuoksu” on suora käännös termeistä ”Lebenslauf” ja ”livslopp”. Nykytermi-

nologiaan on vakiintunut ”elämäankaari” (life span). PN

¹⁰⁸ Sirkka Salomaa, mt., s. 203.

¹⁰⁹ Sirkka Salomaa, mt., s. 207.

¹¹⁰ Charlotte Bühler: *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem*. Leipzig: S. Hirzel, 1933.

¹¹¹ A. Hinkkanen: Lahjakkuudesta ja sen huomioonottamisesta koulussa. *Kasvatus ja Koulu*, 1944, 30, s. 185–196.

¹¹² Aarre Tuompo: Oppilaisiin kohdistuvasta miljöötutkimuksesta. *Kansanopisto*, 1949, 1–2.

¹¹³ Heikki Lehmusto: Värisokeus koululaisten edistymisen esteenä. Juhlajulkaisussa Harva, U. & Tuompo, A. (toim.): *Totuutta etsimässä*. Vaasa, WSOY, 1951, s. 157–166.

¹¹⁴ J. E. Salomaa: *Yleinen kasvatusoppi*.

Porvoo: WSOY, 1943, s. 14–15.

¹¹⁵ J. E. Salomaa: *Koulukasvatusoppi*. Porvoo: WSOY, 1947.

¹¹⁶ J. E. Salomaa: Suunta ja tie. Kansalaiskasvatuksen perusteita. *Lotta Svärd julkaisu* 57, 1942.

¹¹⁷ J. E. Salomaa: *Tie ihmisyyteen*. Porvoo: WSOY, 1950.

¹¹⁸ J. E. Salomaa: *Nuorisonohjaajan kasvatusoppi*. Porvoo: WSOY, 1953.

¹¹⁹ J. E. Salomaa: Itsekasvatuksen psykologisia edellytyksiä. *Länsi*, 1939, 3, s. 22–30.

¹²⁰ A. Hinkkanen: *Koulumenestys ja elämä-nura. Tutkimus Turun suomalaisen klassillisen lyseon oppilaista vv. 1888–1917*. Turun yliopiston julkaisuja B. XXVII, 1944.

¹²¹ Väinö Heikkinen: *Arbeitskurvenversuche mit 9-13 jährigen Volksschülern*. Turun yliopiston julkaisuja B. XLI, 1952.

¹²² A. Tuompo: Kykenevän vakuutushankkijan

perushyveet. *Vakuutus-sanomia*, 1953, 1 s.

¹²³ A. Tuompo: Esimies ja alainen. *Talouselämä*, 1952, 1 s

¹²⁴ A. Tuompo: Ett försök att psykologiskt undersöka yrkesdugligheten hos fältmän i sakförsäkringsbranschen. *Nordisk försäkrings-tidskrift* 2, 1955.

¹²⁵ V. J. Ihalainen: *Maalaisväestön uskonmollinen elämä*. Kuopio: Pellervo, 1947.

¹²⁶ V. J. Ihalainen: *Kääntymyskristillisyyden Sielutieteellinen tutkimus*. Turun yliopiston julkaisuja B. XLIII, 1952.

¹²⁷ Edwin Boring: *A History of Experimental Psychology*. 2nd ed. New York: Appleton, 1957, s. 574–577.

¹²⁸ Mikko Korkiakangas: Faktorianalyttinen metodologia suomalaisessa psykologian tutkimuksessa 1940- ja 1950-luvuilla. *Psykologia*, 1977, 12, 3–12.

¹²⁹ Martti Takala: Suomen psykologian 1940-luvun tie: humanistisesta psykometriseen suuntaukseen? *Psykologia*, 1979, 14, 14–20.

¹³⁰ Martti Takala & Mikko Korkiakangas: The development of psychological science in a small country in Europe: as case study of Finland. *Acta Psychologica Fennica* VII, 5–10.

¹³¹ Matti Koskeniemi: Älykkyytutkimuksen vaiheita maassamme. *Kasvatusopillinen aikakauskirja*, 1938, 75, 354–378.

¹³² Kai von Fiendt: Suomalaisen psykologian erityispiirteitä. *Psykologia*, 1979, 14, 4–13, s. 6.

¹³³ Chaplin, J. P. & Krawiec, T. S. *Systems and Theories of Psychology*, 3rd ed. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1974, s. 67–68.

¹³⁴ *Acta Psychologica Fennica* VII. Suomen Psykologinen Seura, 1980.

¹³⁵ Tästä eteenpäin kirjoittaja on Pekka Niemi.

¹³⁶ Ks. sivu 23.

Oma oppiaine luodaan

Jalmary Salomaa tuli professoriksi yliopistoon, joka nykymielessä muistutti lähinnä pientä lukiota: sen kahdessa tiedekunnassa oli 13 professoria ja opiskelijoiden määrä oli muutamia satoja. Pienuus ei kuitenkaan varjellut yliopistoa kiistoilta. Melkoinen pommi räjähti, kun kansleri E.N. Setälä saattoi julkisuuteen 21.4.1933 päivätyin, rehtori J.G. Granölle osoittamansa kirjelmän yliopiston supistamisesta vetoamalla varojen puutteeseen. Setälä ehdotti resurssien kohdentamista humanistiseen tiedekuntaan. Hän totesi, ettei valtio tarvitse enempää virkamiehiä kuin mitä Helsingin yliopisto jo valmistaa. Reaktioita ei kauan tarvinnut odottaa. ”Koska kanslerin kirjelmä oli yliopiston viranomaisten tietämättä saatettu julkisuuteen, katsoi hallitus asiakseen ilmoittaa seuraavaa. ...Yliopiston hallitus ei voi olla lausumatta valitteluaan siitä, että kansleri, tuntematta riittävästi yliopiston taloutta ja yliopistossa suoritetun opetus- ja tutkimustyön laatua, on tullut kirjelmässään esittäneeksi yliopiston taloudellisesta asemasta ja toiminnasta paikkansapitämättömiä ja harhaanjohtavia väitteitä, jotka julkisuuteen tulleina voivat yliopistoa vahingoittaa.” Kanslerin näkökanta oli, että professorit eivät voi menestyksellisesti sekä tehdä tutkimusta, antaa opetusta että ottaa vastaan kuulusteluja. Lieneekö moniottelija Salomaan kolmen oppaineen alalle rönsyvä toimeliaisuus

ollut yksi huolen aiheuttajista?

Salomaa ei kuitenkaan säästellyt vaivojaan pyrkinessään saamaan psykologista oppiaineen. Psykologinen laboratorio vakiinnutti nimensä jo 1930-luvulla. Vuosien mittaan siitäkin luovuttiin, kun 1940-luvun lopulla otettiin käyttöön nimi Psykologinen laitos.² Samoihin aikoihin Salomaa jopa katsoi, että psykologian professuurille oli annettava etusija ennen kasvatusopin oppittuolia. Kolmesta oppiaineesta koituvaa työtaakkaa oli luultavasti melkoinen. Yliopiston vuosikirjoista käy ilmi, että 1950-luvun alussa hän lakkasi opettamasta psykologiaa. Tehtävät olivat vähitellen siirtyneet assistentti Aarre Tuompolle, joka nimitettiin myös psykologian dosentiksi vuonna 1946. Hänellä oli selkeä profiili soveltavan psykologian tutkijana. Tämä lienee antanut tilaa myös muille samalla tavalla suuntautuneille, mikä näkyy julkaisuprofiilin vahvistumisena.³ Nyt pyörät alkoivat pyöriä, epäilemättä Salomaan suosiollisella myötävaikutuksella, ja vuodesta 1955 psykologian saattoi ottaa pääaineeksi. Salomaan pitkään rakentama Turun Kesäyliopisto oli oivallinen alusta psykologian opetukselle, johon osallistuvia voitiin pian laskea sadoissa.⁴ Tässä saranakohdassa alkoi Kailan Helsingissä kouluttama psykologian uusi tutkijapolvi antaa opetusta Turussa. Helsingin yliopiston ylimääräinen professori Arvo Lehtovaara sai oikeuden toimittaa kuulusteluja ja antaa psykologian arvosanoja Turun Kesäyliopistossa vuonna

1955. Oikeus muuttui pysyväksi vuoden 1956 alusta. Myös Helsingin yliopiston tuleva professori Kai von Fieandt antoi psykologian opetusta. Saman vuoden syksystä lähtien odotti myös oppituoli ensimmäistä haltijaansa.^{5 6}

Professuurin täyttö oli 1950-luvulla hallinnollisesti leppoisampaa kuin mihin nykyinen asemaian vakiinnuttava tutkijapolvi on joutunut tottumaan.⁷ Asioilla ei yleensä ollut kiire eikä hakijoita ollut jonoksi asti. Psykologiankin oppituolin alkuvaihetta väritti mitä ilmeisin sopivien hakijoiden puute. Tämän kirjoittajalle ei ole selvinnyt, miksi Aarre Tuompo ei tarttunut tilaisuuteen. Yksi syy on saattanut olla, että hänellä oli jo tieto tulevasta siirtymisestäään Yhteiskunnallisen Korkeakoulun psykologian professoriksi, mikä toteutui vuonna 1957. On myös ajateltavissa, että Korkeakoulun henkinen miljöö oli lähempänä Tuompon soveltavaa tutkimusprofiilia. Joka tapauksessa yliopisto joutui toteamaan, ettei professuuriin ehkä löydykään hakijoita. Tässä tilanteessa sitä ryhtyi pienellä osuudella sivutoimisesti hoitamaan Arvo Lehtovaara. Vähitellen oppiaineen tuntiopettajissa alkoi näkyä nimiä, jotka seuraavina vuosikymmeninä tulivat varsin tutuiksi: filosofian lisensiaatti Hillevi A. Kiviluoto ja filosofian maisteri J.M. von Wright määrättiin yhteisesti hoitamaan psykologian ap. assistentin tointa ja filosofian maisteri Kirsti M.J. Lagerspetz kasvatus- ja opetusopin yp. assistentin tointa; von

Wright mainitaan myös ylimääräisen opettajan roolissa.⁸

Humanistinen tiedekunta oli aikensa takana ja osoitti toisen perustamistaan varsinaisista assistentin toimista psykologiaan, mikä käytännössä tarkoitti entisen laboratorion assistenttuurin vakiinaistamista. Tähän toimeen Lehtovaara pyysi vuonna 1957 FT Hillevi Kiviluodon, joka edellisenä vuonna oli väitellyt humanistisessa tiedekunnassa aiheella ”Oppikoulumenestysproгноosisin kontrollista”. Professuuria ei Helsinkiin kiinnittänyt Lehtovaara ajatellutkaan hakea, vaan pyysi sitä väliaikaisesti hoitamaan PhD Johan von Wrightin.

Professuuri julistettiin haettavaksi ja siihen tuli kaksi hakijaa: Johan von Wright ja Rauno Viitamäki. Ajalle oli ominaista, että kumpikin oli juuri väitellyt: von Wright Oxfordin ja Viitamäki Helsingin yliopistossa. Von Wright oli syksystä 1955 lähtien toiminut Helsingin yliopiston psykologian assistenttina, kunnes Lehtovaara suostutteli hänet Turkuun ensin osa-aikaiseksi opettajaksi ja sitten syksystä 1958 professuurin hoitajaksi.⁹ Viitamäki puolestaan työskenteli Lapinlahden sairaalan psykologina vuodesta 1951 lähtien oltuaan myös kaksi vuotta psykologian assistenttina. Kiirettä ei pidetty, sillä haun voittanut von Wright otti viran muodollisesti vastaan syksyllä 1960 toimien kylläkin sen hoitajana syksystä 1958 eteenpäin. Samalla hän peruutti hakemuksensa Svenska Handelshögskolanin apulaisprofessuu-

riin, vaikka korkeakoulu lopulta tarjoutui kutsumaan hänet ja muuttamaan viran täydeksi professuuriksi. Koska von Wrightin äidinkieli oli ruotsi, viran saamista hengeltään vielä suomalaisessa yliopistossa väritti perusteellinen, seitsemän tuntia kestänyt suuri kielikoe, joka toteutettiin tarkasti.¹⁰ Anekdootti kielikokeesta herätti hilpeyttä henkilökunnan ja opiskelijoiden keskuudessa vielä 1970-luvulla, sillä von Wrightin huoleteltu suomen kieli kuului parhaisiin, mitä laitoksella puhuttiin.

Psykologian laitoksen toteutuminen

Professorihaun vielä ollessa käynnissä yliopisto osoitti kiitettävää ripeyttä uuden psykologian laitoksen rakentamisessa. Kauppatorin varrella, Aurakadun ja Yliopistonkadun kulmassa sijainneessa, alun perin hotellina toimineessa yliopistorakennuksessa oppiaine oli toiminut yhdessä huoneessa¹¹, jonka se oli jakanut filosofian ja kasvatustieteen kanssa. Muutos oli näyttävä ja nopea. Yliopistonmäen uutuuttaan kiitävästä pääarakennuksesta osoitettiin heti psykologialle viisi huonetta ja kirjastotila. Niihin von Wright ja kolme assistenttia (Hillevi Kiviluoto, Kirsti Lagerspetz ja Raila Ojansuu) muuttivat jo vuonna 1958. Kolme ensin mainittua aloittivat itse kukin tutkimussuunnan, josta jokainen on laitoksella voimissaan vieläkin:

kognitiiviset prosessit, lapsen kehitys ja aggressiivinen käyttäytyminen. Raila Ojansuun edustama psykolingvistiikka palasi laitoksen tutkimusprofiiliin vasta 1980-luvun alkupuolella.

Johan von Wright, psykologian professori (1958)1960–1982. Turun yliopiston arkisto.

Vaikka henkilökunta toimi alussa väliaikaisesti nimitettynä¹², se oli sitoutunut. Uutta laitosta rakennettiin, ja välineistön hankinta lähti käyntiin jo lukuvuonna 1957–1958¹³. Viranhaut, opetuksen järjestäminen ja tutkimusympäristön rakentaminen kantoivat oman

veronsa. Myöhemmin von Wright muisteli ensimmäisiä vuosia näin:

”...Först 1962 började jag forska igen systematiskt, nu på bred front för att få till stånd ett mångsidigt laboratorium. Det var ett medvetet policy-beslut. Jag hade en lång diskussion med Kari Lagerspetz (TY:n eläintieteen prof., PN) om hur man borde bygga upp en ny institution: genom att satsa på en linje och gå på djupet, eller stimulera arbete längs många olika linjer för att intressera olika slags unga begåvningar för forskning. Kari valde den förre, jag den senare strategin. I princip hade Kari nog rätt: vi lever i specialisternas tidevarv. Genom att jag aldrig blev specialist själv, blev jag aldrig medlem av något specialistforum... Men personligen har jag trivts som ’generalist’, det har passat mitt temperament och mina pedagogiska intressen.”¹⁴

Heti alusta lähtien näkyi von Wrightin suosima laaja-alaisen laitoksen idea. Sen takana oli tietoinen valinta, joka ei välttämättä ollut helppo ja joka askarrutti häntä myös jälkeenpäin.¹⁵ Vuonna 1959 psykologian opintonsa aloittanut Valde Mikkonen, myöhempi professori ja toimitusjohtaja, muistaa alkuvuosia näin:

”Orientaatio psykologiassa oli kokeellinen, Hillevillä oli oma kehitys-

psykologiansa. Jonnin luennot olivat ”viikon kohokohtia”, samoin Sven Krohnin (filosofian professori, PN). Oli muun muassa opiskelijoiden lukupiiri, vaikeimpia kirjoja käsiteltiin yhdessä pari kertaa viikossa. Laitoksella ei ollut ohjelmallisia tavoitteita, ei edes tutkimuksellisia. Aika meni opetuksen sen eri tasoilla, palautetta annettiin paljon. Tutkimuksella ei ollut erityistä asemaa, sitä ei ymmärretty samalla tavalla kuin myöhemmin. Hillevin ja Jonnin tutkimukset olivat selvästi erilaisia, samoin Kirstin. Tutkimus oli henkilökohtaista, esimerkiksi julkaisusarjaa ei ollut. 1960-luvulla herättiin siihen, että eteneminen yliopistossa edellyttää tutkimusta enemmän kuin opetusansioita.”¹⁶

Alkuvuosina päätoimisena tutkijana toimi vain Kirsti Lagerspetz. Hänen kuvauksensa tutkimusaiheensa löytymisestä kelpaa vieläkin aloitteleville tutkijoille esimerkiksi siitä, miten sattuma suosii valpasta mieltä:

”Tutkimusaiheeni, ’Perinnöllisten ja ympäristötekijöiden vaikutus hiirten aggressiivisuuden kehittymiseen’, oli Suomessa uutta. Kukaan ei ollut tullut ajatelleeksi, että psykologi voisi tutkia mitään niin älytöntä... Pro gradu-työni oli nimittäin psykologinen kaksostudkimus, professori Arvo Lehtovaaran ohjaama (Helsingin yliopistossa, PN), ja perinnöllisyystiede tuki

sitä hyvin. Kun Turun yliopistossa aloitimme psykologian opetuksen, ajattelin että voisimme tehdä harjoituskursseilla myös eläinkokeita, kuten oppikirjojen mukaan tehtiin anglosaksisissa yliopistoissa. Koska mieheni oli eläintieteilijä, sain lainaksi heidän eläintallistaan hiiriä ja rottia, joiden käyttäytymistä tarkkailimme kursseilla ... huomasin, että ottaessani niitä ylös niiden asuinastioista, laittaessani niitä labyrinttiin ... toiset olivat aggressiivisia ja toiset eivät. Toiset niistä sekä hyökkäsivät toistensa kimp- puun että purivat kättäni ja löivät häntäänsä voimakkaasti alustaan, kun taas toiset antoivat kiltisti käsi-

tellä itseään.”⁷⁷

Tästä havainnosta oli lyhyt askel tieteelliseen oivallukseen, että valikoi- vasti risteyttämällä voi luoda kaksi hii- rikantaa, joiden aggressiivisuus tai epä- aggressiivisuus on perinnöllistä. Tämä myös onnistui, ja sillä oli kauaskantoiset seuraukset.¹⁸

Vuosikymmenen kuluessa laitos kasvoi nopeasti siihen laajuuteen, jossa se pysyi aina 1980-luvulle asti: professori, apulaisprofessori, kaksi lehtoria, neljä assistenttia sekä neljä toimistoapulaista. Henkilökunnan kasvu teki yliopiston päärakennuksessa sijainneet tilat pian

Yliopiston päärakennus, jossa sijalsivat psykologian ensimmäiset omat tilat 1950-luvun lopulta vuosiin 1965 ja 1967 asti. Kuva: Esko Keskinen.

ahtaiksi. Lisäksi toiminnallinen monipuolistuminen vaati lisää huoneita sekä tutkimuksen että opetuksen tarpeisiin. Eläintieteen laitos antoi pienet tilat Kirsti Lagerspetzin perustamalle eläinlaboratoriolle. Seuraavaksi muuttivat Hillevi Kiviluoto ja assistentti lapsipsykologialle löytyneeseen viehättävään huoneistoon, joka sijaitsi Puolalanpuiston reunalla. Muu laitos sai vuosina 1965 ja 1967 tilat Yliopistonkadun ja Aurakadun kulmassa sijaitsevasta jugendtalosta, tosin kahtena eri huoneistona. Toinen niistä oli tätä ennen ollut tuotannollisessa toiminnassa, mikä näkyi hyvin sen karussa ulkoisessa ilmeessä.^{19 20}

Alkuvuodet olivat pioneirihengen värittämät. Henkilökunta oli nuorta ja sisäistänyt ajatuksen oman oppiaineen rakentamisesta. Yhteistä aikaa vietettiin myös työn ulkopuolella:

”1960-luvulla yhteishenkeä olivat luomassa pikkujoulut, joista yksi – jossa eräs senioriopettaja esiintyi Lusiana (sic) akateemikko Väisälän yöpaidassa – johti kahden yliopiston rehtorin²¹ pitämään puhutteluun. Muistoissa elää myös Suuri Jääkiekko-ottelu vahvistettua sosiologian laitosta vastaan, jossa murskaantui yli 20 mailana käytettyä lattiaharjaa ja 2 kylkiluuta.”²²

Yliopiston vuosikirja 1962–1963 antaa hyvän kuvan jo vauhtiin päässeestä oppiaineesta. Alkoi näkyä kansainvä-

lisiä vieraita: professori Kermit Rohde Oregon State Universitystä viipyi psykologian ja sosiologian laitoksilla koko lukuvuoden Fulbright-stipendiaattina luennoiden syksyllä persoonallisuuden teorioista sekä keväällä pienryhmäkäyttämisestä ja kommunikaatiosta. Professori James Dreever Jr. Edinburgiin yliopistosta piti vierailuluennon aiheesta ”perception and action”. Laitos oli saanut ensimmäiset dosenttinsa, kun tuleva Tampereen yliopiston psykologian professori Tapio Nummenmaa nimitettiin dosentiksi vuonna 1961 ja Hillevi Kiviluoto vuonna 1963. Von Wright oli pitänyt kutsuttuna vierailuluennot Uppsalan, Tukholman, Hullin ja Sheffieldin yliopistoissa. Assistentteina olivat Raila Ojansuu ja Valde Mikkonen Kirsti Lagerspetzin tehdessä päätöksiä väitöskirjaansa. Psykologian suosio opiskelijoiden parissa oli suuri, mikä näkyy hyvin Kesäyliopiston runsaassa tarjonnassa: yhdeksän kurssia, yhteensä yli 400 osallistujaa.²³

Jo tässä vaiheessa alkoi myös näkyä toiminnallista erottautumista. Yliopiston vuosikirjassa 1962–1963 esiintyy omana otsikkonaan Lapsipsykologian laitos, joka kuvataan yksityiskohtaisesti:

Lapsipsykologian laitos (Psykologian laitoksen osasto). Sen työtä johtanut FT Kiviluoto, vapaaehtoinen assistentti KK Vappu Torvinen hoitanut psykologin virkaa Mannerheimlitteron palkkaamana. Laitos on toiminut

Psykologian laitos sijaitsi runsaat 10 vuotta vuoteen 1977 asti Yliopistonkadun ja Aurakadun kulmassa ulkoisesti arvokkaassa talossa. Sisätilat viestittivät ratkaisun väliaikaisuudesta.

Kuva: Esko Keskinen.

Yliopiston omistamassa huoneistossa Puolalanpuisto 4 b A. Sen kunnostamiseen osallistunut psykologian opiskelijoitten yhdistys Fobia lahjoitusten ja talkootyön turvin (myös Mannerheimliiton V-S piiri ja Turun Osasto). Lahjoituksia Wärtsilä-Yhtymältä sekä eri liikkeiltä ja yksityisiltä. Toiminta alkoi lokakuussa 1962. Opetusta on annettu laudaturvaiheen opiskelijoille psykodiagnostiikan menetelmien käytössä, häiriintyneiden lasten tutkimus- ja hoitosuunnitelmien laatimisessa, team-työskentelyssä ja konsultaatiossa sekä psykoterapian alkeissa. Opetus on

perusopetusta, joka valmentaa opiskelijat harjoitteluun kehitys- ja kliinisen psykologian eri sovellutusalueille.²⁴

Tieteellisten näkemysten erot eivät 1960-luvulla vaikuttaneet henkilökunnan arkisiin väleihin. Oli yhteisiä saunailtoja, talkoita ja vastavuoroista auttamista.²⁵ Myöhempää, 1970-luvun alusta lähtien esiintynyttä henkilökunnan sisäistä eripuraa ei vielä ollut.

Oxfordissa hankittu koulutus ohjasi von Wrightin kokeelliseen tutkimukseen, joka kohdistui nousussa olevaan kognitiiviseen psykologiaan. Kiviluo-

Puolalanpuiston jugend-talot, joista vasemmanpuolisissa sijaitsi Lapsipsykologian osasto vuodesta 1962 lähtien Hillevi Kiviluodon eläköitymiseen asti vuonna 1981. Kuva Esko Keskinen. Talvinen kuva on tuotettu psykologian menetelmäkurssilla 1970-luvun lopulla. Riikka Sulosen arkisto.

don ammatilliset vaikutteet eivät tulleet entisen psykologian laboratorion aikana saadusta koulutuksesta vaan Tampereen kasvatusneuvolassa hankitusta kliinisestä työkokemuksesta ongelmalasten ja -nuorten parissa. Ensimmäinen sisäinen jakolinja alkoikin muodostua tästä taustasta, sillä kokeellisesta tutkimuksesta innostuneita miesopiskelijoita rekrytoitiin opettajakuntaan. He muodostivat vuoden 1967 muuttoon mennessä yhteisön, joka omaksui nimen ”kokeellinen osasto”, mikä ei itsetietoisuudessaan hävinnyt ”lapsipsykologian laitokselle”.²⁶ Sen sijaan eläinlaboratorio muutti Var-

tiovuorenkadulle Åbo Akademin psykologian laitoksen pieneen sivurakennukseen, kun Kirsti Lagerspetz siirtyi Åbo Akademin professoriksi vuonna 1969.

Pioneeriajan opetus, tutkimus, opiskelu ja yhteiskuntaan vaikuttaminen

Tutkintoon tähtäävä opetus lähti heti käyntiin ja tuotti tulosta. Yhteensä 131 pro gradu- tutkielmaa laadittiin vuosina 1956–1969, mikä vastanee jokseenkin

tarkkaan psykologia pääaineena valmistuneiden määrää. Tutkintovaatimukset saivat nopeasti ajantasaisen ilmeen. Jo vuonna 1959 ne olivat selkeän psykologiset, joskin fysiologis-biologinen painotus näkyi vahvana muun muassa siten, että yleisen ja soveltavan psykologian linjat oli erotettu toisistaan. Neljä vuotta myöhemmin rakenne oli kehittynyt sellaiseksi kuin se oli vielä 1970-luvun alussa, joskaan linjajako ei enää näkynyt vuoden 1967 jälkeen. Aikaa seurattiin tiiviisti.²⁷ Vuonna 1968 tutkintovaatimuksiin tuli Ulric Neisserin ”Cognitive Psychology”, vain vuoden ilmestymisensä jälkeen.²⁸ Opetusohjelma oli luotava kokonaan uudelleen. On ilmeistä, että sitä tehdessään henkilökunta joutui toimimaan myös oman mukavuusalueensa ulkopuolella. Von Wright piti kevätlukukaudella 1963 kurssin muun muassa psykoanalyttisestä teoriasta²⁹, mikä on melkoinen kurioositeetti heille, jotka tutustuivat häneen 1970-luvulla tai myöhemmin.³⁰ Kiviluodon kohtalo ei ollut paljon sen parempi syyslukukaudella 1958, jolloin hän piti koko psykologian peruskurssin. Säilyneiden luentomuistiinpanojen valossa ihmisen muisti, älykyys, oppiminen ja ajattelu saivat perusteellisen käsittelyn, siellä täällä ja sopivin annoksin psykodynaamisesti ryiditettynä. Pioneeriajan luentoja 1960-luvulta on jonkin verran säilynyt opiskelijoiden yksityiskohtaisina muistiinpanoina.³¹

Ensimmäisen vuosikymmenen tut-

kintovaatimukset näyttävät ottaneen etäisyyttä teoriaan. Sen sijaan metodi- ja harjoituskurssit saivat runsaasti tilaa. Toisaalta alkuajan opetusta, muttei kyläkään tutkielmia, väritti psykologinen diagnostiikka. Tämä ei ole yllättävää ajatellen uutta koulutustehtävää. Painotuksen takana oli Kiviluoto, joka näki asian ammatillisessa testamentissaan näin:

Turun yliopistossa 1940-luvulla suoritettu kandidaatin tutkinto muodosti ne ammatin harjoittamisen korkeakoulutasoiset eväät, joiden varassa 1940-luvulla lähdin hoitamaan psykologin virkaa. Tehtävänäni oli tutkia ja hoitaa Tampereen kaupungin lasten ja nuorten psykopatologisia ongelmia, käyttäytymishäiriöitä ja sopeutumisvaikeuksia. ... Sivistysyliopiston antaman koulutuksen ja psykologin työn välinen kiulu tuntui ylikulkematomalta. ... siirryttyäni 1950-luvun loppupuolella hoitamaan aluksi assistenttina virkaa Turun yliopistossa koin keskeiseksi tehtäväkseni pyrkiä antamaan opetukselleni psykologin ammattiin orientoivia sisältöjä ja etsimään opetukseen muotoja, joilla nuo sisällöt olisivat välitettävissä opiskelijoille adekvaatimmin kuin ns. traditionaalisen akateemisen luennon muodossa.³²

Kiviluodon sanoma oli painava, ja se lienee antanut pontta hänen halulleen pystyttää oma, psykologin ammattiin

valmentava yksikkö. Tosin sanoma ei tehnyt erityistä vaikutusta kokeellisen psykologian ympärille ryhmittyneisiin nuoriin tutkijoihin. Heidän mielestään psykologisen tiedon tuli perustua eksakteihin, mieluummin kvantitatiivista tietoa tuottaviin menetelmiin. Valde Mikkonen kuvaa ryhmän vahvaa tieteellistä identiteettiä näin:

”Suhteet muihin aineisiin (yhteiskunta- ja humanistiset tieteet, PN) olivat neutraalit mutteivat arvostavat. Psykologiassa katsottiin, että tieteen raja kulki kokeellisen menetelmän vierestä. Esimerkiksi soveltava psykologia jää vähitellen pois akateemisesta psykologiasta, tulee pitäytyä luotettavaan yksiselitteiseen tietoon eikä auktoriteettiin, jota julistetaan. Vaikka soveltavalla psykologialla ja yhteiskuntatieteellä on pitkä historia, niin kummallakaan ei ole tulevaisuutta. Kokeet sulkevat vaihe vaiheelta pois heikompia tulkintoja. Samalla tavalla puhuttiin Tukholmassa.”³³

Nykyisestä näkökulmasta katsoen Mikkosen muistelu vaikuttaa kovalta puheelta. Sen ymmärtäminen vaatiikin pistäytymistä suomalaisen psykologian valtavirtaan 1960-luvulla. Tuolloin ”soveltavalla” psykologialla oli läheinen yhteys niin sanottuun differentiaalipsykologiaan, testipohjaiseen pyrkimykseen kuvata ja ymmärtää yksilöiden välisiä eroja. Suomessa virtaus tuotti kansain-

välisestäkin katsoen suuren määrän näitä eroja koskevaa faktorianalyttistä tutkimusta.³⁴ Tämä paine alkoi näkyä myös opetuksessa, jossa 1960-luvun puolen välin jälkeen oli kaksi kokeellista ja yksi psykometrinen testimetodiikan harjoituskurssi ja lähimenneisyyteen verrattuna vähän asiakkaan kohtaamista. Kokeellisen osaston tutkijoille ”soveltava” ote tarkoitti jo tuolloin muuta eli toiminnan analyysiä erilaisissa ympäristöissä kuten liikenteessä. Heille kaiken kattava tavoite oli parantaa järjestelmiä ja olosuhteita.³⁵

Silloiselle opiskelijalle olikin tietynlainen elämys kulkea kolmen eri osoitteen välillä, joissa kussakin vallitsi oma pedagoginen eetoksensa. ”Lapsipsykologian laitoksen” ja ”kokeellisen osaston” lisäksi oli vielä Yliopistonkadulla huoneisto, jossa oli professorin, lehtorin, assistentin ja kahden toimistoapulaisen työhuoneet. Siellä vallitsi von Wrightin monimuotoisuutta korostava henki, jolle muut kaksi osoitetta eivät juuri korvaansa kallistaneet. Kenenkään tarkoittamatta laitoksen kymmenen ensimmäistä vuotta tulivat täyteen tilanteessa, jossa ei tutkimuksessa sen kummemmin kuin opetuksessakaan syntynyt vuorovaikutusta laitoksen eri osien välillä. Tämä näyttää olleen pettymys von Wrightille, joka pohti asiaa vielä 35 vuotta jälkeenpäin.³⁶ Avoimeksi jää kuitenkin, oliko henkinen erilaisuus seurausta laitoksen onnettomasta fyysisestä hajasijoituksesta vai peräti tämän syy.

Tutkimuksessa kokeellinen lähestymistapa oli käytännössä yksinvaltiain aina 1960-luvun loppuun. Merkillä pantavaa on laitoksen heti alkanut pyrkimys julkaista kansainvälisissä tiedelehdissä. Näitä julkaisuja oli 1960-luvulla yhteensä 28, jotka kahta lukuun ottamatta voidaan lukea laajasti ymmärretyin kokeellisen psykologian alaan. Nähtiinpä sellainenkin ihme, että yksi artikkeli ilmestyi maailman arvostetuimpiin kuuluvassa Nature-lehdessä.³⁷ Tieteellinen yhteistyö oli virinnyt Tukholman yliopiston kanssa, josta käsin tehtiin Turkuun tutkijavierailuja. Pian syntyi vastavaroisuus, ja pitemmän aikaa Tukholman yliopistossa työskentelivät Valde Mikkonen ja Pirkko Niemelä. Kotimaassa tuotettiin laaja perusteos ”Kokeellinen psykologia” (Nummenmaa, Takala & von Wright, 1963). Eläinlaboratorio oli oma tuottelias maailmansa kokonaan tutkijaksi siirtyneen Kirsti Lager-spetzin hoidossa. Kokeellinen tutkimus kohdistui oppimisen ja muistamisen perusmuotoihin, ärsykelaatujen ja –suuruuksien psykofyysiseen vertailuun sekä illusorisiin havaintoihin. Myös ensimmäiset psykofysiologiset tutkimukset tehtiin. Kokeellisen osaston toimintaa leimasi kaikinpuolinen oma-aloitteisuus. Etenkin henkilökunta, mutta myös opinnäytteitä tekevät opiskelijat rakensivat koevälineet pääosin itse, jolloin lähellä olleet rautakaupat ja sähköliikkeen tulivat tutuiksi. Vuosikymmenen vaihteen lähestyessä viritystaso nousi ja

Psykomotorista suoritusta tutkitaan 1960-luvulla olosuhteissa, joissa muunnellaan ruumiillista koordinaatiota. Mihin tikka päättyy, kun vartaloa kallistetaan? Psykologian arkisto.

Ennen silmänliikkekameroiden tuloa oli toisinaan tärkeää, että pään asento pysyi vakanaa kokeen aikana. Psykologian arkisto.

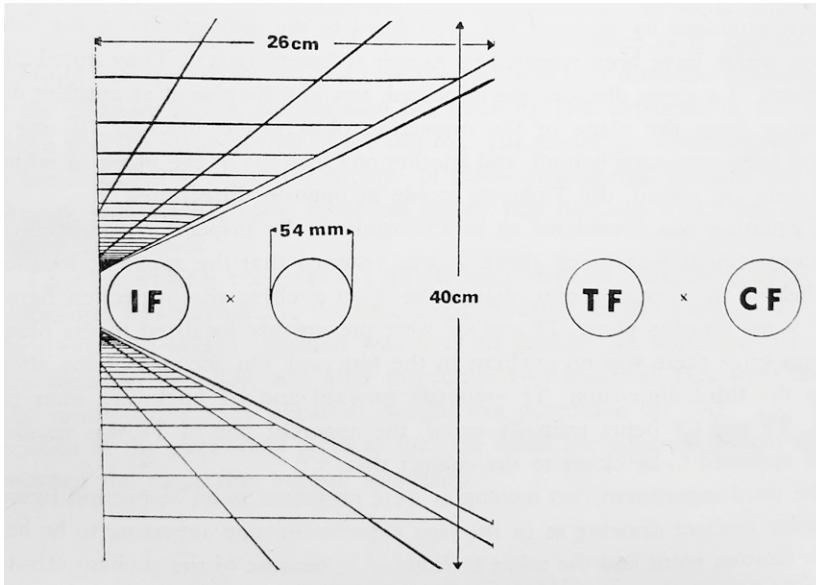
vaativammissa koejärjestelyissä auttoi elektroniikan ammattimies. Tämä kehityksen takuumies oli assistentti Pekka Lehtiö, joka sai aikaan sen, että tiedekunnan ensimmäinen tietokone sijoitettiin lähelle psykologiaa vuoden 1970 tienoilla.³⁸ Itsenäisen oppiaineen ensimmäiset kolme väitöskirjaa (Kolehmainen, Lagerspetz, Mikkonen) valmistuivat. Heistä Mikkonen oli yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan ensimmäinen väittelijä Lagerspetzin ehdittyä väitellä humanistisessa tiedekunnassa. Kolehmainen valitsi vuonna 1970 humanistisen tiedekunnan, mitä hän sai katua. Hänen 13 tekstisivun ja kuuden eripainoksen laajuinen väitöskirjansa herätti kauhustusta humanistisen tiedekunnan professoreissa, jotka olivat tottuneet mittaamaan tieteellistä perusteellisuutta sivumäärän valossa. Heiltä jäi huomaamatta, että työ perustui satojen koehenkilöiden yksilölliseen tutkimiseen ja oli omalla havaintopsykologian alallaan askel eteenpäin kiinnostavassa tieteellisessä kiistassa. Seuraava artikkeliväitöskirja (Pekka Niemi) ilmestyi vasta vuonna 1981, tosin yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa ja ilman ihmettelyä. Tämä julkaisumuoto on sittemmin, 1990-luvun alusta lähtien muodostanut psykologian laitoksella väitöskirjastandardin.

Yhteiskunnallisesta osallistumisesta on 1960-luvulta jäänyt vähän jälkiä. Vuonna 1957 perustetun Suomen Psykologiliiton ensimmäinen puheenjohtaja oli von Wright aina vuoteen 1967 asti,

mikä kertoo vähälukuisesta ammattikunnasta ja yliopistojen merkityksestä sille. Hän jätti luottamustoimen, kun ”psykologia oli vakiintunut ammattina ja kun Psykologiliitto alkoi tulla tyypilliseksi ammattiliitoksi”.³⁹ Laitoksen julkaisuista voi mainita kiinnostavan vertailun akateemisten reservinupseerien ja rauhanjärjestö Sadankomitean jäsenten välillä.⁴⁰ Kumpikin ryhmä piti toista muiden asioiden ohessa myös suvaitsemattomana, ennakkoluuloisena sekä tietämättömänä maailman tilanteesta.

Opiskellen oikeaksi psykologiksi

Opintopaikka ei irronnut helpolla 1960-luvullakaan. ”Pinkokurssiksi” nimetty valinta kesti koko syyslukukauden, jonka kuluessa hakija suoritti neljä peruskurssia: yleisen psykologian, differentiaalipsykologian, biologian ja (neuro)fysiologian kurssin. Näiden keskiarvolla poimittiin noin 30 uutta pääaineopiskelijaa. Rannalla jääneitä lohdutti mahdollisesti se, että pienellä kirjatentillä täydennettynä kurssit muodostivat psykologian approbatur-arvosanan eli nykyiset perusopinnot. Tämän jälkeen alkoi himoittu opiskelu, joka tosin erosi niistä odotuksista, joita loivat lukiossa yksinomaan käytetty Arvo Lehtovaaran oppikirja ”Sielutiede” (myöhemmin ”Psykologia”) sekä erilaiset kansanomaiset käsitykset. Pikanttien

Kyösti Kolehmainen väitöskirja hämmensi humanistiprofessoreja. Tässä hänen ratkaisunsa kiistaan, määrääkö kuviollisen jälkivaikutuksen nimellä tunnettua illusorista näköhavaintoa katsottavan objektin koko silmän verkkokalvolla vai objektin havaittu koko eli kuinka suurelta se näyttää. Vasemmalla olevan kuvion katsominen esimerkiksi yhden minuutin ajan saa aikaan sen, että siirrettäessä katse oikeanpuoliseen kuvioon sen osa TF (test figure) näyttää pienemmältä kuin CF (comparison figure). Ilmiön hieman toisenlaisen version voi kotona nähdä katsomalla hanasta valuvaa vettä minuutin ajan ja kohdistamalla sen jälkeen katse seinällä olevaan pisteeseen. Piste näyttää liikkuvan ylöspäin.

Kyösti Kolehmainen: *Studies of Apparent Properties of Inspection Objects as Determiners of Figural After-Effects*. Turun Yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – Series B, Osa – Tom. 119, 1970.

neuroosien ja niiden yllättävien selitysten sijasta tulevan psykologin täytyi kohdata koejärjestelyjen, numeeristen aineistojen ja niiden tilastomatematiikan käsittelyn kauhut. Tästä seurasi omat

jännitteensä, sillä opiskelijoiden välisissä keskusteluissa yksi aihe oli ylitse muiden aina 1970-luvun alkuun asti: psykologin ammatti-identiteetti. Käytännössä he joutuivat ottamaan kantaa samoihin

ongelmiin, joita Kiviluoto edellä kuvaa. Toimettomaksi ei kuitenkaan jääty, sillä tuleva rekisteröity aineyhdistys, Fobia, perustettiin heti vuonna 1958. Alkuvuosina sen toiminta oli sosiaalista eivätkä opiskelijat osallistuneet laitoksen työn ohjaamiseen kuten myöhemmin. Oma korsi kannettiin kuitenkin kehoon. Esimerkiksi Fobian järjestämissä lastenjuhlissa kerättiin rahaa lapsipsykologista välineistöä varten.⁴¹

Yhdessäololla oli suuri merkitys, ja suhteet laitoksen henkilökuntaan olivat mutkattomat. Opettajia toki katsottiin ylöspäin ja heidän läsnäoloaan arvostettiin. Muiden 1960-luvun opiskelijaorganisaatioiden tapaan Fobialle valittiin vuosittain emäntä ja isäntä. Mainittakoon, että ensin mainitun tehtävän sai vuosikymmenen lopulla hoitaakseen nuori assistentti Keijo Tahkokallio. Käytäntönä oli myös, että Fobian ”superego” oli Johan von Wright. Akateemisen työttömyyden työntyessä vähitellen esiin ensimmäistä kertaa myös psykologian opiskelijoiden mieliä alkoi askarruttaa ammattiin valmistautuminen ja työpäikan saaminen. Opetuksen sisältö tuntui yhä enemmän myös opiskelijoiden asialta, ja sitä koskevia esityksiä tehtiin. Kiinnostava yksityiskohta on Fobian vuoden 1968–69 toimintasuunnitelmaan kirjattu tavoite tehdä tunnetummaksi mainonnan ja markkinoinnin psykologiaa.⁴² On helppo ymmärtää, että tavoite kuopattiin vähin äänin, kun muutaman vuoden päässä odottava vasemmistolai-

nen aalto oli päässyt vauhtiin. Kiinnostus opetuksen sisältöön oli joka tapauksessa aitoa. Psykologian tieteellisiin menetelmiin painottuvia tutkintovaatimuksia alettiin vähitellen pitää todellisuudelle vieraina. Muutos oli jo ilmassa, kun lukionsa 1960-luvun keskivaiheilla opiskelleet tulivat yliopistoon. Osakunta perinteisenä yhdessäolo-organisaationa alkoi menettää kannatustaan nopeassa tahdissa. Tilalle tulivat erilaiset ainejärjestöt, jotka saivat tuulta purjeisiin kiivaasta kampanjoinnista yliopistojen hallinnon uudistamisen ympärillä. Tämä aalto saavutti myös Fobian.⁴³

VIITTEET

- ¹ TYVK 1932–1933, nide 10, s. 13. Seikkaperäisen selvityksen kansleri Setälän ja yliopiston hankalasta suhteesta antaa Perälä 1977, 160–169.
- ² TYVK 1945–1948, sisällysluettelo.
- ³ Ks. Pekka Hakkaraisen luku.
- ⁴ TYVK 1954–1955, nide 24.
- ⁵ Perälä 1977, 55, 57.
- ⁶ Psykologian assistentin ap. toimi perustettiin 8.3.1957 annetulla järjestyssäädöksellä; professori puolestaan 27.9.1956 annetulla järjestyssäädöksellä
- ⁷ Tosin on pantava merkille, että valinnat varsin usein koettelivat hakijoiden keskinäisiä välejä. Tapana oli myöntää kolmen kuukauden pätevyitymisaika, respiitti, jos yksikin hakija sitä vaati. Alkuaan käytäntö lienee heijastanut sitä, ettei hakijoilla juuri ollut tieteellistä tuotantoa väitöskirjaa enempää. Kuvaan kuului myös tiedekunnan päätöksestä valittaminen, mikä tuotti värikkäitä kuvauksia kilpahakijoiden ansioista ja erityisesti niiden puutteista. Parhaillaan eläköityvä akateeminen sukupolvi ehti vielä saada oman osansa näistä ilmiöistä.
- ⁸ TYVK 1956–1957, nide 26.
- ⁹ Johan von Wright, *Hur jag kom att bli forskare och vart det ledde – några självbiografiska anteckningar*. Julkaisematon käsikirjoitus 2000, 22 s. Alkuperäinen professori Majjaliisa Rauste-von Wrightin hallussa.
- ¹⁰ von Wright 2000.
- ¹¹ Kirsti Lagerspetz ehti juuri ennen muuttoa aloittaa assistentin työnsä oppiaineen vanhassa tilassa. Hän muistelee, että ”(sen) korkeista vetoisista ikkunoista oli komea näköala Kauppatorille. ... huoneen takaosassa oli komero, jossa jostain syystä säilytettiin myös yliopiston rehtorin viittaa ja käätyjä.” Kirsti Lagerspetz: Psykologian laitoksen vaiheet Phoenixistä Ryssänmäelle. *Aurora* 6/1997, 33–37. Kaila teki kokeitaan samassa huoneessa.
- ¹² Von Wright nimitettiin professoriksi 31.5.1960; Kiviluoto lehtoriksi 17.6.1960. y.p. ja a.p. assistentuurit olivat määräaikaisia (y.p. Kirsti Lagerspetz; a.p. Raila Ojansuu).
- ¹³ Underwood-kirjoituskone, väripyörä M/Steelting, kymograafi Palmer-Electric 12, Heto sekoittajamoottori, sekuntimittareita (2 kpl), Braun PA 2 projectori ajoituslaitteen, monistuskone Gestetner sekä testistöt Bühler-Hetzer, Ravenin Progressive Matrices, Ravenin Coloured Progressive Matrices, CAT, TAT Rorschach, Wartegg, Jackson kätevyystestejä sekä leikkiterapiavälineistöä, kirjoja laitoksen käsikirjastoon. TYVK 1957–58, nide 27.
- ¹⁴ Von Wright, 2000
- ¹⁵ Poisvalinnat jättivät usein jälkensä. Von Wrightille tarjottiin jo vuonna 1955 senioritason asemaa Cambridgen yliopistossa, minkä hän epäröiden hylkäsi (von Wright, 2000). Hänen tutkijan uransa kannalta toinen ratkaisu olisi epäilemättä tarjonnut mahdollisuuden osallistua näköalapaikalta ja spesialistin roolissa alkamassa olevaan kognitiivisen psykologian nousuun. Oxfordin opinnoilla oli kuitenkin suora yhteys siihen, että vaikka koulukuntaisuus ei ole koskaan ole leimannut Turun laitosta, sen eräänlaiseksi käyttöteoriaksi vakiintui alusta lähtien kognitiivinen

psykologia. Tämä näkyi vieläkin.

¹⁶ Valde Mikkonen, haastattelu 16.12.2019.

¹⁷ Kirsti Lagerspetz: *Mitä tulee mieleen*.

Tammi, 2000, s. 24–25, passim.

¹⁸ Turun aggressiivinen ja epäaggressiivinen hiiripopulaatio nousi nopeasti maailmanmaaneeseen. Lagerspetzin väitöskirjatutkimuksesta on suora yhteys tähän päivään, mikä on osoitus perustutkimuksen joskus dramaattisista yhteyksistä myöhemmälle psykologisen tiedon käytölle. Lagerspetzin oppilas Christina Salmivalli on työtovereineen kehittänyt koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja käsittelyyn tunnetun KiVa Koulu -ohjelman, joka on tätä kirjoitettaessa käytössä useimmissa Suomen peruskouluissa sekä lukuisissa muissa maissa.

¹⁹ Laitos sijaitsi Yliopistonkadun ja Aurakadun kiinteistöissä vuoteen 1977 asti, lapsipsykologian pysyessä Puolalanmäen tiloissa Hillevi Kiviluodon eläköitymiseen asti vuonna 1982. Aurakadun tilat olivat nykymittapuulla vuokrauskelvottomat: lattiaissa oli isoja kuoppia, monet väliseinät huokoista massalevyä. Boheemin vaikutelman kruunasi kokeellisen osaston pieni sosiaalitala, jossa kahvia juotiin kuunnellen samalla, mitä yläkerrasta tuleva viemäriputki kertoi naapurien tapahtumista.

²⁰ Yliopiston rehtori toi 1970-luvun alussa Opetusministeriön virkamiehet kokeelliselle osastolle katsomaan tilakurjuutta, jotta saisi pontta yliopiston esityksille (Johan von Wright, 1983, s. 6). Tapahtuma herätti sekavia tunteita henkilökunnassa ja opiskelijoissa.

²¹ Toinen heistä oli Tauno Nurmela, joka saamansa valituksen johdosta ensin haukkui von Wrightin perusteellisesti ja sitten pyysi tätä

seuraavalla kerralla kutsumaan myös rehtorin ilonpitoon (von Wright, suullinen tiedonanto kirjoittajalle). Toinen moittija oli Åbo Akademin rehtori.

²² Von Wright, 1983, s. 9. Ottelun, kuten monet muutkin sosiaaliset tapahtumat, oli ideoinut assistentti Anna-Maija Nurminen (Valde Mikkonen, sähköposti kirjoittajalle 28.2.2017).

²³ TYVK 1962-63, nide 33.

²⁴ TYVK 1962-63, nide 33. Otsikko oli tullut jäädäkseen. Kirjoittajan aloittaessa pääaineopinnot vuoden 1968 alussa puhuttiin yleisesti ”lapsipsykologian laitoksesta”.

²⁵ Valde Mikkonen, sähköposti kirjoittajalle 17.2.2021.

²⁶ Tämän ryhmän muodostivat ikäjärjestyksessä Valde Mikkonen, Kyösti Kolehmainen ja Pekka Lehtiö. Myös Pirkko Niemelä tunsikin henkistä yhteenkuuluvuutta ryhmään. Yhteisenä haaveena oli tietokoneen hankkiminen laitokselle (Niemelä kirjoittajalle 14.3.2017). Kokeellisen osaston alkuajan innostuneesta ilmapiiristä antaa hyvän kuvan Mikkosen haastattelu (ks. Hakkarainen 1984, 60–62).

²⁷ Kirjoittaja muistaa 1960-luvun lopulta assistentti Pekka Lehtiön kertoman, että laitoksen opettajat kirjoittivat huomattaville ulkomaisille tutkijoille kysyäkseen ajankohtaisista uusista kirjoista.

²⁸ Monille opiskelijoille, muun muassa kirjoittajalle, Neisserin teos avasi uuden näkömän psykologiaan. Behaviorismi ei koskaan ollut juurtunut Turun yliopistoon, tosin psykologian oppiaineen alkuaikana painottui luonnontieteellinen, biologiaan ja fysiologiaan nojaava ote. Kognitiivinen psykologia

merkitsi irtiotta myös siitä, kun se alkoi ennakkoluulottomasti tutkia mielen sisäisiä prosesseja kokeellisin menetelmin. Nämä olivat olleet pakastettuina hahmopsykologian romahdettua 1930-luvun alussa Saksan sisäpoliittisten muutosten vuoksi.

²⁹ TYVK 1962–63, nide 33.

³⁰ Asian arvoituksellisuus hälvenee, kun lukee hänen omat perustelunsa ja johtopäätöksensä (von Wright 2000, s. 12): ”Under 1960-talet försökte jag, i konsekvens med den ’mångsidighetsprincip’ jag ovan nämnt, fortbilda mig själv genom att föreläsa om nya temata, som tvang mig att läsa mig in på nya områden. Ett exempel var psykologins historia, ett annat utvecklingspsykologi. Men kanske lärorikast var en årslång föreläsningsserie om Freuds teori och möjligheterna att testa den empiriskt. Jag fascinerades av Freuds skrifter (ish. hans ’Neue Vorlesungen’) och deras glimtar av insiktsfullhet, men ju mera jag läste, desto mera skeptisk blev jag mot både teorin och terapin – helheten började alltmer påminna om ett Disneyland.”

³¹ Kiviluodon pitämän peruskurssin luennot on säilyttänyt silloinen biologian pääaineopiskelija Ilpo Haahtela (alkuperäiset FL Haahtelan hallussa, kopio Pekka Niemen arkistossa). Matti Laineen arkistosta löytyvät Raija Mettälän (Portin) muistiinpanot von Wrightin vuosina 1959–1963 pitämiltä neljältä kurssilta. Pekka Niemen arkistossa on luennot eri vuosilta: muun muassa von Wright 1967, Kolehmainen 1969, Lagerspetz 1969, Mikkonen 1970.

³² Hillevi Kiviluoto, Psykologikoulutuksen kehityskuvioista. Teoksessa Hely Kalska ja

Karin Olsson (toim.), *Psykologin työn ääreltä. 10-vuotisjulkaisu*. Terveystieteiden tutkimuskeskus ry, 1982, 16–25. ISBN 951-99404-4-8.

³³ Valde Mikkonen, haastattelu 16.12.2019. Sisällöltään samanlaisen tilannekuvauksen antaa Kirsti Lagerspetz: Psykologian laitoksen vaiheet Phoenixistä Ryssänmaalle. *Aurora* 6/1997, 33–37.

³⁴ Muun muassa Johan von Wright kertoi useaan kertaan kirjoittajan ikäpolven tutkijoille anekdootin faktorianalyysin suuren nimen L.L. Thurstonen Suomen vierailusta. Kertomansa mukaan tämä ei ollut missään törmännyt vastaavaan innokkuuteen käyttäen menetelmää psykologisiin kysymyksiin vastaamisessa.

³⁵ Valde Mikkosen sähköposti kirjoittajalle 17.2.2021.

³⁶ Von Wright, 2000.

³⁷ Johan von Wright ja Hannu Salminen, Retention as a function of previous learning. *Nature*, 1964, No. 4955 (October 17, 1964), 301–302. Artikkelin on tehnyt Hannu Salmisen pro gradu-tutkielman pohjalta.

³⁸ Kone oli Hewlett-Packardin valmistama ja siinä oli neljän kilotavun muisti. Ihastusta herätti Pekka Lehtiön yhdessä foneetikkojen kanssa kirjoittama ohjelma, joka tuotti syntetisistä puhetta, tosin vain yhden virkkeen verran. Kirjoittajan muistikuva sen sisällöstä on tämä: ”shaapladri tämä on shynteettishä puhetta”. Muutaman vuoden kuluessa kone korvattiin hieman suuremmalla, jolloin psykologien aloitteesta syntyi yhteiskuntatieteiden metodiikan palvelu itse ohjelmoituneen tilastoanalyysineen. Koneen pieni kapasiteetti aiheutti sen, sen että assistentti Jyrö

Uusi-Heikkilä jätti sen yöksi laskemaan suu-
rempia töitä kuten faktorianalyysiä. Hyvällä
onnella aamulla oli valmista ja melkoisen
äänekäs telekirjoitin alkoi rouskuttaa tuloksia
paperille. Tullessaan yhtenä aamuna töihin
Uusi-Heikkilä kohtasi suunniltaan olevan
siivoojan, jonka kone oli tällä tavoin yllät-
tänyt. Järkyttynyt työntekijä vakuutti moni-
sanaisesti, ettei hän varmasti ollut koskenut
mihinkään.

³⁹ von Wright 2000, 12.

⁴⁰ Pirkko Niemelä, Sirkku Honka-Hallila ja
Aila Järvikoski, A study in intergroup per-
ception stereotypy. *Journal of Peace Research*
1969, 57–64.

⁴¹ Hakkarainen 1984, 56.

⁴² Markku Saarinen, Fobian historia 1958–
1978. Julkaisussa Jukka Antikainen ym.
(toim.), *Fobia 20 vuotta*. 20.2.1978. Turun
yliopisto 1978, s. 20.

⁴³ Saarinen, 1978, passim.

Melskeinen 1970-luku: opiskelijat kehityksen moottorina

Opiskelijat löytävät voimansa

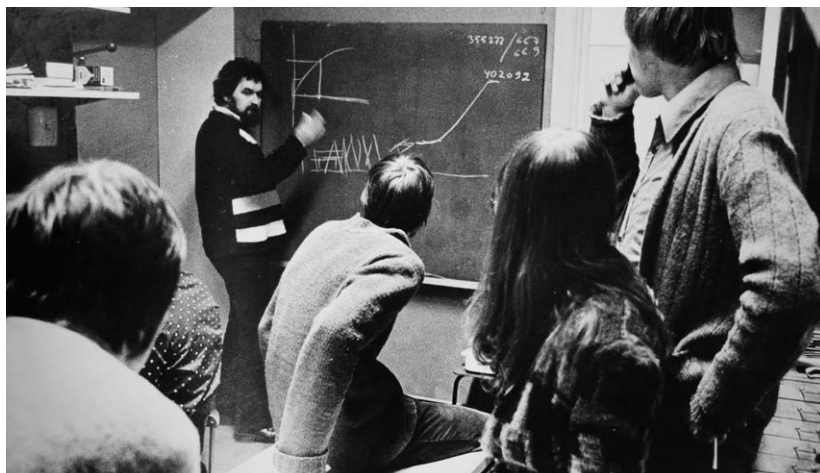
Psykologian laitoksen ensimmäinen vuosikymmen oli rakenteiden pystyttämisen ja nopean tieteellisen kasvun aikaa. Kehitys on kuitenkin harvoin suoraviivaista. Ideat tulevat aikanaan valmiiksi, ja maailma ympärillä alkaa muuttua. Myös psykologian laitos imaistiin 1960-luvun lopussa muutokseen, joka ajoittain muistutti myllerrystä, niin hyvässä kuin pahassakin. Paljon enemmän kuin tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva opetus, 1970-lukulla laitosta leimasivat opiskelijoiden näkyvä ja toisinaan myös kuuluva panos sekä yllätyksenä useimmille, valtiovallan määrätietoisesti ajama kollegiaalinen hallintomalli.

Nämä muutokset olivat looginen seuraus ajassa tapahtuvista suurista liikahduksista. Opetusministeriötä myöten oli herätty siihen, että yliopistojen perinteinen professorien varassa toimiva hallinto oli este hyvien asioiden eteenpäin viemiselle. Sodanjälkeisten suurten ikäluokkien varttuessa jokaista koulutustasetta oli peräkkäin rajusti laajennettava, ja valtiolta olikin asiassa hyvin määrätietoinen. Uusien yliopistojen perustaminen ja entisten laajeneminen kasvativat tuntuvasti lehtorien ja assistenttien muodostamaa alempaa opettajakuntaa. Opiskelijoiden määrä kasvoi äkillisesti

1960-luvun puolivälistä eteenpäin. Tästä taustasta kumpusi ennennäkemätön vääntö korkeakoulutuksen ydinkysymyksistä. Ilmaisu ”taistelu” yhdistettiin luontevasti uudistuksiin, joita haluttiin tehdä yliopistojen hallintomalliin, tutkintorakenteeseen ja –sisältöön sekä opintotukeen. Reformeja ajavan Opetusministeriön ja vasta luodun Professoriliiton välille repesi railo pitkäksi aikaa. Opiskelijat löysivät itsensä nopeasti uudistusaallon eturivistä. Tulevia asemiaan luovalle alemmalle opettajakunnalle tilanne oli hankalampi; heidän tunnelmiinsa sopivat runoilija Aulikki Oksasen vuonna 1969 kirjoittama ja paljon siteerattu säe ”kenen joukossa seisot, kenen lippua kannat?”.

Fobia kuoriutuu nahastaan – osallistuminen ja edunvalvonta

Ylioppilaskunta oli edelleen organisoitu opiskelijoiden kotiseudun mukaisiin osakuntiin, joilla oli vanhastaan vireä kulttuuritoiminta ja käytännössä monopoli opiskelijoiden sosiaalisen elämän viihteelliseen puoleen. Taustalla näkyi hyvin vielä 1960-luvun alkupuolen kohtalaisen hyvin perusteltu odotus sijoittumisesta kansakunnan eliittiin.¹ Opintosuuntayhdistysten, myöhemmin aineyhdistyksiksi kutsuttujen, perustaminen oli kuitenkin jo alkanut. Yhdes-

Lehtori Kyösti Kolehmainen selostaa koetta Aurakadun kokeellisessa osastossa. Vasemmalta Lasse Nurmi, Esko Keskinen ja Kirsti-Liisa Kontola (myöhemmin Kuusinen) ja Voitto Kotti, joka pian tämän jälkeen lähti Tampereelle lääketiedettä opiskelemaan. Psykologian arkisto.

säolo samankaltaisten parissa sai pian seurakseen ammatillisen identiteetin etsinnän ja orastavan tietoisuuden edunvalvonnasta. Muutos alkoi näkyä myös pukukoodissa, kun miesten pikkutakki solmioineen ja naisten pikkuhame siisteine puseroineen antoivat tilaa farmarihousuille ja villapaidoille. Erityisesti miehillä nämä jalostuivat edelleen haa-listuneiksi jeansiksi ja villapaitaan huolellisesti kulutetuiksi rei'iksi. Muutenkin miehet ottivat uuden muodin antaumuksella vastaan. Tukka sai olla pitkä ja mielellään luontaisen rasvainen. Parta sai muotoutua vapaasti omaan mittaansa sikäli kuin sillä kasvua oli.

Fobia oli 1970-luvulla läsnä kaikessa, mitä laitoksella tapahtui. Ilmapiirin muutos entisiin aikoihin verrattuna oli merkittävä. Taakse jääneestä kulttuurista voi ottaa esimerkin siitä, kuinka 1940-luvun lopussa oli sopivaa lähestyä henkilökunnan edustajaa kirjeitse:

Tohtori A. Tuompo, Turku. Suosiollisella luvallanne käännyyn kohdeltiainmin puoleenne tiedustellen, miten minun olisi meneteltävä niiden älykkyysmittauspöytäkirjojen suhteen, joista näytteet olen joskus tohtori Tuompolle lähettänyt ja jotka ovat tulleet hyväksytyyksikin, saadakseni

nyt työn loppuunsaattamiseksi. Olisiko minulla mahdollisuutta saada tänne (paikkakunta, PN) jonkun laudaturtyö malliksi, vai olisiko minun esim. vasta Kesäyliopiston aikana sellainen tohtori Tuompolta pyydettävä? ... Rohkenen pyytää tohtori Tuompolta joitakin ystävällisiä neuvoja edellämainitun asian suhteen. Kunnioittaen N.N.²

Kirjeen noudattama akateeminen ylärekisteri oli toki käynyt harvinaiseksi jo 1960-luvulla, vaikka kohteliaa kunnioitusta oppiainetta ja tietoa kohtaan oli opiskelijoille edelleen ominaista. Sen sijaan 1970-luvun alusta lähtien opiskelua leimasi vahva ja yleinen radikalisoituminen. Parin vuoden aikana oli tapahtunut puoluepoliittisesti sitoutuneiden opiskelijajärjestöjen nousu ja niiden paikalliset alayhdistykset alkoivat ajaa keskusjohtoisesti sovittuja tavoitteita. Markku Saarisen lähes aikalaiskuvaus kertoo aineyhdistys Fobian kriisistä:

”...Tämä aktiviteetin nousu ei kuitenkaan temmannut ainejärjestöjä mukaansa, vaan tapahtui pikemminkin päinvastoin. Opintosuuntayhdistykset nähtiin liian pieninä ympyröinä ja taantumuksellisina perinteisine yhdessäolofunktioineen. Opiskelijat kokivat suurempaa yhteenkuuluvuutta ja suuntasivat huomionsa ylioppilaskuntaan ja poliittisiin opiskelijajärjestöihin alkaen toimia niissä. Hal-

linnonuudistuskysymyksessä nähtiin tärkeämmäksi yliopiston keskushallintoon vaikuttaminen kuin toiminta laitostasolla. Toisin sanoen ainejärjestöt jäivät syrjään tässä korkeakouluopiskelijoiden liikehdinnässä ja sen myötä niiden toiminta laimeni.

Näin kävi myös Fobian kohdalla. Edessä oli parin vuoden lamakausi: jäsenistö passivoitui, järjestettävien (myös juhla-) tilaisuuksien määrä väheni, kokouksiin oli vaikea saada väkeä jne. Opintoneuvonta lienee ainoa toimintamuoto, joka jatkui yhä vilkkaana. Samalla kasautuivat tehtävät yhä enemmän muutamille harvoille aktiiveille, jotka pitivät ’yhdistystä hengissä’. Heikkoa osallistumista kyllä pohdittiin ja jäsenkuntaa yritettiin aktivoida, ei kuitenkaan uusia toimintamuotoja kehittämällä vaan pikemminkin propagandistisin keinoin.”³

Fobia nousi kuitenkin nopeasti jaloilleen. Taitekohta sijoittuu kevään 1971 yleiskokoukseen, jossa muutamien toimintaan aktiivisesti mukaan tulleen jäsenten vaatimuksesta Fobiasta päätettiin muodostaa psykologian opiskelijoiden yhteisiä asioita ja asemaa ajava etujärjestö. Pontta uudelle kehitykselle annettiin nimeämällä ”kriittinen ryhmä”⁴, joka otti tehtäväkseen opetuksen sisällön ja myöhemmin myös laitoksella noudatettavan tiedepolitiikan

tarkastelun.⁵ Asioihin vaikuttamiseen liittyy aina pyrkimys saada valtaa päätöksenteossa. Vuonna 1972 kokoontunut Fobian sääntömääräinen vuosikokous paheksui jyrkästi pyrkimyksiä siihen, että laitosneuvostossa olisi puolet opiskelijoita ja puolet henkilökuntaa. Avainkysymykseksi oli muodostunut niin kutsuttu ”mies ja ääni- periaate”, joka toteutuikin samana vuonna, mutta vain psykologian oppiaineessa. Laitosneuvoston kokousten tuli Fobian mielestä olla salaisia, mikäli viisi seitsemästä jäsenestä niin vaati. Laitosneuvoston tuli olla vastuussa toimistaan laitoskokoukselle, joka kokoontuu aina, kun vähintään 10 opiskelijaa tai henkilökuntaa kuuluvaa sitä vaatii. Fobia sai tästä saavutuksesta, paitsi sulan hattuun, myös arvostelua muilta opiskelijajyhdistyksiltä, jotka olivat kannattaneet kiintiöperiaatetta⁶. Laitosneuvostotyöhön suhtauduttiin kuitenkin tavoin vakavasti. Fobian historiikki vuosilta 1958–1978 kuvaa sen kokouksia tiivistunnelmaisiksi, vilkkaiksi, pitkiä ja savuisiksi.⁷ Tupakointi oli ollut koko 1900-luvun kulttuurissa voimakas ilmiö, joka edelleen nautti jonkinlaista laumasuojaa. Henkilökunnan puolelta sitä muistelee Oili Pyysalo:

Itselleni tupakansavu oli ainainen kärsimys, kun en ollut pahetta koskaan harrastanut. Ensimmäiset merkit asenteen hitaasta muuttumisesta alkoivat näkyä 1970-luvulla. Alkoi olla mahdollista ainakin hienovarai-

sesti ilmaista vastustava mielipide. Jo Yliopistokadulla ollessamme uskalsin liimata huoneeni ikkunaan helposti havaittavan tarran, ”Täällä emme tupakoi”. Se herätti monenlaisia tunteita ja välillä jopa ”(voimasana poistettu), sun tarroistas kyllä välitä” -tyyppisiä lausuntoja. Silloinen laitoksen johtaja Hillevi Kiviluoto oli varsinainen ketjupolttaja ja laitosneuvoston kokouksissa Lapsipsykologian ahtaissa tiloissa oli välillä savulta vaikea nähdä pöydän toisella puolella istuvia.”⁸

Iso voimanponnistus oli keväällä 1971 järjestetty psykologian opiskelijoiden pohjoismainen kongressi, jossa Fobia ja Åbo Akademin sisaryhdistys Impuls tekivät Suomen Psykologian opiskelijoiden Liiton (SPOL) nimissä leijonanosan työstä. Liiton johdon mielessä lienee kangastellut demokraattisen pohjoismaisen foorumin organisointi, mutta tapahtuma tuotti tässä mielessä pettymyksen. Muista Pohjoismaista, erityisesti Tanskasta tulleet kollegat olivat kovasti eri linjoilla⁹. SPOL:n toimintakertomus vuodelta 1971 kommentoi kuivasti, että ”Turussa pidetty yhteispohjoismainen kokous osoitti kuitenkin yksityisyritteliäisyyden valittavan laajan kannatuksen”, ”eikä aika kuitenkaan liene sopiva vielä yhteisille toimintamuodoille”.¹⁰ Merkille pantavaa on, ettei opettajien ja opiskelijoiden välille syntynyt rintamalinjaa tänä

nopeiden tapahtumien aikana. Sellaista ei ollut 1960-luvulla, ei edes 1970-luvun uudessa turbulentissa tilanteessa¹¹ saatikka sen jälkeenkään. Opiskelijat paneutuivat tosissaan opetusohjelman sisältöön ottaen kantaa sen relevanssiin ja ideologiseen luonteeseen. Myös kanavat olivat auki, sillä opiskelijat valitsivat keskuudestaan kolmasosan yliopiston hallintoelinten edustajista. Psykologiassa jatkoi toimintaansa myös oma epävirallinen neuvosto, joka nyt ristittiin aine-neuvostoksi. Sen työhön suhtauduttiin vakavasti, vaikka joskus myös sattui ja tapahtui.¹²

Politiikan tulo ja lähtö

Filosofia, erityisesti marxilainen dialektinen ja historiallinen materialismi, oli spontaanin harrastuksen kohde. Fobian vuosikokouksessa tammikuussa 1972 ”päättiin käynnistää marxismi-leninisin opintopiiri, jonka aihevalikoimaan nivellytetään myös erityisesti psykologian toimialoja koskettavaa aineistoa”.¹³ Merkittävällä innokkuudella ajettiin nurkkaan positivistista tiedekäsitystä, mikä olikin helppoa, koska sen kannattajia ei laitoksella ollut aiemman kokeellisen hybriksen jälkeen. Opetusta ja erityisesti kurssikirjallisuutta arvosteltiin liian amerikkalaiseksi.¹⁴ Tätä ei kukaan aikalainen voinut kiistääkään, ja korjausta alettiin hakea muualta:

... SNS:n jäsenenä Fobia(n) tulee korostaa Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisten suhteiden merkitystä, YYA-sopimusta ja esitellä Neuvostoliiton yhteiskunnallisia oloja sekä neuvostotieteen saavutuksia, etenkin psykologian alalta.¹⁵

Pitkään 1970-luvulla Fobialla olikin äärivasemmistolainen, aikaistaermein ”taistolainen” yleisilme, mikä näkyi hyvin. Fobian aloitteesta järjestettiin muun muassa tutustumismatka Leninigradin Valtionyliopiston psykologiseen tiedekuntaan kevättälvelle 1976.¹⁶ Vierailu tuotti kuitenkin sen yllätyksen, että tiedekunnan toiminta lepäsi kokeellisen psykologian varassa, mikä vastikään oli Turussa julistettu taantumukselliseksi ja amerikkalaiseksi. Kaiken lisäksi tiedekunnan edustajat näkivät vielä erityistä vaivaa mollatakseen ”nojatuolipsykologeja”, joiden kotiseuduksi hienovaraisesti osoitettiin Moskova. Fobian aktiivien henkistä taakkaa lisäsi sekin havainto, että paikallisilla opiskelijoilla oli yksi edustaja tiedekunnan 23-jäsenisessä tiedeneuvostossa ja että muutenkin Leninigradin kollegat osallistuivat yliopiston hallintoon vain heitä koskeissa asioissa. Näitä olivat esimerkiksi asuntolapaikkojen ja stipendien jako. Lisäksi he tarkkailivat, ettei viikoittainen työ määrä ylity 46 tuntia. Nämä vaikutelmat kruunasi se, ettei paikallisia psykologian opiskelijoita päästetty yhteiseen illanviettoon, vaan tapaamiseen saapui ystävällisesti käyt-

Nuorempaa opettajakuntaa ja pitemmälle ehtineitä opiskelijoita oppiaineen järjestämässä seminaarissa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Psykologian arkisto.

täytyviä tulevia geologeja.

Toipuminen oli kuitenkin nopea, sillä syksyllä 1977 Suomen Psykologian Opiskelijoiden Liitto teki samanlaisen opintomatkan Moskovan Valtionyliopiston Psykologiseen tiedekuntaan. Myös fobialaisten tunnelmat ylevöityivät, kun järjestyi tilaisuus tavata professori Aleksei Leontjev:

”Kun Aleksei Nikolajevits astui sisään, kaikki nousivat seisomaan kuin yhteisestä sopimuksesta... Hän on 75-vuotias...Hän hymyilee lämpimästi ja hänen silmänsä loistavat innostuksesta... Hän valloittaa myös opiskelijat,

joiden mielestä hänen luentonsa eivät ole pelkkää opetusta vaan valtava elämys.”¹⁷

Totunnainen häveliäisyys estää mainitsemasta tässä, mitä samaan aikaan lausuttiin joistain suomalaisista psykologian professoreista.¹⁸

Kaikki ei kuitenkaan mennyt aina kohdalleen. Leningradin vierailun innoittamina fobialaiset olivat kutsuneet professori E.S. Kuzminin vastavierailulle. Asiasta ei kuitenkaan kuulunut mitään, kunnes hän kaikkien yllätykseksi saapui viikoksi Turkuun joulukuussa 1978 eli lähes kaksi vuotta myöhemmin. Monivaiheisen tapahtumaketjun jälkeen¹⁹ hän

piti laitoksella kaksi esitelmätilaisuutta sosiaalipsykologian, erityisesti teollisuuspsykologian alalta.²⁰

Näihin aikoihin tultaessa politikoinnista oli jo paras puhti poissa. Se sai antaa sijaa yleiselle kulttuuritoiminnalle, ja huumori alkoi vallata alaa myös aktiivien parissa. Fobian 20-vuotisjulkaisun osana näki päivänvalon kieli poskessa tehty tutkimusraportti ”Fobialaisten (homo fobiensis) toiminnasta ja motiiveista”. Alkusanat siteerasivat haltiotuneita opiskelijakommentteja: ”Tasapainoisen, voitokkaan hengen tuote – valloittava tieteellisyys kietoutuu kultalankoina sen objektiivisiin sfääreihin.” (Arto Koskinen); ”ehkä esteettömmän hengen lento vuosisadallamme, aikakautemme suurin. Pienin lisäyksen, runomuotoon saatettuna, raportti soisi oodina sydämissämme.” (Mikko Markkanen). Tämän kirjoittajakin sai nuorena lehtorina oman osansa saatesanoissa: ”Tunnollisten ja tehtävistään huolen pitävien opiskelijoiden kanssa pärjää aina keskustelemalla ja ystävällisesti kuristamalla kurkusta.”²¹

Nuorena opettajana sain itse kokea omat hetkeni 1970-luvun fobialaisten kanssa. Joskus he olivat totisia, mutta useimmiten eivät. Yksi suosittu laji oli yrittää jymäyttää opettajaa. Asenneskaaloja opeteltaessa piilotettiin jekkuja lomakkeisiin siinä toivossa, että opettaja joutuu tulkitsemaan odottamattomia tuloksia. Muun muassa helläluon-

toisuus – kovaluontoisuus asteikon parhaaksi osioksi osoittautui seuraava: ”tummina, tulisinä, kiihkeinä öinä ne banjot soi, banjot soi”. Osiokorrelaatio = .63! Selvisin tulkinnasta kunnialla.

Sen sijaan saman asteikon seuraava osio karsiutui: ”Hirvi, tuo salojemme salskea sankari.” Näissä oli pohtimista. Pääsin helpommalla, kun laadittiin seksuaalisen käyttäytymisen asteikkoa. Osioksi oli aiottu ”parempi juna tunnelissa kuin kymmenen ratapihalla”. Puhtaaksi kirjoittanut opiskelija niin sanotusti munasi asian kirjoittamalla ”jana tunnelissa”, mikä johti umpimähkäisiin vastauksiin ja osio karsiutui.

Kantaa ottava poliittinen retoriikka oli tullut tiensä päähän, ja vuoden 1978 juhlaulkaisussa poliittinen julkisivu lopulta siirrettiin syrjään. Puheenjohtaja Kirsti-Liisa Kontola painoi sille pisteen siteeraamalla vuoden 1978 toimintasuunnitelman kahta keskeistä periaatetta:

”Fobia r.y. on Turun yliopiston psykologian opiskelijoiden etujärjestö, joka puolustaa opiskelijoiden etuja kaikissa opiskeluun, opiskelijoiden asemaan ja toimintaan liittyvissä tehtävissä. Fobia on puoluepoliittisesti sitoutumaton ja itsenäinen järjestö eikä sitä saa alistaa minkään muun järjestön välikappaleeksi.”²²

Fobia ry:n yleiskokouksen osanottajia 1970-luvun keskivaiheilla. Vasemmalta lukien Armi Hakanen, Jarmo Laine, Antti Peurala ja Pirjo Härmävaara. Edessä seisoo Iiri Hakanen. Aurakadun opetustilan lattia oli kokenut kovia. Aulis Kannisto/psykologian arkisto.

Kriittisen asenteensa ohessa Fobia oli koko ajan lojaali laitoksen työlle. Oma lukunsa olivat nykyajan näkökulmasta käsittämättömän huonot tilat. Kuvassa nuori Iiri Hakanen seisoo Aurakadun kiinteistön pienessä luentosalissa kuopan päällä, joka oli syntynyt poistettaessa sanomalehti Uuden Auran painokoneita ennen yliopiston tuloa vuokralaiseksi. Arvostettu voimannoistus olikin opiskelijoiden vuonna 1976 tuottama valokuvänäyttely ”Kuvakertomus Turun yliopistolta”, jossa psykologian laitoksen umpisurkeat Aurakadun tilat näytettiin kaikessa karuudessaan. Tehokasta kuvamateriaalia tuki 6.4.1976 tapahtunut

työsuojelupiirin tarkastus ja siitä kirjoitettu murskaava lausunto, joka ei jättänyt arveluille sijaa.²³

Kaukaa haettu ei ole ajatus, että Fobian ulostulo vaikutti osaltaan siihen, että seuraavana vuonna psykologian oppiaine sai käyttöönsä huomattavasti paremmat tilat niin kutsutulta Kasarmi-alueelta, Arwidssoninkadulta. Näyttelyn saama arvostus ilmenee siinäkin, että se kiersi useilla paikkakunnilla. Temmellyksen vuosinakin Fobian profiili oli myönteinen, myös henkilökunta näki sen nimenomaan aktiivisena yliopiston hallinnonuudistuksessa sekä kamppailussa opintotuen ehdoista. Fobia halusi

Fobia ry:n hallituksen kokous 1970-luvun loppupuolella. Vasemmalta lukien Juhani Tiuraniemi, Seija Kinni, Elisa Karinkanta, Timo Koivumäki, Matti Laine, Kirsti-Liisa Kontola, Riitta Päätaalo. Matti Laineen arkisto.

olla etujärjestö, joka puolustaa opiskelijoiden oikeuksia.

Voimaa omasta kulttuurista

Fobian jäsenistö on vuosien saatossa polkaissut esiin monia sängen vaativan tason harrastuspiirejä, joista valokuvaus on jo mainittu. Muita ovat olleet useat teatterikokeilut, urheilu ja ennen kaikkea musiikki. Maineeseen nousi Fobian orkesteri, joka on toiminut kutakuinkin koko ajan muuttuvissa kokoonpanoissa. Musiikkielämä oli vahvaa

erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla, kuten on luettavissa Timo Makkosen ja Matti Laineen muistikuvista.

Opiskelutyön vastapainona oli monipuolinen kulttuuri- ja klubitointa. Turussa eri ainejärjestöillä oli omat yhdistyksensä. Niiden lisäksi osakunnat sekä Ravintola Hämeenportti olivat opiskelijoiden merkittäviä kohtaamispaikkoja. Jälkimmäisessä saattoi lopulta salin puolelle päästyään törmätä myös iltaa viettäviin opettajakunnan jäseniin, ja värikästä keskustelua riitti.

Tuolloin opiskelijoiden kulttuuriharrastus tarkoitti pääosin illanviettoja, jameja, keikkoja sekä muuta tekemistä

Opiskelualueiden parantamisen ohessa Fobia halusi kantaa kortensa kekoon myös soveltavan psykologian alalla, joka 1970-luvulla miellettiin psykologiksi kouluttautumisen kuningasväyläksi. Työpari Kimmo Hypén ja Matti Laine tuotti kolmella sisältöalueella (normaalit arkirutiinit, kliiniset erikoistutkimukset, neuropsykologia) operoivan diagnostisen välineen, jonka helpokäyttöisyys ja nopeus oli omaa luokkaansa. Työtä ”ohjasi” lehtori Kari Lahtela, joka saatesanoissaan totesi ”tieteemme tarvitsevan ennakkoluulottomia kokeilijoita ja kehittäjiä. Nuoret lupaavat tutkijat, jotka ovat ryhtyneet vaivojaan säästämättä tähän innoittavaan puuhaan, kuuluvat varmaan ammattikuntamme soihdunkantajiin.”

Menetelmä mahtui tulitikkuaskin kokoiseen näppärään koteloon. Nasevan käyttöohjeen ja sijoituslomakkeen lisäksi siihen sisältyi kaksi katalysaattoria (noppaa), joiden avulla määritettiin kolmen luvun sarja halutulta sisältöalueelta. Kukin luku osoitti diagnostisen termin omalta sarakkeeltaan. Esimerkiksi koodi 2-5-3 arkirutiineissa tuotti luonnehdinnan ”diffuusisti häiriytynyt tarpeentyydytys”. Vastaavasti kliininen koodi 6-2-4 antoi diagnoosin ”kompulsiivisesti anakliittinen sosiopaatti”.

Menetelmän voima oli sen terminologisessa erottelukyvyyssä, joka ylsi arkirutiineissa 216 diagnoosiin ja kahdella muulla alueella jopa lukumäärään 1321. Katalysaattorien reliabiliteetti osoittautui pitkässä toistosarjassa varsin hyväksi. Validiteetista annettiin asianmukaiset tiedot, jotka perustuivat autenttiseen opiskelija-aineistoon (n=17).

Lähde: Hypén, K. & Laine, M. Puppusanageneraattori. Kustantaja Fobia ry.

ja yhdessäoloa paikan päällä. Oman värinsä toivat 1970-luvulla hyvin vilkkaasti toimineet poliittiset opiskelijärjestöt, etenkin vasenta laitaa edustavat omine opintopiireineen, ohjelmaryhmineen, pippaloineen, konsertteineen, mielenosoituksineen ja painotuotteineen. Opiskelijanuori sai miettiä, kenen joukossa seiso. Fobialaisten kulttuuri-toiminta oli vireää. Psykologian opiskelijoista löytyi muun muassa laulajia ja soittajia, runonlausujia ja runoilijoita Kulttuurifedback-antologioihin, näytelmäporukkaa, ja valokuvauksen harrastajia. Suurempiakaan projekteja ei kaihdettu: Legendaarisella Iskun Talolla Uittamolla esitettiin Fobian bileissä Aleksis Kiven vajaan tunnin mittainen yksinäytöksinen komedia ”Kihlaus”. Turun Linnassa järjestetyissä Fobian 20-vuotisjuhlissa, Teuvo Tannerin kirjoittamassa ja ohjaamassa ”Fombuugi”-hupailussa oli yli 30 roolihahmoa Sigmund ja Anna Freudista aina Bob Dylaniin ja Urho Kekkoseen asti. Pekka Metsäntähden runonlausunnat olivat ikimuistoisia, yhtenä yleisön usein vaatimana klassikkona Lauri Viidan luteista kertova ”Kapina”. Valokuvaajien voimannäyte oli näyttely Aurakadun varsin karussa kunnossa olleista tiloista ja laitoksen toiminnasta siellä.

Musiikkipuolella oli kaksi kiinto-
tähteä, Huopikkaat-lauluryhmä sekä Fobian orkesteri, joka muutti sujuvasti muotoaan kulloisenkin soittajakunnan ja juhlatilaisuuden mukaan. Huopik-

kaat oli perustettu vuonna 1975, mutta se tuli Kasvatustieteen klubin ja Fobian laulajien yhteiseksi ryhmäksi seuraavana vuonna ja jatkoi vähän vaihtelevilla kokoonpanoilla aina vuoteen 1980 asti. Ryhmän nimi tuli vauhdikkaasta venäläisestä rallatuksesta, joka löytyi myös illanvietoissa ahkerasti selatusta Agit-Propin lauluvihosta. Huopikkaiden ohjelmisto koostui pääosin moniääniseksi sovitetuista kansanlauluista kahden kitaran säestyksellä. Kuten ryhmän nimestäkin voi olettaa, laulettiin ajan hengen mukaisesti suomalaisten kansanlaulujen ohella myös venäläisiä, vaikka Huopikkaat ei mikään poliittista väriä tunnustava agitaatioryhmä ollutkaan. Fobian 20-vuotisjuhlissa kajahti kuorosovituksena keskiaikaiseen linnaan sopivasti muun muassa Steeleye Spanilta napattu englantilainen rosvoballadi Cad-gwith Anthem.

Fobian orkesteri²⁴ on oma lukunsa. Se oli syntynyt jo 1960-luvulla soittoa harrastavien opiskelijoiden toimesta. 1970-luvulla tuli luontevasti mukaan myös opettajakunnan edustajia. Musiikilliset tavoitteet ja ohjelmisto muodostuivat enemminkin rennon hauskanpidon tasolla ja tähtäsivät usein lähinnä seuraaviin bileisiin. Oman väen muodostaman lempeän yleisön edessä sattui ja tapahtui, ja niin taisi olla tavoitekin. Yllätyssolistien ikimuistoiset vedot kuten Jari Nurmen ”Elämän valttikortit” ja Mikko Lagerspetzin haitarisoolot loivat tunnelmaa. Yhteisissä juhlissa

ÅA:n sisaryhdistyksen Impulsin kanssa saatiin virkavallan ohjausta kahteenkin kertaan. Opiskelijaelämä kuten muukin juhla-kulttuuri oli tuolloin nykyistä kosteampaa. Orkesteri oli vuosien mittaan useiden väittelijöiden karonkkabändinä. Tunnetusti väitöspäivän jännitykset purkautuivat loppuillasta reippaan bändikaraoken voimalla. Vuosien mittaan orkesterista sukeutui ”Suomi-orkesteri”, joka antoi ja sai tarvittaessa suuria musiikillisia vapauksia.

Kulttuuritoiminta on jatkunut nyky päivään asti. Melkoinen näyttö siitä oli vuonna 2011 valmistunut dekkarin muodossa toteutettu psykologinen teatteri-produktio, joka sai runsaasti arvostusta. Ryhmän kantaviin voimiin kuulunut Salla Ibrahim (Reinikainen) muistaa, että

Ettei naapuri kuule oli kova voimanponnistus ja haastoi monella tavalla. Teimme näytelmän alusta asti itse käsikirjoitusta myöten. Se sisälsi musiikkia, laulua ja meillä oli kunni-anhimoinen tavoite tehdä jotain sekä hauskaa ja viihdyttävää että älykästä ja kanta-aottavaa. Lopulta näytelmä sai loistavan vastaanoton ja muistaakseni ylitimme katsojamääräodotukset.

Muistan, että idea koko produktiolle syntyi siitä, että meidän tiedekunnalla ei silloin ollut vielä speksitoimintaa. Meidän vuosikurssilla

oli paljon lahjakkaita muusikoita ja esiintyjä muutenkin. Treenailtiin bändikämpällä ja kaivattiin kovasti lavalle. Jos en ihan väärin muista, niin I/O-speksi-toiminta²⁵ lähti itse asiassa käyntiin tämän projektin myötä. Ekan I/O-speksin ensi-ilta oli 2013 ja se oli vahvasti fobialaisten kannattelema ja alullepanema.²⁶

Kuuvuoren nuorisotalolla olleen ensi-illan jälkeen Tylkkäri eli Turun ylioppilaslehti oli vaikuttanut.²⁷ Näytelmän lipputulot annettiin lyhentämättöminä ulkoministeriön tukemaan Palestiina-projektiin, jota organisoivat valtakunnallinen Psykologien Sosiaalinen Vastuu ry. Suomesta tulevilla avustuksilla toteutettiin psykososiaalista kuntoutusta Palestiinassa yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa.

Fobian illanvietoissa Iskun talolla hymy oli herkässä. Vasemmalta teekkari Aarno Lah-tinen, Hannele Henriksson ja Teuvo Tanner. Ilmeistä päätellen pöydällä olevan kassin sisältö oli keventynyt. Markku Saarisen arkisto.

Heljä Anias-Tanner, Esa Jyräs, Markku Saa-rinen, Jarmo Laine ja Martti Muttonen. Yksi Fobian orkesterin monista kokoonpanoista. Markku Saarisen arkisto.

Arja Ahoniemi ja Mikko Lagerspetz antoi-vat vauhtia illanviettoon. Timo Makkosen arkisto.

Pekka Metsäntähden lausuntaesityksiä pyy-dettiin usein uusintana. Kurottuminen ylei-sön puoleen oli hänelle luonteenomaista. Asento oli vapaampi, kun hän esitti suomen-kielisen version kappaleesta "Rock Around the Clock". Pekka Niemen arkisto.

¹ Tosin jo 1920- ja 1930-luvuilla pohdittiin vakavasti ylioppilastulvaa, joka oli saanut erityisesti Helsingin yliopiston huolestumaan. Vuonna 1929 uusia ylioppilaita oli 1958 eli 1,34% 19-20- vuotiaista ja vuonna 1939 2659 (1,95%). Moniäänisesti kommentoitiin erityisesti naisten kasvavaa osuutta opiskelijoista; heitä oli 1930-luvun alussa kolmannes. Ks. Kaarninen Mervi & Kaarninen, Pekka: *Sivistyksen portti. Ylioppilastutkinnon historia*. Helsinki: Otava, 2002, ss. 202-206. Myöhemmin, 1960-luvulla, asiaan oli ehditty valmistautua paremmin, sillä niin kutsutut suuret ikäluokat eli vuosina 1946-1951 syntyneet olivat muodostaneet tulpan jokaisessa yhteiskunnan toiminnassa, jonka piiriin ne olivat ehtineet. Ylioppilaiden vuotuinen määrä nousi 1960-luvulla lähelle 18 000 eli 18%:iin ikäluokasta. M.t., ss. 246-247. Huippuvuonna 2005 osuus oli 65% ja laski vuoteen 2015 mennessä 55%:iin. Ks. <https://blogit.utu.fi/utu/2017/02/07/ylioppilastutkinnon-suorittaneiden-ikaluokkaosuudet-laskussa/>. Luettu 20.1.2020.

² Opiskelijan kirje Aarre Tuompolle 2.5.1949. Huolellisesti punnittuun ilmaisuun oli pujahdanut se epätarkkuus, että Tuompoa olisi pitänyt kutsua dosentiksi. Tältä ajalta peräisin olevat muutkin opiskelijoiden kirjeet on kirjoitettu samassa tyyliäajissa. Aineisto Pekka Niemen hallussa.

³ Saarinen 1978, s.16

⁴ Saarinen 1978, s. 20. Kriittisen ryhmän henkinen johtaja oli Reijo Pehunen, joka välillä matematiikkaa opiskeltuaan alkoi lehtori Kyösti Kolehmainen aloitteesta hoitaa kokeel-

lisen psykologian assistentin tointa syyslukauudesta 1971. Kolehmaisen yllätykseksi Pehunen oli kuitenkin ehtinyt kiinnostua aivan muusta, lähinnä sosiaalipsykologiasta ja marxilaisesta teoriasta. Pikantti lisä oli, että hän jakoi oma-aloitteisesti tehtävänsä ja myös palkkansa ryhmän kahden muun jäsenen, Jussi (Johannes) Myyrän ja Olli (Olavi) Hämäläisen kanssa. Kaikki kolme koulutautuivat myöhemmin pitkän kaavan kautta psykoterapeuteiksi tai psykoanalytikoiksi.

⁵ Syyskuun 1972 jäsenkirjeessä arvostellaan saamattomuutta tärkeässä kysymyksessä: ”Niinikään viime keväänä tehtiin päätös tutkimuspoliittisen seminaarin aloittamisesta tänä syksynä. Seminaarissa tehtävät selvitykset tarjoaisivat välttämätöntä tietoa laitoksen tutkimuspoliittisen ohjelman laatimiseksi. Sen jälkeen eräässä vaiheessa päätöksestä päätettiin jo luopua muka mahdottomana toteuttaa. Viime kokouksessaan laitosneuvosto sitten vihdoin ryhdistäytyi ja seminaari pidetäänkin.” Tekstin kirjoittaja on assistenttina toiminut valt. yo Reijo Pehunen. Kyseinen ohjelma ei sittemmin toteutunut, mutta pyrkimys kuvastaa 1970-luvun yleistä uskoa toiminnan suunnittelun siunauksellisuuteen yliopiston kaikilla tasoilla. Pekka Niemen arkisto.

⁶ Saarinen 1978, ss. 20-21.

⁷ Saarinen 1978, s. 19. Tupakointi ei vaikuttanut olevan jakamaton ilo. Nimimerkki Jaska (Jaakko Huuhka) kirjoittaa kokeellisella osastolla sijainneen Fobian aloitelaatikon annista (Feedback 4/1975). Kun laatikko ensimmäisen kerran avattiin, sieltä tipahti kolme aloitetta ja

lisäksi Stefanus-lähetyksen (yhteiskristillinen lähetyssyhdistys, PN) viesti. Aloitteissa vaadittiin, että tupakointi on lopetettava luennoilla ja kokouksissa, koska ”olemmehan me sentään valistuneita ihmisiä”.

⁸ Oili Pyysalon sähköposti Pekka Niemelle 16.2.2021.

⁹ Henkinen eriseuraisuus näkyi usealla tavalla. Yksi tanskalaisille tärkeä teema oli niin kutsuttu freudomarxismi, jolla nähtiin muun muassa potentiaalia avata väylä ylösnousemukseen ”here on earth”. Suomalaiset järjestäjät noudattivat luentosalikulttuuria aikatauluineen, tanskalaiset puolestaan organisoivat luonnontieteiden talon käytävillä istuvia rinkejä keskushenkilöidensä ympärille. Niiden ohi kulkevat saattoivat tuntea sieraimissaan Turussa tuolloin vielä vieraan imelän tuoksun. Ravintola Ikituurin illanvieron aikana hovimestari lähestyi kirjoittajaa kauhistuneena, koska jotkut tanskalaiset miehet istuivat toistensa sylissä.

¹⁰ SPOL r.y., toimintakertomus vuodelta 1971. Pekka Niemen arkisto.

¹¹ Saarinen 1978, passim. Aivan auvoista ei opiskelijoiden ja opettajien suhde toki aina ollut. Von Wright 1983, s. 7, muisteli aikaa juhlaesitelmässään muun muassa näin: ”Luokkataistelun idea leimahti joskus esiin siinä omalaatuisessa muodossa, että nähtiin opettajat ja opiskelijat kahtena vastakkaisena leirinä.” Tämän lyhytaikaisen näkökannan sylyttechdas oli Fobian ”kriittinen ryhmä”, johon luultavasti oli vaikuttanut Helsingin yliopiston pahasti tulehtunut suhde psykologian opiskelijoiden ja opettajien välillä.

¹² Kirjoittajalla on muistikuva syksyltä 1975

oman lisensiaattitutkielman tarkastuksen yhteydestä. Aineuvoston aktiivit katsoivat, että sen suvereeneihin tehtäviin kuuluu kaikkien opinnäytteiden tarkastus ja siten myös arvosanan asettaminen. Tulevalta lisensiaattilta tämä kirjoitti voimakkaasti muotoiltuja kommentteja keskustelussa opiskelija-aktiivien kanssa. Tältä saatu vastaus oli paljonpuhuva: ”Älä hermostu, ei sitä kukaan todellisuudessa tarkasta. Kysymys on vallasta!” Sittemmin aie kuivui kokoon.

¹³ Pöytäkirja Fobia r.y.:n sääntömääräisestä vuosikokouksesta 25.1.1972. Muut mahdolliset asiat, kohta 2. Pekka Niemen arkisto.

¹⁴ Saarinen, 1978, 20.

¹⁵ Fobia ry, toimintasuunnitelma vuodeksi 1976, s. 7. SNS, Suomi-Neuvostoliitto-Seura; YYA-sopimus, Ystävyys- Yhteistyö- ja Avunantosopimus (Suomen ja Neuvostoliitto/Venäjän välillä 1948–1992).

¹⁶ Niemi, Pekka & Niemi, Päivi. Leningradin valtionyliopiston Psykologinen tiedekunta. *Psykiologia*, 1976, 11, 63–68.

¹⁷ *Feedback* 1977, n:o 5.

¹⁸ Suomalaisille psykologian professoreille ei vastaavaa kohtelua irronnut. Erityisesti Helsingin yliopiston psykologian opiskelijat teroittivat säilänsä omien opettajiensa arvosteluun, mikä usein sai henkilöön menevän luonteen. 1970-luvulla Helsingissä opiskellut, myöhemmin TY:n psykologian professori Heikki Hämäläinen kirjoittajalle 14.11.2019.

¹⁹ Vierailu toteutui 7.–14.12.1978. Kutsun esittäneet opiskelijat ja siihen myötävaikuttanut assistentti katsoivat viisaimmaksi pysytellä asiasta erossa, jolloin se lankesi von Wrightin ja amanuenssi Oili Pyysalon hoidettavaksi.

Pyysalo muistaa hyvin vierailun alun komellukset: ”Minulle soitettiin Neuvostoliiton konsulaatista maanantaiaamuna, että tulkkaa heti hakemaan tämä mies täältä pois. Oli tullut jo viikonloppuna ja olivat antaneet yösijan. Muuta tietoa heillä ei ollut asiasta. Puhui vain venäjää. Minulle tuli kauhea hässäkkä, mutta jostain onnistuin keksimään tulkiksi venäjäntaitoisen henkilön, joka lupasi tulla apuun heti kun saa tukkansa kuivaksi ja papiljotit pois päästä. No, se vieras tuotiin taksilla meille ja istutin hänet Jonnin huoneeseen. Siinä sitten kiusaantuneina ja sanattomina tuijottivat toisiaan, kunnes tulkki tuli paikalle. Hänen ensimmäinen asiansa oli raha. Kävi ilmi, ettei hänellä ollut lanttiakaan itsellään. Tiedossa oli, että yliopisto voi maksaa ulkomaalaiselle luennoitsijavieraalle palkkion. Tehtiin Jonnin kanssa paperi ja lähdimme, vieras, tulkki ja minä yliopistonmälle kävelen rahoja kassasta hakemaan... Vieras liikkui ontuen kävelykepin kanssa. Häntä kiinnosti havainto, että missään ei näkynyt muita sotainvalideja, vaikka olimme tiettävästi myös olleet sodassa hiljan. Rahat saatuaamme hän halusi ostaa makkaraa. Siinä vaiheessa kävi ilmi, ettei hän ollut syönyt mitään ainakaan ehkä pariin päivään. Konsulaatissa ei tarjottu ja junamatkakin lieene vähän kestänyt. Menimme sitten Elsun puotiin makkaraostoksille ja tulimme takaisin Jonnin luokse. Siitä en muista enää enempää.” Oili Pyysalon sähköposti kirjoittajalle 10.10.2019.

²⁰ TYVK 1978–1979.

²¹ T. Niemi, R. Savolainen, J. Tikka ja J. Tiuraniemi: Fobialaisten (homo fobiensis) toiminnasta ja motiiveista. Fobian demo-

kraattisten toimintamuotojen tutkimuksen (FonDem) loppuraportti. Julkaisussa Jukka Antikainen ym. (toim.), *Fobia 20 vuotta*. 20.2.1978. Turun yliopisto 1978, ss. 20–34.

²² Fobia tänään. Julkaisussa Antikainen ym. 1978, 51.

²³ Näyttelyssä jaettu paperiversio ”1976. Kuva-kertomus Turun yliopistolta.” sisältää koko lausunnon:

”Suurin epäkohta on vetoisuus ja sen aiheuttama alhainen lämpötila. Vetoisuus johtuu rakennusten huonosta kunnosta. Ikkunat ovat monin paikoin yksinkertaiset ja usein niitä ei saa kokonaan kiinni. Talvella lämpötila laskee joissakin huoneissa runsaasti alle työterveyslaitoksen suositteleman 20°C. Useimmissa huoneissa on jouduttu käyttämään erillisiä lämpöpattereita nostamaan lämpötilaa ja estämään vetoa.

Ilmanvaihtojärjestelmää ei ole olemassa joten huoneiden tuuletus täytyy tapahtua ikkunoiden kautta. Ilmanvaihdon tulisi kuitenkin tapahtua siten, että raitis ilma olisi lämmintä eikä huoneen lämpötila laskisi tuuletettaessa. Huoneet ovat korkeita ja yleisvalaisimet on sijoitettu kattoon. Tämän vuoksi valaistus on huono lähes joka huoneessa.

Työntekijöiden sosiaaliset tilat ovat joissakin tapauksissa riittämättömät. Ruokailu tapahtuu huoneissa, joissa joku saattaa samanlaisesti työskennellä tai joiden läpi jatkuvasti kulkee ihmisiä. Pesupaikka ja WC pitäisi olla erikseen ja sekä miehillä ja naisilla pitäisi olla oma pesupaikka ja WC. Psykologian laitoksen osastoilla on kullakin yksi WC, joka on opettajien lisäksi tarkoitettu opiskelijoiden käyttöön.

Työturvallisuuslaissa ei ole määräyksiä, joiden voitaisiin katsoa tarkoittavan opiskelijoita, mutta ellei opiskelijoiden pukeutumis-, sosiaalisia ja WC-tiloja järjestetä, on heidän pakko käyttää henkilökunnalle tarkoitettuja tiloja. Tämä luonnollisesti häiritsee varsinaisten työntekijöiden työskentelyä.

Tärkeä asia työolosuhteiden kannalta on myös työtilojen rauhattomuus. Psykologian laitoksella tehtävä työ on sen laatuista, että se vaatii keskittymistä ja rauhallista työympäristöä. Tilanahtauden vuoksi huoneita on jouduttu jakamaan ohuilla väliseinillä kahtia, jolloin toisessa huoneessa kuulee selvästi, mitä toisella puolella puhutaan. Myös käyttäviä tilaa on jouduttu ottamaan työskentelytilaksi.

Turun yliopiston psykologian laitoksen tilat sijaitsevat keskikaupungilla erillään yliopistosta ja lisäksi psykologian laitos toimii kolmessa eri pisteessä. Tämä vaikeuttaa henkilökunnan työskentelyä ja haittaa yliopiston tarjoamien palvelujen hyväksikäyttöä (esim. kirjasto- ja kopiopalvelut). Rakennukset, joissa psykologian laitos toimii on alunperin rakennettu asuinhuoneiksi ja tehdassaleiksi, joten ne eivät täytä opetus- ja tutkimustyön asettamia vaatimuksia.

Edellä esitetystä johtuen Turun yliopiston psykologian nykyiset tilat eivät sovellu rakenteensa, kuntonsa ja sijaintinsa puolesta toimisto-, opetus- ja tutkimuskäyttöön

²⁴ Fobian orkesterin eri kokoonpanoissa 1970-80 ovat esiintyneet ainakin seuraavat:

Arja Ahoniemi, Heljä Anias-Tanner, Rainer Carpelan, Esa Jyräs, Arto Koskinen, Mikko Lagerspetz, Juhani Laionmaa (filosofian laitos), Jarmo Laine, Matti Laine, Erkki Levä,

Timo Makkonen, Martti Muttonen, Marja-Kaisu Norvasuo, Jari Nurmi, Jouni Pusa (maantieteen laitos), Lauri Rauma, Markku Saarinen sekä myöhemmin Suomi-orkesterin puitteissa myös Heikki Hämäläinen ja Antti Karineva (erityispedagogiikka).

²⁵ I/O-Speksi on opiskelijayhdistysten Index ja Opex piirissä toimiva, eli yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan ja opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden yhdessä tuottama speksi.

²⁶ Salla Ibrahim (Reinikainen) viesti kirjoittajalle 17.3.2021.

²⁷ *Tylkkäri* 28.9.2011. <https://www.tylkkari.fi/kulttuuri/hyvantekevaisyysjannari>. Luettu 17.3.2021.

Ohjat omiin käsiin

Hallinto omaksi työkaluksi

liopistoyhteisöjen yksi ikuisuusky-symys on, millä tavoin tehtävien hallinnoiminen tulisi hoitaa. Kun

opiskelijaliike ja valtiovalta löivät Suomen yliopistoissa kättä toisilleen 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, oli silmätikkuna suurin ja kaunein eli Helsingin yliopisto. Siellä niin kuin muissakin yliopistoissa oli 1800-luvulta peräisin oleva humboldtilaisen sivistysyliopiston toimintamalli vähitellen tuottanut olosuhteet, joissa yhä harvemmat asiat näyttivät toimivan. Käytännössä päätöksiä teki professorikunta konsistorissa ja tiedekuntaneuvostoissa, mikä ei enää sopinut laajenevan yliopistolaitoksen tosiasiallisiin tarpeisiin. Niin kutsutusta professorivallasta tulikin helppo maalitaulu.

Psykologian laitos poikkesi kuitenkin yleisestä myllerryksestä tavalla, joka antoi oman leimansa koko 1970-luvun ajan sen opiskelijoiden ja henkilökunnan suhteisiin. Euroopassa olivat psykologian opiskelijat olleet eturintamassa vuoden 1968 mellakoissa, jotka suuntautuivat niin vanhakantaisia yliopistoja kuin koko yhteiskuntajärjestystä vastaan. Laitoslegendan mukaan tämä olisi antanut von Wrightille oivalluksen siitä, että nähtävissä oleva opiskelijoiden kriittinen energia kannattaa kanavoida tavalla,

jolla vältetään yleinen mekastus ja sekasorto. Oli näin tai ei, niin joka tapauksessa laitoksella aloitti jo villin eurooppalaisen kesän 1968 jälkeisenä syksynä kiintiöperiaatteella valittu epävirallinen hallintoelin, joka ristittiin laitoskollegioksi. Siihen kuuluivat valittuina kolme opettajaa ja kuusi opiskelijaa. Todellisuudessa myös muut opettajat voivat vapaasti osallistua eli kysymyksessä oli oikeastaan laajennettu opettajainkokous. Opiskelijat nimesivät sen jälkeenpäin Wrightiläiseksi (sic) opiskelijaliikkeeksi¹. Tämä myöhemmin (9.–10.3.1972) yleisellä ja yhtäläisellä vaalilla valittu yhteistyöelin² osoittautui uskottoman elinvoimaiseksi jäaden vaikuttamaan vuonna 1974 voimaan astuneen uuden hallintomallin mukaisen laitosneuvoston rinnalle. Käytännössä psykologian opettaja- ja opiskelijaedustajat tulivat vuosikymmenen loppuun asti laitosneuvostoon epävirallisen aineneuvoston ohjeistamina. Sitovat päätökset tehtiin luonnollisesti virallisessa laitosneuvostossa virkavastuisen esittelyn tuella. Tapahtunut on erikoista, sillä käypä totuus on, että kaksinkertainen hallinto on taakka, josta yleensä halutaan hankiutua eroon.

Jälkeenpäin on helppo nähdä, että toinen 1970-luvulla tapahtunut suuri muutos oli siirtyminen enemmän tai vähemmän spontaanisti toteutuvasta professorivallasta kollegiaaliseen hallintoon, jonka päätöselimissä professoreilla, muulla henkilökunnalla ja opiskelijoilla

oli kullakin oma, yhtä suuri kiintiönsä. Tähän perustui pitkään käytössä pysynyt nimitys kolmikantahallinto.

Psykologian laitoksella uuden hallinnon pystyttäminen oli mutkikas prosessi, jossa loppujen lopuksi jaettiin myös tyyllipisteitä kaikille osallisille. Jälkeenpäin näyttääkin siltä, että tämä kaksoisrakenne kantoi eteenpäin psykologian laitosta, jossa henkilökunnalle oli syntynyt vahva taipumus vetää eri suuntiin. Epävirallinen aineuvosto puolestaan kanavoi 1970-luvun alussa radikalisoituneen opiskelijapolven toiminnan tarpeen, eikä mainittavaa eripuraa esiintynyt opiskelijoiden ja opettajien välillä.³

Kuka ikänä on osallistunut yliopiston hallintoon, voi edellä kuvatusta päätellä, että psykologian laitosta koettelivat 1970-luvun alussa ristiriitaiset pyrkimykset ja päätöksenteon epäselvyys. Jälkimmäiseen vaikuttivat erityisesti opettajien virkavapaudet ja myös lähtömuihin tehtäviin. Tilanne alkoi selkiintyä koukeroisen prosessin⁴ jälkeen, jonka tuloksena Turun yliopisto siirtyi uuteen hallintomalliin vuoden 1975 alusta. Ehkä keskeisin toimija oli laitosneuvoston ensimmäinen esittelijä, amanuenssi ja myöhemmin korkeakoulusihteeri Oili Pyysalo, joka hallinnollisesti kokeneena loi vähitellen luotettavasti toimivan hallintokulttuurin. Hän muistaa siirtymäaikaa näin:

”Oli pakko laittaa uusi järjestys. Keskushallinnossa oli innostuneita

päälliköitä. Heistä Jouko Hellström sai tehtäväkseen laitostason uudistamisen. Psykologian laitoksen maine keskushallinnossa ei ollut hyvä. Paperit eivät kulkeneet siellä, se oli ’toivoton paikka’. Evästys oli, että ’koeta saada jotain järjestystä siihen laitokseen’. Aina oli sotkua, mitään ei sieltä saatu ajoissa, kaikki oli aina hukassa.”⁵

Paljon mielikuvitusta ei tarvita sen ymmärtämiseen, että uuden hallintokulttuurin ja vallitsevan spontaanin menon kohtaaminen ei aina ollut auvoisa. Oili Pyysalon lisäksi vain harvat ymmärsivät, että laki edellytti asioiden tapahtuvan laitoksella oikeassa järjestyksessä ja että päätöksenteon tuli pohjautua virkavastuiseen esittelyyn. Alkuun piti järjestää muun muassa avustavan henkilökunnan työajat, joita ei ollut määritetty.⁶ Tuntiopettajien tehtävät saattoivat perustua suullisiin sopimuksiin, mikä aiheutti ongelmia muun muassa palkanmaksussa. Erityisesti Kiviluoto vastusti laitosneuvoston byrokraattisuutta viitaten kintaalla asioille, joita piti muodollisuuksina – asioita ei voi hoitaa näin. Toisaalta ihmetyksen vallassa ollut henkilökunta ei tiennyt sitäkään, että laitostason esittelijöillä oli yliopiston uuden keskushallinnon yksiselitteinen tuki. Heille oli järjestetty tehokas koulutus, joka helpotti tehtävien hoitamista. Konfliktitilanteissa esittelijät voivat luottaa tuen saamiseen ylätasolta, jolle ajan eetoksen mukaisesti profes-

sorit olivat huonossa huudossa. 'Mitä ne sellaiset professorit on?', oli päällikön toteamus, heistä ei tarvitse paljon perustaa. Professorin ääni kun oli hänen silmissään samanarvoinen kuin kenen muun tahansa hallinnon luottamustehtävässä toimivan. Pyysalon mukaan ylem-pää saatu tuki loi turvallisuutta, samoin kuin tieto siitä, että sitä tarvittaessa myös tulee. Muutaman vuoden kuluessa olot rauhoittuivat. Toimintaansa jatkanut aineuvostokin tyytyi siihen, ettei sillä ollut veto-oikeutta laitosneuvoston päätöksiin. Se koettiin kuitenkin demokraattiseksi kanavaksi, joka haluttiin säilyttää. Vasta vuosikymmenen lopulla se sai hiljaisen hautauksen yleisen radikalismien hiipuessä ja uuden laitoshallinnon osoitettua toimintakykynsä.⁷

Jo alusta lähtien psykologian laitoksen ja yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan välit olivat tavan takaa koetuksella, vaikka syytä siihen ei ole kirjattu mihinkään. Mahdoton ei ole ajatus, että von Wrightin menestys laitoksen kehittämisessä sen ensimmäisellä vuosikymmenellä oli herättänyt kademielta. Psykologiasta oli tullut tiedekunnan runsaimmin varustettu oppiaine, eikä sen tutkimus ja opetus kalskahtanut mitenkään tutulta yhteiskuntatieteilijän korvissa. Pikemminkin päinvastoin, sillä aikalaiset, niin opiskelijat kuin henkilökuntakin, saivat silloin tällöin osansa ”yksilötason näpertelyyn” kohdistuvasta kritiikistä. Erityisen suurin kirjaimin puhuttiin vuonna 1978, kun yliopistojen

vuosia jatkunut tutkinnonuudistustyö oli edennyt asetusluonnosten asteelle. Maan psykologian laitokset ajoivat omaa erillistä tutkintoasetusta. Opetusministeriö oli ajatukselle suojea, mutta yliopistojen tiedekunnille asia ei sopinut. Turun paikallinen kiista oli tämän toisto, ja se antoi Kiviluodolle aiheen kauniilla käsialalla kirjoitettuun erivävään mieliteeseen, jonka hän liitti tiedekunnan pöytäkirjaan:

*... En yhdy tiedekunnan lausuntoon Opetusministeriön ehdotuksesta asetukseksi psykologian tutkiminoista. Sekä Filosofian, psykologian ja mene-telmätieteiden laitosneuvosto että psykologian opettajat ovat yksimielisesti käsityksensä esittäneet, että asetusluonnos olisi hyväksyttävä pääpiirteis-sään Opetusministeriön esittämässä muodossa. ... (perustelut). On käsittä-mätöntä, että saamastaan informaa-tiosta huolimatta tiedekuntaneuvosto jatkuvasti pyrkii pakottamaan psyko-logikoulutuksen yhteiskuntatieteellisen alan koulutuskaavaan.*⁸

Psykologian laitokset ajoivat määrätietoisesti tutkintoasetustaan, joka saatiinkin seuraavana vuonna (470/1979). Koulutusalan syntyminen avasi tien psykologian erottumiselle omine suoritteineen emotiedekuntien yhteistilastoista.⁹ Muutoksella oli kauaskantoiset myönteiset seuraukset, sillä psykologian oppiaineen hyvät suoritustilastot tulivat

nyt näkyville, mikä ei aikaisemmin ollut onnistunut. Muutoksessa ei menetetty mitään, koska psykologialla ei sisältönsä puolesta ole milloinkaan ollut aitoa kotipaikkaa yliopistojen tiedekuntajärjestelmässä. Sen ovat useat humanistiset, yhteiskuntatieteelliset, kasvatustieteelliset ja nyttemmin myös yksi lääketieteellinen ja jopa teologinen tiedekunta saaneet kokea tietynlaisena oppiniskaisuutena. Tämä on vuosikymmenten ajan hiertänyt psykologian oppiaineen ja emotiedekuntien suhteita. Henkinen eriseuraisuus tuskin hälvenee vastaisuudessaan.

Opetus kohti yhteiskuntaa

Ajatus yhteiskunnallisesti hyödyllisestä psykologiasta oli noussut vähitellen esiin. Laitoksella sitä oli 1960-luvulla edustanut Hillevi Kiviluoto ja hänen kanssaan työskentelevä assistentti. He olivat tuolloin kuitenkin jääneet vähemmistöön, eikä lapsipsykologia ollut aivan sitä, mitä uusi aika oli etsimässä. Sen sijaan ensiviulua soittivat nuoret opettajat, jotka korostivat tinkimätöntä tieteilisyyttä.¹⁰ Kun siihen vielä yhdistyi intoa ja sopiva annos luovaa hulluutta, seurauksena oli silloisissa oloissa vahva ja yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa myös ainutlaatuinen kansainvälinen julkaisu-profiili. Tapahtumat seurasivat kuitenkin toisiaan vauhdilla. Jo muutama vuoden kuluttua tällekin suuntauk-

selle tuli haastaja ja hieman yllättävällä tavalla. Opettajakuntaan liittyi 1960-luvun lopulla FL Majjaliisa Rauste, itse asiassa von Wrightin rohkaisemana ja lähetteenään tutkailla psykologikoulutuksen uudistamisen näkymiä laitoksella.¹¹ Hän toi opetusohjelmaan uuden harjoituskurssin, numeroltaan IV, joka koostui kysymysten asettamisesta, väitelyistä ja ylipäänsä vanhojen totuuksien kyseenalaistamisesta. Kurssitöinä esitettiin ainoastaan lyhyitä suullisia alustuksia. Tämä eetos vastasi täysin nuoremman opiskelijapolven halua kyseenalaistaa vanhat käytännöt, ja työmuoto saikin opiskelijoiden parissa innostuneen vastaanoton. Uuden lehtorin ympärille ryhmittyi joukko opiskelijoita, jotka omaksuivat ryhmälleen paljon puhuvan nimen ”kolmas linja”.¹²

Psykologian opiskelijat reagoivat yleensäkin herkästi ajassa oleviin muutoksiin. Vaikuttamisen tiellä oli tietysti myös esteitä. Psykologian opiskelijoiden liitto keskusteli Turussa tammikuussa 1972 itsensä Psykologiliiton tilanteesta. Puheenjohtaja kuvasi siellä tapahtuvaa kehitystä, joka oli johtamassa opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien ”ratkaisevaan kaventumiseen”. Psykologiliitto ei muutenkaan ollut korkeassa kurssissa. SPOL:n vuoden 1971 toimintakertomus kuvaa opiskelijoiden yrityksiä neuvotella eri teemoista kuten työttömyydestä. Johdtopäätös oli, että Psykologiliiton kantava voima eli ”tanttamaisuus” oli kuitenkin estänyt tämän asian selvittämisen.

Eripura alkoi tunkea esiin nyt kerrassaan kolmen erilaisen suuntautumisen muodossa entisen kahden sijasta. Kun vielä lisätään opiskelijoiden parissa voimistuva marxilainen innostus, niin tilanne oli kauniisti sanoen epäselvä. Tällä oli oma vaikutuksensa opettajakuntaan; tultaessa vuoteen 1975 oli paljon muuttunut. Moni vanhoista osaajista oli sulkenut oven perässään ja sijoittunut uusiin tehtäviin.¹³ Laitoksen vanha lipulaiva, kokeellinen psykologia, vuoti pahasti. Entisestä opettajakunnasta olivat jäljellä von Wright, Kiviluoto, Rauste-von Wright sekä viiden vuoden tutkimusmatkalta ulkomailta palannut Pirkko Niemelä. Lisää harvennusta tapahtui, sillä von Wright sai ajalle 1975–1978 Suomen Akatemian tutkijaprofessuurin¹⁴, Rauste-von Wright siirtyi ensin Suomen Akatemian tutkimusassistentiksi ja sen jälkeen Åbo Akademin kasvatustieteen vs. professoriksi sekä Niemelä Suomen Akatemian nuoremaksi tutkijaksi. Fyysisesti laitos toimi neljässä eri paikassa senkin jälkeen, kun se oli muuttanut Arwidssoninkadulle kasvatustieteeltä vapautuneeseen puuta-loon vuonna 1977. Jatkuvan muutoksen tunne oli päällä. Asioita tuskin edisti sekään, että kun von Wrightille valittiin viransijaista, Kiviluoto ilmoitti vasta perustetulle laitosneuvostolle elokuussa 1975, että hänellä ja von Wrightilla on poleeminen suhde.¹⁵ Valituksi tuli lopulta Jyväskylän yliopistosta apulaisprofessori Jorma Kuusinen.

Maininnan arvoista on, että edellisen vuosikymmenen kokeellisen otteen loistokausi kantoi yhdessä kohdassa aina 20 vuoden päähän. Vuonna 1967 psykologian opintonsa aloittanut Yrjö Uusi-Heikkilä muistelee uraansa tilastolisten analyysien yleisnerona, jota opiskelijat ja nuoremmat tutkijat pitivät suuressa arvossa. Hänen oma kuvauksensa palauttaa aikalaisille asioita mieleen:

*Kun yhteiskuntatieteiden metodii-
kan laitos perustettiin Turun yliopis-
tossa, sen muodosti käytännössä yksi
assistentin virka sekä 4000 muistisa-
nan Hewlett Packard-pienoistietokone.
Laitoksen ”isä” oli Pekka K. Lehtiö, ja
sillä lienee jotain osuutta valintaani
assistentin virkaan, koska hän ohjasi
minun muistimallia käsittelevää
graduani. Simuloin mallin toimin-
taa HP:lle ohjelmoimallani FORT-
RAN-kielisellä ohjelmalla.*

*Ideana alun perin oli luonnollisesti
ajaa tilastoajat HP:llä niin paljon kuin
mahdollista. Muodostettiin metodii-
kan laitoksen ohjelmakirjasto, jonka
perustan muodosti Lehtiön ”sponso-
roidut” tilasto-ohjelmat. Ohjelmien
vaatimat ohjaustiedot noudattivat
samaa yhtenäistä kaavaa. Aikaa myö-
ten täydensin ohjelmistoa kopioimalla
kirjallisuudesta löytyviä monimutkai-
sempia tilasto-ohjelmia sekä ohjelmoi-
malla itse joukon yleisimpiä tilastolli-
sia menetelmiä. Vaikka itse sanonkin,*

Arwidssoninkadun puutalo, jossa psykologian laitos toimi vuosina 1977–1997. Kertoman mukaan talo oli palvellut korkean venäläisupseerin perheasuntona ennen sisällissodan aikaa. Kokoushuoneen ikkunalasissa näkyi edelleen raaputettua venäjänkielistä kirjoitusta. Kuva: Esko Keskinen.

Arwidssoninkadun holvattua kellaria muistelemassa. Kuva: Esko Keskinen.

niin ohjelmistosta tuli käytännössä täydellinen tilastopaketti empiirisen tutkimusdatan analysoimiseksi.

Aluksi laitoksen johtajana toimi psykologian apulaisprofessori Hillevi Kiviluoto, jonka tarmokkuuden ansiosta laitos muutti Punaiselta Ristiltä vuokrattuun huoneistoon (4 huonetta ja keittiö) Maariankadun ja Kauppiaskadun risteyksessä. Henkilökuntaakin tuli lisää, kun työvoimapiiristä tiedusteltiin, voisiko laitos ottaa työllistämistuella palkattuja työntekijöitä. Se olikin hyllypeaa aikaa, kun parhaimmillaan työllistettyjä saattoi olla kolmekin samanaikaisesti. Myös Chilen pakolaisia tarjottiin työvoimapiiristä, ja hommiin saapui muuan Luis Alvarez, jonka poika myöhemmin loi uraa Turun yliopistossa. Opiskelijat pääsivät helpolla. Itse neuvoin tilastoanalyysin valinnassa sekä autoin tulosten tarkastuksessa ja tulokinnassa. Tietokoneajoonkin kulunut aika alkoi jo olla siedettävä, kun HP:n muistikapasiteetti tuplattiin ja hankittiin ulkoinen magneettinauhamuisti.

Tämä lysti loppui siihen, kun 1970-luvun loppupuolella yliopiston hallitus päätti sanoa irti metodiikan huoneiston ja siirtää assistentti Turun yliopiston laskentakeskuksen tiloihin. Samalla katkesi läheinen yhteys psykologian laitokseen, myös metodiikan johtaja vaihtui (valtio-opin professori).

Olin näin palannut lähtöruutuun, mitä tulee omaan toimenkuvaani. Virkanikin tuli näihin aikoihin hakuun, kun nimike muutettiin saman palkaluokan amanuenssin (eläke)viraksi. Tilastotieteilijöillä oli oma ehdokas, mutta muun muassa psykologian laitoksen taustatuki piti vielä minut näissä hommissa.¹⁶

Opetus muuttui vähitellen psykologista tietoa soveltavaan suuntaan. Parhaiten se näkyi eetoksen muuttumisena: psykologisen tiedon käyttö problematisoitiin ja se esittäytyi vähintään yhtä tärkeänä kriteerinä kuin itse tieteellinen laatu. Tamperelaisvetoinen Psykologien koulutus uudistustoimikunta (PKUT) oli vuonna 1973 tuonut yleiseen tietoisuuteen uuden tavan tarkastella psykologin työtä. Perinteisesti se oli ollut ongelmia korjaavaa. Erityisesti uusi terveyskeskuspsykologin toimenkuva nosti esille ennaltaehkäisevän työn merkityksen. Vaativin oli konstruktiivinen ote, jolla synnytetäisiin terveyttä ja hyvinvointia edistäviä rakenteita. PKUT-mietintö ei johtanut käytännön toimiin, mutta se antoi psykologikoulutukselle vahvoja virikkeitä parin vuosikymmenen ajan. Sen sijaan opiskelijoiden parissa suosittu marxilainen psykologia ei aivan samaan yltänyt. Jonkin verran ilmestyi huomattavien neuvostoliittolaisten tutkijoiden kuten Galperin-, Leontjev- ja Vygotskij-suomennoksia, ja toisia, kuten Lurijan kirjaa, luettiin englanniksi.¹⁷ Nämä

teokset eivät kuitenkaan olleet helpoim-
masta päästä, ja siksi useimmille käteen
sopi paremmin Petrovskin ”Yleinen
psykologia kasvatustieteiden instituut-
teja varten”¹⁸, jonka viritystaso ei aiheuttanut
verentungosta otsasuonissa.

Opetuksessa tapahtui muutoksia,
joille yhteistä oli suuntautuminen kohti
psykologisen tiedon käyttöä ja siihen
liittyvää itseymmärrystä. Tämä tuli
vuosien saatossa osoittautumaan merkit-
täväksi pedagogiseksi suunnan antajaksi.
Vuonna 1968 lehtorina aloittanut Mai-
jaliisa Rauste toi 1960- ja 1970-lukujen
vaihteessa opetusohjelmaan uudenlaisen
pienryhmädynamiikan kurssin, josta
muutamassa vuodessa tuli vuosittainen
kulttitapahtuma. Kaikki ei kuitenkaan
mennyt heti kohdalleen:

*”Kun minä kysyin aloittaessani
laitoksella, että mitä minä teen siellä,
Jonni ehdotti, että tarvittaisiin yksi
praktikum laudatur-vaiheen alkuun.
Niin minä tein hänelle ehdotuksen,
että tehdään praktikum, jonka nimi
on ’psykologia ja yhteiskunta’. Siinä
oli idea, että kun on suorittanut cum
lauden, niin tietää jo aika paljon.
Tarvitaan tiedostava vaihe siitä, mitä
jo osataan ja joka on myös askel kohti
sitä, mitä valmis psykologi tekee. Tar-
vitaanko psykologiaa, millaisia ovat
psykologian kieli ja kielimallit, meto-
dit. En koskaan kuitenkaan päässyt
siihen, missä psykologiaa tarvitaan,
koska kukaan opiskelija ei vastannut*

*mihinkään. Annoin sitten tehtävän,
että katsokaa tuolla ulkona, mitä
maailmassa tapahtuu sellaista, joka
on relevanttia psykologialle ja nimen-
omaan tälle praktikumille. Eli mitä
tarvitaan laudaturin opinnoissa. ...
'Psykologia ja yhteiskunta' -praktikum
ei lähtenyt käyntiin, roolipelitkään
eivät onnistuneet. Tarvittiin jotain,
joka vapauttaisi ihmiset puhumaan.
Kurssitilanteissa ei ole luovaa ajatte-
lua, ovat kuin pölkkyyä. Tunne ja äly
pitää vapauttaa. ... Ensimmäisen sen-
sitivity training -ryhmän pidin opiske-
lijoille heti keväällä 1969. Opiskelijat
olivat innostuneita, henkilökunta ei.
Siitä lähti se, ettei ollutkaan kaksi
joukkoa toisiaan vastaan, vaan minä
olin erilainen, ulkopuolelta tullut.”¹⁹*

Alkuhämmennyksen ²⁰ jälkeen uusi
oppimismuoto tuli vähitellen kaikille
tutuksi ja myös henkilökunta muuttui
myönteiseksi. Viikon kestävä inter-
naattikurssi ruokki uteliaisuutta ja antoi
aihetta monenlaisille urbaaneille legen-
doille. Se on kuulunut opetusohjelmaan
tähän päivään asti. Muutokset ovat
koskeneet lähinnä teoreettista osaa, jossa
tietoisikujen avulla autetaan opiskelijaa
käsitteellistämään ryhmäprosessia sen
ollessa käynnissä. Internaattipetuksesta
siirryttiin laitoksen tiloissa toteutettuun
päiväopetukseen vasta 1990-luvulla.

Hieman myöhempi, tutustumisen
arvoinen opetuksen ja opiskelun aika-

Ryhmädynamiikkakurssin vetäjä Pirkko Niemelä työtovereineen tammikuussa 1977 Nauvon Kirjaisten kurssikeskuksessa. Kuva henkii kurssille ominaista ilmapiiriä. Vasemmalta lukien Jan-Christer Wahlbeck, Olli Hämäläinen, Sirkka Hulkko, Pirkko Niemelä, Marita Lassenius. Matti Laineen arkisto.

laiskuvaus on lukuvuonna 1977–1978 ammattivalmiuksia opettaneen vs. lehtori Kari Lahtelan pitkä tilitys koke-
muksistaan, jonka opiskelijat julkaisivat
”Karin myllykirjeenä”.²¹ Uutuus oli myös
vuosikymmenen puolivälissä aloitettu
soveltuvuuden arviointi opiskelijava-
linnoissa. Se tuli jäädäkseen, vaikka se
sai osakseen myös asiallista arvostelua
ulkopuolelta.²² Kritiikillä oli se suotuista
seuraus, että soveltuvuusarviota kehitet-
tiin koko ajan.

Tutkimuksen murrosvaihe

Elämä psykologian laitoksella lienee
useimpien mielestä ollut kiinnostavaa,
sillä keskusteluissa ja väittelyissä käsitel-
tiin etupäässä suuria asioita. Tapahtumat
seurasivat toisiaan nopeassa tahdissa ja
niihin liittyvät näkemykset olivat voi-
makkaita. Vanhaa sanontaa mukaillen
ajan eetoksen voi tiivistää niin, ettei
tärkeintä ollut päämäärä vaan itse liike.

Seurauslause eli liikkeen oikea tai väärä suunta askarrutti mieliä vähemmän, eikä 1970-luvulla uutterasti harrastettu suunnittelutyö erilaisine ohjelmaluonnoksineen ollut sekään avuksi. Tämä tausta auttaa ymmärtämään, miksi tutkimus ei ylittänyt edellisen vuosikymmenen tasoa. Kansainvälisiä artikkeleita (28) ja väitöskirjoja (3) kertyi 1970-luvulla sattumoisin sama määrä kuin varhemmin.²³ Uusia tutkimusavauksia syntyi selkeimmin ulkopuolisella rahoituksella sellaisissa projekteissa, joissa työskentelyn ehdot olivat ajan mittapuun mukaan hyvät ja sisältö vastuullisen tutkijan itsensä päätettävissä. Rauste-von Wrightin ”Nuorison ihmis- ja maailmankuva” ja Niemelän ”Naisen elämän käännekohtat” olivat Suomen Akatemian rahoittamia. Kumpikin heistä sai tosin ottaa vastaan aikalaiskritiikkiä, jonka mukaan niin teemat kuin metoditkin olivat kyseenalaisia. Tulokset todistivat arvostelun kuitenkin vääräksi, ja molemmat veivät tutkimustaan haluaansa suuntaan muilta kyselemättä. Kun Niemelä raportoi näyttöä siitä, että raskaudessa ja nuoressa äitiydessä olisi mukana kielteisiä tunteita ja kokemuksia, tätä ei oltu valmiita ottamaan vastaan.²⁴ Tuloksiin saatettiin suhtautua jopa torjuvasti. Rauste-von Wrightin pitkittäistutkimus tuotti muun muassa sen myöhemmin usein toistetun tuloksen, että tyttöjen minäkuva ajautuu kriisiin noin 15 vuoden iässä, kun taas pojilla sellaista ei näy. Hän laajensi pro-

jektinsa myöhemmin stressikokemuksen tutkimukseen, johon osallistuivat myös Tukholman yliopiston tutkijat.²⁵ Niemelän osateema äitimyytin merkityksestä puolestaan ohjasi hänen myöhempää suuntautumistaan professorina.²⁶

Suunnilleen samaan aikaan Niemelän ja Rauste-von Wrightin tutkimusten kanssa teki Hillevi Kiviluoto yhteistyötä yliopistollisen keskussairaalan naistenklinikan kanssa synnytyskokemuksen ja vierihoidon merkityksestä äidin ja lapsen hyvinvoinnille. Hankkeen aikaansaaminen ei ollut aivan helppoa, sillä aineisto kerättiin osallistumalla yhteensä 75 synnytykseen puolen vuoden aikana. Kenttätyötä johtanut Timo Makkonen muistelee aikaa mielihyvällä, sillä tutkimuksen julkaisut, johtopäätökset ja suositukset olivat osaltaan vaikuttamassa suureen murrokseen syntymätapahtuman hoitokäytännöissä 1980-luvun alun Suomessa.²⁷

Von Wrightin akatemiaprojekti eteni useampana hieman eriseuraisena teemanä. Vaikka kansainvälisiä julkaisuja syntyikin, lopputulema näyttää olleen von Wrightille jonkinlainen pettymys.²⁸ Kestävimmat tulokset tuotti teema ”oppimisen strategiat kouluiässä”, jonka julkaisut vaikuttivat 1980-luvulla virinneeseen antoisaan yhteistyöhön psykologian ja kasvatustieteen välillä.²⁹ Sitä von Wright saattoi kuitenkin seurata vain kauempaa siirryttyään vuonna 1983 Helsingin yliopiston soveltavan psykologian professoriksi.

Lapsipsykologian osasto ja TYKS:n Naistenklinikka toteuttivat yhteistyönä ensisynnyttäjien synnytyskokemukseen ja vierihoidon tutkimuksen. Kuvassa ovat tutkimusryhmän muodostaneet Timo Makkonen, Leena Hyvärinen ja Iiris Laukkio vuonna 1976 hiomassa yhteistä arviointimenettelyä TYKS:n synnytysosastolla vastasyntyneiden hoituhuoneessa.

Timo Makkosen arkisto.

Tutkimuksen murrosvaihe on oikeutettu otsikko. Sen alla kypsytty nimittäin hiljalleen teoreettinen suunnanmuutos, joka osoitti elinvoimaisuutensa tulevina vuosikymmeninä ja näkyy edelleen oppiaineen työssä. Von Wright oli tuonut Oxfordista mukanaan vastaanottavaisen mielialan ajattelutavalle, jolle 1960-luvulla vakiintui yleismaailmallinen nimi kognitiivinen psykologia. Se kehittyi tunnetusti vastareaktiona oman antinsa tyhjiin ammentaneelle behaviorismille, joka tosin ei Turkuun

milloinkaan saapunut. Vuoden 1977 valtakunnallinen psykologikongressi pidettiin Turussa, ja silloin von Wright esitti ensimmäisen kerran suomalaisen, teoreettisesti perustellun version kognitiivisesta psykologiasta, jota hänen oppilaansa täydensivät omissa esityksissään.³⁰ Muutoksen henkäys tuntui salissa, kun esitykset saivat nuorilta marxilaisilta tutkijoilta arvostelua ”kognitiivisesta hybriksestä”. Asianosaisista se tuntui lähinnä imartelevalta, koska oppiaineen tutkijakunnassa oli jo alkanut kehittyä

Johan von Wrightin ja Maijaliisa Rauste-von Wrightin tutkijaryhmät sijoittuivat vuonna 1976 valmistuneeseen Hämeenkatu 6 kiinteistöön. Kellarissa sijaitsi myös pieni kognitiivinen laboratorio takistoskooppeineen. Tutkijoita oli enimmillään 10, mikä oli merkki tutkimuksen noususta. Kuva: Esko Keskinen.

laajasti ymmärretty käsitys kognitiivisesta toiminnan teoriasta, joka loi pohjaa uusille aloitteille. Viriämässä oli hankkeita, joiden tuloksia alkoi kypsyä seuraavilla vuosikymmenillä.

Hedelmällisen teoreettisen perspektiivin vaikutusta on vaikea huomata silloin, kun se tekee tuloaan. Ehkä selkein muutos oppiaineessa oli, että opettajat ja opiskelijat alkoivat liikkua entisistä poteroistaan, mikä hälvensi ennen vallinnutta ”jo tietämisen” ilmiötä. Henkilökunnan sisäinen eripura oli saanut polttoainetta erilaisista käsi-

tyksistä siitä, mikä oli olennaista psykologikoulutuksessa ja toisaalta, millaisella tutkimusotteella saadaan tietoa, jolla on todellista arvoa. Ironista kyllä, kinas-telu ei ollut edes koulukuntiin liittyvää, vaan se kuvasti pikemminkin sitä, mitä itse kukin mieluiten teki. Jälkikäteen on mahdollista arvioida, että kognitiivisen toiminnan teorialla oli paitsi tieteellinen, myös sosiaalinen tilaus. Tuli mahdolliseksi puhua hyvin erilaisista psykologian ilmiöistä kielellä, jonka useimmat tunsivat omakseen.³¹ Myös radikaalimmat opiskelijat saivat tuntuman asiaan, sillä

esimerkiksi Aleksei Leontjevin ja itä-saksalaisen Winfried Hackerin teokset edustivat saman suuntauksen marxilaista versiota.³²

Varsinaista yhteiskunnallista osallistumista ei harjoitettu muuten kuin välillisesti tutkimusteemojen kautta. Jo 1970-luvun alussa Helsingin yliopistoon siirtynyt Valde Mikkonen oli poikkeus. Hän kuului valtion Liikennerekostöimikuntaan³³, jossa hän nuorten juristien kanssa myötävaikutti siihen, että promilleraja tuli rattijuoppouden tunnusmerkiksi lääkärin ajaman ja heille taloudellisesti kannattavan kliinisen humalatutkimuksen sijaan. Mikkonen oli myös Turun ja Porin läänin liikennevahinkojen tutkijalautakunnan asiantuntijajäsen ennen siirtymistään Helsinkiin. Maininnan arvoinen on myös Mikkosen laatima ”OPSAM – opintosaavutusten mittausta” -niminen ohjelma, joka tuli Valtion tietokonekeskuksen käyttöön ja hyödynnettäväksi ylioppilaskirjotuksissa. Kielen kokeiden moniosioiset testit syntyivät sen vaikutuksesta. Tämä työ vei Mikkosen myös Ylioppilastutkintolautakunnan jäseneksi. 1970-luvun lopulle jatkuneen yhteisten tavoitteiden puute laitoksella lienee kuitenkin aiheuttanut sen, ettei yhteiskuntaan osallistuttu psykologian tutkijoina ja kouluttajina sellaisella tavalla, josta esimerkiksi Tampereen yliopiston sisarlaitos niitti 1970-luvulla mainetta niin hyvässä kuin pahassakin.

Avoveteen – ymmärrys yhteisestä tehtävästä

Psykologian oppiaineen 1970-luku oli luonteeltaan varsin akustinen. Erilaisen lausumien ja ohjelmien laatimisessa osoitettiin kiitettävää ahkeruutta, mutta niiden yhteys oppiaineen varsinaisiin tehtäviin jäi ohueksi, mikä myös alkoi syödä lausumien uskottavuutta. Tulta-essa vuosikymmenen lopulle muutos alkoi näkyä. Jonkin verran mutkia suoristaen voi nähdä, että monien jakaman kognitiivisen toiminnan teorian juuret ovat von Wrightin henkilökohtaisesti tärkeässä Oxfordin ajassa. Sen jälkeen oli muuttunut käsitys siitä, mitkä olivat psykologian tärkeitä kysymyksiä ja millä tavoin niistä saa uutta tietoa. Jo edellä on tullut esille, että 1970-luvun lopussa kiinnostus suuntautui ongelmiin, joilla oli selvät kytkennät yksilön toimintaan. Moniarvoisuus ei kuitenkaan hävinnyt ja siksi yhteinen näkökulma on jälkikäteenkin hankala määrittää. Murroksesta eteenpäin voi laitoksen tapaa nähdä tutkimuskohde niin, että mitä ihminen tekee, kuinka hän silloin ottaa mentaalisesti haltuunsa itselleen tärkeitä asioita, ja miten kaikkea tätä säätää myös tunnevaste. Aikaisemmin oli ollut etusijalla se, että menetelmien pitää olla päteviä. Nyt tutkimukseen alettiin mennä ongelma edellä; menetelmät kehitettiin, jos niitä ei ollut valmiina.

Opettajakunnan senioriviroissa

tapahtui runsaasti vaihdoksia. Hillevi Kiviluoto eläköityi vuonna 1982 ja Pirkko Niemelä aloitti apulaisprofessorina seuraavana vuonna. Von Wrightin siirryttyä Helsingin yliopistoon vuoden 1982 lopussa virka oli kauan täytettävänä, kunnes sen otti vuonna 1985 vastaan Åbo Akademista takaisin tullut Kirsti Lagerpetz.³⁴ Maija-Liisa Rauste-von Wright irtisanoutui vuonna 1984 ja hänen soveltavan psykologian lehtoraattiinsa valittiin Esko Keskinen. Myös assistenttikunta uudistui.

Toiminnallinen muutos näkyi aluksi selvimmin kokeellisessa osastossa, joka oli saanut tarkoitukseensa sopivat tilat Arwidssoninkadun puutalossa. Kyösti Kolehmaisen ennenaikaisen kuoleman jälkeen kokeellisen psykologian lehtoriksi tullut Pekka Niemi ja assistentti Esko Keskinen olivat omia reittejään omaksuneet toisilleen sopivat visiot hyvästä tutkimusympäristöstä. Esko Keskinen kuvaa oman näkemyksensä syntymistä näin:

” Pekka Reijosen kanssa pohdin kokeellisella osastolla, että mitä täällä pitäisi oppia. Ammattia varten vai akateemista tieteellisyyttä? Mutta eikö tieteellisen ajattelun ymmärtäminen ja omaksuminen auta pärjäämään kummallakin alueella? Päädyimme ’keksintöön’, että tieteellinen ajattelu on se juttu, joka yliopistolta tulisi hakea, kun on se kaikki moninaisuus ja sekavuus, jota psykologia meillä

aikoinaan tarjosi. Oli tuo ammatillisuus, johon osin sisältyi ihan vaan uskoa johonkin auktoriteettiin ilman evidenssiä, jonkinlainen ammattikoululaisuus. Ja sitten toisaalta, vaikka jälkikuvat, jotka olivat kiinnostavia, mutta mitäpä sitten. Ei niistä ammatin pohjaksi ollut. Siihen koetimme vastata tuolla ajatuksellamme, että kyllä sellaisia käden taitoja oppii, kun tarvitsee, mutta ajattelun oppiminen on toista.”³⁵

Jo tänä aikana Keskistä alkoivat vakavasti kiinnostaa liikennekäyttämisen ongelmatilanteet. Hän oli perinyt Valde Mikkosen jäsenyyden läänin liikennevahinkojen tutkijalautakunnassa, mutta jatkoi yhteistyötä tämän kanssa tavoitteenaan sovellukset, erityisesti koulutukseen kelpaava liikennekäyttämisen kognitiivinen teoria. Niemi puolestaan oli opiskellut vuoden Fulbright-stipendiaattina University of Oregonin kognitiivisessa laboratoriossa, joka kuului maailman johtaviin omalla alallaan. Kaksikko alkoi kunnostaa kokeellista laboratoriota, jotta se vastaisi uusia vaatimuksia, erityisesti mitä tuli välineistön liikuteltavuuteen kentällä ja mentaalisten prosessien rekisteröimiseen silloin kuin ne tapahtuvat, toisin sanoen reaaliajassa. Koska rahaa ei laitoksella juuri ollut, laitteita ideoitiin ja myös rakennettiin itse. Tässä työssä kunnostautui psykologian opiskelija ja elektroniikan itseoppinut osaja Pekka Reijonen, jonka työpiste oli

helppo paikallistaa kolvaamisen ja tupakanpolton tuottaman katkun perusteella.

Kannettavan, psykofysiologisiin mittauksiin pystyvän monipiirturin hankkimisessa jouduttiin tekemisiin elämän realiteettien kanssa. Amerikkalaiselle valmistajalle lähetettyyn tarjouspyyntöön saatiin nimittäin vastaukseksi masentava 3 467,50 dollarin hinta. Tarkennetussa pyynnössä oli hintakatto nöyrästi asetettava 900 dollariin, minkä verran juuri sinä vuonna oli käytettävissä talouslaman jälkeen. Kohteliaassa vastauksessaan valmistaja ilmoitti, että ”I have located a cabinet...which could be utilized for your system. The cabinet ...was a demo unit... It is in excellent operating condition, although, there are some surface blemishes on the cabinet itself.”³⁶ Yritteliäät nuoret tutkijat eivät vielä tienneet, että muutaman vuoden kuluttua rahan puute olisi ohi. Oire tulevasta oli, että Esko Keskinen teki koko vuoden 1979 väitöskirjaansa Liikenneministeriön rahoituksella ja Pekka Niemi puoli vuotta omaansa Suomen Akatemian tuella.

Omasta kognitiivisen psykologian perinteestä nousi sovelluksiin hyvin istuva toiminnan teoria, joka oli useimmille helposti omaksuttava. Sen konkretisointi eli taitavan suorituksen psykologia sopi sekä tutkimukseen että psykologikoulutukseen. Nuorella henkilökunnalla ja sen uusilla jäsenillä oli selkeä käsitys tehtävästään. Tätä kuvaavaa psykologian vastaus tiedekunnan

pyydettyä toiminta- ja taloussuunnitelman konkretisointia vuosille 1984–1988. Se avautuu seuraavasti:

*Psykologia-aine jakautuu tutkimuksessa ja opetuksessa kahteen toisiaan tukevaan osaan, joiden toiminnat menevät raja-alueella selvästi päällekkäin. Yleisen psykologian sisällöt ja sovellukset kuuluvat kokeellisen laboratorion piirissä olevan henkilökunnan alaan, varsinaiseen opiskelytyöhön yhteydessä oleva tutkimus ja sovellus ovat soveltavan klinikan alueena. Integraatio toteutuu yhteisen teorian kautta sekä yhteisen koulutusohjelman toteuttamisessa.*³⁷

Suunnitelma jatkuu konkreettina kuvauksena siitä, miten ohjelmanjulistus käytännössä toteutetaan. Kantava idea oli, että tieteellisen merkityksen lisäksi oppiaineen oli tuotettava käyttökelpoista tietoa, jota levitetään kouluttamalla myös yliopiston ulkopuolella. Tiedekunnan esittelijä Ismo Heervä antoi asiakirjasta kiitosta ja myös edisti sen myöhempää toteutumista. Pohjatyö oli ollut käynnissä jo usean vuoden ajan, ja visio oli ilmaisu uudesta yhteisymmärryksestä, jossa tutkimus ja opetus asettuivat tasavertaisina oppiaineen tehtäviksi. Ammattivalmiuksien opetukseen alettiin rekrytoida psykologeja, joilla oli vankka kenttäkokemus³⁸ ja omakohtainen kiinnostus tutkimukseen. Uutta ilmapiiriä kuvasi sekin, että kauan käytössä ollut

ovikyltti ”Kokeellinen osasto” poistettiin Arwidssoninkadun rakennuksen pitkältä käytävältä. Toimintakulttuurin muutos oli omiaan lisäämään koulutuksen uskottavuutta opiskelijoiden keskuudessa. Samaan aikaan neuvostoliittolainen psykologia oli menettänyt var-

hemman hohtonsa heidän silmissään, ja se katosi oppiaineen arjesta. Viimeinen episodi oli oppiaineen järjestämä yhteinen symposio kognitiivisesta psykologiasta Seilin saarella vuonna 1983. Siinä moskovalaiset vieraat olivat vastaanottavana osapuolena.

Oppiaineen 60-vuotisjuhla vuonna 1982 keräsi runsaan yleisön. Eturivissä vasemalta Kirsti Lagerspetz, Raija Portin, Arvo Lehtovaara ja vararehtori Unto Salo. Psykologian arkisto.

VIITTEET

- ¹ Saarinen 1978, 19. Sanaleikki viittaa 1800-luvun lopun suomalaiseen, ylhäältä päin johdettuun työväenliikkeeseen, jonka keulahahmo oli tehtailija Viktor Julius von Wright, Johan von Wrightin etäinen sukulainen.
- ² Fobian 20-vuotishistoriikki esittää epävirallisen laitosneuvoston olleen ensimmäinen näin valittu Turun yliopistossa (Saarinen 1978, 20). Laitoksen johtajalla oli sen päätöksiin kuitenkin veto-oikeus.
- ³ Näin siitä huolimatta, että aikalaiset muistavat tietoisuudestaan huolehtivaisimpien opiskelijoiden näinä vuosina korostaneen, että opettajien ja opiskelijoiden välillä vallitsev sovittamaton luokkavastakohtaisuus.
- ⁴ Esimerkiksi Seppo K. Markkanen: *40 vuotta Turun yliopiston valtiollistamisesta*. <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/40-vuotta-turun-yliopiston-valtiollistamisesta>. Luettu 21.11.2019
- ⁵ Oili Pyysalo, haastattelu 9.19.2019.
- ⁶ Laki Turun yliopistosta tuli voimaan vuonna 1974. Olennaista oli, että yliopiston henkilökunnasta tuli nyt valtion virkamiehiä (tai työsopimussuhteilla säädeltyjä), joita koskivat valtionhallinnossa yleiset määräykset. Opettajakuntaa lukuunottamatta oli noudatettava valtion virkamiesten työaikasäädöksiä, vuosiloma- ynnä muita lakeja. Oili Pyysalon mukaan yksityisen yliopiston sopimuksiin tottuneiden oli sitä vaikea niellä. Yksityisen yliopiston aikana asiat oli voitu sopia varsin liberaalisti; esimerkiksi kesällä oltiin töissä klo 9–14 tai 9–15, vuosilomaa sai heti kätelyssä 6 viikkoa ja kirjastolaiset jopa 2 kk. Oli Pyysalon sähköposti Pekka Niemelle 16.2.2021.
- ⁷ Oili Pyysalo, haastattelu 9.10.2019, passim.
- ⁸ Kiviluoto yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle 28.9.1978.
- ⁹ Tätä kokemusta hyödynnettiin myöhemmin rakennettaessa psykologian alan yhteistyötä. Psykonetin pitkäaikainen pääsihteeri Oili Pyysalo luonnehtii asetusta ratkaisevana käännekohtana omalla työurallaan (Pyysalo kirjoittajalle 12.3.2017).
- ¹⁰ Yksi mahdollinen tulkinta ilmiölle on nuoren tieteenalan pyrkimys etabloida itsensä yliopistomailmassa, mihin tieteellisyyden korostaminen on luonteva väline. Tämän kirjoittaja on havainnut samanlaisia merkkejä kasvatustieteen kehityksessä oman tiedekunnan perustamista seuranneena vuosikymmenenä.
- ¹¹ von Wright 2000, 11–12.
- ¹² Omaksutun nimen takaa on mahdollista löytää myös kyllästyminen ilmassa olleen nahisteluun kokeellisen tutkimuksen ja lapsipsykologian välillä. Ajautuminen vaihtoehdoksi oli Maijaliisa Rausteelle erikoinen kokemus, sillä hänen oma tiedenäkömyksensä oli kokeellis-empiirinen, mitä kautta hän halusi hypoteeseja testaamalla tutkia yhteiskunnallisesti relevantteja aiheita. Vähittäinen seuraus kuitenkin oli, että niin kokeelliseen kuin lapsipsykologiaankin suuntautuneet tutkijat ja opettajat alkoivat ottaa etäisyyttä huolimatta yhteisistä rajapinnoista. Maijaliisa Rauste-von Wright, haastattelu 17.12.2019.
- ¹³ Helsingin yliopistoon (Valde Mikko-nen, Pekka Lehtiö); Tampereen yliopistoon (Anna-Raija Puhakka, myöh. Nummenmaa);

Kuntoutussäätiöön (Aila Järvikoski); Suomen Mielenterveysseuraan (Maila Upanne); yrittäjäksi (Keijo Tahkokallio); Yleisradioon (Anna-Maija Nurminen). Kyösti Kolehmainen kuoli tapaturmaisesti vuonna 1976.

¹⁴ Nykytermein akatemiaprofessori.

¹⁵ Filosofian, psykologian ja menetelmätieteiden laitosneuvoston pöytäkirjat. Nide 1975–1977, s. 11.

¹⁶ Yrjö Uusi-Heikkilä, sähköposti kirjoittajalle 2.11.2019.

¹⁷ Galperin, P. J. (1979). *Johdatus psykologiaan*. Helsinki: Kansankulttuuri; Leontjev, A. N (1977). *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus*. Helsinki: Kansankulttuuri; Luria, A. R. (1973). *The working brain: An introduction to neuropsychology*. New York: Basic Books; Vygotskij, L. S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.

¹⁸ Petrovski, A. V. (1973). *Yleinen psykologia kasvatusopillisia instituutteja varten*. Helsinki: Kansankulttuuri.

¹⁹ Maijaliisa Rauste-von Wright, haastattelu 17.12.2019.

²⁰ Alkuaikana uusi opetusmuoto kulki nimellä ”sensitivity training”. Tietenkään kukaan ei ymmärtänyt, mitä se voisi olla. Mysteerin tuntua tuskin hälvensi sekään, kun ylioppilaskunnan lehti Tylkkäri julkisti Fobian palstalla puheenjohtajan kutsun saapua kuulemaan Maijaliisa Rausteen luentoa ”herkkyysharjoittelun” käytöstä yliopisto-opetuksessa. Kurssi haki muotoaan ensimmäisten vuosien aikana. Ennen internaattimuotoon siirtymistä oli muun muassa versio, jossa istuttiin luentosalissa (Esko ja Soili Keskinen, haastattelu 5.2.2020).

²¹ *Feedback* 1978, n:o 4.

²² Oppiaine perusteli soveltuvuusarviota monin tavoin. Tiedekunnan edustajat toivat esille kriittisiä näkökantoja muun muassa siitä, etteivät valinnan kriteerit olleet haki-joille läpinäkyviä (ks. esim. Heikki Paloheimon eriyvä mielipide 4.10.1985; laitosneuvoston pöytäkirja, nide 1985–1986, 188).

²³ Frode Strømnes (1971); Maijaliisa Rauste-von Wright (1975); Mikko Ojala (1975). Lisäksi Pirkko Niemelä (1973) väitteli Tukholman yliopistossa.

²⁴ Niemelä haastatteli raskaana olevia ja juuri synnyttäneitä äitejä kiinnittäen erityistä huomiota heihin, jotka olivat tulossa äideiksi ensimmäistä kertaa. Juuri nämä naiset kokivat runsaasti epävarmuutta ja äitiyteen liittyviä kielteisiä tuntemuksia. Seuraava askel oli interventio, jossa odottavat naiset saivat kertoa tunteistaan ja tuntemuksistaan. Vertailuryhmä ohjattiin puhumaan yleisemmällä tasolla äidiksi tulosta. Myöhemmissä haastatteluissa havaittiin, että niillä äideillä jotka olivat saaneet ilmaista myös kielteisiä tunteitaan ja kokemuksiaan, oli myönteisempi kokonaiskuva raskaudesta, synnytyksestä, varhaisesta äitiydestä ja vauvasta. Tulosten saama osin nuiva vastaanotto johti kuitenkin siihen, että niistä julkaistu kirja otsikoitiin varovaisesta ”Vauva on tulossa – elämä muuttuu”. Pirkko Niemelän sähköposti kirjoittajalle 12.12.2019.

²⁵ Kenttäkokeessa tutkittiin abiturienttien ylioppilaskirjoitusten aikaista stressitasoa virtsakokeella, joka otettiin kevennyskäynnin yhteydessä. Stressihormonien tasot nousivat kaikilla merkittävästi. Sen sijaan kokemuksellisesti nuoret naiset ja miehet erosivat

toisistaan. Miehillä vallitseva kokemus oli onnistuminen ja itseluottamus, naisilla puolestaan epäjumavuus ja epäonnistuminen. Koettu epäjumavuus liittyi naisilla hyvään, mutta miehillä heikkoon suoritukseen. Frankenhaeuser, M, ym., *Psychosomatic Medicine*, 1978, 40, 334–343. Jatkotutkimuksessa havaittiin, että nuorten naisten korkea stressitaso oli yhteydessä heikkoon itsearvostukseen, kun taas nuorilla miehillä se liittyi korkeaan saavutusmotivaatioon ja alhaiseen ahdistustasoon. Tutkijat tosin totesivat, että yhteydet eivät olleet erityisen vahvoja, vaikka ne olivat tilastollisesti merkitseviä. Rauste- von Wright, M., von Wright, J., & Frankenhaeuser, M., *Psychophysiology*, 1981, 18, 362–370.

²⁶ Pirkko Niemelä on tehnyt henkisen tutkimusmatkan, joka hakee vertaistään laitoksella. Ollen alun perin kiinnostunut lasten moraalikasitysten kehitymisestä, hän perehtyi seuraavaksi psykofysiologiaan ja väitteli sen alalta. Tätä seurasi feministisesti inspiroitunut projekti naisen elämän käännekohtasta, joka puolestaan ohjasi hänet kouluttautumaan psykoanalyttikoksi ja sitä kautta omaa praktiikkaa pitäväksi psykoterapeutiksi.

²⁷ Kiviluodon johtama tutkimus myötävaikutti siihen, että sairaanhoidollinen toimintamalli, jossa äidit ja vastasyntyneet erotettiin ja hoidettiin omissa klinikoissaan, vaihtui psykologisesti mielekkäämpään kokonaisuuteen. Synnytysvalmennus kehittyi kohti perhevalmennusta, perhesynnytyksen mahdollisuus toteutui vähitellen kaikissa sairaaloissa sekä vierihoidon arvon ymmärtäminen vauvan ja vanhempien kiintymyssuhteiden kehitymisessä alkoi voittaa alaa. Timo Makkosen

sähköposti kirjoittajalle 22.11.2020.

²⁸ Von Wright 2000, 14, 17.

²⁹ Professori Marja Vauras aloitti tutkijan uransa tästä teemasta von Wrightin ohjauksessa. Hänestä tuli myöhemmin TY:n kasvatustieteellisen tiedekunnan pitkäaikainen dekaani.

³⁰ Kognitiiviset prosessit ja ihmisen toiminta. *Psykologia* 1977, 1-2, 42–72. Johan von Wrightin lisäksi kokonaisuuteen kirjoittivat Pekka Niemi, Leena-Maria Blinnikka, Maijaliisa Rauste-von Wright, Päivi Niemi, Leila Kauri ja Tapani Kauri.

³¹ Maijaliisa Rauste-von Wright puhuu lämmöllä laitoksen yhteisestä tutkijaseminaarista ja sen ennakkoluulottomasta ilmapiiristä. Hänelle oli ”voimakas kokemus” se rakentava palaute, jota kokeellisen osaston haltuunsa ottaneet Esko Keskinen ja Pekka Niemi antoivat käsikirjoituksesta, joka oli yhteenvedo hänen 1970-luvun tutkimuksestaan. Haastattelu 17.12.2019.

³² Leontjev, ks. viite 17. Winfried Hacker: *Yleinen työpsykologia*. Espoo: Weilin+Göös, 1982. Kummallekin teokselle on ominaista tieteellinen argumentaatio poliittisen puheen sijasta.

³³ Komiteamietintö 1973:2.

³⁴ Professuuri herätti huomattavaa kiinnostusta. Hakijoita oli yhteensä 9: FT Timo Järvillehto, FT Kirsti Lagerspetz, FL Pentti Laurinen, FT Kari Lindström, FT Valde Mikkonen, FT Göte Nyman, PsT Pekka Niemi, FT Heikki Summala, PhD Risto Vuorinen. Opetusnäytteen aihe oli ”Kognitioiden ja emotioiden psykologian integroimismahdollisuudet”. Hakijoista yhteensä kahdeksan on tehnyt pitkän päivätyön professorina.

³⁵ Esko Keskinen, haastattelu 5.2.2020. Samanhenkisen muistikuvan on tekijälle kertonut VTL Riitta Kinnunen, joka löysi kokeelliselta osastolta 1970-luvun alussa husserlilaisen filosofian ja havaintopsykologian älyllisesti stimuloivan rajapinnan Kyösti Kolehmaisen opastamana.

³⁶ Lafayette Instrument Company, Inc., kirje Niemelle 8.8.1978. Pekka Niemen arkisto.

³⁷ Psykologian toiminta- ja taloussuunnitelma 1984–1988. Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1982, s. 147–149. Alkuperäinen päivätty 6.5.1982 (Pekka Niemen arkisto).

³⁸ Esimerkiksi FL Kari Lahtela ja FM Päivi Miettinen. Lisäksi tutkijoista Leena-Maria Blinnikka ja Pirkko Niemelä alkoivat koulutautua terapeuteiksi.

**Yhteinen visio
tuottaa uusia
avauksia**

Nuoren henkilökunnan tulikoe

Seuuraavat vuosikymmenet osoittivat, että 1980-luvun alun ohjelmanjulistuksella oli kauaskantoiset seuraukset, jotka edelleen näkyvät oppiaineen arjessa. Tutkimuksessa teoria ja käytäntö alkoivat liittyä toisiinsa. ”Oppimisen strategiat kouluiässä” oli von Wrightin tutkijaprofessorikauden kestävin anti. Hänen siirryttyään Helsingin yliopistoon aiheen otti haltuunsa Marja Vauras, joka valmisti siitä suuretöistä väitöskirjaansa koko 1980-luvun. Pekka Niemi aloitti lukemaan oppimista ja sen vaikeuksia koskevat tutkimuksensa. Kumpikin teema herätti kiinnostusta uuden kasvatustieteellisen tiedekunnan nuoremmissa tutkijoissa, mikä pian johti konkreettiin yhteistyöhön.¹ Omana aikanaan tämä herätti hämmästyksiä, sillä muualla oli vallalla pikeminkin keskinäinen epäluulo ja kilpailu psykologien ja kasvatustieteilijöiden välillä. Kokeellisen psykologian muuttamisen yksi moottori oli Valde Mikkosen ja Esko Keskisen vuonna 1980 Helsingin yliopistossa julkaistu raportti ”Sisäisten mallien teoria liikennekäyttäytymisestä”, josta tuli kivijalka Keskisen liikennepsykologiselle tutkimukselle. Pirkko Niemelän johdolla paneuduttiin lapsiperheeksi muuttuneen parisuhteen kysymyksiin. Jotain oli myös ajassa muuttunut, sillä

psykologian laitossarjan suomenkieliset raportit saivat nopeasti kasvavan yleisön, jolle niitä myytiin hieman paranneltuun omakustannushintaan. Erityisesti Kivi-luodon, Niemelän, Rauste-von Wrightin ja von Wrightin tutkimukset olivat kysyttyjä.² Vuonna 1986 tehty katsaus lukemisvaikeuksien tutkimukseen jopa löysi tiensä Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan tutkimusvaatimuksiin.³ Myös kansainvälinen julkaiseminen sai uutta pontta lähes kaksinkertaistuen 1980-luvulla yhteensä 48 artikkeliin⁴. Tämä alkoi myös näkyä tietojen vaihtona ulkomaisten kollegoiden kanssa.⁵ Yleisestä virkistymisestä kertoo sekin, että assistentin toimiin ja viransijaisuuksiin hakeutui 1980-luvun alkupuolella nuoria kykyjä, jotka sittemmin ovat tehneet pitkän uran professoreina.⁶ Muutamat heistä jättivät ensimmäisenä työpäivänään jälkeensä muiston, joka ei helpolla hälvene. Myöhempi Jyväskylän yliopiston professori ja Suomen Akatemian tutkimuksen huippuyksikön johtaja Jari Nurmi tuli töihin katu-uskottavasti sonnustautuneena: muodinmukaiset vastapestyt jeansit, hohtavan valkoinen paita ja kaiken kruununa valtavan mustelman koristama silmä. Tuleva Åbo Akademin professori Matti Laine puolestaan loisti poissaolollaan syksyn ensimmäisen työpäivän aamulla:

”Aamu jäi ikuisesti mieleen. Oili (Pyysalo) soitteli, että terve Matti, mitä sinulla on ohjelmassa tänään.

Oili aloitti näin. Minä sanoin, että tarttis mennä parturiin. Oili jatkoi, että meillä olisi sellainen luentosalillinen opiskelijoita Jusleniassa⁷ odottamassa sinua. Sitten iski, että voi (voimasana poistettu), se alkoikin tänään se kurssi. No, minä hyppäsin moottoripyörän selkään ja kaarsin paikalle. Kai minä olin puolisen tuntia myöhässä, porukat olivat odottamassa. Sitten aloin luennoida ilman mitään valmista. Se oli traumaattinen kokemus. Ilman ensimmäistäkään kalvoa piirtelin liitutaululle Lurijan mallia ja sain sen luennon sitten menemään, mutta sain kyllä pyyhkiä hikeä sen jälkeen.⁷⁸

Opetus- ja tutkimushenkilökunta oli nuorta; 40 vuoden rajapyykin olivat nuukasti ylittäneet Pirkko Niemelä (s. 1939) ja Oili Pyysalo (s. 1942) muiden ollessa myöhemmän 1940- sekä 1950-luvun kasvatteja.⁹ Tiedekunnan piirissä vallitsi odottava tunnelma seniorien poistuttua. Liikkeellä oli arveluja, ettei nuoriso ehkä selviäisi vastuistaan kunnolla, ja tämä tuli myös asianosaisten tietoon. Hienovaraisesti ilmennyt epäluottamus toimi lopulta motivoivana tekijänä, koska kaikki oli voitettavana eikä mitään hävitävänä. Nuori henkilökunta päättikin näyttää, mihin se pystyy. Marja Vauras muistaa asian näin:

”Se oli minulle hienoa aikaa laitoksella, kun meitä oli nuori jengi

siellä. Me oltiin kaikki enemmän tai vähemmän saman ikäisiä. Jonni jätti laivan ja me otettiin haltuun se laiva eli se laitos. Me oltiin nuori jengi ja meillä oli hyvä yhteishenki ja hirveä halu osoittaa, että me pidetään pysytyssä tämä laitos ja tehdään siitä hyvä ilman niitä vanhoja, jotka ovat olleet. Siinä oli muutamakin vuosi, joita olen käyttänyt yliopiston henkilöstökoulutuksessakin esimerkkinä sellaisesta, miten toimii hyvä yhteisö. Minäkin olin nuorena tyttönä laitosneuvostossa ja me jaettiin kaikki duunit keskenämme, keskusteltiin, neuvoteltiin ja päätettiin, että tämä laiva pysyy pinnalla.”¹⁰

Tuoreessa muistissa oli myös tiedekunnan vastahakoisuus psykologian alan omaa tutkintoasetusta kohtaan. Menestyminen asetuksen saamisessa oli omiaan kohottamaan itseluottamusta, ja rajapintoja alettiin ennakkoluulottomasti etsiä houkuttelevien organisaatioiden kanssa. Näissä hankkeissa merkittävä voimavara oli amanuenssi Oili Pyysalon halu ja kyky verkottaa juuri oikeiden toimijoiden kanssa, jotka sijaitsivat joko oman yliopiston keskushallinnossa tai kokonaan muualla, esimerkiksi opetusministeriössä tai Psykologiliitossa. Pyysalon avuksi alkoi myös muodostua hallinnon arkeen koulutettu pieni mutta tehokas työryhmä. Kesällä 1985 aloitti työnsä ylioppilasmerkonomi Outi Nieminen ja kolme vuotta myöhemmin

ylioppilasmaisterkonomi Minna Varjonen. Kumpikin teki psykologian laitoksella 30 vuoden työuran, joka katkesi hallinnon uudistamisen tuottamaan myllerrykseen 2010-luvulla. Outi Nieminen muistaa tulleen laitokselle, jossa vallitsi perheenomainen ilmapiiri.

”Kyllähän minä siellä heti aloin viihtyä, kun se oli niin erilainen kuin (lääketieteellisen) tiedekunnan kanslia. Minulla oli se ensimmäinen mikrotietokone, joka laitokselle hankittiin. Se tuli minun huoneeseeni, kun minä osasin sitä Teko-ohjelmaa käyttää (suomalainen tekstinkäsittelyohjelma; PN). Muutkin saivat lainata sitä kirjoittamiseen. Oli kauhea hässäkkä kesäkuun alussa, kun piti saada opinto-opas painoon. Oili halusi lihotettuja tekstejä laitosneuvoston pöytäkirjoihin, erityisesti otsikoita. Niitä mustesuihkupöytäkirjoitteli vähän kerrallaan. Aina kun se pääsi rivin loppuun, niin se päästi pitkän huokauksen ja siirtyi saman rivin alkuun, kunnes jälki tuli kyllin lihavaksi. Sivujen tulostaminen kesti jumalattoman kauan.

Heinäkuussa tilanne rauhoittui. Olin yksin siellä ja mietin, mitä pitäisi tehdä. Psykologeista arvelin, että ne kyllä varmasti tietää, mitä minun päässäni liikkuu. --- Höpisin joskus itsekseni, niinkuin minulla on tapana. Miettisen Päivi kulki kerran ohi, palasi

hetken kuluttua takaisin ja sanoi, että yksinpuhuminen on hulluuden ensioireita!”²¹

Töitä ei valikoitu, vaan tehtiin kaikkea, mitä piti. Outi Nieminen esiintyi ajokokelaana Esko Keskinen tutkimuksessa, jossa havainnoitiin katsastusmiesten toimintaa insinööriajon aikana. Minna Varjonen sai puolestaan korvata poisjääneen hakijan psykologian pääsykokeen ryhmätilanteessa. Tätä jouduttiin tekemään lähes joka vuosi. Samassa roolissa mukana ollut vanhempi opiskelija Mikko Markkanen kertoi jälkepäin hakijoiden keskusteluista. Nämä tiivistivät kokemuksena niin, että naispuolinen haastattelija (Leena-Maria Blinnikka) oli ollut ”kiva”, miespuolinen (Jari Nurmi) sensijaan ”aika tönkkö”. Arviot saatettiin huolellisesti asianosaisten tietoon.

Mukana olleiden muistikuvat heijastavat 1980-luvulle ominaista henkistä vapautumista ja eteenpäin menemisen henkeä. Myös aineellinen vaurastuminen oli tuntuva. Kumpikin jättivät omat jälkensä myös yliopistoihin. Psykologian oppiaine otti siitä kaiken hyödyn.

Kokeellisen psykologian muodonmuutos

Kokeellinen osasto lähti ensimmäisenä muutokseen. Siihen se hyvin sopikin, sillä vanha eetos oli säilynyt, mitä tuli uusien asioiden kokeilemiseen.

Tekemisen into auttoi siinä, missä tahtoa ei vielä liiemmästi ollut, mutta sekin puute väistyi pätevyöitymisen myötä,¹² ja pian oltiin jo tosissaan. Selkein ero 1960-luvun kokeelliseen kultakauten oli, että omaksuttu toiminnan kognitiivinen malli ohjasi kysymään asioita, joihin piti liittyä nähtävissä oleva käytännöllinen merkitys. Kognitiivisista prosesseista ja niiden ohjaamasta käyttäytymisestä haluttiin ote heti niiden tapahtumahetkellä. Nämä eivät olleet aivan yksinkertaisia tavoitteita, sillä tarvittiin kokonaan uutta tarkan mittaamisen välineistöä, jota sitä paitsi piti pystyä siirtämään sinne, missä tutkimusta tehtiin. Kuten edellä kävi ilmi, ensimmäinen yhteydenotto kansainväliseen laitetoimittajaan sisälsi myös tahatonta komiikkaa. Nuoruuteen liittyvä akateemisen arvokkuuden puute tuntui sen kaltaisissa tapahtumissa lähinnä voimavarana.

Kokeellinen laboratorio alkoi ajanmukaistua, tosin melko omintakeisin menetelmin. Lähtökohta ei ollut lupaava: rahat olivat tiukassa ja korotetun vaatimustason laitteet edellyttivät elektronikan ja tietokoneohjelmoinnin osaamista. Tähän kohtaan osui 1970-luvun lopun yksi tärkeimmistä oivalluksista eli osaan siviilipalvelusmiehen hankkiminen laitokselle vuoden kestäväällä sopimuksella. Yliopiston keskushallinnon edustajan ilmeisesti reserviupseerikoulusta hankittu asenne ei aluksi ollut vastaanottavainen, huolimatta varsin vähäisistä kustannuksista. Hankkeen sai lopulta

maaliin aikanaan varusmieskersanttina kotiutettu Pekka Niemi lupaamalla, että tarvittaessa ”sivarin” palvelusalttiutta rohkaistaisiin armeijasta omaksutuin menetelmin.¹³ Sangen pätevistä hajakajoukosta valittiin vuosittain hyvä työntekijä, ja näin hankittu osaamislisä teki mahdolliseksi rakentaa kokeellinen laboratorio, joka pystyi lähelle sitä, mitä kalliisti pystytetyt esikuvat tekivät.

Kognitiivinen psykologia antoi kunnanpalautuksen jo Wilhelm Wundtin laboratoriossa harrastetulle mentaalilaiselle kronometrialle. Käytännössä tämä tarkoitti reaktioajan mittauksista melko yksinkertaisissa havaitsemiseen, muistiin, oppimiseen ja kieleen liittyvissä tehtävissä. Aika tuli mitata 1/1000 sekunnin tarkkuudella. Koska laitteita ei vielä kyetty ostamaan, niitä tehtiin itse. Ensimmäinen askel oli herättää henkiin kymmenen vuotta vanhat, jo unohdetut välineet, missä työssä Pekka Reijosen luovuus oli omiaan. Yhdessä kokeessa mitataan tyypillisesti satoja reaktioaikoja. Ne kirjoitettiin laskijan näytöltä käsin paperille, minkä jälkeen laskettiin tilannekohtaiset keskiarvot Texas Instrumentin pöytälaskimella. Tämän nykyoloissa käsittämättömän menetelyn etu oli, että tutkija sai loistavan kontaktin omaan dataansa.

Säästäväisyys oli vielä alkuvuosina hyve, eikä muualla maailmassa yleisesti

käytettävää isompaa PDP-pienoistietokonetta voitu ostaa kokeita ohjaamaan. Tehtävään päätettiin valjastaa paljon halvempi Apple IIe- pöytätietokone¹⁴, joka ohjasi näyttömonitoria ja muita laitteita. Useat asiantuntijat, mukaan lukien tietokoneen myyjä, pitivät yritystä tuhoon tuomittuna. Tätä ei kuitenkaan uskottu, vaan kyvykkäät siviilipalvelusmiehet kirjoittivat toimivat konekieliset ohjelmat. Heidän käsistään valmistui vähitellen myös ajanmukaisia tarkkoja ajastimia ja muita kontrollilaitteita.

Ensimmäinen vaatimaton silmänliikekamera hankittiin vuonna 1981, joskin sen kohtaloksi jäi tuottaa vain kaksi tutkimusta.¹⁵ Pioneerivaihe oli paljolti käsityötä ja se vei aikansa. Kunnianhimo ulottui kuitenkin pidemmälle, ja myös yliopiston parantunut taloudel-

linen tilanne avasi aivan uudenlaisia näkymiä. Pekka Niemi oli Hong Kongissa tavannut Nottinghamin yliopiston tutkija Geoffrey Underwoodin, jolla oli vakiintunut maine silmänliikekameran käytössä lukemisen tutkimuksessa. Underwoodin vuonna 1985 tapahtunut kolmen viikon tutkijavierailu antoi vauhtia uuden laitteiston hankkimiselle.¹⁶ Yllättäen se onnistuikin heti, ja seuraavana vuonna saatiin ajantasainen silmänliikekamera. Nyt laboratorio oli ensiluokkaisesti varustettu.¹⁷ Myös rahoitus parani ripeässä tahdissa. Tästä oli osoituksena sekin, että vuoden 1988 tammikuussa tapahtuneen murron jälkiselvittelyissä todettiin laitokselta anastetun erilaista välineistöä yhteensä 54 000 markan arvosta.¹⁸

Loppukeväällä 1982 tiedekunnalle

Ensimmäinen silmänliikekamera toiminnassa. Pää on vielä tiukasti istutettu. Turun yliopiston arkisto.

toimitetun kehittämissuunnitelma oli kokeellisen psykologian osalta seuraava:

*”Kokeellisen laboratorion etäis-
tavoitteena on kehittyä oppimisen
ongelmiin kehittyväksi konsultointi-
yksiköksi, jonka kohteena ovat niin
aikuiset kuin kouluikäisetkin. Tähän
tähtäävää tutkimusta on jo käynnissä
seuraavista teemoista: oppimisen stra-
tegiat, oppikirjojen kuvitus, autokou-
lunopetus, lukemisen ja kirjoittamisen
psykologia. Soveltuvaa välineistöä
on hankittu vuodesta 1977; ytimenä
on APPLE II -prosessorijärjestelmä.
Toimintaan tarvittava tieteellinen
välineistö on olemassa. Lisähenkilös-
tön tarve on yksi laboratorioteknikko,
jota ilman toiminta ei ole mahdollista.
Vuodesta 1978 lähtien väliaikaisjärjes-
telynä on ollut siviilipalvelusmies.”¹⁹*

Suunnitelma olikin hyvää vauhtia toteutumassa heti julkaisemisensa jäl-keen.

Liikennepsykologinen tutkimus alkoi laajeta vuodesta 1986 eteenpäin. Yksi tutkimuslinja oli aidossa kaupunkitilan-
teessa tehty kettäkokeet, joissa tutkit-
tiin esimerkiksi poliisin läsnäolon vai-
kutusta suojatiekäyttäytymiseen. Voima-
varat kasvoivat, kun Liikenneministeriö
ohjasi laitokselle tuntevan määrärahan
ajotaidon arviointia koskevaan hank-
keeseen. Se osoittautui menestykseksi ja
sai jatkorahoitusta vielä 1990-luvulla.²⁰
Myös muu rahoitus kasvoi. Esko Keski-

sen ympärille syntyi tutkijaryhmä, joka
toimi samassa kokoonpanossa yli 20
vuotta saavuttaen hyvän kansallisen ja
kansainvälisen näkyvyyden. Sen yhtenä
erikoisuutena oli kahdenvälinen, tut-
kijavierailujen tukema yhteistyö japa-
nilaisten liikennepsykologien kanssa.²¹
Lopullinen läpimurto tapahtui vuonna
1998, kun Keskiselle tuli puhelu Valtion
teknilliseltä tutkimuskeskukselta (VTT).
Euroopan Unionin liikenneturvalli-
suustyön ytimeen haluttiin suomalaista
osaamista, jollaista VTT ei katsonut
itsellään olevan. Tästä sukeutuneella
matkalla Lontooseen Keskinen pääsi
yhteyteen kolmen liikenneturvallisuu-
desta innostuneen komissaarin kanssa,
mistä seurasi kymmenen vuotta jatkunut
tutkimusrahoitus.²² Sen tuloksena syntyi
ohjelma ”Driver Education in Hierarchi-
cal Perspective”. Kivijalkana oli Keski-
sen ja Mikkosen jo parinkymmenen vuoden
ikään ehtinyt sisäisten mallien teoria.
Ohjelma tuli myöhemmin käyttöön use-
assa maassa.

Soveltava psykologia: kohti uudistettua ammattikoulutusta

Kehittämissuunnitelmassa oppiai-
neen tehtävä nähtiin kahdella rintamalla:
kokeellisen psykologian rinnalla psyko-
login ammatillisten valmiuksien opetta-
misessa ja tutkimisessa. Jälkimmäinen
oli jo hyvässä nousussa, ja sitä oli kehi-

tetty erityisesti Tampereen yliopistossa jo 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Jonkinlaisena taakkana oli, että 1980-luvulla oli vielä tavallista nähdä akateemisen psykologian koostuvan yleisestä (kokeellisesta) ja soveltavasta osasta. Suomessa tämä näkyi erityisesti Helsingin yliopistossa, jossa itsenäisesti toimivat soveltavan ja yleisen psykologian osastot vastasivat psykologien kouluttamisesta.²³

Kun edeltävää vuosikymmentä leimasi mielenterveytystyöstä käyty keskustelu ja osin ideologinenkin väittely, 1980-luvulla siirryttiin selkeästi itse työnteon kouluttamiseen. Seurasi psykologin ammattitutkinnon sisällön monipuolistuminen ja ajan oloon myös tason nousu, jota on saatu seurata näihin aikoihin asti. Psykologiliitossa alkoivat puhalttaa uudet tuulet, mikä pian huomattiin myös Turun laitoksella. Von Wright ja Rauste-von Wright olivat tarjonneet Liiton tulevalle puheenjohtajalle Salli Saarelle mahdollisuutta väitellä Turussa, mikä toteutui vuonna 1981. Oili Pyysalo muistelee, että tästä muodostui Liiton ja oppiaineen välille hyvä kommunikaatiosuhde koko vuosikymmenen ajaksi. Sangen hyödyllistä oli, että ajantasaista tietoa saatiin yleensä koulutuspolitiikasta ja erityisesti terveydenhuollon alan koulutuksesta.²⁴

Kevään 1982 kehittämissuunnitelma täsmensi ammatillisten valmiuksien koulutuksen seuraavalla tavalla:

”Soveltavasta klinikasta on tarkoi-

tus kehittyä asiakastyötä tekevä yliopistollinen klinikka, jossa hoidetaan psykologien koulutus suoranaiseen asiakastyöhön tähtäävien valmiuksien osalta. Asiakastyön sisältönä tulevat etupäässä olemaan psykologiset tutkimukset, mielenterveydellisiin kysymyksiin liittyvä neuvonta sekä lyhyt- ja kriisiterapia yksilö- ja perheterapian muodossa. Mikäli oppiaine tulevaisuudessa saa anomansa apulaisprofessorin viran, toiminta laajenee sosiaalipsykologisten sovellusten suuntaan (koulut, organisaatiot). Muilta osin tarvittava henkilöstö on olemassa. Välineistöä on hankittu vuodesta 1981 lähtien (psykologisia testejä, videolaitteita). Lähiajan suunnitelmissa on toiminnan siirtäminen omiin tiloihin sekä erityisesti testi- ja lapsiterapiamateriaalin hankinta.”²⁵

Oppiaineessa oli jo 1970-luvulla työskennellyt useita opettajia, joilla oli vankka kenttäpsykologin tausta: Hillevi Kiviluoto, Marjatta Kiuttu, Kari Lahtela, Majjaliisa Rauste-von Wright ja Liisa Tukkinen. Tämä kokemus ei kuitenkaan mainittavasti siirtynyt opetusohjelmaan. Kiviluodon ohella vakinaiseen henkilökuntaan kuulunut Rauste-von Wright oli suurimman osan vuosikymmenestä virkavapaalla muissa tehtävissä, muilla kolmella oli vuoden tai kahden väliaikainen työsuhte. Opiskelijoiden halu saada ammatillisia valmiuksia oli puolestaan yhtä vahva kuin ennenkin. Fobia kun-

nostautui panostamalla oma-aloitteiseen kouluttautumiseen. Yhdessä Åbo Akademin sisaryhdistys Impulsin kanssa se järjesti keväällä 1980 viikonloppuseminaarin psykofarmakologiasta. Yhteensä 50 opiskelijaa kuunteli turkulaisten eturivin psykiatrien luentoja aiheesta. Muutoksen tuulista kertoo sekin, että opiskelijat alkoivat kiinnostua myös projektiivisista menetelmistä, erityisesti Rorschachin testistä.²⁶ Ensi askeliaan ottava uuden asetuksen mukainen tutkinto aiheutti huolia, erityisesti epäiltiin sen lisäävän opiskelijoiden kuormittumista. Fobian piirissä toimi myös vaihtoehto-opintopiiri, jonka kokoontumisiin pyrittiin saamaan alustaja jostain jäsenistöstä kiinnostavasta aiheesta. Aloitteita tehtiin myös ammattiyhdistystoiminnan suuntaan. Psykologiliitosta tulleiden viestien herättäminä fobialaiset alkoivat pohtia omaa mahdollista työttömyyttään, minkä Liitto arveli olevan 1600 hengen luokkaa eli kokonaista 30–40 % vuoden 2000 ennustetusta ammattikunnasta.²⁷

Psykologin ammattikäytännöstä ammentava opetus alkoi lisääntyä ripeässä tahdissa 1980-luvun alussa. Yksi merkki vanhojen raja-aitojen kaatumisesta oli, että opiskelijoiden tavoittelemista psykiatrian sivuaineopinnoista saatiin hyvässä yhteisymmärryksessä aikaan sopimus vuonna 1982.²⁸ Vuositaitain kuusi psykologian opiskelijaa voi aloittaa psykiatrian suppeat sivuaineopinnot, kun taas laajempien opintojen kiintiö oli kahdelle. Tämä johtui siitä,

että laajoihin opintoihin sisältyi kaksi ohjattua, kolmen ja kuuden kuukauden pituista asiakassuhdetta. Yhteistyö sujui joustavasti,²⁹ ja sitä helpotti käytännössä laitoksen assistentti VTL Päivi Niemen siirtyminen psykiatriaan lääketieteellisen psykologian lehtoriksi kaksi vuotta myöhemmin. Opiskelijat tulivat konkreetilla tavalla mukaan koulutusohjelmaan FM Päivi Miettisen ideoimalla mutta opiskelijoiden suunnittelemalla ja toteuttamalla kurssilla ”Opiskelu elämänvaiheena”, jonka ydin oli vanhempien opiskelijoiden antama tuutorointi nuoremmille.³⁰

Myös muu opetus sai etua ajattelutapojen vapautumisesta, ja merkkejä tästä alkoi näkyä nopeassa tahdissa. Ammattivalmiuksien opetusta kohennettiin painottamalla osassa opettajavalinnoista monipuolista taustaa psykologian kentältä. Neuropsykologia alkoi herättää opiskelijoissa kiinnostusta. Yliopistolisessa keskussairaalassa työskentelevät FL Tapio Korhonen ja FL Raija Portin ottivat vuosien kuluessa ohjattavakseen useita pro gradu -tutkielmia, joista monet johtivat kansainväliseen julkaisuun.³¹ Muutenkin haettiin yhteyttä psykologikuntaan. Kaksi sille osoitettua jatkokoulutusseminaria aloitettiin 1980-luvun alussa. Toinen tähtäsi lisensiaatin tutkintoon, ja siihen ilmoitautui syyslukukaudella 1983 yhteensä 11 psykologia. Kullakin oli oma, ammattikäytännöstä lähtevä tutkimusteema mielessään. Toinen seminaari tähtäsi ajankohtaisen

tieteellisen tiedon välittämiseen valmistellun esityksen muodossa. Lisäksi Esko Keskinen sai Opetusministeriöltä rahoituksen psykologian pienimuotoiseen jatkokoulutuskokeiluun vuosille 1985–1988 tavoitteena ammattipsykologin tekemä lisensiaatin tutkimus.

Ammattivalmiuksien opettamiselle antoi nostetta myös lainsäädäntö. Sen mukaan terveyskeskuspsykologien työstä 80 prosenttia ja mielenterveys-toimistojen psykologien työstä 20 prosenttia tuli olla ennaltaehkäisevää työtä. Oma tuore tutkimusasetus kannusti sekin kehittämään uusia kurssimuotoja. Mielenterveystoimistossa työskennellyt FM Päivi Miettinen rekrytoitiin vastaamaan tähän tarpeeseen. Syntyi muun muassa ehkäisevän mielenterveystyön kurssi, jonka sisältönä oli itse työmuodon erittelyn lisäksi erityisesti sen levittäminen koulutuksen ja konsultaation avulla muille ammattilaisille ja myös laajemmin erilaisille väestöryhmille. On helppo nähdä yhteys Majjaliisa Rauste-von Wrightin esillä pitämään lähestymistapaan ”psykologia ja yhteiskunta”, joka oli saanut hämmennyneen vastaanoton toistakymmentä vuotta aikaisemmin. Nyt oli ympyrä sulkeutunut. Koska opettajakunta jakoi suuresti katsoen saman teoreettisen vision, ei tapahtunut minkäänlaista heiluriliikettä pois päin tieteellisistä standardeista. Oppiaineessa useita vuosia toimineen Kari Lahtelan lisensiaatin tutkielma ”Työ- ja toimintakyvyn sekä kuntoutumisen psyykkisten

edellytysten arviointi” oli hyvä osoitus uusista tuulista. Aihe kumpusi suoraan hänen päätoimestaan kuntoutustutkimuslaitoksen johtavana psykologina. Siinä nivoutuivat yhteen kliininen diagnostiikka ja persoonallisuuden psykologia suuremmassa viitekehyksessä, jonka muodostivat hallinta- ja elämänstrategiat. Tutkielma oli esimerkki niin kutsutusta systeemisestä tarkastelutavasta, jota pohdittiin paljon 1980-luvulla.

Kun suunnilleen samaan aikaan syksyllä 1982 saatiin soveltavan psykologian tarpeisiin yksi Kasarmialueen vanhoista puurakennuksista³², alkoi näyttää siltä, että kehittämissuunnitelman tavoitteet täyttyvät myös soveltavan klinikan osalta. Näin ei kuitenkaan vielä tapahtunut, vaan saatiin odottaa lähes 20 vuotta ennen kuin sen varsinainen kulmakivi eli asiakkaan ohjattu kohtaaminen tuli kiinteäksi osaksi koulutusohjelmaa. Sitä ennen lähimmäksi tavoitetta päästiin psykologian laitoksen ja kasvatustieteellisen tiedekunnan kasvatuspsykologien välisessä yhteistyössä.

Opiskelu ammattimaistuu

Fobian piirissä alkoi poliittinen tiedostaminen antaa tilaa kiinnostukselle tulevan ammatin sisällöistä samaan aikaan, kun vuosikymmenen kestänyt opintodemokraattinen kamppailu näytti tulleen tiensä päähän. Myös kansainvä-

linen ystävyystoiminta alkoi hengästyä. Vuoden 1978 toimintakertomus kertoo alistuneesti, että ”ulkomaille Fobialla on suhteet Moskovan ja Leningradin valtionyliopistoihin. Keväällä kirjoitettiin Leningradiin kirje, jota ei kylläkään vielä ole lähetetty”.³³ Oppiainekokouksiin ei enää saatu väkeä, ja aineuvestokin oli yhdistetty opettajainkokouksen kanssa. Entisestä poliittisesta osallistumisesta muistutti 1980-luvun alkupuolella aktiivinen rauhantyö.

Vaikka monet asiat lakkasivat olemasta suuria kysymyksiä fobialaiselle, yksi ei menettänyt ajankohtaisuuttaan. Huoli mahdollisesta työttömyydestä ja puutteellisesta ammattitaidosta kalvoi entiseen tapaan mieltä. Kliinisen taustan omaavat opettajat olivat arvostettuja. Merkille pantiin myös, että tutkijakunnasta Pirkko Niemelä ja Leena-Maria Blinnikka kouluttauivat psykoterapeuteiksi perustaen kumpikin osa-aikeisen vastaanoton. Roolimallit eivät kuitenkaan vähentäneet opiskelijoiden kaipausta asiakastyön opetteluun, pikemminkin päinvastoin. Kova kysyntä kohdistui psykiatrian laajoihin sivuaineopintoihin ja niihin harjoittelupaikkoihin, joissa asiakassuhteita päästiin ohjatusti rakentamaan. Omalla jargonilla sanoen: ilmassa oli eksistentiaalista ahdistusta. Siitä on kaunopuheinen esimerkki 1980-luvun alun pieneksi sulaneen vuosikursusin kollektiivisesti esittämä laulunumero Fobian 25-vuotisjuhlassa:

*1. Maanantai ei mittää
tiistai ei mittään
keskiviikko ja torstai ei mittään
perjantai ei mittään
viikonloppu sentään on jottain*

*2. Luennot ei mitään
seminaarit ei mittään
harjoitukset tentit ei mitään
arvosanat mitään
ov:kin pitäisi jo riittää*

*Aggressiot kasvaa
jos tätä jatkaa
nyt tämä kyllä saa riittää
toivoa vaan soppii
että pinna kestää
ettei tästä jouduta koppiin*

*3. Prosessit ei mittään
skeemat ei mittään
kognitio muisti ei mittään
motiivit ei mittää
minäkuva pettää
affekteista on vaan haittaa*

*4. Tutkimus ei mittää
inspis ei mittää
tilastot ja atk ei mittää
faktorit ei mittää
analyysit ei mittää
terapia – oisko se jottai?*

*Mee vain ollaan
ja laitokselle tullaan
mut meit ei kiinnosta mikkää
mistähän se johtuu*

*onko meissä vikkaa
ei meitä ainakaa oo liikaa*

*5. Mua ei auta kukkaan
mää en auta kettään
ja empatia ei oo mittään
sensiksel ne hokkee
et ne jotain kokkee
me ei koettu yhtikäs mittää*

*Minä olen putkessa
sinä olet putkessa
putkessa mikään ei oo mittään
toivoo vaan soppii
että laitos oppii et
meistä nyt ei kuitenkaan tuu mittää³⁴*

Uusi toimintamuoto oli varttuneem-
pien opiskelijoiden osallistuminen kan-
sainvälisiin psykologikongresseihin.
Loppukeväällä 1987 laitosneuvostoa
lähestyi ”austrofoobikkojen” ryhmä, joka
valmisteli matkaa Sydneyssä pidettävään
vuoden 1988 Psykologian maailman-
kongressiin. Apuraha-anomuksen pon-
timena oli kuvaus muista tulolähteistä:
pullan- ja vohvelinmyynti, kirpputorit,
lastenjuhlat, mainoslehti ja vappulehti.³⁵
Alkuperäinen idea oli tosin ollut maan-
läheisempi. Aloite oli Sari Koskisen
(myöh. Laatu) ja se perustui siihen, että
”Australiassa on söpöjä koalakarhuja,
jotka pitää nähdä”³⁶. Jälkeenpäin huo-
mattiin, että siellä on karhujen lisäksi
myös mainittu psykologian maailman-
kongressi. Paikan päällä osallistuttiin
esitelmiin, myös isojen nimien pitämiin.

Poster-sessio herätti kiinnostusta, foo-
bikot seisoivat siellä ja odottivat kauan
istunnon alkua kunnes huomasivat, että
se oli ollut käynnissä jo pitkän tovin.
Vuonna 1989 Århusissa pidettyyn Poh-
joismaiseen kongressiin matkusti viisi
fobialaista. Laitokselle osoitetun kirjel-
män oli allekirjoittanut tuleva profes-
sori Antti Revonsuo, joka kunnostautui
kynällään myös toisissa yhteyksissä.
Mainitsemisen arvoisia ovat muun
muassa sarjakuvat, jotka Fobia julkaisi
samoina vuosina. Yhdessä uusi psykolo-
gian professori Kirsti Lagerspetz ilahtuu
laitokselle saavuttuaan: ”Herregud, här
finns en rättefarm också!” Tähän vastaa
yksi hyvin tunnistettavista läsnäolijoista
vaisusti: ”Me olemme henkilökuntaa.”
Toinen sarjakuva otti kantaa psykologian
opetuksen uusiin innovaatioihin. Siinä
luento kuvattiin sensorisen deprivaation
kokeena.

AUSTROFOBIA

Austrofobia on yhdentoista innokkaan psykologian opiskelijan muodostama ryhmä, jonka tavoitteena on osallistua Kansainväliseen Psykologiakongressiin (XXIV International Congress of Psychology). Kongressi pidetään Sydneyssä, Australiassa 28.8 –3.9.1988.

Haluaisimme saada kosketusta kansainväliseen tutkimukseen sekä mahdollisuuden tutustua ulkomaisiin kollegoihimme. Kongressissa järjestetään erityinen ohjelma nuorille, alle 30-vuotiaille psykologeille, johon pyrimme mukaan. Olemme kongressiin mennessä ehtineet jo pitemmälle opinnoissamme (3. – 5. vuosikurssille), jolloin kansainvälisten suhteiden luominen olisi hyödyllistä tulevaisuutta ajatellen.

Olemme jo puolen vuoden ajan itse keränneet varoja opintomatkamme varten erilaisin tempauksin (pullan ja vohvelinmyyntiä, kirpputoreja, lastenjuhlat, mainoskulkue, vappulehti) ja tarkoituksenamme on jatkaa keräämistä vielä koko opintovuoden 1987–1988 ajan. Tällä hetkellä meillä on koossa n. 10 000 mk ja vähimmäistavoitteemme on 30 000 mk. Pelkät matka- ja asumiskustannukset ovat kuitenkin n. 8 000 mk/hlö, joten kaipaaisimme kipeästi avustuksia opintomatkamme matkamme rahoittamiseksi. Olemme itse valmistautuneet sijoittamaan matkaan 5 000 mk/hlö, mutta tämänkin summa on varsin suuri opiskelijan budjetissa. Toivomme siis myöte-mielistä suhtautumista apuraha-anomuksiimme: matkamme toteutuminen riippuu olennaisesti ulkopuolisesta rahoituksesta.

Austrofobian puolesta
Antti Revonsuo

VIITTEET

¹ Johan von Wright ja kasvatustieteen apulaisprofessori Juhani Karvonen havaitsivat jakavansa samantapaiset käsitykset oppimisen ilmiöistä. Karvosen ennen aikaisen kuoleman jälkeen apulaisprofessori Erkki Olkinuora sekä hänen nuoremmat Sveitsissä kouluttaneet kollegansa Erno Lehtinen ja Pekka Salonen jatkoivat hänen työtään.

² Kahdelta vuodelta on säilynyt myyntikirjanpito. Suomenkielisiä raportteja myytiin 812 (1982) ja 1 014 (1983). Samoina vuosina saapui ulkomailta eripainospyyntöjä 225 ja 91. Pekka Niemen arkisto.

³ Niemi, P., Poskiparta, E. & Hyönä, J. *Lukemishäiriön kognitiivinen tutkimus ja diagnoosi*. Turun yliopisto, Psykologian tutkimuksia, 1986, 78, (83 s).

⁴ Kasvusta huolimatta määrä kertoo kansainvälisen toiminnan vähäisyydestä vielä 1980-luvullakin. Vuosituhannen vaihteen jälkeen sama julkaisuvolyyymi on säännöllisesti saavutettu yhdessä vuodessa.

⁵ Tutkijat vaihtoivat vuosituhannen vaihteen asti artikkelien eripainoksia, jotka pyydettiin ulkomailta erityisillä korteilla, jotka allekirjoitettiin käsin. Tämä aiheutti joskus vastaanottajille pulmia. Nykyinen professori Jukka Hyönä sai Amerikasta lähetyksen, joka oli osoitettu tutkijalle nimeltä Julia Zeyona.

⁶ Heitä olivat muun muassa seuraavat (suluissa myöhemmän professuurin sijainti): Jukka Hyönä (TY, psykologia), Soili Keskinen (TY/Rauma OKL, kasvatustiede), Matti Laine (ÅA, psykologi), Päivi Niemi (TY, kasvatustiede), Jari Nurmí (JY, psykologia), Maarit Sil-

vén (TY/Rauma OKL, kasvatustiede), Marja Vauras (TY, kasvatustiede).

⁷ Silloinen humanistien uudisrakennus Henrikinkadun yläpäässä, purettu 2010-luvun lopulla.

⁸ Matti Laine, haastattelu 16.9.2020.

⁹ Tässä toistui sukupolvi myöhemmin tilanne, joka vallitsi itsenäisen oppiaineen alussa 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. Tuolloin Kiviluoto oli 40-vuotias, von Wright 35-vuotias ja muu henkilökunta pyöreästi 25-vuotiaita.

¹⁰ Marja Vauraksen haastattelu 26.2.2020.

¹¹ Outi Nieminen, haastattelu 20.11.2020.

¹² Pekka Niemi väitteli vuonna 1981 ja Esko Keskinen heti sen jälkeen vuonna 1982.

¹³ Siviilipalvelusmiehet olivat diplomi-insinöörejä, fyysikoita, insinöörejä tai sellaisiksi opiskelevia. Heitä rekrytoitiin noin vuoteen 2005 asti, jolloin tutkimuksen instrumentoinnin osaaminen oli siirtynyt tutkijoiden haltuun. Laboratorion kehittämisen ja hoidon lisäksi he toimivat oppiaineen yleisneroina mitä erilaisimmissa tehtävissä. Kokemukset olivat erinomaiset; kurinpidollista otetta tarvittiin yhden ainoan kerran.

¹⁴ Hinta oli 23 900 markkaa, joka vastaa vuoden 2020 rahassa 10 881,05 euroa (<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>). Koneen kapasiteetti häviää moninkertaisesti mille tahansa nykyiselle älypuhelimelle. Itse silmänliikekamera maksoi 40 000 mk.

¹⁵ Toinen näistä oli Jukka Hyönän pro gradu-tutkielma ”Tekstin tuttuus ja lukemisen helpottuminen silmänliikkeillä mitattuna” vuodelta 1985. Tutkielmasta kirjoitettiin myö-

hemmin kansainvälinen artikkeli.

¹⁶ Tässä vaiheessa itsevarmuus oli kasvanut ja neuvoa pyydettiin maailman johtavilta lukemisen ja silmänliikkeiden tutkijoilta. Yksi heistä, Keith Rayner, oli myöhemmin Jukka Hyönän vastaväittäjä.

¹⁷ Geoffrey Underwoodin (Nottingham University) ja Pekka Niemen vastavuoroiset vierailut 1984–1987.

¹⁸ Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1988, 24. Vuoden 2020 rahassa summa on 15 235,72 euroa

¹⁹ Psykologian toiminta- ja taloussuunnitelma 1984–1988. Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1982, s. 147–149. Alkuperäinen päivätty 6.5.1982 (Pekka Niemen arkisto).

²⁰ Hankkeesta väittelleet (Mika Hatakka ja Sirkku Laapotti) tekivät näkyvän uran liikenneturvallisuustyössä.

²¹ Yhteistyö japanilaisten liikennekäyttäytymisen tutkijoiden kanssa sai alkunsa Kiotossa vuonna 1990 pidetyssä soveltavan psykologian maailmankongressissa.

²² Sattumat vievät eri suuntiin. Uransa alussa 1970-luvulla Esko Keskinen oli purje- ja moottorilennon osaavana psykologina hakenut Ilmailuhallitukseen onnettomuustutkijaksi. Aika oli toisenlainen ja virkaan valittiin insinööri. Esko Keskinen, haastattelu 5.2.2020.

²³ Yleinen käsitys oli, että jako perustui pikemminkin professorien keskinäisiin kiistoihin kuin tieteelliseen analyysiin. Helsingin yliopistossa oli toisessa tiedekunnassa myös sosiaalipsykologian oppiaine, samoin Tampereen yliopistossa. Jyväskylässä oli kehityspsykologian oppiaine samoin kuin Åbo Akademiassa 1990-luvun alusta lähtien utvecklingsp-

sykologi. Tätä taustaa vasten Turun yliopiston psykologian oppiaineen sisäinen ristiveto ei vaikuta kotikutoiselta vaan pikemminkin ilmaisuna ajan hengestä.

²⁴ Oili Pyysalo, haastattelu 9.10.2019.

²⁵ Psykologian toiminta- ja taloussuunnitelma 1984–1988. Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1982, s. 147–149. Alkuperäinen päivätty 6.5.1982 (Pekka Niemen arkisto).

²⁶ Entisen puheenjohtajan Soile Tikkasen päiväkirjamerkintöjen tukema puheenvuoro Fobian 60-vuotisjuhlassa 3.3.2018.

²⁷ Ks. *Feedback* 1986, n:o 1. Ennuste oli osa Psykologiliiton kampanjaa, jolla haluttiin puolittaa psykologian opiskelijoiden vuotuisen sisäänotto. 1990-luvun suurtyöttömyyden aikana psykologeista oli vailla työtä noin 6 %, mikä lienee kaikkien aikojen korkein luku. Kampanja hiersi 1980-luvulla psykologian laitosten ja Psykologiliiton välejä.

²⁸ Pekka Niemen kirjeet 29.3.1982 ja 7.4.1982. Psykiatrian professori Yrjö Alasen kirje 15.4.1982. Pekka Niemen arkisto.

²⁹ Ympyrän voi katsoa sulkeutuneen, kun eläköitynyt psykiatrian professori Raimo Salokangas väitteli psykologian tohtoriksi Turun yliopistossa 24.11.2020. Hän oli suorittanut psykologian cum laude-arvosanan (aineopinnot) 1970-luvun alussa.

³⁰ Kurssi oli alun perin tarkoitettu avoimeksi tiedekunnan kaikille opiskelijoille. Se herätti kuitenkin pahennusta yhdessä oppiaineessa, joka ilmoitti, etteivät heidän opiskelijansa ole hulluja eivätkä siten saa osallistua kurssille. Lopulta kurssi suunnattiin psykologian opiskelijoille. Päivi Miettisen sähköposti kirjoittajalle 10.3.2020.

³¹ Kolme Raija Portinin ohjaamaa opiskelijaa teki sittemmin näyttävän tieteellisen uran: Mika Koivisto, Matti Laine ja Antti Revonsuo. Myös Korhonen ja Portin väittelivät itse myöhemmin ja liittyivät oppiaineen dosenttikuntaan. Korhosen dosenttuuri vuonna 1992 oli ensimmäinen kehitysneuropsykologian dosenttuuri Suomessa. Hän toimi myös psykologian apulaisprofessorina 1991–1992.

³² Rakennus nimettiin ”Kakkospesäksi”, mistä toiset pitivät kovasti. Toisille nimen tietynlainen ”meisyys” tuntui vieraalta.

³³ Fobian toimintakertomus 1978. Matti Lai-
neen arkisto.

³⁴ Vahvasti eksistentiaalinen lyriikka esitettiin pääosin laulaja Heikki Harman eli Hectorin vuodelta 1978 olevan kappaleen ”Työmiehen arkiviisu” sävelin, mitä myös sanat mukailevat. Pekka Niemen arkisto.

Pienryhmädynamiikan kurssin opettajilla oli tapana ristiä kukin vuosikurssi sen havaitun ryhmäetoksen mukaan. Kyseisen vuosikurssin jäsenkatoon ei ollut mitään erityistä syytä, sillä jäljelle jääneet menestyivät hyvin opinnoissaan. Yksi seuraus saattoi olla, että opettajista haettiin tukea, mikä johti nimeen ”Kullanmurut”. Ilmeeltään risaisempi myöhempi vuosikurssi sen sijaan ristittiin ”Sudenpennuiksi”. Nimistä aukiluettava tietty sisäänlämpiävä ilme oli aina myös arvostava.

³⁵ Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1987, 186. Henkilökohtainen budjetti oli 8 000 mk, josta itse kustannettiin 5 000 mk. Matkalle lähti lopulta kymmenkunta fobialaista, muun muassa myöhemmät dosentti Sakari Kallio ja professorit Antti Revonsuo ja Christina Salmivalli. Salmivallin (kirjoittajalle 8.3.2017)

mukaan laitos myönsi kullekin matkaajalle avustusta 100 mk, mikä oli vähemmän kuin mitä australialaiset olivat saaneet omaa kotimaista matkaansa varten.

³⁶ Christina Salmivallin haastattelu 9.9.2020. Kymmenen hengen ryhmästä ainakin kuusi väitteli myöhemmin (Leena Himanen, Päivi Hämäläinen, Sakari Kallio, Sari Laatu, Antti Revonsuo, Christina Salmivalli).

Avautuminen ulospäin – hintana sisäinen eriytyminen

Toimintaympäristö päisyy

oppiaineessa laajalti omaksuttu kognitiivinen toiminnan teoria kiinnitti paljon huomiota siihen,

millaisista osista taitava suoritus koostui. Tämä näkökulma teki oppiaineen tutkimuksesta kiinnostavaa yliopiston ulkopuolisille toimijoille, sillä samaan aikaan yliopistoissa oli tapahtumassa asenneilmaston muutos yhteiskunnan suuntaan. Edellisellä vuosikymmenellä ajateltiin, että yhteistyö elinkeinoelämän kanssa tuhoaa tieteen kriittisyyden ja suorastaan prostituoi sen.² Psykologiassa tämä näkemys sai hiljaisen hautauksen heti 1980-luvun alussa. Oppimistutkimuksen keskuksen yksi kantava ajatus oli saada aikaan maksullinen palvelutoiminta, jolla tuettaisiin tutkimusta ja kehitettäisiin kouluttajille työkaluja. Vaatimattoman alun jälkeen palvelun volyyymi oli vuonna 1989 jo 80 500 mk² ja muutaman vuoden kuluttua se laskettiin sadoissa tuhansissa. Liikennepsykologian tutkimuksen rahoitus kasvoi sekini nopeasti.³ Liikennekäyttäytymisen ja oppimisvaikeuksien tutkijat kirjoittivat omasta alueestaan muille ammattilaisille sekä olivat maanlaajuisesti kysytyjä luennoitsijoita ja kouluttajia. Kirsti Lagerspetz rakensi vähitellen uuden tutkijaryhmän vanhan jäätyä Åbo Aka-

demihin ja suuntasi aggressiotutkimustaan kohti yhteiskunnallisesti näkyviä teemoja kuten koulukiusaaminen ja sen ehkäiseminen. Soili Keskinen väitöskirja sisäisten mallien yhteydestä päiväkotihenkilöstön työviihtyvyyteen ja työstressiin liittyi samanaikaiseen työ- ja organisaatiopsykologian opetuksen syntymiseen. Yliopiston oman täydennyskoulutuskeskuksessa toteutettu työn ohjaajakoulutuksien sarja sekä työ- ja organisaatiopsykologian perusopintojen arvosanaopetus avoimessa yliopistossa tulivat suosituiksi.

Tutkimuksen vahvistuminen ja sen kysyntä muuttivat toimintaympäristöä, ja 1980-luvun lopulta lähtien muutos oli selvästi nähtävissä. Vanha, hyvin toiminut tapa nähdä oppiaine koulutusohjelman toteuttajana ja tätä tehtävää tukevan hyvän tutkimuksen tekijänä ei enää vastannutkaan sitä, mitä todellisuudessa tapahtui. Oli alkanut erikoistumisen aika, jota luonnehti vahva suuntautuminen ulospäin. Tutkimushankkeilla oli enemmän rahoitusta, mikä kasvatti niiden kokoa. Kymmenen vuotta aikaisemmin saatu oma tutkintoasetus nosti itsetuntoa ja ohjasi kiinnostusta omaa tiedekuntaa kauemmaksi. Oli päästy organisoitumisen makuun, ja jälki näkyi 1990-luvun alusta eteenpäin puolittain itsenäisten, poikkitieteellisten toimintaympäristöjen kehittymisenä. Oppiaineen kolme viimeksi kulunutta vuosikymmentä ovatkin parhaiten kuvattavissa niiden kautta. Aikajärjestyksessä

nämä aloitteet olivat Oppimistutkimuksen keskus (OTUK), Liikennetutkimuksen ryhmä, Kognitiivisen Neurotieteen Tutkimusyksikkö (KNT) ja Kiusaamisen Vastainen Koulu (KiVa Koulu) -hanke. Oppiaineeseen ei ollut passiivinen, sillä juuri ennen vuosituhatluvun vaihdetta alkoi toimia monitieteinen Opetuskliniikka, joka toteutti vuoden 1982 keskenjääneen vision. Merkille pantavaa on, ettei Turun psykologian laitos ollut yksin tässä kehityksessä, vaan maan kaikki kuusi laitosta saivat aikaan ennen näkemättömän yhteistyötyöfoorumin, jolle annettiin komea nimi ”Yliopistoverkosto Psykonet”.⁴

Tutkimuksen vahvistuminen oli iso muutos. Menestyminen rahoituksen hankkimisessa antoi mahdollisuuden luoda vahvoja ryhmiä, joihin kuului yhden tai kahden seniorin lisäksi kahdesta neljään väitöskirjan tekijää. Ryhmät haluttiin sijoittaa fyysisesti toistensa yhteyteen, mikä olikin mahdollista Data-Cityn vartavasten psykologian tarpeisiin suunnitelluissa tiloissa, johon koko laitos oli siirtynyt kevään 1997 loppuun mennessä. Asiat paranivat edelleen, kun laitos syksyllä 2002 muutti alakampuksella sijaitsevan yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan Publicum-rakennuksen hyvin toimiviin tiloihin. Välitön seuraus oli väitöskirjojen määrän kasvu kolmeen vuodessa, mihin se asettui pysyvästi. Vertailu oppiaineen kolmeen ensimmäiseen vuosikymmeneen on paljastava: vuosina 1964–1989, alkaen Kirsti Lagers-

petzistä, valmistui 14 väitöskirjaa, vuosina 1990–1999 yhteensä 17 ja vuosina 2000–2009 jo 27. Toimintaympäristö oli peruuttamattomasti muuttunut. Tutkimusryhmät olivat itseriittoisia omassa arjessaan, eikä niiden välisiä poikittaisia yhteyksiä juuri ollut. Tästä koitui tahattomia seurauksia, joiden haitat tulivat ilmi vasta jälkepäin.⁵ Henkilökunta kokoontui yhteen koulutusohjelman toteuttamisessa. Siinäkin alkoi näkyä yhteisön monimutkaistuminen, mikä saattoi tuottaa hankaluuksia.⁶

Opettaja ja oppilas: Kirsti Lagerspetz ja Ari Kaukiainen. Jarmo Koskinen / Turun yliopiston arkisto.

Jukka Hyönä työhuoneessaan 1990-luvun alussa. Jarmo Koskinen / Turun yliopiston arkisto.

Oppiaineen suhde yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan oli aikanaan joutunut koetukselle, kun tiedekunta vastusti psykologian tutkintoasetusta 1970-luvun lopussa. Tässä erityisessä tapahtumassa kulminoitui jo pitempään pinnan alla kuplinut eriseuraisuus, jolle oikeastaan on hyvin ymmärrettävät perusteet. Psykologian ja yhteiskuntatieteiden rajapinta on olemassa, mutta se on ohut verrattuna psykologian muihin rajapintoihin, esimerkiksi kasvatustieteeseen ja lääketieteeseen. Monet yhteiskuntatieteilijät pitivät psykologiaa käenpölkänä, joka syö toisten kuormasta. Ajan saatossa erimielisyydet pulpahtelivat pinnalle. Ehkä selkeimmin näin kävi 1980-luvun alun keskustelussa, jossa hahmoteltiin alihallintoa eli tiedekunta-

ja laitostason toimintaa. Yhteiskuntatieteilijät näkivät arvoa sillä, että asioita hoitaa alihallinnossa tiedekunta ja päättävä elin on kahdeksan oppiaineen muodostama tiedekuntaneuvosto. Tämä taas oli psykologialle kauhistus niin asiallisesti kuin myös verraten tuoreiden huonojen kokemusten valossa. Asiasta käytiin ajoittain kipakkaa debattia.⁷ Loppujen lopuksi kysymys oli kahden kulttuurin törmäyksestä. Yhteiskuntatieteilijät näkivät ”byrokratian” ylipäänsä jonain, josta piti selvittää mahdollisimman vähäisellä panostuksella. Sen sijaan psykologiassa oli oivallettu hyvän, ennakkoivan hallintotyön edut. Kuvaavaa oli myös hieman myöhempi törmäys, joka koski psykologian lisensiaatin tutkinnon sivuaineopintoja. Tiedekunta ei voinut

hyväksyä sitä, että ne koostuvat muista kuin syventäviin opintoihin kuuluvista suorituksista. Tämä oli vastoin psykologian pyrkimystä tukea jatkotutkintoja mahdollisimman soveltuvilla opinnoilla, mistä näkökulmasta rajaaminen syventävälle tasolle nähtiin irrelevanttina.⁸

Oppimistutkimuksen keskus

1980-luku erosi kahdesta edeltävästä vuosikymmenestä siinä, että yhteisiä rajapintoja haettiin tutkimuskysymykset edellä. Näkyvä ilmaus tästä oli psykologian ja kasvatustieteen yhteistyö, joka omana aikanaan oli Suomessa ainutlaatuista ja herätti huomiota myös ulkomailla. Taustalla ei ollut muodollista päätöstä – paremminkin niin, että tiettyjen avainhenkilöiden välille oli vähitellen syntynyt ymmärrys siitä, että puhuttiin hieman eri tavoin aivan samoista tutkimusintresseistä.⁹ Käännekohtana on monien aikaisten mieleen jäänyt asian kannalta yllättävä tapahtuma, nimittäin suomalaisten ja neuvostoliittolaisten tutkijoiden välinen kognitiivisten prosessien symposio, joka pidettiin Turussa vuonna 1983.¹⁰ Sen aikana käydyissä keskusteluissa nuoren polven turkulaiset psykologit ja kasvatustieteilijät saavuttivat oivalluksen yhteisestä tieteellisestä perspektiivistä. Kolmen vuoden kuluttua oltiin kypsiä tekemään muodollinen päätös oppimisen ja oppimisvaikeuksien

tutkimuksen klinikasta, joka joitain vuosia myöhemmin tuli tunnetuksi Oppimistutkimuksen keskuksena.¹¹ Sen kantava idea oli, että tutkimuksen tuli tuottaa tietoa, jolla oli alun alkaen selvästi nähtävä sovellusarvo. Aika oli tämänlaiselle hankkeelle otollinen, ja jo samana vuonna se hyväksyttiin osaksi yliopiston kehittämisohjelmaa.¹² Lemminkäisenkadulta löytyivät muutamassa vuodessa pienet, mutta tarkoitukseen hyvin sopivat tilat.¹³ Tuntuva panostus oli yliopiston perustama erikoistutkijan virka, johon alkuvuodesta 1990 valittiin FL Marja Vauras.¹⁴ Muutamaa vuotta myöhemmin saatiin huomattavasti laajentuneelle keskukselle erinomaiset tilat lähellä sijaitsevasta uudenaikaisesta DataCityn kiinteistöstä. Uusien toimittilojen saamiseen vaikutti vahvasti se ymmärrys ja tuki, jota saatiin rehtori Arne Rousilta ja osastopäällikkö Jarkko Koskiselta.¹⁵

Oppimistutkimuksen keskus toteutti omalla alallaan asiakastoimintaa, jota vuoden 1982 kehittämissuunnitelma hahmotteli psykologikoulutuksen saamiseksi lähemmäksi tulevia työsivätöjä. Perspektiivinsä kapeuden vuoksi keskus ei aivan tähän yltänyt, sillä arvostettu yhteistyö kasvatustieteilijöiden kanssa ohjasi avauksiin, joita voitiin soveltaa lähinnä koulupsykologian alueella. Työ lankesi kuitenkin edulliseen maaperään, ja keskus laajeni nopeasti. Myös tutkimusrahoitusta saatiin hyvin. Esimerkiksi Pekka Niemen ja Marja Vauraksen

hankkeessa ”Lukeminen, ymmärtäminen ja motivaatio” aloitti 1990-luvun alussa neljä täysipäiväistä väitöskirjan tekijää. Elisa Poskiparta kuvaa vuonna 1996 keskuksen alkutaivalta seuraavasti:

”Työntekijöiden määrän kasvu ja samalla tutkimuksen painopistealueiden lisääntyminen on mahdollistanut asiakastyön monipuolistumisen. Keskuksen alkuaikoina asiakastyö käsitti pääasiassa luku- ja kirjoitusvaikeuslasten auttamisen. Tällä hetkellä asiakkaat ohjautuvat meille myös matematiikan, kuullun ja luetun ymmärtämisen, tuottavan kirjoittamisen, vieraiden kielten ja/tai motivationaalisten ongelmien vuoksi.... Pääasiassa asiakkaat ovat ala- ja yläasteen oppilaita.... Lähettäjiä ovat mm. koulut, koulutoimistot ja kasvatus- ja perheneuvolat sekä erityistapauksissa myös lasten vanhemmat. ...Huomattava osa asiakkaista tulee Turun yliopistollisen keskussairaalan ostopalvelulähetteellä.”⁷⁶

Oppimistutkimuksen keskus kehitti alkuvuosien aikana mittavan yhteistyöverkoston kotimaassa ja myös sen ulkopuolella. Jälkimmäisestä olivat näyttöjä Pohjoismaiden lukemisen kongressi vuonna 1988 ja European Association for Research in Learning and Instruction -kongressi vuonna 1991. Edellisessä oli osanottajia 200 ja jälkimmäisessä 700.

Jyväskylän yliopiston tutkijoiden

kanssa syntyi yhteistoimintaa jo 1980-luvun lopulla. Asia vahvistettiin muodollisella sopimuksella alkuvuodesta 1989. Taustalla oli yhteisesti jaettu kiinnostus lasten oppimisvaikeuksiin lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan aloilla.¹⁷ Mahdollinen kilpailuasetelma vältettiin jälleen yhdistämällä kaksi erilaista osaamisprofiilia. Turkulaiset olivat ennestään kasvatuspsykologisesti suuntautuneita, jyväskyläläiset puolestaan tutkivat oppimisvaikeuksia neuropsykologian menetelmin.

Voimakkaan kasvun ja eteenpäin menon kausi sijoittuu 1990-luvulle. Toiminta oli osittain omarahoitteista perustuen tutkimus- ja koulutuspanostukseen, jotka kumpikin kasvoivat vauhdilla vuosituhannen vaihteeseen mennessä. Iso merkitys oli tuotteilla, joiden menekki oli hyvä.¹⁸ Asiakastyön tulovirtaa tuki runsas ulkopuolinen rahoitus: Suomen Akatemia, Suomen Itsenäisyyden juhlarahasto SITRA, Vantaan täydennyskoulutuskeskus, Helsingin, Turun ja Uudenkaupungin kaupungit, Euroopan Unioni sekä yritykset. Menestys johti laajenemiseen, ja keskuksen ulkoinen ilme alkoi vähitellen muuttua. Johtajana toimivan erikoistutkijan työpanos ei enää riittänyt kasvavan kontaktiverkon ylläpitämiseen. Vuoden 2000 henkilöstösuunnitelmaan sisältyikin uusia tehtäviä: Riitta Kinnunen koulutuspäällikkönä, Anu Kajamies markkinointisuunnittelijana ja Hanna Mäki erikoispsykologina.¹⁹ Osoitus aidosta poikkitieteellisyydestä

oli yritys saada aikaan oppimisvaikeuksiin osoitettu professuuri, joka olisi ollut psykologian ja kasvatustieteen yhteinen. Hanketta ajoi voimakkaasti yliopiston hallituksessa kasvatustieteellisen tiedekunnan dekaani Erkki Olkinuora. Idean ennakkoluulottomuudesta ehkä johtui, ettei se ennen kaatumistaan juuri herättänyt vastarintaa.²⁰ Hyvästä tahdosta huolimatta aie kariutui nykyisen yliopiston näkökulmasta erikoiseen esteeseen. Statuuttien mukaan yliopiston professorin tuli nimittäin aina kuulua johonkin tiedekuntaan, ei missään nimessä useampaan. Kokemus on yksi niistä monitieteisyyden esteistä, joihin psykologian oppiaine on törmännyt.

Oppimistutkimuksen keskuksen huippukausi osuu 2000-luvun alkuun. Sen teoreettinen kivijalka oli lukemaan

oppimisen, luetun ymmärtämisen ja matematiikan omaksumisen sitominen oppimistilanteen motivationaaliseen dynamiikkaan. Tämä oli edelleen uutta. Opettajille suunnatulla koulutuksella oli vilkas kysyntä, ja oman tutkimuksen julkaisut löysivät hyvät kansainväliset kanavat. Työntekijöitä tuli koko ajan lisää. Monessa mukana ollut Ari Kaukiainen muistelee työpalaverissa saattaneen istua 30 ihmistä, joista hän ei tuntenut läheskään jokaista. Kun yliopisto halusi perustaa opintopsykologisen palvelun, Kaukiainen oli ensimmäisen osa-aikaisen toimen haltija.²¹ Keskuksen profiliin tämä erikoistunut toiminta sopi erinomaisesti, sillä opiskelijoiden mielenterveyspalvelut olivat toisen organisaation, Ylioppilaiden Terveystieteiden keskuksen vastuulla.

DataCityn moderni kiinteistö rakennettiin 1980-luvun puolivälissä tieteen ja yritysmaailman kohtauspaikaksi. Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus ja Oppimistutkimuksen keskus muuttivat sinne ennen koko oppiainetta, joka sijaitsi täällä vuosina 1997–2002. Esko Keskinen.

Oppimistutkimuksen keskuksen asiakastoiminta toimi alkusoihtona Moniammatilliselle opetuslinikalle, jonka toimintaa oltiin käynnistämässä 1990-luvun lopulla. Turun yliopiston Aurora-lehti haastatteli keskuksessa työskentelevää erikoispsykologi Hanna Mäkeä vuonna 2000.

”Meidän toimintaideamme on tieteellisen tutkimuksen soveltaminen käytäntöön. ... Keskuksen työ painottuu sekä perus- että soveltavaan tutkimukseen.

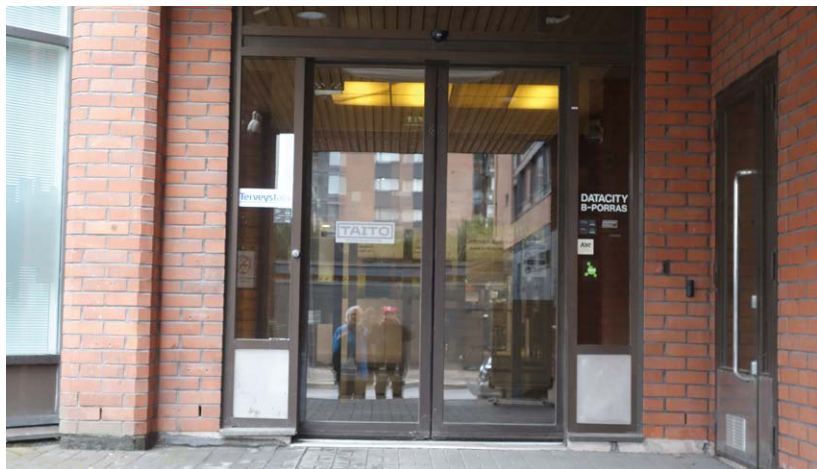
Lapsen kuntoutussuunnitelma tehdään yhdessä perheen ja opettajien kanssa. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpi on perhe. Yksi rooleistamme on vanhempien tukeminen, useimmitenhan he ovat rasittuneita lapsen oppimisvaikeuksista. ... Keskuksessa on vuosittain asiakkaana noin 25–30 lasta. Jokainen kuntoutus toteutetaan yksilöllisesti, ja ne ovat pitkiä, intensiivisiä prosesseja. Yksittäiseen prosessiin kuuluu vähintään 20–40 käyntikertaa, johon rahoitus saadaan monelta eri taholta. Yleisimpiä rahoittajia ovat lapsen lähettäneet sairaalat, kunnat, yksityiset vakuutukset ja joissain harvoissa tapauksissa vanhemmat.”

Menestys toi mukanaan myös kriisin, joka verraten lyhyessä ajassa käänsi 20 vuoden ikään ehtineen yhteisön taantuvan kehityksen uralle. Moni kokenut työntekijä sijoittui yliopiston omiin virkoihin ja toimiin. Vahva tutkimusrahoitus aiheutti puolestaan sen, ettei asiakastyön tekijöitä enää löytynyt omasta takaa, vaan heitä oli rekrytoitava toisaalta. Voimistuneet tutkimusprojektit alkoivat siirtyä psykologian laitoksen ja kasvatustieteellisen tiedekunnan hallinnoitaviksi. Kaikesta tästä seurasi katko

asiakastyön ja tutkimuksen välillä, mikä oli keskuksen alkuperäisen idean vastainen. Mukana olivat muistelevat, että yhteisö alkoi hajota sisältä päin ilman, että sitä kukaan olisi halunnut.²² Kriisiytyvä kehitys ei jäänyt huomaamatta, ja korjausliikkeitä pohdittiin. Vuoden 2007 luonnos uudeksi johtosäännöksi hahmotti keskuksen tutkimusyhteistyöryhmiksi sekä viideksi yksiköksi.²³ Kullakin yksiköllä olisi oma johtajansa ja yksiköiden yläpuolella koko keskuksen johtokunta. Yliorganisoituminen oli heijaste

aktiivien tutkimusryhmien tuottamasta toiminnan eriytymisestä, eikä luonnoksella ollut keskuksen arkeen vaikutusta. Yritys antaa keskukselle uutta virtaa oli Turussa kesällä 2008 järjestetty 11th International Conference on Motivation, joka käsitteli teemoja, joissa keskuksen tutkimus oli niittänyt mainetta. Viimeinen yritys antaa nostetta oli vuosikymmenen vaihteessa muodostettu kansainvälinen tieteellinen neuvottelukunta, jonka jäsenet olivat eturivin tutkijoita. Yhteisöllisyys oli kuitenkin hiipunut, ja seuraavina vuosina Oppimistutkimuksen keskus

vietti hiljaiseloa. Vuonna 2017 tilanne todettiin eikä uutta johtoryhmää enää nimetty. Muutama vuosi myöhemmin tehdyllä herrasmiehsopimuksella keskus psykologian ja kasvatustieteen yhteisenä yksikkönä muodollisestikin lopetettiin.²⁴ Mitään ei kuitenkaan ollut mennyt rikki, sillä esimerkiksi kustannussopimukset jaettiin sopuisasti psykologian ja kasvatustieteen välillä. Erityisesti kulta-aikana mukana ollut nuori polvi oli kokenut yhteistyön antoisaksi, ja valmius sen uudelleen virittämiseksi on edelleen olemassa.²⁵

DataCity, psykologian käyttämä B-portaan sisäänkäynti. Sisällä odotti muun muassa maise-mahissi, jota New Yorkissa vuosia asunut Heikki Hämäläinen suosi. Kuva: Esko Keskinen.

Psykonet – valtakunnallinen voimannäyttö

1980-luku oli monessa merkityksessä jäiden lähdön aikaa Suomessa. Myös tiederahoitus elpyi. Niin sanotut suuret ikäluokat olivat ehtineet kouluttautua ja alkoivat ottaa vastuuta yhteisistä asioista. Yliopistoissa politikoinnin poistuminen oli antanut tilaa varsinaisen tehtävän pohtimiselle. Psykologiassa aloitteen otti Suomen Psykologinen Seura, joka organisoii evaluaation nimellä kulke-
neen tarkastelun akateemisen psyko-
logian tilasta, käytännössä tutkimusta
tekevien laitosten ja organisaatioiden
aikaansaannoksista. Tekeväälle aina sat-
tuu, ja ensimmäinen yritys koki pääosin
itse aiheutetun täystyrmäyksen.²⁶ Uusi
kokoonpano valoi öljyä laineille, mutta
senkin aikaansaannokset unohdettiin
pian. Ajatus yhteistyöstä oli kuitenkin
itämässä uudella tavalla, vaikka se joutui
odottamaan omaa hetkeään vielä muuta-
man vuoden ajan.

Tilaisuus tarjoutui odottamattomalla tavalla, kun Psykologiliitto ja Opetusmi-
nisteriö löysivät yhteisen teeman. Liiton
toimistossa oli laadittu ennuste, jonka
mukaan vanha vainooja eli psykologi-
työttömyys alkaa nosta päätään. Siksi
olisi aiheellista supistaa koulutusta.²⁷
Ministeriössä oli samaan aikaan pyr-
kimys ”rakenteelliseen kehittämiseen”,
mikä termi opittiin pian Suomessa
tunteen huonosti harkittujen muu-

tosten yleisotsikkona. Vuodenvaihteen
1987–1988 jälkeen saatiin lukea päivä-
lehdistä, että Psykologiliitto on esittänyt
vuotuisiksi aloituspaikoiksi 150 asemesta
80.²⁸ Liiton toimistolla joulukuussa 1987
pidetyn dramaattisen kokouksen jälkeen
tapahtui kuitenkin käänne: yhteisesti
koettu uhka toi nopeasti kaikki psy-
kologian alan toimijat yhteen. Kuusi
psykologian laitosta, Psykologiliitto ja
Suomen Psykologinen Seura saavuttivat
muutamassa vuodessa yhteisymmärryk-
sen siitä, että psykologian ala ei sellaise-
naan sovi mihinkään tiedekuntaan, vaan
tietynlainen diaspora on aina vallitseva.
Visioon erinomaisesti sopiva työskente-
lyalusta saatiin ministeriön eri koulutus-
aloille perustamista jatkokoulutustyo-
ryhmistä, joista psykologian alalle muo-
dostettiin yksi. Ajatus valtakunnallisesta
yhteistyöstä oli nopeasti edennyt asteelle,
jolloin julkinen puhuminen siitä alkoi
tuntua luontevalta.²⁹ Erinäisten, välillä
vauhdikkaittenkin vaiheiden³⁰ jälkeen
oltiin 1990-luvun alkaessa tilanteessa,
että psykologian ala esiintyi nimellä Psy-
koNet jatkokoulutushankkeissa, jotka oli
viritetty nimenomaan ammatissa toimi-
vien psykologien tarpeisiin.

Seuraavan koettelemuksen järjesti
Opetusministeriön alainen Korkea-
kouluneuvosto, jonka puheenjohtaja
oli vihkiytynyt ajatukseen koulutuksen
supistamisesta eri aloilla, muun muassa
psykologiassa. Aietta ajettiin tavalla, joka
aiheutti voimakkaan reaktion.³¹ Tästä
alkanut tiimellys johti lopulta suun-

Etäluentoja kutsuttiin 1990-luvun lopulla virtuaaliluennoiksi. Psykonet oli yksi edelläkävijöistä, kun samaa opetusta seurasivat reaaliajassa kaikki viisi suomenkielistä psykologian laitosta. Åbo Akademin vastanimitetty professori Matti Laine opettaa perusopintojen neuropsykologian osuutta. Martti Valtonen / Turun yliopiston arkisto.

nitelman selätykseen sekä Psykonetin muodolliseen perustamiseen. Kriisi kääntyi täydelliseksi voitoksi, ja vuonna 1995 Psykonet kiinnitettiin Opetusministeriön tulosohjaukseen korvamerkittyine määrärahoineen. Turkulaisten vuosia kestänyt vahva panos Psykonetin aikaansaamisessa myötävaikutti siihen, että yhteinen toimisto sijoitettiin laitokselle. Sitä johti korkeakoulusihteeri Oili Pyysalo, jonka verkottumisen taidot tulivat hyvään tarpeeseen uudessa työssä. Työn hän joutui kuitenkin tekemään oman toimensa ohella, mikä ei ajan mittaan ollut toimiva ratkaisu.

Psykonetin myötä luotiin laitosten yhteinen tutkijakoulu. Erityinen voi-

mannäyttö oli lisensiaatin tutkinnon pohjalle rakennettu erikoispsykologin koulutus, joka vakiintui kokeiluvaiheen jälkeen vuodesta 1997 eteenpäin. 1970-luvun lopussa saadun kokemuksen rohkaisemina psykologian koulutusala ajoi yhteistuumin myös tämän koulutuksen virallistamista asetusteitse, mikä onnistuikin. Erikoispsykologeista tuli psykologian lisensiaatteja, mikä tutkinto oli erilaisten uudistusten myötä jäänyt vähälle käytölle yliopistoissa. Muun muassa tämä antoi psykologian laitosten yhteistoiminnalle runsaasti uusia lihaksia, joita tarvittiinkin heti. Jo tutuksi tullut ulkopuolinen penseys ilmeni heti samana vuonna: terveydenhuollon alan

ammattien laillistamisessa psykologit oltiin jättämässä pelkän rekisteröinnin varaan, vieläpä varsin tarkoitushakuisesti. Tieto aikeista saavutti Psykonetin ajoissa, kiitos Sosiaali- ja terveysministeriön esittelijän, joka sattui olemaan psykologi. Kovasanainen ja onnistunut reagointi heijasti uutta uskoa psykologian alan yhteistyön voimaan.³² Yliopistomaailmassa lain suojiin pääsy aiheutti muun muassa, että terveydenhuoltoalaa koskevia asiakirjoja, raportteja ja lausuntoopyyntöjä ei osoitettu enää pelkästään lääketieteelliselle tiedekunnalle. Nyt koko alaa koskevaa tietoa alettiin saada suoraan, millä oli psykologian kannalta tuntuva merkitys.

Psykonetillä oli menestystä, ja Turun laitoksella sijaitsevalla keskustuimistolla oli tuulta purjeissaan. Yhteistyö nautti alkuvuosina anteliasta rahoitusta, jonka turvin perustettiin osa-aikaisia professorin ja lehtorin virkoja, joihin useat laitoksen opettajat sijoituivat.³³ Työn laatu havaittiin muuallakin, sillä Opetusministeriö nimitti Psykonetin koulutuksen huippuyksiköksi vuosiksi 1997–1998 ja koulutuksen laatuyksiköksi 2004–2006. Psykonetin verkostomalli ruokki innovatiivista yliopistopedagogista ajattelua, mikä alkoi näkyä myös maan psykologian laitosten arjessa. Kasvava merkitys oli myös sillä, että erikoispsykologin pätevyys hankkineista monet olivat halukkaita myös väittelemään tohtoreiksi. Tämä oli omiaan edistämään tutkimustiedon leviämistä käytäntöön lyhy-

ellä viiveellä. Kuuden etäällä toisistaan toimivan laitoksen yhteistyö synnytti myös valtakunnallisesti merkittävän virtuaali- eli etäopetuksen osaamisen, joka oli esikuva usealle muulle alalle.

Avoin yliopisto – psykologian opintoja suurille joukoille

Psykologian sisällöt kiinnostavat monestakin syystä, vaikka taustalla ei olisikaan halua tehdä niistä ammattia. Aikuisuuteen astuvat pohtivat, millaisia ihmisiä he ovat tai millaisiksi haluavat tulla. Ihmisten välinen kanssakäymisen sisältää tukuttain tilanteita, joita on vaikea ymmärtää pelkällä arkipökömuk-sella. Työssä voi joutua suunnittelemaan tulevia ympäristöjä, jotka vaikuttavat vaikeasti ennustettavalla tavalla ihmisten käyttäytymiseen. Tällaista taustaa vasten ei ollut yllättävää, että täydennyskoulutuskeskuksen tuottamien psykologian opintojen kysyntä oli laajaa, kun tarjonta lähti avautumaan.³⁴

Turun yliopistoon perustettiin vuonna 1985 täydennyskoulutuskeskus järjestämään koulutuspalveluja myös muille kuin yliopiston varsinaisille opiskelijoille. Psykologia ehti kuitenkin ottaa varaslähden, sillä Loimaan, Porin ja Salon kansalais- ja työväenopistoissa alettiin vuosina 1980–1982 pitää kursseja vastauksena niiltä tulleeeseen pyyntöön. Jo tuolloin puhuttiin ”Avoimesta kor-

keakoulusta”, jossa oli mahdollista avata ”elämän kestävä koulutusprosessi” eli käytettiin ilmaisia, jotka pienin muutoinkin ovat edelleen käytössä.³⁵

Opiskelijoilta tiedusteltiin heidän toiveoppiainettaan siinä tapauksessa, että he tähtäisivät tutkintoon. Vastaus oli usein psykologia. Kurseille tuli paljon osallistujia. Turun työväenopistossa 1981–1982 pidetyllä approbatur-peruskurssille oli 169 hakijaa. Heistä hyväksyttiin 131, joista miehiä oli 19. Karsinnan peruste on historiallinen kuriositeetti, sillä se oli 25 vuoden ikä. Julkinen ilma-
piiri oli suopea. Muun muassa Yleisradion Turun toimitus oli tehokkaasti mukana lähettäen ulos luentoja.³⁶ Kompastuskiveksi alkoivat alusta lähtien muodostua tutkintovaatimuksiin sisältyvät englanninkieliset kirjat, joiden opiskelua tuettiin luennoilla. Hakijamäärät pysyivät korkeina 1980-luvun loppuun, vaikka alkukuulustelussa menestymistä käytettiin karsintaperusteena. Kysyntä kohdistui myös cum laude -opintoihin, joita alettiin tarjota vuoden 1990 tienoilla Turun työväenopistossa. Täydennyskoulutuskeskus perusti monimuoto-opetuksen kehittämisyksikön johtajanaan pitkän linjan etäopetuseksperti Jorma Rinta-Kanto. Yksikkö aloitti heti laajan oppimateriaalituotannon, jossa psykologian osuudesta vastasivat Armi Hakanen ja Juhani Tiuraniemi.³⁷ Tässä vaiheessa yhteistyö laajeni koko maahan. Aika oli myös kulkenut ikärajan ohii; se laskettiin 18 vuoteen. Yleisradio oli edel-

leen voimalla mukana, ja johdantokurssi tuotettiin television valtakunnan verkkoon vuonna 1996. Opetusministeriö tuki toimintaa avokätisesti osana maata juuri koetelleen poikkeuksellisen pahan talouslaman jälkihoitoa. Perusopinnot lukemistoineen olivat jo kauan olleet täysin suomenkieliset. Sen sijaan aineopinnoissa oli englanninkielisiä kirjoja, mikä aiheutti opiskelijakatoa.

Avoimen yliopiston psykologian opintoihin mahtuu vielä kaksi merkittävää käännettä. Yleiseurooppalainen Bolognan prosessi johti vuonna 2005 muun muassa siihen, että perusopinnot tulivat samoiksi pääaineopintojen kanssa. Tähän päättyi edeltävien vuosikymmenten pyrkimys viedä opinnot kaikkien halukkaiden ulottuville, sillä muutoksesta koitui lukion käymättömille ylipääsemätön este. Silti esimerkiksi seuraavana vuonna opiskelijoita ilmoittautui vielä noin kolmesataa. Vuosien mittaan opistoissa tehtyjen opintojen määrässä on kuitenkin tapahtunut selvää vähenemistä. Sen sijaan verkko-opinnot ovat jatkaneet suosiotaan. Toinen käänne oli yksinomaan positiivinen. Avoimien opintojen suunnittelija Mikko Ylinen oli 10 vuoden ajan sitkeästi yrittänyt saada Psykonetin verkossa toteutetut kurssit myös Avoimen yliopiston perusopintojen käyttöön, olivathan vaatimukset identtiset. Vastaanotto oli kuitenkin ollut nihkeä. Ylisen haluama muutos saatiin lopulta aikaan vuonna 2015, kun Heikki Hämäläinen sitoutui

siihen koko voimallaan.³⁸ Myös opiskelijajoukko oli muuttunut. Oli runsaasti nuoria, jotka väli vuoden sijasta suorittivat psykologian kursseja aikomuksenaan hakeutua pääaineopintoihin. Alan vaihtoa rakentavien maisterien määrä kasvoi koko ajan, sillä psykologia sopi hyvin sivuaineeksi moneen tutkintoon. Olipa joukossa myös väitelleitäkin. Englannin kieli ei ole enää aikoihin ollut ongelma opiskelijoille, sen sijaan kyllä ansiotyön aiheuttama ajan puute. Yhteistyö oppiaineen kanssa on sujunut aina hyvin, sillä sen henkilökunta on mieltänyt avoimet opinnot osaksi yhteiskunnallista tehtäväänsä. Edullinen muutos oli suunnittelijoiden sijoittaminen ainelaitosten yhteyteen vuonna 2016 pois niin kutsutulta ”avoimen toimistolta”.³⁹

Oivallinen esimerkki yhteistyöstä oli Avoimen yliopiston vuosina 2002–2013 järjestämät työ- ja organisaatiopsykologian perusopinnot, jotka suunnitteli Esko Keskinen. Psykologian pääaineopiskelijoilla oli niihin oma kiintiö, ja he saattoivat ottaa pakettin sivuaineeksi. Opinnoista tuli varsin suosittuja vuotuisen osallistujamäärän ollessa noin 70. Yliopiston ulkopuolelta tuli runsaasti opiskelijoita, jotka toimivat esimiesasemassa omissa työyhteisöissään. Koska luennot olivat yhteiset, psykologian opiskelijoille tarjoutui muuten hankalasti järjestettävä mahdollisuus olla yhteydessä työelämän ajankohtaisten ilmiöiden kanssa.

Entä aivot – neuropsykologia ja kognitiivinen neurotiede

Tieteellisen työn menestyksestä on helppo kirjoittaa. Jälkeenpäin näyttää siltä, että asiat ovat menneet suunnitelmien mukaan, koska yksi tai useampi kaukokatseinen henkilö on tehnyt viisaita aloitteita. Tässä on kieltämättä totuuden siemen. Toisaalta voi ajatella niinkin, että kiinnostavampaa on yrittää saada selville, kuinka erilaiset sattumukset ja polkujen risteämät panevat alkuun kehitystä, joka lopulta kantaa kaunista hedelmää. Muun muassa psykologian oppiaineessa tällainen kehitys on tuottanut pysyvän kiinnostuksen aivotoimintojen osuuteen ihmisen toiminnassa.

Laitoksen omat kasvatit Tapio Korhonen ja Raija Portin sijoittuivat kumpikin 1960-luvun puolivälissä Turun Yliopistolliseen Keskussairaalaan psykologin tehtäviin, Portin muodollisesti yliopiston ja Korhonen sairaalan työntekijänä. Yhteistä oli, että ammatillisen yhteisön muodostivat he kaksi, ja sittemmin vilkkaaksi muodostunut yhteys psykologian oppiaineeseen kehittyi paljon myöhemmin. Neurologian klinikalla Portin alkoi laatia lausuntoja neurologisten ja neuropsykiatristen aikuispotilaiden psykologisista suoriutumisprofiileista. Työotteen hän sai valita itse, lääkärikunnalta tuli aluksi vain toive saada lausunto potilaan yleisestä älykkyydestä. Sama koski tutkimusvälineitä, joita Portin hankki vähin

resurssein saaden hiukan apua psykologian oppiaineen kokeelliselta osastolta. Etuna oli se, ettei kukaan halunnut asiaan puuttuakaan. Muodollisestihan Portinin virka kuului yliopistolle.⁴⁰ Korhonen aloitti psykologina lastenklini-kalla samoihin aikoihin. Myös hän oli tienraivaaja, mitä tuli psykologiaan lääketieteellisessä ympäristössä. Hänellä oli varhain visio, joka toteutui kaksi vuosikymmentä myöhemmin Matti Laineen työssä: kokeellisen psykologian soveltaminen neurologisten potilaiden kanssa työskentelyyn:

”Ehkä jälkikäteen hieman hupaisalta tuntuu se, että jo 1960-luvun lopulla sain hankituksi lastenklini-kalle sellaisia tutkimusvälineitä, jotka olivat varsin poikkeuksellisia kliinisessä lastenpsykologiassa (muistirumpu, takistoskooppi, tremometri, rotary pursuit-laite, ihon sähkönjohtavuusmittari sekä sairaalan työpajassa valmistettu sähköinen sokkelotesti). Ajatuksena oli, että kokeiltaisiin niiden soveltuvuutta kliiniseen tutkimukseen. No, tulokset olivat varsin vaatimattomia. Idea taisi olla vähän liian iso. Resurssit eivät yksinkertaisesti riittäneet. Pidän yritystä kuitenkin merkinä innostuksesta neurokognitiiviseen orientoitumiseen, joka oli silloin uutta klinikalla.”⁴¹

Voidaan ehkä lukea onnellisten sattumusten luokkaan, että kun Portin edusti selvästi aikuisneuropsykologiaa, Korho-

nen puolestaan oli lastenneuropsykologi. Alat ovat riittävän erilaiset, jotta alusta lähtien Turkuun alkoi kerääntyä laajaa osaamista. Yhteydenpito Portinin kanssa oli Korhoselle alussa tärkeä henkireikä, sillä vasta myöhemmin tuli mahdolliseksi pitää yhteisiä työnohjausistuntoja erityisesti lastenneurologiaan rekrytoitujen psykologien kanssa.⁴² Mainitsemisen arvoista on sekin, että ollessaan psykologian lehtorina vuosina 1975–1976 Korhonen piti tiettävästi Suomen ensimmäisen kurssin otsikolla ”lastenneuropsykologia”. Itse hän pitää kliinisen lastenneuropsykologisen ajattelun ja tutkimuksen muodollisena läpilyöntivuotena vuotta 1973, jolloin hän oli mukana kirjoittamassa Suomen ensimmäistä lastenneuropsykologista artikkelia aiheesta ”Erityinen aivotoiminnan poikkeavuus”. Se on ollut vaikutteiden antaja monille myöhemmille jatkotutkimuksille niin Turussa kuin muuallakin.⁴³

Neuropsykologiaa ei 1970-luvun alussa vielä sillä nimellä Suomessa tunnettu. Tärkeä henkinen käännekohta oli vuosi 1972, jolloin Portin järjesti jo edellisenä vuonna Suomessa vierailleen Mariusz Maruszewskin pitämään kurssin Turun Kesäyliopistossa. Portin muistelee kurssin olleen ”jymymenestys”. Lurijan oppilaana Maruszewski edusti sen aikaista parasta tietoa alasta, josta hän käytti häpeilemättä nimeä neuropsykologia.⁴⁴ Tutkijavierailu koettiin tärkeäksi, mistä kertoo sekin, että luennot käännettiin ja toimitettiin välittömästi

suomeksi.⁴⁵

Kliinisen työnsä ohessa Raija Portin ja Tapio Korhonen olivat suuntautuneita tutkimukseen. Opiskelijoiden parissa tämä tiedettiin, ja kumpikin sai vastaanottaa tiedusteluja harjoittelupaikasta ja gradun aiheista. Yksi yhteyden ottajista oli Matti Laine, jonka gradututkielma aivoatrofian laajuuden yhteyksistä psykologiseen suoritusprofiiliin valmistui vuonna 1980. Seuraavien 40 vuoden aikana hän juurrutti Turkuun kognitiivisen neuropsykologian nimellä tunnetun lähestymistavan, joka suuntautuu nimenomaan kielen käytön ongelmiin aivovaurioissa.^{46 47}

Suotuisat sattumat suosivat tiedettä. Yksi sellainen toteutui, kun kliinisen neurofysiologian dosentti Heikki Lang ja fonetiikan oppiaineen amanuenssi Olli Aaltonen kohtasivat tunnetuin seurauksin. Näin myöhempi emeritusprofessori Lang muistaa tapaamisen:

Turun yliopiston kognitiivisen neurotieteen tutkimusryhmän tarina sai alkunsa keskustelusta, joka käytiin fonetiikan laitoksen silloisen amanuenssin, FM Olli Aaltosen ja allekirjoittaneen välillä TYKS:n silloisen neurofysiologian osastolla 27.09.1982. Aaltonen tiedusteli, olisiko mahdollista lähestyä puheen prosessointia neurofysiologisin menetelmin eli ihmisen aivokuoren nk. kognitiivisia sähköisiä signaaleja rekisteröimällä. Koska fonetiikka tarjosi selkeän tutkimus-

gelman ja neurofysiologia menetelmät, ryhdyimme tuumasta toimeen. Tämä kahden hyvin erilaisen tieteenalan – humanistisen ja biolääketieteellisen – välisen syvän kuilun ylitys sai pian jatkoa. Ryhmään liittyi neuropsykologi, FM Matti Laine ja audiologian erikoislääkäri, dos. Altti Salmivalli.⁴⁸

Matti Laine järjesti toisen tapaamisen, joka kytki psykologian ja fonetiikan oppiaineet toisiinsa. Olli Aaltonen pohti mahdollisuutta, että puheen kuulemista voisi myös tutkia behavioraalisesti mittaamalla reaktioaikoja erilaisissa valintatehtävissä. Laineen kehotuksesta Aaltonen otti yhteyttä tämän kirjoittajaan. Seurauksena oli yhteisjulkaisuja 1990-luvun alkuun asti.⁴⁹

Aika oli suotuisa Langin ja Aaltosen visioille. Lang halusi hyödyntää kliinisen neurofysiologian vahvuuksia sen oman mukavuusalueen ulkopuolella, mihin Aaltosen mukanaan tuoma puheen käsittely aivoissa sopi tutkimuskysymyksenä erinomaisesti. Enteellistä oli, että myös puheterapeutti Pirjo Korpi-lahti hakeutui Langin oppilaaksi alkaen tehdä väitöskirjaa otteella, joka oli uutta logopediassa. Tutkimuksessa alkoi olla imua, ja sen myötä syntyi tarve järjestäytymiselle. Ensimmäinen askel oli Kuulon, kognition ja kommunikation tutkimusjaryhmä eli KKK.⁵⁰ Psykologian oppiaine liittyi kiinteästi mukaan, sillä Matti Laine aloitti lopulta yhdeksän vuoden pituisen tutkijakautensa Suomen Akatemiassa

ja Heikki Hämäläinen otti vastaan apulaisprofessorin vuoden 1992 alusta.⁵¹ Kognitiivisen neurotieteen tutkimus oli saanut lopullisen muotonsa, ja ydinjoukko oli koolla, kun mukaan tuli idea-rikas diplomi-insinööri Osmo Eerola. KKK:n tutkijaneuvoston kirjoittama 15 sivun perusteellinen ehdotus toiminnan vakinaistamisesta lähetettiin alkuvuodesta 1993 rehtori Arne Rousille.⁵² Taus-talla oli Rousilta jo tullut toimeksianto, ja yliopiston hallitus tekikin suotuisan päätöksen nopeassa järjestyksessä. Näin sai alkunsa Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus eli KNT. Sille osoitettiin samana vuonna omat tilat Kupittaan tie-depuistosta, ensin ElektroCitystä, josta muutaman vuoden kuluttua siirryttiin DataCityn erinomaisiin tiloihin.

KNT:n eetos muodostui Langin ja Aaltosen yhteistyöstä ja myös keskinäisestä yhteisymmärryksestä. Lang oli ennakkoluulottomasti poikkitieteellinen tutkija, Aaltonen puolestaan humanisti, joka halusi hyödyntää perinteistä kokeellista menetelmää. Tämä sopi psykologeille paremmin kuin hyvin. Psykologia toi oman lisänsä tutkimusprofiiliin. Sekä Hämäläinen ja Laine kuuluivat siihen laajaan nuorten tutkijoiden joukkoon, jotka hakivat perussuuntautumisen pohjoisamerikkalaisista yliopistoista. Laine toi Turkuun kognitiivisen neuropsychologian ja sen tavan mennä syvälle yksittäisten potilaiden tutkimukseen.⁵³ Yhdessä kielitieteilijä Jussi Niemen kanssa hän oli lanseeraamassa Suomeen aivoperäisten

kielihäiriöiden tutkimuksen, jolle on vakiintunut nimi kognitiivinen neuro-lingvistiikka. Hämäläinen puolestaan esitteli heti tultuaan kognitiivisen neurotieteen tulokulman, joka lankesi vastaanottavaiseen maaperään.⁵⁴

Uusien tilojen kanssa tasatahtia myös varustelutaso alkoi nopeasti kohentua. Ilmapiiri oli innostunut ja luottavainen. Osmo Eerola rakensi laboratoriota, jossa kunniassa olivat korkeat standardit tarkkoine protokollineen. Yhteisten saunailtojen teema oli ”Nobelit paukkuvat vielä”. Heikki Hämäläinen sai uusia elämyksiä:

Oili (Pyysalo) soittaa syksyllä ennen joulua 1991: tule kokoukseen, jaetaan rahoja!! Ajoin Turkuun klo 5.30 aamulla kokoukseen. Ei jaettu rahoja, ajoin takaisin sohjossa. Tulin virkaan tammikuun alussa. Ilmapiirin muutos oli iso. Laitos oli kodikas räsymattoineen ja joulukuusineen. Tuntui psykologiaan tulemiselta, Ritarikatu (Helsingin laitos) oli pelkkää ”psykologiatiedettä”, täällä oli laajempi spektri, ei ollut labraa kuitenkaan.

Hämäläinen koki tulleen miljööseen, jossa viihtyy. Helsingin yliopiston ja New York Universityn kokemukset olivat erilaisia.⁵⁵

KNT:n tähtihetket ajoittuvat kymmenen vuoden jaksolle 1993–2003. Langin johtajuus antoi uusille ajatuksille tilaa. Yliopiston rehtori Arne Rousi oli

niille suopea nimittäen tutkijaneuvoston, jonka tehtävä oli kehittää KNT:n monitieteisyyden ideaa. Nokia-yhtiön kanssa solmittiin monivuotinen tutkimussopimus kännyköiden mahdollisista vaikutuksista aivojen tilaan. Tässä työssä yksi keskeinen toimija oli Åbo Akademiassa väitellyt Christina Krause⁵⁶, joka oli hankkinut merkittävän osaamisen aivopotentialien käytöstä erityisesti auditiivisessa havainnoinnissa. KNT:n kännykkätutkimuksiin viitattiin maailmalla runsaasti, sillä aihe oli vuosien ajan kuuma. Antti Revonsuo puolestaan aloitti oman tajunnan ja unennäkemisen tutkimuksensa, joka sijoittui käsitteellisesti filosofian ja psykologian välimaastoon, mutta hyödynsi kovaa kokeellista metodia. Revonsuon lähestymistapaa alettiin kutsua myös ”empiiriseksi filosofiksi”⁵⁷, mikä lienee hämmästyttänyt asiaan vihkiytymättömiä. KNT:n tutkimusote eteni nopeasti silloiseen uutuu-teen eli aivotointojen kuvantamiseen, mikä asetti korkeat vaatimukset laboratorio-osaamiselle. Kuvantamisen haluttuotto oli olennainen osa keskuksen elinkaaren korkeasuhdannetta. Muutenkin laitekanta monipuolistui usean sadan tuhannen euron arvosta.

Vauhti oli kova, ja joidenkin vuosien aikana tuntui kuin vain taivas olisi ollut katonna. Siellä oli kuitenkin myös pilviä. KNT kuului lääketieteellisen tiedekunnan alaisuuteen, mistä aiheutui omia ongelmia. Tilanne alkoi kärjistyä, ja vuonna 1997 järjestettiin arvovaltainen

kansallinen seminaari ”KNT:n tila ja tulevaisuus”, jossa aikalaistodistuksen mukaan ”käveltiin lääkkien yli”⁵⁸. Seminaari teki vaikutuksen läsnäolleeseen yliopiston johtoon. Heti sen jälkeen rehtori Keijo Virtanen järjesti tuntuvaan, usean vuoden strategisen tutkimusrahoituksen, jolla saatiin paljon aikaan. Samalla rahoitus lieene ollut viimeinen pisara KNT:n vastustajille. Seuraus oli, että Heikki Lang luovutti keskuksen johdon Heikki Hämäläiselle vuonna 1998, jolloin KNT siirtyi psykologian laitoksen yhteyteen.⁵⁹ Ajan henki alkoi kuitenkin vähitellen muuttua. Vaikka vuosituhaten vaihteessa keskuksen toimintaa jatkettiin rehtorin päätöksellä vuosiksi 2001–2003, päätökseen sisältyi enteellinen lisäys: ”(KNT:n tulee) tehdä esitys 30.9.2002 mennessä toiminnan jatkamisesta vuoden 2003 jälkeen”⁶⁰ Yliopiston johdossa oli nimittäin vähitellen vakiintunut näkemys, että osittain erillisistä yksiköistä pitää mahdollisuuksien mukaan pyristellä irti. Johto edellytti KNT:n arviointia, jonka keskus järjestikin. Valtakunnan eturivin aivotutkijat Riitta Hari ja Risto Näätänen laativat raportin, joka yleisen myönteisen sävynsä lisäksi sisälsi myös kriittisiä huomioita. Raportti käsiteltiin seminaarissa, johon oli kutsuttu yliopiston johdosta useita henkilöitä. He joko eivät saapuneet ollenkaan tai poistuivat hetken viivyttyään.⁶¹

Vaikka rehtori teki kesäkuussa 2004 päätöksen toiminnan jatkamisesta psykologian laitoksen osana, KNT:n entinen

vireys oli jo taantumassa. Rahoitus alkoi vähitellen hyyytä, ja esimerkiksi tutkimusvälineiden käytölle oli asetettava hinta. Syyt heikentyneeseen kehitykseen olivat samanlaisia kuin ne, joita löytyi samaan aikaan tapahtuneesta Oppimistutkimuksen keskuksen taantumisesta. Tutkimushankkeita oli ollut runsaasti. Siitä erityisesti oli kärsinyt KNT:n sisäinen koheesio, mistä yksi osoitus oli ylimitoitettu ohjausryhmä.⁶² KNT:n suonta iski myös monen avainhenkilön siirtyminen muualle ilman, että heidän jättämäänsä aukkoon olisi tullut uusia vireitä projekteja.⁶³ Vahvimmin piti puoliaan tajunnan ja tietoisuuden ryhmä, joka oli tiivis kokoonpano johtajansa Antti Revonsuon ympärillä. Toista elinvoimaiseksi osoittautuvaa kokeellisen tutkimuksen ryhmää johti Jukka Hyönä. Ollen irrallaan KNT:sta se organisoitui johtajansa ympärille tehden taitavan lukemisen tutkimusta psykologivistisellä otteella. Ryhmä järjesti muun muassa eurooppalaisen silmänliiketutkimuksen kongressin Turussa elokuussa 2001. Menestys oli myös taloudellista ja toi laitoksen kassaan kaivattua täytettä.⁶⁴ Jälkikäteen voi nähdä, että niin KNT:n kuin Oppimistutkimuksen keskuksenkin kohtaloksi muodostui nopean menestyksen tuottama yliorganisoituminen. Se tuotti taloudellisia vastuita, jotka olivat vaikeasti hallittavissa toisin kuin pienessä ja tiiviisti kommunikoivassa tutkimusryhmässä.

Monet KNT:n saavutukset jäivät

pysyviksi. Fonetiikan ja kliinisen neurofysiologian yhteistyöstä alkanut kehitys jätti vireän tutkimuspanoksen lisäksi jälkeensä myös muuta, jolla on jopa pysyvä merkitys. KNT:n piirissä syntyi ajatus puheterapeuttikoulutuksen saamisesta Turkuun, sekä Turun yliopistoon että Åbo Akademiin.⁶⁵ Oivallus oli hyvin ajoitettu, sillä alan osajista oli maassa huutava pula. Mutkikkaiden vaiheiden jälkeen logopedian koulutus perustettiin kumpaankin⁶⁶ sekä myös Tampereen yliopistoon, joka oli liittynyt suunnitelmaan sen myöhemmässä vaiheessa. Samassa yhteydessä nähtiin peräti mahdollisuus synnyttää turkulainen ”Turku School of Behavioural Sciences”, johon olisivat kuuluneet psykologian ja logopedian oppiaineet Turun yliopistosta että Åbo Akademista.⁶⁷ Toinenkin kunnianhimoinen visio lähti KNT:n piiristä, nimittäin markkinaehtoisesti toimiva Turun yliopistojen tutkimus- ja kuntoutuskeskus, jonka tutkimuksellinen selkäranka olisi ollut aivojen muotoutuvuus. Suunnitelma ei kuitenkaan päässyt etenemään. Yksi syy oli yliopistoa koskeva monimutkainen säädöstö, joka osoittautui ylivoimaiseksi esteeksi.⁶⁸

Vaikuttavan tutkimuspanoksen lisäksi KNT oli keskeinen toimija logopedian oppiainen synnyssä. Vieläpä niin pitkälle, että kolme Matti Laineen kouluttamaa tohtoria ovat sijoittuneet sen seniorihenkilökuntaan: Minna Lehtonen professoriksi sekä Kati Renvall ja Raymond Bertram yliopistonlehtoreiksi.

Kolmantena KNT:n saavutuksena voi mainita suorituskykyisen laboratoriovälineistön hankkimisen, joka edelleenkin mahdollistaa vaativat tutkimusasetelmat. Nämä elementit olivat selkeästi esillä vielä vuosien 2010–2011 suunnitelmassa laboratorion kehittämiseksi, joskin rivien välistä voi myös lukea ongelmia.⁶⁹ KNT:n aurinko oli kuitenkin laskemassa, ja se asettui syvenevään hiljaiseloon, joka päättyi Antti Revonsuon oppilaan Henry Railon ilmoitukseen toiminnan lopettamisesta 1.11.2017 alkaen.⁷⁰ KNT:n edustama perinne ja osaaminen eivät kuitenkin kadonneet, vaan ne siirtyivät osaksi lääketieteellisen tiedekunnan hallinnoimaa monitieteistä Turku Brain and Mind Center -hanketta. Sen sateenvarjon alla toimivat kaikki entiset KNT-alat eli psykologia, logopedia, psykiatria, neurologia, kliininen neurofysiologia, farmakologia ja aivokuvantaminen.⁷¹

Tajunta ja tietoisuus – psykologian klassikolla maailmalle

Kun kognitiivisen neurotieteen tutkimusyksikkö perustettiin, mukana oli myös alle 30-vuotias Antti Revonsuo, jonka oli vaikea päättää, ollako kiinnostunut psykologiasta vai sivuaineista. Jälkimmäisiin kuuluivat filosofia, biologia ja neurologia. Erityisesti filosofia tarjosi kiehtovan vastakohdan psykologian kurssimaisuudelle, joka välillä koetteli

motivaatiota.⁷² Naapurissa sijainneella filosofian laitoksella vallitseva hiljainen rauha auttoi syventymään tajunnan neurokognitiivisiin ilmiöihin. Inspiraation lähteenä oli filosofian kirjastolle jossain määrin epätyypillinen *Behavioral and Brain Sciences* -tiedelehti.

Monen muun tavoin Revonsuo etsiytyi Raija Portinin ohjaukseen, ensin harjoittelemaan ja siirtyen siitä gradun tekemiseen. ”Attentio Parkinsonin taudissa” palkittiin arvosanalla laudatur. Se valmistui Raija Portinin ja Juha Rinteen projektissa ”Vanhenevat aivot”.⁷³ Samaan aikaan kognitiotiede oli nousussa. Tästä oli näkyvä merkki, että Suomen Akatemia oli päättänyt suunnata sille tuntuvan rahoituksen. Filosofian laitoksella Revonsuo onnistui puhumaan itsensä Matti Kampin tutkimusprojektiin. Myös Kampinen jakoi monitieteisyyden palon: hän oli uskontotieteilijä, filosofi ja aivotutkija samassa persoonassa. Vaikka Revonsuo ei sitä vielä tiennytkään, hänelle oli aukeamassa monitieteinen tutkijan ura, josta ei tullut puuttumaan erilaisia onnellisia sattumuksia. Tajunnan ja tietoisuuden kysymykset olivat Revonsuon pysyvä intressi. Erikoistumisen sijasta hän valitsi monitieteisen ”universal science of mind” -perspektiivin. Koska kaikki oli alussa, kaikki näytti myös mahdolliselta. Yhdessä Kampin kanssa hän järjesti alan konferenssin Turussa, johon kylmäpäisesti kutsuttiin maailman huippuja, joita järjestäjät eivät tunteneet kuin maineeltaan.

Näillä oli omia syitä tulla Turkuun vuonna 1992, ja onnistuneen konferenssin jälkeen toimitettiin myönteistä huomiota saanut kirja.⁷⁴ Akatemian rahoitus oli tarkoitettu neuropsykologiseen tutkimukseen, mutta Revonsuo salakuljetti siihen unien näkemisen tutkimuksen, joka oli vähitellen alkanut näyttäytyä hänelle lupaavana visuaalisen tajunnan ilmiönä. Pääkysymys oli, missä määrin unen aikaiset tajunnan ilmiöt poikkeavat valvetilan tietoisuussisällöistä. Siihen haettiin vastausta rekrytoimalla vaihteleva joukko tutkijoita ja opiskelijoita, jotka pitivät unipäiväkirjaa.⁷⁵ Näköhavainnon tajunnallisuuden neuraaliseen perustaan suuntautunut tutkimus sai pontta Mika Koiviston liittyttyä ryhmään vuosituhannen vaihteen jälkeen. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Koivisto ideoi useita tutkimuksia, jotka osoittivat, että tajunnallisuuden syntyminen aivoissa oli yhteydessä tietynlaiseen sähköisen toimintaa, joka pystyttiin selvästi erottamaan esimerkiksi tarkkaavaisuuteen liittyvistä komponenteista. Ryhmä antoi komponentille nimen ”visual awareness negativity”, ja komponentilla on sittemmin ollut huomattava merkitys modernissa tietoisuuden ja tajunnallisuuden hermostollisen perustan tutkimuksessa ja teoretisoinnissa. Menestys oli kovan työn takana, sillä usean vuoden ajan arvioitsijat samaistivat tajunnan, tietoisuuden ja tarkkaavaisuuden, ja siksi käsikirjoituksia oli aluksi

vaikea saada hyväksytyiksi. Henkinen hyvitys ajasta edellä olemisesta tuli myöhemmin.

Tajunnan tutkimukselle tärkeä askel otettiin, kun oppiaineen laboratorioon hankittiin vuoden 2005 vaiheilla aivojen magneettistimulaation laitteisto. Se tuli ahkeraan käyttöön. Mika Koivisto ja nuoremmat työtoverit osoittivat, että varhaisen näköaivokuoren toiminta oli välttämätöntä tietoisien havainnon muodostumisessa vielä huomattavasti senkin jälkeen, kun korkeammat alueet olivat aktivoituneet, ja että myös näköinformaation tiedostamaton prosessointi normaaleissa aivoissa riippui varhaisen näköaivokuoren toiminnasta. Tästä aihepiiristä tehtiin Revonsuon ja Koiviston ohjauksessa korkeatasoisia väitöskirjoja (Henry Railo, Niina Salminen-Vaparaanta, Mikko Hurme).

Suunnilleen samaan aikaan alkoivat uudet tuulet puhaltaa pienessä alueyliopistossa Ruotsin Länsi-Götanmaalla. Högskolan i Skövde oli saanut rehtorin, jolla oli visio yliopistosta, jossa filosofia, humanistiset tieteet ja teknologia kohtaavat toisensa. Tavoitteena ei ollut sen enempää ja vähempää kuin ruotsalainen versio Massachusetts Institute of Technologysta, luonnollisesti pienessä mittakaavassa. Filosofi Paavo Pylkkänen, Kampin ja Revonsuon yhteisen Akatemiatyöryhmän eräänlainen kummisetä, oli saanut tehtäväkseen perustaa Skövden uudenlaisen koulutusohjelman.

Antti Revonsuon uraan sisältyy useita ennalta arvaamattomia käännteitä, toki myönteisessä merkityksessä. Yksi mieliinpainuvimmista liittyi siihen, kun hän muutti suuntautumistaan tajunnan tutkimukseen. Ollessaan Suomen Akatemian nuorempi tutkija 1990-luvun puolivälissä hän oivalsi, ettei kieli olekaan väylä tajunnan tutkimiseen, vaan vakava työ tehdään visuaalisen tajunnan ja sen neuraalisten korrelaattien alueella. Tuoreen avainartikkelin samasta kysymyksestä olivat kirjoittaneet DNA-keksinnöstään Nobel-palkittu Francis Crick ja hänen kollegansa Christof Koch. He ollettivat, että 40 Hz:n taajuus aivotoinnassa liittyy eri asioiden sitomiseen toisiinsa. Tätä Revonsuo keksi tutkia visuaalisella illuusiolla, jossa kaksiulotteinen sekava näky muuttuu selkeäksi kolmiulotteisuudeksi, kun sitä sopivasti katsoo. Onnenkantamoinen tai ei, mutta 40 Hz:n taajuus tuli esille juuri vähän ennen sitä, kun koehenkilö raportoi tämän stereoskooppiseksi fuusioksi kutsutun illuusion – vain hävitätseen sen jälkeen.

Uusi löytö julkaistiin ja samaan aikaan myös aivokuvantamisen analyysimenetelmiä käsittelevä kriittinen artikkeli. Kului vähän aikaa ja Revonsuon postilokeroon tuli kirje kalifornialaisesta Salk Instituutista. Allekirjoittaja oli Francis Crick, joka kertoi lukeneensa katsauksen ja olevansa sen sisällöstä samaa mieltä. Ja jos Dr. Revonsuolle vain sopii, niin hän on tervetullut Kaliforniaan keskustelemaan tajunnan tutkimuksesta. Revonsuo liitti vastauskirjeeseensä illuusioartikkelin, mistä Crick kirjoitti takaisin sanoen olevansa erityisen kiinnostunut.

Kului taas aikaa, kunnes tuleva tieteen akateemikko Riitta Hari sai luvan ottaa mukaansa nuoren kyvyn ruotsalaisen Wallenbergin säätiön järjestämään aivotutkimuksen huippukongressiin Stanfordin yliopistoon. Harin valinta osui Revonsuohon. Kongressin jälkeen Revonsuo matkusti etelämmäksi Salk Instituuttiin, jossa toteutui kolmen intensiivisen päivän mittainen keskustelu ja siihen liittyvät seminaarit ja koti-illallinen Francis Crickin isännöimänä. Huipentuma oli, että kun eräs amerikkalainen filosofi arvosteli Revonsuon näkemyksiä, tuolloin 85-vuotias Crick nousi tuotuneena ylös puolustamaan 38-vuotiaasta suomalaista kollegaansa. Tilanne oli turkulaispojalle niin voimakas, että hän arveli näkevänsä bisarria unta!

Hän pyysi Revonsuon mukaan suunnittelemaan kursseja, jossa filosofia yhdistettäisiin empiirisiin tietoihin. Ensimmäisen tällaisen Revonsuo piti vuonna 1997. Ajan oloon filosofia irtautui omaksi ohjelmakseen, missä yhteydessä Revonsuon edustama kognitiivinen neurotiede sai pääaineen statusen. Vähitellen hänen ympärilleen

alkoi kertyä pääosin Turusta lähtöisin olevia tutkijoita⁷⁶, ja pian uusi kognitiivisen neurotieteen ohjelma osoittautui opiskelijoiden parissa suosituksi. Vuonna 2010 Revonsuo nimitettiin pysyvästi kognitiivisen neurotieteen professoriksi. Tätä oli edeltänyt osa-aikainen psykologian professuuri Turun yliopistossa, johon hänet nimitettiin vuonna 2007.

Toinen oma kasvatti, Lauri Nummenmaa, on moninaisten vaiheiden jälkeen kiinnittynyt oppiaineen osa-aikaiseksi professoriksi. Myös hänen tutkimuksensa on edennyt tavalla, jolle ei ollut valmista esikuvaa. Varhainen kiinnostus emotioiden prosessointiin jalostui väitöskirjatyöhön mennessä tunnekokemuksen aivomekanismien kokeelliseksi tutkimukseksi. Väittelyä seurasi kaksivuotinen post doc -työskentely Cambridgen yliopistossa, jossa tarjoutui mahdollisuus nähdä oma tutkimusaihe huippuluokan laboratorioon sijoitettuna. Paluu Suomeen vei Aalto-yliopistoon ja läpimurto tapahtui, kun European Research Council myönsi vuonna 2012 nuoren tutkijan rahoituksen hankkeelle *Fitting the World to Minds: Brain Basis of Sharing and Transmitting Representations of the Social World*. Tutkimusaihe oli aidosti monitieteinen ylittäen yhden oppiaineen rajat. Espoosta Nummenmaa suuntasi takaisin Turkuun, mikä toteutui osa-aikaisina kiinnityksinä oppiaineeseen sekä hänelle tärkeäksi muodostuvaan valtakunnalliseen PET-keskukseen. Vuonna 2019 seurasi nimitys psykologian osa-aikaiseksi professoriksi päätyön pysyessä PET-keskuksessa. Nummenmaan ryhmän tulokulma tunteiden ja tunne-elämän häiriöiden taustalla olevien aivomekanismien tutkimukseen on psykologisen tunnetutkimuksen pitkässä historiassa uusi. Itse mentaalisen kokemisen lisäksi seurataan samanaikaisesti sen tapahtumista keskushermostossa. Tämä tehdään huipputason aivokuvantamismenetelmillä kuten positroniemissiotomografialla ja magneettikuvantamisella. Liikkeelle voidaan lähteä jopa yksittäisistä aivojen välittäjäainemolekyyleista.

Haaveesta todeksi – opetusklinikan menestystarina

Saatiin odottaa 1990-luvun lopulle asti, kunnes laitoksen johtaja Marja Vauras rekrytoi henkilökuntaan jo vuonna 1994 erikoispsykologin pätevyyden hankkineen ja väitöskirjaa tekevän Hannele Räihän, jolla oli sekä halu että kyky alkaa toteuttaa vuoden 1982 kehityssuunnitelmassa hahmotettua ”soveltavaa klinikkaa”. Kuten visio tuolloin ilmaistiin, siitä oli tuleva ”asiakastyötä tekevä yliopistollinen klinikka, jossa hoidetaan psykologien koulutus suoranaiseen asiakastyöhön tähtäävien valmiuksien osalta”. Pian osoittautuikin, että idea oli edelleen kelvollinen.

Räihä oli kahden vuosikymmenen ajan toiminut psykologina terveyskeskuksessa, mielenterveystoimistossa sekä kasvatus- ja perheneuvolassa. Ammatillisen kirjjon täydensi perheterapeutiksi kouluttautuminen. Alusta lähtien mukana oli moniammatillisuuden idea, jonka hän nouti omasta psykologityöstään. Aisapariksi tuli sosiaalityön oppiaineesta Riitta Lehtonen, mistä alkoi hedelmällinen yhteistyö aina kummankin eläköitymiseen asti 2010-luvulla. Rakennustyö alkoi tyhjästä, käytännössä vaatimattomalla osa-aikaisella panoksella. Visio oli kuitenkin oppiaineen yhteinen, ja työtoverien konkreettiin tukeen saattoi koko ajan luottaa.⁷⁷ Myös voimissaan oleva Psykonet tuli kuvaan

mukaan tarjoten Räihälle osa-aikaisen pestin kehitys- ja kasvatuspsykologian alan erikoispsykologien kouluttamisessa. Klinikkan toteutuminen alkoi näyttää varmalta, ja vuonna 2000 Räihä siirtyi kokopäiväisesti psykologian laitokselle.

Merkittävin muutos aikaisempiin opetuskäytäntöihin oli todellisten asiakastapausten liittäminen opetukseen. Moniammatilliset opiskelijapienryhmät tutkivat oikeita asiakkaita. Opettajan tuki oli koko ajan saatavilla. Opetuksen painopiste oli asiakastyön lisäksi konsultaatio- ja työnohjausmenetelmien käytössä. Teoriaopetus rakennettiin käytännönläheiseksi ja asiakastyön tarpeita vastaavaksi.⁷⁸ Yhteys 2000-luvulla lanseerattuun näyttöön perustuvan psykologityön ideaan on ilmeinen, ja näkökulma läpäisi koko klinikajakson. Opiskelijat ottivat uuden opiskelumuodon mielihyvin vastaan. Se vastasi täydellisesti sitä, mistä Fobian sukupolvet olivat taitanneet peistä 1970-luvun lopulta alkaen. Psykologian opiskelijat olivat innostuneita päästessään ammatilliseen työhön kiinni, ja asiakkaan ensimmäinen kohtaaminen koettiin siihen astisen opiskelun huippuhetkenä. Säännöllisesti kerätty opiskelijapalaute oli kauttaaltaan positiivista, ja ammatillisten valmiuksien koettiin lisääntyneen tuntuvasti.⁷⁹ Vaikutus on ollut pysyvä, sillä opiskelijoiden vuonna 2019 tekemässä valtakunnallisessa selvityksessä juuri työelämään siirtyneet tai siirtymässä olevat fobialaiset antoivat maan parhaan arvion kysymyksiin ”Sain

maisteriopinnoista hyvät valmiudet interventioihin ja terapeutisiin menetelmiin” sekä aivan erityisesti väittämään” “Sain maisteriopinnoissa hyvät valmiudet oikeiden asiakkaiden kanssa toimimiseen”.⁸⁰

Moniammatillinen klinikkaopetus oli laadullisesti uusi askel psykologikoulutuksessa, sillä muualla Suomessa sellaista ei tunnettu vuosituhannen vaihteessa. Siinä ylitettiin silmää räpäyttämättä niin laitosten kuin tiedekuntienkin rajat, mikä ei nytkään ollut helppoa.⁸¹ Eri vaiheissa mukana ovat olleet yhteiskuntatieteellinen (psykologia, sosiaalityö, logopedia), kasvatustieteellinen (erityispedagogiikka) ja lääketieteellinen (lastenpsykiatria) tiedekunta.⁸² Vaati-mattoman alun jälkeen toiminta nousi kymmenessä vuodessa kunnioitettaviin mittoihin. Moniammatillisilla Klinik-kakurssilla I ja II sekä opetusklinikan kuntoutustyöpajalla oli vuosittain 60–70 opiskelijaa ja heidän lisäksi kaksi pidemmälle ehtinyttä harjoittelijaa. Opettajia ja ulkopuolisia työnohjaajia oli noin 20 vuodessa. Psykologian ja sosiaalityön oppiaineiden tuki oli tuntuvaa, koska koulutus miellettiin yhdeksi tärkeimmistä. Huomion arvoista on, että asiakkaita ei ole veloitettu missään vaiheessa. Lähettävät tahot olivat julkisen sektorin vakiintuneita toimijoita, joille yliopistollisen opetusklinikan palvelut olivat tervetullut voimanolisä.⁸³

Olenainen osa opiskelua olivat tapausseminaarit, joissa kussakin käsi-

teltiin kahta tai kolmea tapausta. Seminaarissa pienryhmät esittelivät työnsä muille omien ohjaajien läsnäollessa. Asiakkaiden tietosuojasta pidettiin erityistä huolta, tapaukset käsiteltiin anonyymisti. Yhteinen keskustelu tuotti laajennetun työnohjaustilanteen, joka koettiin arvokkaaksi. Opiskelu vaati työtä, sillä jokaiseen seminaariin oli osallistuttava. Monesta muusta opiskelutilanteesta tuttua haittailmiötä, eli yliol-kaista suhtautumista toisten esityksiin, ei ilmennyt. Opiskelijat tuottivat omasta prosessistaan oppimispäiväkirjan. Tämä oli tärkeä osa kurssia, sillä sen ja asiakas-työn perusteella ohjaava opettaja arvioi opiskelijan suoriutumista. Lopuksi opiskelijat antoivat sekä suullisen että kirjallisen palautteen kurssista. Systemaattista palautetta kerättiin myös asiakkailta, lähettäviltä tahoilta ja muilta opettajilta.

Klinikkaopetuksen maine kasvoi vuosien mittaan. Pitkään mukana olleita opettajia hiveli se, että koulutus nimettiin vuoden 2012 opintojaksoksi Turun yliopistossa.⁸⁴ Tekijät eivät tämänkään jälkeen asettuneet lepoon, vaan alkoivat laatia suunnitelmaa erityiseksi Lasten, nuorten ja lapsiperheiden asiantuntijoiden tohtorikoulutukseksi. Siihen osallistuisivat psykologian, sosiaalityön, erityiskasvatuksen ja logopedian oppiaineet. Näiden lisäksi mukaan hankkeeseen tulivat monitieteiset Oppimistutkimuksen keskus ja Lasten ja Nuorten Tutkimuskeskus. Tavoite oli korkealla: lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin keskit-

Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan vuonna 2002 valmistunut päärakennus Publicum, jossa oppiaine on sijainnut siitä lähtien. Psykologian tilat sijaitsevat kuvan vasemmanpuoleisessa siivessä. Kuva: Esko Keskinen.

tyvä laaja asiantuntijuus, joka kohdistuu sukupolvien yli siirtyvien ongelmien ehkäisyyn, tutkimukseen ja ongelmia korjaaviin interventioihin. Hakemus eteni yliopiston sisäiseen karsintaan, jossa se kariutui niinkin epätodennäköiseen esteeseen kuin kasvatustieteellisen tiedekunnan sille antamaan alhaiseen priorisointiin.

Hiiarten aggressiosta koulukiusaamiseen

Kirsti Lagerspetz pysyi yli 40 vuotta

uskollisena varhain valitsemalleen aggression tutkimukselle, joka alkoi nopeasti kantaa kaunista hedelmää. Taustalla oli, että Lagerspetz oli opiskellut Helsingin yliopistossa perinnöllisyystiede sivuaineenaan ja että hänen pro gradu -tutkielmansa oli Arvo Lehtovaaran ohjaama psykologinen kaksostutkimus.⁸⁵ Askel käyttäytymisen erityispiirteiden mahdollisen periytymisen tutkimiseen ei siten ollut iso. Kuten usein tapahtuu, tutkimuskysymyksen oivaltamiseen tarvittiin myös valpasta mieltä ja hitunen onnea.

Lagerspetzin muistelmateksti antaa

Otteita vuoden 2015 Klinikakurssi I johdantoluennosta
(Hannele Räihä, Riitta Lehtonen)

Tervetuloa klinikkaopiskelijaksi!

Moniammatillisen opetusklinikan tavoitteet:

- Luoda konteksti, jossa voi opiskella ammatillisia taitoja ja saada kokemusta moniammatillisessa työryhmytyöskentelystä
- Hyödyntää monitieteisyyttä ja moniammatillisuutta
- Opettaa ja oppia asiakastyötä todellisessa asiakassuhteessa

Asiakastyön jakso

- Alkaa ohjaajien tapaamisella ennen asiakkaiden jakoa (ohjaajat sopivat ryhmien kanssa)
- Asiakkaiden jako 11.2. klo 10.15
- Asiakaskäynneistä ja työnohjauksesta sovitaan yhdessä ohjaajan/ohjaajien kanssa
- Alustavien hypoteesien ja menetelmien pohtiminen alkaa lähetteen pohjalta
- Asiakas/perhe kutsutaan klinikalle
- Asiakastyö hoidetaan sovitus työnohjauksessa tehtyjen suunnitelmien mukaan
- Kirjoitetaan lausunto, lähetetään se sovituille osapuolille ja selvitetään asiakaspaperit

Oppimispäiväkirja ja palaute

- opiskelija tekee koosteen oppimispäiväkirjasta (max 5 sivua) koskien koko klinikakurssia ja asiakastyöhön liittyvää oppimisprosessia
- oppimispäiväkirjassa opiskelija jäsentää omia kokemuksia asiakastyöstä, tarkastelee kehittämistä vaativia alueita ja vahvuuksiaan yksilösuorituksissa ja ryhmän jäsenenä
- opiskelija palauttaa oppimispäiväkirjan ja itsearviointilomakkeen ohjaajalle 5.5.2015, tai mikäli asiakastyö on kesken, ohjaajan ilmoittamana aikana
- ohjaaja antaa arvion opiskelijan suorituksesta palautelomakkeen avulla

Klinikan periaatteet

- Yhteistyö
- Avoimuus
- Kysyvä ei tieltä eksy
- Täsmällisyys, huolellisuus
- Asiallinen käytös ja pukeutuminen
- Asiakaslähtöisyys
- Työnilo

Tapauskertomus Moniammatillisen klinikan ensimmäiseltä vuosikymmeneltä
2 v. tyttö ja yksinhuoltaja äiti, vaikea avioero
äiti masentunut, huoli lapsen kehityksestä

Tutkimukset:

- perheen toimintakyvyn arviointi
- äidin ja isän haastattelut
- avohuollon tukitoimenpiteiden arviointi
- äidin psykologinen arviointi (mielenterveys, koulutus- ja työllistymismahdollisuudet)
- lapsen kehitystason arviointi
- äidin ja lapsen kiintymyssuhteen arviointi
- sosiaalisen verkoston arviointi
- yhteistyö lähettävän sosiaalityöntekijän sekä perheneuvolan välillä

Suosituks

äidille: erikoisprojekti nuorille työttömille, perheväkivaltaterapia

äidille ja lapselle:

- kotivideoharjoitus, jolla pyritään parantamaan äidin ja lapsen vuorovaikutusta
- tukiperhe lapselle viikonloppuisin

isälle:

tukikeskusteluja, joissa käsitellään eroprosessia ja tuetaan isän ja lapsen välistä suhdetta

ymmärtää, että hiirten käyttäytymisen tarkkailu luettiin 1960-luvun alussa tieteen marginaaliin (ks. s. 60–61). Oli niin tai näin, mutta ainakin turkulaishiirillä oli kunnia palvella perustutkimusta, jolla oli selvä tavoite: ei nimittäin tiedetty, periytyykö nisäkäslajin aggressiivisuus vai ei. Kun asia ilmaistaan näin, väheksyntä asettuikin uuteen valoon. Lagerspetz kertoo omalla eloisalla tavallaan, kuinka hiirten välillä saattoi havaita selviä aggressiivisen käyttäytymisen eroja, kun niitä käsiteltiin esimerkiksi sokkelokokeiden yhteydessä. Toiset sananmukaisesti purivat ruokkivaa kättä, muut taas sopeutuivat levollisesti tapahumiin. Tämä ero oli niin silmiinpistävä, että hiirten valintaristeytys suorastaan tarjosi itseään. Lopputuloks tuli tunnetuksi kahtena kantana, jotka kansainvälisissä julkaisuissa kantoivat nimiä *Turku Aggressive* ja *Turku Non-Aggressive*.

Turkulainen aggression tutkimus on kehittynyt kolmena vaiheena, jotka rakentuvat toistensa päälle. Kahden hiirikannan vertailu tuotti Lagerspetzin väitöskirjan ja koko joukon kansainvälisiä artikkeleita. Siirtyminen Åbo Akademian professoriksi hidasti aluksi tutkimustyötä. Joidenkin vuosien jälkeen se sai uuden ilmeen 1970-luvun loppupuolella, kun loogisena laajenuksena tuli mukaan ihmisen aggressio. Lagerspetz oli luonnollisesti pohtinut aihetta aikaisemmin⁸⁶, mutta kesti oman aikansa ennen kuin pohdinnat jalostuivat tutkimukseksi. Tärkeä vaihe oli

Suomen Akatemian tutkijaprofessuuri vuosina 1980–1983, joka avasi tuotteliaan kauden neljän tohtoriopiskelijan ohjaajana.⁸⁷ Ei ollut yllätys, että ihmisten välinen aggressio osoittautui hedelmälliseksi teemaksi. Jälkeenpäin voi nähdä, että Kaj Björkqvistin kanssa vuonna 1982 julkaistu artikkeli esiteiniin ja teinien ryhmäaggressiosta⁸⁸ valmisti maaperää kolmannelle tutkimusavaukselle, joka toteutui täydellä voimalla 1980-luvun lopulta alkaen Turun yliopistossa. Tässä artikkelissa kiusaamista analysoitiin ryhmämielänä sen sijaan, että huomio olisi kiinnittynyt kiusaajien ja uhrien fyysiin ja psyykkisiin piirteisiin. Kuvaan tuli myös aggressiivisen käyttäytymisen vivahteiden esille nostaminen. Tutkimusta oli kauan kahlinnut sen näkemisen pelkästään fyysisenä toimintana, mikä suuntasi huomion etupäässä poikiin ja miehiin.

Kolmannen vaiheen voi katsoa alkaneen graduseminaarista, jota Lagerspetz johti yhdessä Åbo Akademian assistentti Kaj Björkqvistin kanssa. Seminaarin tukena oli Suomen Akatemian projektirahoitus. Aiheet olivat maanläheisiä, ja opiskelijoiden innostus suurta. Uusi pääteema oli epäsuora aggressio, joka ohjasi kysymään, missä määrin myös tytöt toimivat aggressiivisesti muita kohtaan.⁸⁹ Tutkielmat tähtäsivät kansainvälisiin artikkeleihin. Jälki olikin hyvää, sillä kolme seminaarilaisista väitteli seuraavina vuosina aggressioteemasta.⁹⁰ Vaikka tutkimusryhmä hajaantui Lagerspetzin

eläköidyttävä vuonna 1995, hän jatkoi Ari Kaukiaisen ja Christina Salmivallin väitöskirjojen ohjaamista. Mitä jatkossa sitten tapahtui, oli monella tavalla yhteydessä koulukiusaamisen käsitteellistämiseen vertaisryhmän sisäisenä prosessina. Oppiaineen ehkä eniten siteerattu artikkeli ilmestyi vuonna 1996 tästä aiheesta⁹¹. Ensimmäinen tekijä oli Christina Salmivalli, joka väitteli aiheesta vuonna 1998.

Ulos maailmaan ministeriön tuella – Kiusaamisen vastainen koulu

Heti väittelyn jälkeen Christina Salmivallille aukesi tutkimusjakso Suomen Akatemian rahoituksella. Professoriksi hänet nimitettiin Pirkko Niemelän seuraajana vuonna 2003. Tämän jälkeen alkoi tapahtumaketju, jollaista oppiaineessa ei ollut ennen nähty.

Vertaisryhmän näkeminen kiusaamisen varsinaisena kantajana osoittautui kauaskantoiseksi oivallukseksi. Hyvänä tukena oli Salmivallin aiheesta kirjoittama kirja, joka heti ilmestyessään herätti valtakunnallista huomiota.⁹² Siinä hän kuvasi koulukiusaamista monenlaisten sosiaalisen roolien yhteisvaikutuksena. Karkeasti arvioiden kiusaajia ja uhreja on noin viidesosa kaikista. Entä keitä sitten muut ovat? Heidän osuutensa toteutuvat uhrin puolustajan, kiusaajan avustajan, hänen kannustajansa

ja, suurimpana ryhmänä, passiivisen sivustaseuraajan rooleina. Vanha totuus on, että kun on saatavilla riittävän yksinkertainen mutta samalla todellisuutta hyvin kuvaava malli, tutkimus saa vauhtia. Näin tapahtui nytkin.

Opetusministeriö oli tottunut ymmärtämään kiusaamisen ehkäisyn työkalut koululähtöisinä suunnitelmina, joihin ei ole syytä sekaantua keskusjohdoisesta. Nyt ministeriössä oli kuitenkin oivallettu, että se ei ollut paras lähtökohta. Järjestettiin seminaari, johon Salmivalli kutsuttiin asiantuntijaksi. Siellä hän perusteli näkemystään, että on hedelmällisempää saada lapset ja nuoret ymmärtämään kiusaamistapahtuman sosiaaliset roolit kuin pyrkiä ainoastaan tunnistamaan yksittäinen oppilas, joka ansaitsee rangaistuksen. Hän otti myös voimakkaasti kantaa alunperin ruotsalaisen, mutta Norjassa elämäntyönsä tehneen Dan Olweuksen kiusaamisen vastaisen toimintaohjelman puolesta. Tämän Salmivalli osasi tehdä hyvin, sillä Olweus oli ollut keskeinen vaikuttajien antaja, kun Lagerspetzin ryhmä teki oman kurssinmuutoksensa 1980-luvun lopulla. Kaikessa hiljaisuudessa ministeriössä oli päädytty siihen, että kiusaamisen vastaiseen työhön irrotetaan tuntuvat voimavarat. Avattiin tarjouskilpailu, johon Salmivalli lähetti suunnitelman. Hänen kumppaninaan oli Elisa Poskiparta, joka Marja Vauraksen siirryttyä kasvatustieteen professoriksi oli valittu Oppimistutkimuksen keskuksen erikois-

tutkijaksi. Heidän tarjouksensa osoit-
tautui ainoaksi. Se oli kuitenkin sitä,
mitä ministeriö oli halunnut. Rahoittaja
halusi valtakunnallisen ohjelman, jota jo
syntyessään tukisi tieteellinen näyttö, ja
resurssointi oli sen mukainen.

Näin alkoi psykologian oppiaineen
kaikkien aikojen suurin ja menesty-
nein tutkimushanke. Se kantoi nimeä
Kiusaamisen vastainen koulu eli lyhen-
nettynä KiVa Koulu, jona suuri yleisö
sen tuli tuntemaan.⁹³ Ministeriö tähtäsi
toimenpideohjelmaan, joka viedään
määrätietoisesti läpi. Salmivalli ja Pos-
kiparta pitivät puolestaan kiinni siitä,
että toteuttamiseen kuuluu korkean
profiilin tutkimusta. Vain siten saadaan
selville toivottujen muutosten taustat tai,
pahassa tapauksessa, muutoksen puuttu-
misen syyt. Sopimus solmittiin vuonna
2006, ja jo seuraavana toukokuuna
lähti 30 000 oppilaalle verkkopohjainen
kyselylomake. Vuoden kuluttua sopi-
muksesta jaettiin käsikirjat kiusaamisen
ehkäisemisestä ja ilmi tulneiden tapaus-
ten käsittelystä. Työtä tehtiin vauhdilla.⁹⁴

Ohjelma levisi peruskouluun vuosina
2009–2013 kattavuuden ollessa enim-
millään 90 prosenttia. Samaan aikaan
tehty tutkimus osoitti, että kiusaamisen
määrä väheni selvästi. KiVa Koulusta tuli
menestystarina, jonka maine levisi myös
ulkomaille sillä seurauksella, että ohjel-
man lisenssi on vuoteen 2020 mennessä
myyty noin 20 maahan. Menestyksen
ohessa on myös koettu sen varjopuolia.
Ennaltaehkäisevään työhön liittyy aina

myös se, että sen kohteena oleva ilmiö
aniharvoin katoaa kokonaan. Mitä sen
sijaan voi kohtuudella odottaa, on ilmiön
kiistaton väheneminen, jos ohjelma
toimii kuten on tarkoitettu. Tämän tie-
tävät kaikki mielenterveyden ja yleensä
terveysalan ammattilaiset, poliisit, eri-
tyisopettajat ja iso joukko muita. KiVa
Koulu ei tee tässä suhteessa poikkeusta.
Ohjelman toteuttajat ovat saaneet ottaa
vastaan sekä asiallista että asiatonta
arvostelua siitä, että kiusaamista edelleen
esiintyy kouluissa, vaikka ”kallis” KiVa
Koulu on ollut vuosia käytössä.⁹⁵

KiVa Koulun tutkijoille ei ollut
mikään yllätys, että kiusaamisilmiöön
kuuluu lukumääräisesti vähäisempi,
mutta sitäkin kovempi ydin, joka ei
ole vastaanottavainen korjaaville saa-
tikka ehkäiseville toimenpiteille. Sen
sijaan maallikoille tällainen on vaikeasti
ymmärrettävissä.⁹⁶ Sen sijaan tieteel-
lisen tutkimuksen näkökulmasta se on
itsestäänselvyys. KiVa Koulua seuraava
uusi askel on kysyä, mitkä tekijät liittyvät
siihen, että kiusaaminen itsestään
pysyy pinnalla yksissä kouluissa samaan
aikaan, kun se toisissa saadaan vähe-
nemään. Salmivallin tätä koskeva laaja
tutkimussuunnitelma sai vuonna 2020
suoepaan vastaanoton Euroopan kaikkein
kilpaillummalla rahoituslustralalla.⁹⁷

VIITTEET

¹ Tämän ideologian viimeisiä henkäyksiä yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa oli vastustus Mauno Koiviston kunniatohtoritoh- toriksi vihkimistä kohtaan, kun tiedekunta vuonna 1977 täytti kymmenen vuotta.

² Summa vastaa vuoden 2019 rahassa 22 646 euroa. (<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahan-arvonmuunnin.html>)

³ Maksullisen palvelutoiminnan volyymi oli vuoden 1994 lopussa 782 000 mk, mikä on vuoden 2019 rahassa 188 065 euroa. Sen toivat lähes kokonaan Oppimistutkimuksen keskuk- sen ja liikennetutkimuksen ryhmät. Laitos- neuvoston pöytäkirjat, nide XIII, 1994–1995, s. 335.

⁴ Komealla nimellä oli katetta, sillä verkosto oli ensimmäinen laatuaan maassa ja palveli myöhempiä vuosina esikuvana monelle muulle koulutuslalle.

⁵ Yksi huomaamatta jäänyt mahdollisuus olisi ollut oppimisvaikeuksien ja neuropsykolo- gian liittäminen toisiinsa tutkimuksessa. Asia on askarruttanut Matti Lainetta jälkepäin. Matti Laine, haastattelu 16.9.2020. Dosentti Tapio Korhosella oli ollut hedelmällistä yhteistyötä Jyväskylän yliopiston psykologien kanssa jo 1970-luvulta lähtien. Sen ansiosta syntyi muun muassa ensimmäinen suomen- kielinen lastenneuropsykologian oppikirja (*“Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkö- kulma”*, 1995). Sen työstämisen aikana ei eng- lannin kielelläkään ollut ilmestynyt vastaavaa oppikirjaa.

Ironista on sekin, että Oppimistutkimuksen keskuksella oli samaan aikaan oma, kognitii- visesti suuntautunut yhteytensä Jyväskylän

yliopiston kollegoihin.

⁶ Ulkopuolelta tulevan on muita helpompi nähdä asioita, joista ei puhuta ääneen. Palasin tammikuussa 1998 psykologian laitokselle oltuani 10 vuotta Åbo Akademin professo- rina. Löysin motivoituneesti työskentelevän yhteisön, jota koristi muutama erikoisuus. Kokouksissa kävi ilmi, että kurssien arvoa mitattiin sillä, kuinka monta opintoviikkoa ja opetustuntia niihin oli osoitettu. Ei ollut vai- kea nähdä, että kysymyksessä oli symbolinen taistelu, jonka varsinainen aihe jäi piiloon. Toinen yllätys oli, että tietyt kurssit pidettiin kahdesti: toinen pääaine- ja toinen sivuai- neopiskelijoille.

⁷ Esimerkiksi Pekka Niemi: “Hiljaa hyvä tulee?”, (TY:n) *Yliopistotiedot* 22.3.1983. Pekka Niemi: ”Edellisen johdosta – yliopiston etu?”, *Yliopistotiedot* 12.4.1983. Debattia käytiin herkkänä aikana, jolloin psykologian oppiai- neen nuoren henkilökunnan ei arveltu selviä- vän tehtävistään kovin kummoisesti.

⁸ Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan jatko- koulutustoimikunnalle osoitettu eriävä mie- lipide, Pekka Niemi 12.4.1987. Pekka Niemen arkisto.

⁹ Kasvatustieteellisessä tiedekunnassa oli 1980-luvun alussa vahvassa nosteessa kasva- tuspsykologinen ajattelutapa, joka keskittyi oppimiseen ja oppimisvaikeuksiin (ks. myös viite 250). Tuloksena oli uusi teoreettinen malli oppimisen ja motivaation suhteesta, josta voi johtaa selkeitä empiirisiä ennusteita. Kognitiivisille psykologeille malli avasi uusia näkymiä ja se omaksuttiin nopeasti myös psykologian oppiaineessa. Lehtinen, E., Olki-

nuora, E., & Salonen, P. *The research project on interactive formation of learning difficulties. Report 3, a preliminary review of empirical results.* Annales Universitatis Turkuensis. Ser B Humaniora, 1986.

¹⁰ Neuvostoliittolaisten tutkijoiden kanssa järjestetyt seminaarit ja symposiot olivat aina viihtyisiä tilaisuuksia. Tieteellisen vaihdon kanssa vähintään tasa-arvoisessa asemassa olivat yhteiset ja yleensä kosteat illanvietot, joissa muun muassa vakuutettiin molemmipuolista ystävyyttä. Suomalainen osapuoli huomasi pian, että symposion aiheesta riippumatta neuvostoliittolaiset osanottajat olivat enimmäkseen samat moskovalaiset tiedeakatemian psykologian instituutin edustajat. Ajan mittaan alettiin arvuutella, kuka vieraista toimi mukaan lähetettynä päällystakkina. Arvelu osui yleensä häneen, joka oli uusi tuttavuus, puhui parasta englantia ja piti käsittämättömän esitelmän. Näin kävi myös Turussa vuonna 1983.

¹¹ Yhteistyön alustana toimi aluksi Oppimisen ja koulutuksen tukiyhdistys OPPIKO r.y., joka järjesti laajemmalle yleisölle tarkoitettuja luentoja ja seminaareja oppimisvaikeuksiin liittyvistä kysymyksistä. Yhdistyksen toiminta oli vireää vielä 1990-luvulla.

¹² Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1988, 107.

¹³ Oppimistutkimuksen keskuksen synty ja alkutaival, ks. Elisa Poskiparta, Oppimistutkimuksen keskus (OTUK) 10 vuotta. *Kielikukko*, 1996, n:o 4, 16–19, 25–26. Psykologian laitokselta keskuksen työhön osallistuivat alusta lähtien Riitta Kinnunen, Pekka Niemi, Elisa Poskiparta ja Marja Vauras, heistä Niemi vuodesta 1988 eteenpäin Åbo Akademin

psykologian professorina. Ruotsiksi tehty työ johti siihen, että keskuksen nimeen lisättiin ”Centrum för inlärningssforskning”.

¹⁴ Marja Vauraksen nimitystä erikoistutkijaksi voi pitää alkuna kehitykselle, jonka kuluessa useita psykologian laitoksen tutkijoita sijoittui kasvatuspsykologian professoreiksi kasvatustieteelliseen tiedekuntaan. Ensimmäinen oli Soili Keskinen vuonna 1998. Hän toimi pitkään Rauman Opettajankoulutuslaitoksen johtajana. Marja Vauras nimitettiin vuonna 2001. Melko pian sen jälkeen hän aloitti pitkään jatkuneen dekaanin kautensa tiedekunnassa. Heihin liittyivät professoreina vielä Päivi Niemi ja Maarit Silven.

¹⁵ Pitkää pohjustusta kuvaa seuraava yliopiston vararehtoreille 19.9.1993 osoitettu kirje. Turun yliopiston Oppimistutkimuksen keskus, Psykologian laboratorio, Kasvatustieteen laitos sekä Kuulon, Kognition ja Kommunikaation tutkimusyksikkö ovat yhteisesti lähestyneet rehtori Rousia aloitteella, joka tähtää mainittujen yksikköjen sijoittamiseen toistensa läheisyyteen DataCityn kiinteistöön. Oppimistutkimuksen keskus on halukas muuttamaan heti, Psykologian laboratorio vuodenvaihteessa sekä KKK-yksikkö ensi kesänä.

Kysyessäni Teidän informoimisestanne, piti Rehtori sitä sekä asiallisena että toivottavana. Tästä syystä oheistan ne muistiot, joita aloitteen johdosta on kirjoitettu. Toivon, että aiikeittemme vakavuus käy ilmi liitteistä ja pyydän samalla tukeanne hankkeelle. Lisätietoja antavat allekirjoittaneen lisäksi seuraavat henkilöt:

Apulaisprof. Heikki Hämäläinen, TY,

psykologia

Prof. Heikki Lang, TY,

klininen neurofysiologia

Prof. Erkki Olkinuora, TY, kasvatustiede

Erikoistutk. Marja Vauras, TY,

Oppimistutkimuksen keskus

Kunnioittavasti,

Pekka Niemi

Psykologian professori, ÅA

dos. TY, Oppimistutkimuksen keskuksen

johtaja

¹⁶ Elisa Poskiparta, emt., 19, 25

¹⁷ Jyväskyläläinen osapuoli oli Timo Ahosen ja Heikki Lyytisen johtama lastentutkimusyksikkö, josta myöhemmin kehittyi maailmaanlaajuisesti tunnettu Niilo Mäki Instituutti. Nimellä kunnioitetaan Turussa 1920-luvulla psykologiaa opiskelleen erityispedagogiikan professori Niilo Mäen elämäntyötä.

¹⁸ Tuotteistus oli vilkasta vuosina 1995–2005. Johanna Lindeman teki Åbo Akademiassa väitöskirjan, jonka pohjalta hän laati luetun sujuvuutta ja ymmärtämistä diagnosoivan Ala-asteen lukutestin. Se tuli nopeasti käyttöön jokseenkin kaikissa peruskouluissa ja oli myös kaupallinen menestys Oppimistutkimuksen keskukselle. Tiekoneavusteisten opetusohjelmien lisäksi laadittiin materiaalia muun muussa oppimista edistävien sosiaalisten taitojen tueksi.

¹⁹ Vuoden 2000 henkilöstösuunnitelma käsittää yhteensä 13 työntekijää, jotka oli palkattu yliopiston budjetin ulkopuolisin varoin.

Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide 1998–1999, s. 302, 306.

²⁰ Yhteinen professuuri olisi ollut yksi niistä,

joita samaan aikaan osoitettiin kasvatustieteelliseen tiedekuntaan perustettavan erityispedagogiikan koulutuksen tarpeisiin.

²¹ Ari Kaukiainen, haastattelu 10.9.2020.

²² Riitta Kinnunen, haastattelu 26.2.2020.

²³ Viisi yksikköä olivat Oppimisvaikeuksien klinikka ja oppimistutkimuksen koulutusyksikkö, Oppimistutkimusten sovellutusten kustannusyksikkö, Opetusteknologia, Metodiyksikkö ja laboratoriot, Tieteellisen kirjoittamisen ja julkaisemisen tuki. Laajeneminen oli lisännyt monimutkaisuutta, joka muun muassa tuotti yrityksen luoda säännöt sen hallitsemiseksi.

Oppimistutkimuksen keskuksen johtosääntö, luonnos heinäkuussa 2007. Pekka Niemen arkisto.

²⁴ Oppimistutkimuksen keskus- nimeä käytetään edelleen yliopiston verkkomyyntipalvelu UTUshopissa. Samoin myös psykologian oppiaineen sivuilla, koska psykologiassa tehdään edelleen pienimuotoista asiakastyötä, esimerkiksi alakoulun kieliluokkavalintoja.

²⁵ Riitta Kinnunen ja Marja Vauraksen haastattelu 26.2.2020. Jukka Hyönä haastattelu 19.2.2020. Sopimuksen tekivät Jukka Hyönä ja Marja Vauras 28.3.2019. Liitteessä on yksityiskohtainen erittely keskuksessa kehitettyjen tuotteiden kustannus oikeuksien jakamisesta opettajankoulutuslaitoksen ja psykologian oppiaineen välillä.

²⁶ Lausuntokierrokselle lähetetty raportti sai tyylyn kohtelun. Sisältö koettiin kevyeksi ja tietyt johtopäätökset siihen nähden lähinnä kirjoittajien mielipiteiksi. Näistä dramaattisin oli maan kuuden laitoksen yhdistäminen kahdeksi. Reaktioita ei tarvinnut kauan odottaa.

Ks. esim. Klaus Helkama: Taiteen tuote ja tieteen tuote. *Psykologia* 1984, 19, 1-2; Pekka Niemi: Psykologian arviointi - onko sitä? *Psykologia* 1984, 19, 52-53; Tapio Nummenmaa: Suomalaisen psykologian evaluaatio. *Psykologia* 1984, 19, 44-49. Tapahtunut jätti myös pysyviä jälkiä, ks. Kirsti Lagerspetz. *Mitä tulee mieleen*. Tammi, 2000, s. 29-30.

²⁷ Ks. s. 114.

²⁸ Muun muassa Uusi Suomi 9.2.1988, Helsingin Sanomat 10.2.1988.

Psykologian laitosten väkeä ei tapahtunut lämmittänyt. Sanomalehti Uuden Suomen mukaan ”psykologian kehittämistä koskevalla muistiolla ministeriö on aloittanut selvitystyön, joka liittyy valtioneuvoston periaatepäätökseen korkeakoulujen kehittämisestä. Siinä nimenomaan edellytetään työnjaon kehittämistä ja tehokkuuden lisäämistä korkeakouluissa. Ensimmäisiksi aloiksi ministeriö valitsi psykologian rinnalle geologian.” Perustelu oli, että pienten yksiköiden kohdalla ”jotain on ehkä mahdollista saada aikaan”. Ministeriön korkeakouluneuvoksen mukaan ”psykologian yksiköitä oli suoraan sanoen liikaa”. Idea oli, että yksi kuudesta laitoksesta antaisi vain jatkokoulutusta, mikä käytännössä olisi merkinnyt sen lopettamista. Lisäpaikkoja olikin aikomus antaa kasvatustieteelle. Tämä yliopistolaitoksen ulkopuolelta masinoitu tapahtumasarja jäi karvaaseen muistiin laitosten välle.

²⁹ Ks. mm. Pekka Niemi: Psykologian jatkokoulutusta Suomen Yliopistossa! *Psykologia*, 1988, 23, 465-467. Visioissa oli taivas kattona ja jälkikäteen on helppo nähdä tiettyä hybristien esiintyneen. Ehkä mojavin näyte siitä oli

useissa asiakirjoissa ja ainakin Turun laitoksen seinäkyltissäkin pitkään komeillut versio organisaation nimestä: ”Verkostoyliopisto Psykonet Network University Psykonet”.

³⁰ Psykonetin syntyvaiheet ja yhteistyön tärkeät kaksi ensimmäistä vuosikymmentä esitetään tässä vain kursorisesti. Niistä saa tyhjentävän kuvan Sari Järvisen erinomaisesti kirjoitetusta teoksesta ”*Tiennäyttäjän matkassa. Psykonetin historia*.” Psykonet/Uniprint, 2008, 85 s. [https://www.google.fi/?gws_rd=ssl#q=psykonet+historiikki&*](https://www.google.fi/?gws_rd=ssl#q=psykonet+historiikki&*”)

³¹ Korkeakouluneuvoston raporttiin oli ilmentynyt aie ottaa tutkinto-oikeus pois Joensuun yliopiston psykologian laitokselta. Psykonetin edeltäjän eli psykologian alan tutkijakoulutustyöryhmän puheenjohtajana sain aiheen kääntäyä avunpyynnöllä oman yliopistoni Åbo Akademin rehtorin puoleen. ”...Vi hade skäl att vara nöjda med allt annat förutom det att Rådet (efter omröstning) bestämde sig för att sträva till upphörandet av psykologie studier som huvudämne vid Joensuu. Märkligt i detta var, att Rådets arbetsutskott inte hade föreslagit detta, och att förslaget inte var motiverat på något sätt. Det hade, av allt att döma, kommit in i bilden natten före mötet.”

Pekka Niemen sähköposti rehtori Bengt Stenlundille 18.4.1993. Pekka Niemen arkisto.

³² Ehdotus sisältyi alunperin Jyväskylän yliopiston professori Heikki Lyytisen työryhmän Opetusministeriölle jättämään esitykseen. Ryhmän muut jäsenet olivat professorit Risto Näättänen (HY) ja Kirsti Lagerspetz. Vielä samana vuonna 1993 tapahtui kuitenkin asioita, joiden tapaiset olivat jo tulleet tutuiksi. Sosiaali- ja terveysministeriö

sai luettavakseen muun muassa seuraavan palautteen:

”Sosiaali- ja terveysministeriö, sosiaali- ja terveysterveyspalveluosasto.

Tutustuttuani 4.11.1993 päivätyyn luonnokseen hallituksen esitykseksi terveydenhuollon ammattihenkilöstä koskevaksi laiksi, haluan tuoda sosiaali- ja terveysterveyspalveluosaston tietoon seuraavan.

Luonnoksessa psykologikoulutus luetaan edelleen ”Muiden terveydenhuollossa toimivien ammattiryhmien koulutukseen” (s. 22) sen jälkeen, kun on ensin esitetty ”Korkea-aste” (s. 19), ”Opisto- ja kouluaste” (s. 20) sekä ”Koulutuskokeilut ja koulutusuudistukset” (s. 21). Tämä luokitus on ihmeitten ihme, sillä edellisen lauantokierroksen jälkeen luonnoksen laatijoiden täytyy tietää, että psykologin 180 ov (opintoviikko, PN) tutkinto on säädetty omalla asetuksella (as 470/79) kuten myös sen päälle rakentuva erikoispsykologin koulutus, joka on psykologin lisensiaatin tutkinto (as 624/93). Laatijoiden itsepäisyys kertoo tarkoituksesta antaa lainlaatijoille mm. psykologikoulutuksesta vähättelevä kuva, jotta laillistaminen rajoitettaisiin lääkäreihin, hammaslääkäreihin ja proviisoreihin. Motiivia valaisee edelleen kohta, jossa käsitellään laillistamisen ja rekisteröinnin yleiskriteereitä. Neljäntenä kriteerinä on, että välittömään potilaskontaktiin ”sisältyy usein myös kudoksiin käyviä toimenpiteitä” (s. 41). Käytännössä tämä on ollut ratkaiseva peruste sille, että hammaslääkärin toiminta ehdotetaan laillistettavaksi mutta psykologin rekisteröitäväksi. Toisin sanoen, luonnoksen laatijat näkevät hampaan puoskaroinnin vaarallisekpana

kuin psyyken taitamattoman peukaloinnin.

Tosiasia, että jälkimmäisessä tapauksessa seuraus voi pahimmillaan olla itsemurha, ei siis ole potilasturvallisuuden kannalta yhtä merkityksellistä kuin hampaan kanssa tohelointi. Luonnoksen pohjalta ei voi ymmärtää, mitä haittaa olisi hammaslääkäreitten rekisteröimisestä laillistamisen sijasta.

Luonnoksesta ei kaiken kaikkiaan löydy perusteita sille, että psykologin ammatti jätetään rekisteröinnin puolelle laillistamisen sijasta. Mikä siis on syy siihen, että Ruotsin, Norjan ja Tanskan ratkaisu (s. 30–31) ei kelpaa Suomessa?

Turussa 18.11.1993

Pekka Niemi, psykologian professori,

Åbo Akademi

Kopio Pekka Niemen arkistossa.

³³ Dosentti ja laitoksen tutkija Matti Laine johti erikoispsykologikoulutusta sen rakentamisen vuosina. Hän siirtyi Pekka Niemen jälkeen Åbo Akademin professoriksi Niemen aloitettua Kirsti Lagerspetzin seuraajana vuonna 1998. Hannele Räihä toimi Psykoneettisä sekä professorina että lehtorina. Professoreina olivat myös Esko Keskinen ja Marja Vauras sekä lehtorina Tapio Korhonen.

³⁴ Avoimen yliopiston pitkäaikainen (1995–) psykologian alan suunnittelija, myös päätömisena tuntiopettajana työskennellyt Mikko Ylinen on vaivojaan säästämättä hankkinut kirjoittajalle tämän jakson aineiston.

³⁵ Luennot ovat säilyneet kirjallisena versiona (Keskinen, E., Laine, M., Niemi, P. & Väitalo, T. *Kognitiivisista prosesseista*. Turun yliopisto, Psykologian opintomonisteita 1, 1981).

³⁶ Opettajana kunnostautui alussa varsinkin

Pekka Metsäntähti. Marja Vauras ja Riitta Kinnunen toteuttivat Turun työväenopistossa 1983–1984 yhteensä 100 tunnin kurssin.

³⁷ Armi Hakanen ja Juhani Tiuraniemi kouluttautuivat työn ohessa psykoterapeuteiksi ja siirtyivät 1990-luvun lopulla oppiaineen henkilökuntaan.

³⁸ Mikko Ylinen, haastattelu 14.1.2021.

³⁹ Mikko Ylinen, haastattelu 14.1.2021.

⁴⁰ Ks. Matti Laine ja Reijo Marttila: Suomen ensimmäinen neuropsykologin virka Turussa - Raija Portin. Teoksessa Taina Nybo ym. (toim.), *Vahvoista versoista kukoistavaksi puuksi. Suomen Neuropsykologinen Yhdistys 30 vuotta*. Ss. 7–14. Helsinki: Suomen neuropsykologinen yhdistys – Neuropsykologiska föreningen i Finland, 2011.

⁴¹ Tapio Korhosen sähköposti Pekka Niemelle, 2.11.2020.

⁴² Tapio Korhosen artikkeli teoksessa Nybo ym., ss. 45–48.

⁴³ Matti Sillanpää, Harry Frey ja Tapio Korhonen, T. (1973). Erityinen aivotoiminnan poikkeavuus. *Suomen Lääkärilehti*, 28, 705–710.

⁴⁴ Laine ja Marttila, s. 12. Erityisen vaikutuksen tekivät potilaskohtaukset, jotka Maruszewski toteutti puolaksi ja elekielellä. Hänen mentorinsa, Moskovassa työskentelevä Alexander Romanovitsh Luria oli jo aiemmin noussut maailmanmaineeseen. Hänen lukuisista englanniksi käännettyistä teoksistaan erityisesti ”The Working Brain” sai Suomessa innostuneen vastaanoton. Maruszewskin kurssille osallistui myös Johan von Wright, joka muisteli sitä myöhemmin lämmöllä.

⁴⁵ *Johdatus kliiniseen neuropsykologiaan*. Mariusz Maruszewski, Varsovan yliopisto. Englan-

ninkielisen luentosarjan pohjalta lyhentäen suomeksi toimittanut A.R. Putkonen, HYK-S:n Neurologian klinikka, 1972. Julkaisu- ja välinesarja N:o 1810.

⁴⁶ Mutkat suoristaen voi nähdä, että neuropsykologia tuli Suomeen 1900-luvun lopussa kolmena eri versiona. Helsingissä tutkittiin aistipuutosten seurauksia ja niistä kuntoutumista. Jyväskylässä keskityttiin kehitysneuropsykologiaan. Turulle oli leimallista kognitiivinen neuropsykologia, alussa erityisesti tapaustutkimusten muodossa. Koulukuntaisuutta ei esiintynyt, mikä näkyy hyvin Suomen Neuropsykologisen Yhdistyksen 30-vuotisjuhlaulkaisusta, ks. s. 333.

⁴⁷ Oltuaan lyhyen aikaa psykologian assistenttina ja vs. lehtorina Laine työskenteli vuoden Bostonin Veteraanisairaalan Afasiatutkimuskeskuksessa, joka tuolloin oli resurssiltaan ja osaamiseltaan maailman johtavia alan keskuksia. Tätä jaksoa hän kuvaa käänteentekeväksi urallaan. Palattuaan Suomeen hän alkoi työskennellä Turun Yliopistollisessa Keskussairaalassa. Virka oli klinikoiden yhteinen ja sijaitsi neurologiassa.

⁴⁸ Heikki Lang: ”Monitieteisyyden hurmio”. Teoksessa H. Hämäläinen, M. Laine, O. Aaltonen ja A. Revonsuo (toim.), *Mieli ja aivot. Kognitiivisen neurotieteen oppikirja*. Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 2006. Teosta käytettiin maassa paljon ja se oli myös taloudellinen menestys.

⁴⁹ Psykologian ja fonetiikan välillä oli jo 1970-luvulla yhteistyötä muun muassa synteettisen puheen tuottamisessa. Psykologian puolelta siinä oli mukana tietokonesovellukseen perehtynyt Pekka K. Lehtiö.

⁵⁰ Kirjainlyhenteet ovat tunnetusti herkkiä erilaisille assosiaatioille. Matti Laine muistellee, kuinka tunnettu lingvisti Michel Paradis ei ollut saada loppua naurulleen nähdessään KKK:n logon seinällä. Hän vaati tulla kuvatuksi sen äärellä voidakseen tehdä vaikutuksen amerikkalaisiin kollegoihinsa.

⁵¹ Oppiaineessa oli herätty siihen, että kahden professorin varassa oleva laitoksen rakentaminen, erityisesti ulkoisen rahoituksen hankkiminen, ei suosi kasvua ja kehitystä. Apulaisprofessori oli muodostettu kokeellisen psykologian lehtoraatista, jonka aikaisemmat haltijat olivat Valde Mikkonen, Kyösti Kolehmainen ja Pekka Niemi.

⁵² Toimenpide-ehdotus Turun yliopiston rehtorille 12.2.1993. Matti Laineen arkisto.

⁵³ Matti Laine, haastattelu 16.9.2020.

⁵⁴ Heikki Hämäläinen, haastattelu 1.9.2020.

⁵⁵ ”Olin nähnyt erilaisia olosuhteita, muutakin kuin Helsinkiä. New York Universityssä ei ollut post docille omaa työpöytää ensimmäisen vuoden aikana, eväsläivät syötiin apinan paskalaatikon vieressä. Saatiin parin neliön koppi kaverin kanssa toisena vuotena. Hän poltti piippua, minä itse filteritöntä Camelina.” Heikki Hämäläinen, haastattelu 1.9.2020. Hämäläinen oli New Yorkissa ja Helsingissä tutkinut apinoiden somatosensorisia potentiaaleja.

⁵⁶ Christina Krause siirtyi 2000-luvun alussa kognitiivisen professoriksi Helsingin yliopistoon.

⁵⁷ Muun muassa Riitta Hari ja Risto Näätänen: *Raportti Turun yliopiston kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskuksen (KNT) evaalitiedosta*. Päiväty 8.9.2003. Pekka Niemen

arkisto.

⁵⁸ Heikki Hämäläinen, haastattelu 16.9.2020.

⁵⁹ Taustalla lienevät vaikuttaneet yliopistohallinnon aiheuttamat ongelmat, joista KNT:n 11-jäseninen tutkijaneuvosto informoi rehtori Arne Rousia kirjeellä joulukuussa 1993. Sen alussa kuvataan, kuinka KNT täyttää ”lähes kaikki erillislaitoksen kriteerit”. Sitten siirrytään hankaluuksiin: ”...Ainoastaan KNT-yksikön henkilöstöhallinto on osoittautunut ongelmalliseksi. Aluksi hallintojohtaja (...) suostui kirjoittamaan nimensä yksikön työmääräyksiin, mutta viime aikoina sekä hän että toimistopäällikkö (...) ovat jyrkästi kieltäytyneet tästä väittäen, että yksikön työmääräykset ym. henkilöstöhallintoon liittyvät asiat on käsiteltävä jonkin yliopiston laitoksen kautta määrittelemättä kuitenkaan tällaista laitosta. KNT:n perustamisasiakirjassa ei mainita mitään tällaisesta sidoksesta Turun yliopiston olemassa oleviin tiedekuntiin ja laitoksiin vaan päätösteksti kuuluu seuraavasti: ’... kognitiivisen neurotieteen yksikkö on monitieteinen, suoraan yliopiston keskushallinnon alainen erillisyyksikkö...’ Lääketieteellisen tiedekunnan sihteeri (...) ilmoitti 17.12.1993 professori Langille, ettei asiassa ole otettu häneen keskushallinnosta yhteyttä. (...) ilmoitti mielipiteenään, ettei KNT-yksikön sitominen lääketieteelliseen tiedekuntaan ole tarkoituksenmukaista.” Pekka Niemen arkisto. Hallinnon säädökset ja halu tulkita niitä ahtaasti osoittautuivat useassa yhteydessä pahoiksi esteiksi monitieteiselle yhteistyölle. Sama koettiin viisi vuotta myöhemmin Oppimistutkimuksen keskuksen toiminnassa (ks. s. 134).

⁶⁰ Muun muassa Terttu Kauppinen: "Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskuksen aseman järjestäminen". Muistio päivätty 7.5.2004. Pekka Niemen arkisto.

⁶¹ Seminaari järjestettiin 19.8.2003. Lopputulos oli sikäli huono, että korkeasti ansioituneet arvioitsijat saivat puhua pääosin KNT:n omalle välle, kuten Terttu Kauppinen kirjaus kutsukirjeeseen osoittaa. (Pekka Niemen arkisto). Mollin sävyä lisäsi myöhemmin havainto, että KNT sai itse kustantaa yliopiston edellyttämän raportin menot. Heikki Hämäläisen haastattelu 1.9.2020.

⁶² Hari ja Näätänen, emt.

⁶³ Heikki Lang eläköityi, Olli Aaltonen, Christina Krause, Matti Laine ja Antti Revonsuo siirtyivät professoreiksi muihin yliopistoihin.

⁶⁴ Jukka Hyönä perusteellinen ehdotus uuden silmänliikkekameran hankkimiseksi päättyi laskelmaan, jossa ryhmän todetaan hankkivan kahden vuoden aikana laitokselle yhteensä 107 000 mk erilaisina ylijääminä. Hyvät suhteet valmistajan kanssa tuottivat laitteen hinnasta 40% alennuksen, jolloin maksettavaksi jäisi 20 000 euroa. Tämä on jokseenkin sama kuin tuotettu ylijäämä. Jukka Hyönä: Laitehankintaesitys 1.2.2002. Pekka Niemen arkisto.

⁶⁵ Ensimmäisiä tätä koskevia esityksiä oli foniatrian professori Erkki Vilkmanin 10.1.1989 päivätty muistio, jossa myöhemmin toteutettu koulutusohjelma hahmotellaan foniatrialla tuettuna. Matti Laineen arkisto.

⁶⁶ Suunnitelmaa kuljettivat melkoisin ponnistuksin eteenpäin psykologian professorit Matti Laine (Åbo Akademi), Heikki Hämäläinen sekä Pekka Niemi. Ensimmäiseksi

logopedian professoriksi nimitettiin Heikki Langin ohjauksessa väitellyt FT Pirjo Korpi-lahti.

⁶⁷ Monet muut kuin psykologit olivat vähemmän ihastuneita suunnitelmaan. Esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan dekaani kieltäytyi ottamasta logopedian koulutusohjelmaa vastaan, koska tutkinto-oikeus oli annettu epämääräisten käänteiden jälkeen Tampereelle. Pelastajaksi tuli humanistisen tiedekunnan dekaani Kaisa Häkkinen, joka antoi logopedialle hätäsataman siihen asti kunnes tutkinto-oikeus annettiin myös Turun yliopistolle.

⁶⁸ Heikki Hämäläinen, haastattelu 1.9.2020.

⁶⁹ Vielä vuonna 2010 KNT esiintyi omana kohtanaan Oppimistutkimuksen keskuksen yliopistolle laatimassa koosteasiakirjassa "tutkimuslaboratorioiden kehittäminen". KNT:n osalta tähdättiin seuraaviin:

Menetelmäkirjaston toteuttaminen: suunnittelu, normiaineiston kerääminen, tiedostojen rakentaminen; *Ohjelmistot:* uudet ohjelmistot; *Kehittäminen ja käytön laajentaminen:* laboratorion (EEG, TMS, behav., fonetiikka/logopedia) käytön avaaminen maksuttomaksi nuorille tutkijoille, tutkimusryhmille ja ulkomaisille vierailijoille.

Strategiset arvot suunnitelman ohjauksessa: lisäys tasokkaiden oppimiseen, muotoutuvuuteen ja kuntouttamiseen liittyvien oppinäytteihin ja kansainvälisten julkaisujen määrään; tutkimusyhteistyön tiivistäminen toisaalta psykologian ja kasvatustieteen kesken ja toisaalta Åbo Akademin psykologian ja logopedian oppiaineiden kanssa.

Pekka Niemen arkisto..

⁷⁰ “...From that day on, all of the lab equipment (e.g., EEG, TMS, oculus rift, software licenses) are simply part of the department’s research arsenal. The reason for shutting down KNT is that it hasn’t really functioned as an independent research centre for a while now (e.g., it doesn’t have its own financing). ...”. Henry Railon kollektiivinen sähköposti 23.10.2017.

⁷¹ Heikki Hämäläisen sähköposti Pekka Niemelle 22.2.2021.

⁷² Purkautumistien tarjosi muun muassa Austrofoobikot-ryhmän vappulehtinen, jota myytiin Ylioppilaskylässä ja Turun torilla. Se julkaisi Revonsuon parhaaseen underground-tyyliin tuottaman sarjakuvan psykologian laitoksesta. Nykyinen professori kertoo lukeneensa tuotetta punaisin korvin otettuaan sen pitkän tauon jälkeen käteensä.

⁷³ Projektiin liittyi myös Mika Koivisto, jolla oli samanlainen kiinnostus mentaaliseen kronometriaan eli kognitiivisten prosessien tutkimiseen niiden hetkellisen keston eli reaktioajan avulla. Tästä yhteistyöstä syntyi neuropsykologian tarpeisiin sovitettu diagnostinen testipaketti CogniSpeed, jota Turun yliopiston ja Åbo Akademin yhteydessä toimiva kaupallinen yritys AboaTech myi ulos. Tietävästi CogniSpeed on ensimmäinen kaupalliseen levitykseen kehitetty menetelmä, joka on lähtöisin psykologian oppiaineesta. Sillä oli näkyvä sija KNT:n paljon siteeratuissa tutkimuksissa, jotka koskivat kännykän käytön mahdollisia sivuvaikutuksia.

⁷⁴ Turkuun tulemisen motiiveja olivat esimerkiksi halu tavata muita amerikkalaisia tutkijoita sekä Pietarin läheisyys. Antti

Revonsuon haastattelu 11.12.2020. Osallistujia olivat muun muassa Benjamin Baars, Patricia Churchland, Daniel Dennett, Ilkka Niiniluoto ja John Searle. Symposion teema ”Consciousness in Philosophy and Cognitive Neuroscience” pyrki osoittamaan, kuinka mielen filosofia ja empiirinen tajunnan tutkimus voidaan silloittaa.

⁷⁵ Tässä vaiheessa Revonsuon työparina oli tuleva aggression tutkija Christina Salmivalli, joka kuitenkin pian siirtyi Iisalmeen perhe-neurolapsykologin virkaan. Dosentti Hannu Lauerma osallistui tutkimukseen valjastamalla kokonaisen lääketieteen vuosikurssin keräämään aineistoa.

⁷⁶ Monet Skövden työtovereista väittelivät Turun yliopistossa: Sakari Kallio, Pilleriin Sikka ja Katja Valli. Kokonaan Turussa on pysynyt Mika Koivisto.

⁷⁷ Hannele Räihä, haastattelu 23.9.2020.

⁷⁸ Hannele Räihä: *Turun yliopiston Moniammatillinen opetusklinitikka. Kehityshistoria ja yleisesittely*. Hannele Räihän arkisto.

⁷⁹ Hannele Räihä, haastattelu 23.9.2020.

⁸⁰ Otto Lensu: *Psykologian perustutkinto-opetuksen valmistavuus työelämään. Kyselyn tulokset*. Suomen Psykologian Opiskelijain Liitto, 2019. Erityisesti autenttisten asiakkaiden kohtaamisen valmiuksissa fobiaisten vastaus 4,27/5 nousi omiin lukemiinsa muun maan yläpuolelle. Ari Kaukiaisien arkisto.

⁸¹ Hannele Räihän sähköposti Pekka Niemelle 5.11.2020.

⁸² Klinikkaopettajien 20 vuoden ajan kerätynyt määrä on vaikuttava ja ansaitsee tulla avatuksi.

Psykologia: Annarilla Ahtola, Mia Dufva,

Armi Hakanen, Ari Kaukiainen, Hanna Kiiski-Mäki, Riikka Korja, Elisa Poskiparta, Hannele Räihä, Susanna Salomäki, Tiina Turunen. Psykologian tuntiopettajia ovat olleet Sari Ahlqvist-Björkroth, Anu Aromäki-Stratos, Tapio Korhonen, Arja Lindell, Aija-Mari Maunula, Juha Toivonen, Jutta Torsti, Leena Tuominen, Pentti Tuimala, Risto Valjakka, Jan Vidjeskog, Erik Wikman.

Sosiaalityö: Merja Anis, Anne-Mari Jaakola, Riikka Koskela, Riitta Laasi, Riitta Lehtonen, Kristiina Leikas, Leo Nyqvist, Minna Rantalaiho.

Lisäksi muista oppiaineista Heli Ketovuori ja Marja Vauras (kasvatustiede), Pirjo Korpilahti (logopedia), Jorma Piha (lastenpsykiatria).

⁸³ Asiakkaita lähettivät muun muassa Turun kaupungin ja lähikuntien sosiaalitoimet, perheneuvolat, Turun lasten- ja nuorten psykiatrinen poliklinikka, Turun kaupungin yhteis- palvelupiste, Turun ja Raision koulutoimi, TYKS:in neurologinen klinikka, työvoima- toimistot. Hannele Räihä ja Riitta Lehtonen: *Moniammatillinen opetuslinikka*. Esittely- luento, 2007. Hannele Räihän arkisto.

⁸⁴ Valinnan tekevät yliopiston rehtori ja yliopilaskunnan hallituksen puheenjohtaja Koulutusneuvoston ja Turun yliopiston ylioppilaskunnan esityksestä.

⁸⁵ Arvo Lehtovaara oli väitellyt Helsingin yliopistossa 33-vuotiaana vuonna 1938 aiheesta ”Psychologische Zwillinguntersuchungen”.

⁸⁶ Kirsti Lagerspetz: Research on the human aggression from the perspective of animal research. *International Journal of Psychology*, 1970, 5, 285–292.

⁸⁷ Kaj Björkqvist tutki lasten ja nuorten

parissa esiintyvää kiusaamista ja Vappu Viemerö TV-väkivallan psykologisia vaikutuksia. Béatrice Kvist ja Kenneth Sandnabba jatkoivat eläintutkimuksen linjaa.

⁸⁸ Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Berts, M. & King, E. Group aggression among school-aged children in 3 schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 1982, 23, 45–52. Kirjoittaja kiittää Christina Salmivallia tästä huomiosta.

⁸⁹ Tämä nykyään itsestään selvä kysymys oli aikanaan uutta. Ari Kaukiainen muistaa, kuinka hänen kongressiesitystään konfrontoi naistutkimuksessa kunnostautunut toisen alan edustaja. Tämä pohti, onko naisen aggressiosta puhuminen ylipäänsä käsitteellisesti mahdollista. Se toki oli sitä jo silloin ja joitain vuosia myöhemmin Kirsti Lagerspetz kirjoitti aiheesta kirjan ytimekkäällä nimellä ”*Naisten aggressio*” (Tammi, 1998).

⁹⁰ Ari Kaukiainen, Christina Salmivalli ja Karin Österman.

⁹¹ Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 1996, 22, 1–15.

⁹² Christina Salmivalli: *Koulukiusaaminen ryhmäilmionä*. Helsinki: Gaudeamus, 1998. Kirja oli keskeinen perustelu, kun Salmivallille myönnettiin Valtion tiedonjulkistamis- palkinto vuonna 2004.

⁹³ Kuten menestykseen aina liittyy, KiVa Koulu joutui alusta lähtien myös vihamielisen arvostelun kohteeksi. Joillekin oli ylipääsemätön kynnys nähdä, mitä ”kivaa” ohjelma yrittää saada aikaan.

⁹⁴ Christina Salmivalli, haastattelu 9.9.2020.

⁹⁵ Yksi journalistinen pohjakosketus on Yleisradion MOT-ohjelma 9.1.2019. Siinä asetettiin vastakkain kahden vuosikymmenen tutkimuskokemusasiantuntijan näkemyksen kanssa. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/01/09/ylistettya-kiva-koulu-ohjelmaa-kaytetaan-jopa-vahingollisella-tavalla-jattaa>. Luettu 1.11.2020. Vuoteen 2016 asti KiVa Koulu materiaaleineen oli kouluille ilmainen, kun Opetus- ja kulttuuriministeriö kattoi kustannukset. Sen jälkeen kouluille tuli lisenssimaksu, jolla turvattiin ohjelman jatkuminen ja edelleen kehittäminen. Niin sanottu kuntalisenssi oli noin 60 snt/oppilas/vuosi, koululisenssin hinta riippui koulun koosta vaihdellen välillä 50–400 euroa/vuosi. Kouluista jäi tässä vaiheessa yli tuhat pois. Toisaalta 950 koulua jatkoi.

⁹⁶ Sama koskee psykologian oppiaineen muita menestyneitä ohjelmia, joilla on pyritty vaikuttamaan ihmisten valintoihin ja käyttäytymiseen. Luku- ja kirjoitusvaikeuksien esiintyvyys on saatu vähenemään erityisesti mitä tulee sanan lukemisen vaikeuteen. Jäljelle on jäänyt klassinen dysleksia, joka vielä 1970-luvulla tunnettiin ”sanasokeuden” nimellä. Liikenteen kuljettakoulutus on vaikuttanut aleneviin onnettomuuslukuihin. Jäljelle jäävää kovaa ydintä sävyttää puutteellinen elämänhallinta, joka ruokkii riskikäyttäytymistä.

⁹⁷ European Research Council myönsi Salmivallille tavoitellun viisivuotisen ERC Advanced Grant-nimellä tunnetun rahoituksen, yhteissummaltaan 2 500 000 euroa. [https://www.utu.fi/en/news/press-release/erc-advanced-grant-to-professor-christina-salmival-](https://www.utu.fi/en/news/press-release/erc-advanced-grant-to-professor-christina-salmival)

[li-for-research-on-persistent](#). Luettu 2.11.2020. KiVa Koulu on saanut useaan otteeseen kansainvälistä tunnustusta, jota alkoi tulla nopeasti ohjelman valmistumisen jälkeen. Näitä ovat muun muassa European Award for Crime Prevention (2009); Child Act of the Year (2010); Peace Education Award (2011).

Opetuksen ja opiskelun vuosikymmen

Resurssit ovat yhteiset

uusituhannen vaihteen ympärillä olevaa aikaa luonnehtii tutkimuksen voimakas eteneminen.

Sen katveessa alkoivat myös opetus ja oppiminen saada uutta vauhtia. Muutos tapahtui aluksi vaivihkaa, mutta voimistui pian niin, että se havaittiin myös oppiaineen ulkopuolella. Lähtökohtana ei ollut mitään kriisiä, vaan pikemminkin kaksi tietoisia ratkaisua. Marja Vauras toimi laitosjohtajana kauden vuoden ajan kesään 1998 asti ollen samaan aikaan Oppimistutkimuksen keskuksen johtaja. Keskuksen menestys oppimisvaikeuksien korjaamisessa oli epäilemättä kannustin hänelle ryhtyä toimiin kauan puhutun opetusklinikan rakentamiseksi psykologikoulutuksen tarpeisiin. Hän rohkaisi Psykonetin puolipäiväisenä lehtorina aloittanutta Hanne Räihää tarttumaan haasteeseen ja järjesti tälle aikaa myös oppiaineessa. Tästä alkoi toisaalla kuvattu klinikan menestystarina. Toisen muutoksen takana oli oppiaineen organisaatiota koskeva sinänsä yksinkertainen oivallus. Kun opettaja vastaa yksin kurssin toteutuksesta, hän joutuu tahtomattaankin kilpailutilanteeseen toisten opettajien kanssa. Kaikessa hiljaisuudessa tai joskus ilmankin sitä vertaillaan mielessä opetustunteja, sisältöjä, kurssin sijaintia

koulutusohjelmassa, osoitettuja tiloja, aikoja ja niin edelleen. Tämä hedelmätön vatominen loppui opetuksesta vastaavien tiimien perustamiseen tammi-kuussa 1998.¹ Perustamismuistio kuittaa varjonyrkkeilyn haitat kuivasti: ”Lähtökohtana on laitoksen työtavan organisointi uudelleen. Sen sijaan opetuksen ja tutkimuksen ’reformit’ emme ehdota. Tämä siksi, että kursseja, opintoviikkoja ja tutkimusteemoja rukkaamalla saadaan aikaan lähinnä kokouksia muttei yhteistyötä.”² Tiimit muodostettiin opetusaloittain vastaamaan kehittämis- ja suunnittelutyöstä. Lisäksi nimettiin ryhmä, jonka tehtävänä oli huolehtia ensi askeleitaan ottavan klinikkaopetuksen suunnittelusta ja organisoinnista. Tiimeille nimettiin vetäjät, mutta muuten niiden organisoituminen oli vapaa. Opettajien lisäksi jäsenenä tuli olla kaksi opiskelijaa. Opetussuunnitelman sisällön horisontaalinen tunnettavuus haluttiin varmistaa sillä, että jokaisen jäsenen toivottiin osallistuvan ainakin yhden toisen tiimin kokouksiin. Tiimiin kuuluvien opettajien opetusvolyymin lisäksi tiimeille osoitettiin myös vuodesta toiseen ennustettava tuntiopetusraha. Tiimityöskentelyn ensimmäisinä vuosina eri opintojaksojen sisältöjä tarkennettiin siten, että esimerkiksi päällekkäisyyttä kyettiin eliminoidaan. Toinen seuraus oli, että opettajat ottivat työparina vastuun useasta kurssista kuunnellen toistensa opetusta ja osallistuen siihen omin kommentaarein ja kysymyksin. Opiske-

lijat pitivät tätä stimuloivana, ja opettajat alkoivat arvostaa toistensa työtä uudella tavalla. Ennen muodollista käsittelyä tiimit raportoivat suunnitelmistaan noin kolmen viikon välein pidettävälle henkilökuntakokoukselle, jossa niiden esitykset sovitettiin yhdenmukaiseksi ohjelmaksi ennen kuin niistä laadittiin esitys laitosneuvoston käsittelyyn. Sekä tiimien että laitosneuvoston opiskelijajäsenillä ja Fobian hallituksen jäsenillä oli oikeus osallistua henkilökuntakokouksiin, ja tätä käytettiin hyväksi. Tiimit täyttivät tehtävänsä kaiken kaikkiaan hyvin. Niiden esitykset hyväksyttiin laitoshallinnossa käytännössä sellaisinaan. Näin energia suuntautui yhteisen koulutusohjelman kehittämiseen symbolisen edunvalvonnan sijasta.

Opiskelijoiden ulospäin suuntautuva järjestötoiminta oli mennyt säästöliekille, ja Fobiankin oli vaikea saada kokoon uutta hallitusta vuonna 2002.³ Opintoasioihin sen sijaan riitti kiinnostusta koko vuosikymmenen ajan. Näkyvä osoitus siitä oli Fobian verkko-sivuilla julkaistu, kieli poskessa laadittu tietokoneohjelma Reflect-O-Matic (ks. laatikkoteksti)⁴, joka laatijansa ilmoituksen mukaan helpotti oleellisesti oppimis-päiväkirjojen tekemistä. Ohjelma kun muuttaa minkä tahansa tekstin yhdellä napin painalluksella reflektiiviseksi opintosuorituksiksi. Taustalla oli luultavasti lehtori Juhani Tiuraniemen opetuksessaan korostama metakognitiivinen työote, jossa valmennetaan usein toistuvaan

oman toiminnan arviointiin. Pienellä ponnistuksella ohjelman voi nähdä kunnianosoituksena Tiuraniemen teemalle. Hyvin hallittu piikki suunnataan lopuksi Opetusministeriöön, joka oli kyseisenä aikana aktivoitunut kritisomaan liian monen opiskelijan lepsua työtahtia.

Jo 1980-luvun alussa oivallettiin, että koko laitoksen toiminnan punainen lanka on tutkimuksen ja opetuksen välinen vuorovaikutus, jonka tulee näkyä muutenkin kuin vuosiraporttien sekä toiminta- ja taloussuunnitelmien kaunopuheisuutena. Päämäärään johti tosin pitkä ja mutkikas tie, koska sinänsä selkeän vision tuli taipua psykologiksi kouluttamiseen, jonka opiskelija ottaa vastaan ilman, että on enimmäkseen nurjalla mielellä. Pitkä kokemus kertoi, että tiukan valinnan läpäissyt uusi opiskelija ei ole ainoastaan lahjakas ja kunnianhimoinen. Hän kantaa sisällään myös epävarmuutta, jota aiheuttavat osamattomuuden tunne, vaikeus hahmottaa psykologisia ongelmia sekä uusien käsitteiden ja menetelmien outous. Tie psykologin työkalujen sisäistämiseen on ajoittain kivinen ja siksi epävarmuus houkuttaa oikoteihin kuten pakoon ”elävään elämään”, ”ihmisen kohtaamiseen”, ”terveeseen järkeen” ja menetelmiin, jotka ”toimivat käytännössä”. On kuitenkin akateemisen koulutuksen vararikko, jos tuleva psykologi siirtyy työelämään sellaisella arsenaalilla.⁵ Koulutusohjelman toteuttajilla on iso vastuu siitä, että opiskelijan on mahdollista oival-

REFLECT-O-MATIC

Hyvä opiskelija...

Miksi vuodattaa hikeä, verta ja kyyneleitä oppimispäiväkirjojen väkertämisessä, kun saman asian voi tehdä täysin vaivattomasti REFLECT-O-MATICIN avulla. Aikaa vievä ja hankala puuha muuttuu lasten leikiksi uuden ohjelmointitekniikan avulla: Enää ei oppimispäiväkirjan kirjoittaminen ole tylsää, vaan REFLECT-O-MATICIN avulla siitä tulee koko perheen yhteinen huvi. REFLECT-O-MATIC perustuu modernin ARRN (Automated Reflective Neural Networks) -tekniikkaan, ja suoriutuu siten tehtävästään kilpailijoitaan huomattavasti nopeammin.

REFLECT-O-MATIC toimii yksinkertaisesti lisäämällä oppimispäiväkirja-aihioon reflektointia tarkoin harkittuihin kohtiin tuottaen reflektiivisen oppimispäiväkirjan, jota ei erota aidosta!

Ja mikä parasta!

REFLECT-O-MATIC on täysin ilmainen! Kyllä, ohjelman saa ladattua omalle koneelleen osoitteesta (poistunut verkosta, PN). Eikä lysti maksa yhtään mitään! Nyt ei edes Maija Rask (opetusministeri, PN) voi valittaa, etteivätkö opinnot psykologian laitoksella etene!

taa tieteelliseen näyttöön rakentuvan ammattitaidon ylivoimaisuus vaistonvaraisiin menettelyihin nähden. Tätä visiota työstettiin vuosituhaten vaihteen jälkeen tasatahtia moniammatillisen opetusklinikan rakentamisen kanssa, mikä kytkentä miellettiin menestyksen avaimeksi.

Vaikka psykologian oppiaine suhtautui varauksellisesti moniin ulkoapäin tullessiin aloitteisiin, ei ajanjaksoa 1995–2005 yleisesti leimanneeseen opetuksen ja oppimisen uudistamisen aaltoon suinkaan suhtauduttu penseästi. Oikeastaan päinvastoin, sillä Psykonetin järjestämä lisensiaatin tutkintoon tähdännyt erikoispsykologin koulutus ja vuonna 1995 aloittanut psykologian valtakunnallinen tutkijakoulu tarjosivat koko ajan kiinnostavia haasteita. Itseluottamusta lisäsi Psykonetin menestys Opetusministeriön opetuksen laatupalkintojen jaossa vuosina 1997 ja 2004. Laitoksen opettajat ja opiskelijat laativat yhdessä hakemuksen koulutuksen laatuyksiköksi, ja yritys palkittiin avokätisellä myönnöllä, joka kohdistui vuosiin 2007–2009.⁶ Sen tuella saatiin paljon aikaan. Suuri etu oli, että yliopiston kehityspäällikkö Seppo Markasen avulla rahan käytössä pystyttiin joustamaan aina vuoden 2011 loppuun asti, mikä edesauttoi rauhallista rakentamista. Itse hakemus kirjoitettiin täydestä sydäimestä, ja 2000-luvun alun suhtautuminen psykologikoulutukseen käy siitä oivallisesti ilmi. Toisaalla kuvatulla moniammatillisella opetuslinikalla oli

hakemuksessa luonnollisesti näkyvä osa. Seuraavassa on lyhennelmä hakemuksen niistä osista, joista laitoksen koulutuseetos käy parhaiten ilmi.

Näyttöön perustuva psykologikoulutus: 2000-luvun koulutusvisio

Psykologian laitoksen työskentelykulttuuri oli jo 1980-luvulla muuttunut tehtäväkeskeiseksi samaan tahtiin kuin yliopistoissa muutenkin suuntauduttiin pois päin ideologioiden ohjaamasta tavasta nähdä maailma. Tätä hitaasti varttuvaa muutosta ruokki myös, että opetuksen ja tutkimuksen välillä esiintynyt kilpailu oli suuresti katsoen poistunut 1990-luvun kuluessa. Kolmas positiivinen kehitys oli Fobian omaksuma rooli tulevaan ammattiin suuntautumisen edistämisessä, jota kuvattiin ministeriölle näin:

Opiskelu mielletään osaksi laitoksen tehtävää. Toisin sanoen, opiskelija työskentelee laitoksen tehtävän hyväksi eikä ole sen palveluja käyttävä ”asiakas”. Ilmapiiiri opiskelijoiden ja henkilökunnan välillä on hyvä. Opiskelijat kokevat, että heidän ongelmansa otetaan huomioon ja niihin paneudutaan esimerkiksi kysymällä syytä viivästyneeseen suoritukseen tai poissaoloon. Opinnot alkavat van-

hempien opiskelijoiden tutoroimalla orientaatiokurssilla, joka saanut kiitosta niin opiskelijoilta kuin opettajiltakin. Vanhempia opiskelijoita toimii ohjaajina useilla kursseilla. Opiskelijoiden yhdistys Fobia ry on yliopistoon sosiaalistumisen ja opiskelijaosallistumisen pääasiallinen väylä. Tällä hetkellä Fobian piirissä keskustellaan vilkkaasti ammattipsykologien tuottamista jo ensimmäiseen opiskeluvuoteen kertomaan omasta työstään. Tavoitteena olisi alkuvuosien teoria-painotuksen elävöittäminen.

Vuosituhanneen vaihteen jälkeen oli päästy tilanteeseen, jossa tutkimuksella, opetuksella ja opiskelulla on etusija kaikkien muuhun nähden. Yliopistot olivat myös ottaneet omakseen niin sanotun kolmannen tehtävän eli yhteiskunnallisen vaikuttamisen. Siihen laitoksen opettajat, opiskelijat ja tutkijat osallistuivat omista lähtökohdistaan käsin.

Koulutustehtävän haltuunotossa lähdettiin siitä, että kaikista hyvistä aikomuksistaan huolimatta opiskelija kokee opinnoissaan niin älyllistä kuin emotionaalistakin epävarmuutta. Jos suurparantajan unelmia alussa olikin, ne karisivat heti pois. Opetuksessa korostettiin tieteellistä näyttöä, ja opettajat ottivat kantaa muodissa oleviin vaihteleviin kikkailuihin. Taustalla oli pyrkimys vähentää epävarmuutta tulevan ammatin vaatimuksia kohtaan. Tutkimusmenetelmien opetus toimi ponnahduslautana

kehittyvään analyttiseen taitoon havaita psykologisia ongelmia ja niiden ilmaisemiseen tutkittavassa muodossa. Silta kvantitatiivisista menetelmistä ammatillisten valmiuksien suuntaan oli edelleen ensimmäisen vuoden pienryhämädynamiikan kurssi, jolla opeteltiin käyttämään instrumenttina omaa persoonaa eli itsehavaintoja ja niiden herättämiä tunteita. Hakemuksessa kurssi kuvattiin valtakunnallisena erikoisuutena, joka lisää merkittävästi opiskelijoiden itsetuntemusta ja ryhmäkiinteyttä.

Hakemuksessa todettiin yksikantaan, että laitos on tyytyväinen koulutusohjelmansa sisältöön ja sen toteutukseen. Jo pelkästään uskottavuuden takia ei kipupisteitäkään kannattanut jättää mainitsematta. Vaikeimpana ongelmana tuotiin esille, miten oppimisesta ja opettamisesta saatua palautteeseen voisi reagoida tavalla, joka tekisi palautteen hankkimisen hyödylliseksi ja uskottavaksi. Ratkaisua ei tosin kyetty osoittamaan.⁷ Pulmia kuvattiin näin:

Jotkut kohdatuista ongelmista eivät ota ratketakseen vaan näyttävät kuuluvan psykologin ammattipätevyyteen kehittymiseen. Opiskelijat tuovat usein esiin, että kurssisisällöissä on toteutuksen tasolla päällekkäisyyttä, joka ärsyttää heitä. Päällekkäisyyttä torjutaan opetustimeissa, jotka huolehtivat kurssijatkumoiden toimivuudesta. Opettajien pysyminen oman tutkimusalansa hermolla saa kiitosta,

mutta sillä on myös hintansa. Sisälöt muuttuvat ja lujaa totuutta ei ole tarjolla, mikä saa opiskelijan epävarmaksi. Negatiiviseen kurssipalautteeseen reagoimisen opiskelijat kokevat aivan liian hitaaksi. Saattaa kulua 2-3 vuotta ennen kuin laitos tekee johtopäätöksiä odottaessaan mahdollista parannusta ja silloin asia on jo ohi alkuperäisen kritiikin esittäjiltä. Tämä ei ole omiaan lisäämään palautteen antamisen uskottavuutta. Laitoksella runsaasti käytössä oleva pienryhmäopiskelu ei sekään saa jakamatonta kiitosta. Vanhemman opiskelijan sanoin: "... ryhmätoitit kun tehdään muihin laitoksiin verrattuna niin maan ... , että hermot menee toisinaan". Ongelmana ovat opiskelijoiden aikataulut ja ryhmän sisäisen työnjaon oikeudenmukaisuus.

Opiskelijan kasvu akateemiseksi asiantuntijaksi oli vaativa tavoite, jota ei haluttu väistellä. Opetusklินิกka oli jo aloittanut toimintansa, ja siellä opiskelija perehdytettiin siihen, miten aikaisemmin opitut asiat integroituvat asiakastyöhön ja ammatillisiksi taidoiksi. Ammatillisten taitojen harjoittelu ei kuitenkaan jäänyt yksin opetusklinikan varaan. Monella varttuneemmalla kursilla käytettiin aitojen asiakastilanteiden simulointia. Niissä opiskelijat harjoittelivat erilaisia taitoja ryhmissä saaden ensi kontaktin eläytymiseen, empatiaan, erilaisiin vuorovaikutustapoihin, oman

toiminnan arviointiin sekä palautteen antoon ja vastaanottamiseen. Simuloidut tilanteet luotiin sellaisiksi, että niissä on mahdollista perehtyä erilaisiin tilanteisiin psykologin työssä. Tällaisia ovat esimerkiksi työkyvyn arviointi, terapeutisten interventtioiden vaikuttavuuden tutkiminen sekä erilaiset vuorovaikutuksen strategiat hankalissa asiakastilanteissa. Laajemmissa ryhmäsimulatioissa arvioitiin johtamistapojen yhteyttä työyhteisön toiminnan laatuun. Vielä muutama vuosikymmen aikaisemmin opiskelijan ensimmäinen kontakti psykologin työhön oli opintojen loppuvaiheen harjoittelu, johon menttiin pamppailevin sydämin mutta myös iloisin odotuksin. Nyt sen sijaan aloittava harjoittelija voi turvautua myös omaan työkalupakkiinsa. Häntä tukivat harjoittelupaikalla tiivis työnohjaus ja laitoksella tapahtuva ryhmätyönohjaus.

Tieteellisyys ja ammatillinen koulutus – kuin tuli ja vesi?

Kohtuullisin perustein voi väittää, että jokainen psykologian opiskelijoiden sukupolvi käsittelee omalla tavallaan yhtä perusongelmaa: Kuinka sovittaa yhteen tutkimusmenetelmien pikkutarkka kriittisyys ja odotettavissa olevat äkkinäiset kohtaamiset elävien ihmisten aitojen ongelmien kanssa? Vuosikymmenten kuluessa on tuotettu monen-

laisia ehdotuksia – toisinaan opettajien kauhuksi. Omintakeisimpiin kuuluvat ”poistettakoon gradut, aikaa voi käyttää parempaankin”, ”numerot roskiin, intuitio ja eläytyminen tilalle”, ”alas norsunluutornista todellisen kärsivän kansan luo”. Tällaisten oivallusten elinkaari on toki lyhyt, tavallisesti ensimmäiseen kunnolliseen pedagogiseen keskusteluun asti. Joka tapauksessa on niin, että itse ongelma on vakavasti otettava, ja sitä pitää käsitellä jokaisen opiskelijasukupolven kanssa. Vuoden 2005 tienoilla se esittäytyi tässä muodossa:

Ammatillisesti painottunut opetus sijoittuu kuitenkin (koulutus)ohjelman jälkimmäiseen puoliskoon. Opiskelijat kokevat kahden alkuvuoden opetuksen metodikeskeiseksi ja sisällöltään pirstaleiseksi. Tutkimusmenetelmien koetaan myös painottuvan kvantitatiiviseen suuntaan jopa siinä määrin, ettei opiskelijalla ole riittäviä välineitä laadullisten tutkimusten pätevyyden arvioimiseksi. Kaivattua kokonaisuutta psykologiasta ei ole tarjolla. Vasta kolmantena vuotena tapahtuu yleinen siirtymä relevanssin kokemukseen ja siitä eteenpäin opiskelijat pitävät ohjelmaa ammatillisesti kiinnostavana. Vanhemmat opiskelijat sanovat toisinaan kokevansa miellyttävää itsevarmuuden ja osaamisen tunnetta. Alun hajanaisuuden pulmaan ei kuitenkaan ole helppoa ratkaisua, sillä ammatillisten elementtien sisällyttäminen opin-

tojen alkuun saattaa myös antaa vääränlaisen signaalin tieteellisesti perustellusta ammattipätevyydestä. Ympyrä sulkeutuu, kun päättövaiheessa olevat opiskelijat haluavat virkistyskurssia tärkeimmässä tutkimusmetodiikassa, jonka taito on päässyt ruostumaan.

Paljon riippuu siitä, kuinka opettajat asiaan suhtautuvat. Psykologian opintoihin ei hakeuduta siksi, että opittaisiin käsittelemään tilastomatemaattisiin menetelmin outojen ihmisten vastauksia haastattelukysymyksiin tai kehon tuottamia sähköisiä vasteita verraten kummallisissa tilanteissa. Kuinka saada syntymään oivallus, että psykologinen tieto nojaa tutkimuksiin, joissa tällaisilla asioilla on välttämätön sija? Tieteelliseen näyttöön perustuva koulutus on avattava tavalla, jolla on yhteys aloittavan opiskelijan kokemusmaailmaan. Yhtenä puskurina oli jo pitkään toiminut ensimmäisen vuoden ryhmädynamiikan kurssi, joka rakentui istuntojen nopeasti vaihtelevasta tunneilmastosta luentomuotoisiin tietoisuuksiin, joissa tuoretta kokemusellista ainesta käsitteellistettiin. Tutkimusmenetelmäkursseilla, ja aivan erityisesti tilastollisissa menetelmissä, iso osa esimerkkiaineistoista otettiin opettajien tutkimustyöstä. Tämä yksinkertainen asia tuotti tuttuuden illuusion, joka auttoi lähestymään tehtävää. Analyysimenetelmien opettajiksi hankittiin väkeä, jolla on psykologin tausta.⁸ Pro gradu -tutkielma, vuosikymmenten rikkaan

opiskelijaperinteen vakiopainajainen, otettiin haltuun antamalla aiheet laitoksen omista tutkimusprojekteista. Tämä takasi hyvän ohjauksen, ja aikaisemmin melko tavallinen graduun juuttuminen muuttui harvinaiseksi. Suosituksi tuli myös kaikille avoin tilaisuus ”tieteellinen aamukahvi”, jonka organisointi oli laitoksen yhden professorin vastuulla. Aloite tuli alunperin nuorilta tutkijoilta, ja osallistajat olivat keitä tahansa gradun tekijöistä senioritutkijoihin. Laitos tarjosi kerran kuussa kokoontuvassa istunnossa aamukahvin ja tukevan sämpylän.

Huomattavan tärkeä silta tulevaan työelämään muodostui moniammatillisen opetusklinikan ja kuntoutusklinikan laajoista kursseista, jotka on kuvattu toisaalla. Samaa tavoitetta toteutettiin myös muilla tavoilla:

Laitoksen koulutusideologian pääajatus on, että tieteellisyys ja erityisesti tieteellinen ajattelu siirtyvät valmistuvan opiskelijan mukana hänen käyttöpääomakseen. Monilla kursseilla yhdistetään läpäisyperiaatteella tieteellinen osaaminen yhteiskunnan tarpeisiin. Yhdistäminen tapahtuu toteuttamalla pro gradu-tutkielmia ja erityisesti erikoispsykologitutkitonon kuuluvia lisensiaatin tutkielmia toimeksiantoina ulkopuolisissa organisaatioissa. Tällaisten opinnäytetöiden motivoivuus on merkittävä ja ne antavat samalla tekijälleen palautetta toimimisesta tulevien ammatillisten

haasteiden parissa. Työ- ja organisatiopsykologin ammattitaidot-kurssilla opiskelijat toteuttavat tavallisesti itse hankkimansa selvitystyön kokonaisuudessaan, esimerkiksi organisaation hyvinvointitutkimuksen, ja saavat siihen vain tarvitsemansa konsultoinnin ja arviointiavun. Tavallisesti yhteistyökumppanit toimivat varsin etäällä psykologisista tehtävistä.

Yhteistyökumppaneina oli sekä yksityisen että julkisen sektorin toimijoita. Aina 1980-luvun lopulle asti ulottunut taipumus vieroksua yrityselämää oli päättynyt. Alkaneella vuosisadalla ulospäin suuntautuvaa yhteistyötä tavoiteltiin tietoisesti.

VIITTEET

¹ Tiimit muodostettiin seuraaville opetusohjelman alueille: persoonallisuuden psykologia, kognitiivinen psykologia, neuropsykologia ja sosiaalipsykologia. Laitosneuvoston pöytäkirjat, nide XIV 1998–1999, s. 34.

² J. Kaakinen, P. Niemelä, P. Niemi, S. Salmi, J. Tiuraniemi: *Tiimiytyminen psykologian laitoksella*. Muistio 26.1.1998. Pekka Niemen arkisto.

³ *Feedback* 1/2002.

⁴ *Feedback* 2/2000, s. 26. Ingressin mukaan kysymyksessä on opiskelija Lauri ”Latanu” Nummenmaan uusiin ”kolumnin” ja tuote-esittelyn ristiisiitos. Ilmeisesti ohjelmasta oli tekijälleenkin hyötyä, sillä hän on myöhemmin toiminut apulaisprofessorina ja professorina kolmessa eri tiedekunnassa Espoossa ja Turussa.

⁵ Pohdintaan sisältyy kaiku Esko Keskinen ja Pekka Reijosen 1970-luvun keskusteluista, katso s. 116. Silloin vastaukset jäivät vielä järkevien tutkimusmenetelmien luomisen tasolle. Esko Keskinen kirjoittajalle 17.2.2021.

⁶ Pekka Niemi, Terttu Kauppinen, Veera Ala-Verronen, Heidi Lehto ja Markus Majanen: Ehdotus korkealaatuisen perus- ja jatkokoulutuksen yksiköksi vuosille 2007–2009. Turun yliopisto, psykologian laitos. Opiskelijat edustivat toista vuosikurssia. He keräsivät aineistoa myös vanhemmilta opiskelijoilta, jotka pystyivät tarkastelemaan toteutunutta ohjelmaa taaksepäin. Laitoksen opettajat tuottivat kukin aineistoa omalta vastuualueeltaan.

⁷ Kurssipalautteen yksi ikuisuuskyseminen on opiskelijoiden penseys sen tuottamaa vaivan-

näköä kohtaan. Hyvällä tahdolla sen voi tulkita osoituksena siitä siitä, ettei mitään ole ainakaan pahasti vialla. Luonnollinen vastaväite on, ettei palautteen antaminen kuitenkaan johda mihinkään ja on siksi hyödytön ponnistus. Fobia tarttui vuoden 2005 tietämillä asiaan ja organisoi verkossa annettavan palautteen, joka oli tehty mahdollisimman helppokäyttöiseksi. Osallistumisen aste jäi samaksi kuin ennen. Voittona oli kuitenkin arvokas tieto siitä, ettei palautteen antamista jarruta se, että pyyntö tulee opettajilta.

⁸ Laitoksen johtaja Marja Vauras solmi 1990-luvun lopussa sopimuksen, jonka tuella Nijmegenin yliopistosta tuli vuosittain noin kuukauden pituiselle ohjausvierailulle Marinus Voeten. Hänen pätevässä ohjauksessaan vaativien monimuuttujamenetelmien tieto alkoi levitä laitoksella. Opiskelijoille tuli tutuksi laitoksen oman assistentin Lauri Nummenmaan konkreetti oppikirja (Tammi, 2004). University of Kansasin professori Todd Littlen kanssa tehty sopimus mahdollisti alan molemminpuolisen vaihdon, jota hyödynnettiin useiden vuosien ajan. Työllä oli lopulta pitkät jäljet: Marinus Voeten vihittiin Turun yliopiston kunniatohtoriksi vuonna 2015. Lauri Nummenmaan oppikirjasta otettiin kuusi painos ennen kuin se siirtyi toiselle kustantajalle. Kokonaan uudistettu kolmas versio ilmestyi vuonna 2021.

Oivalluksia ja törmäyksiä

Tekemisellämme on merkitystä

Psykologia on tieteenala, joka monen muun tavoin tähtää yleisen hyvinvoinnin edistämiseen. Vaikuttamisen keinoista on käyty

monenlaista keskustelua, eikä aina erityisen hyvässä hengessä. Vuosituhannen vaihteen jälkeen oppiaineessa oli omakuttu näkemys, että periaatteet saavat antaa tilaa sen pohtimiselle, onko mitään aiheellista sanottavaa. Kuten aiemmin on kuvattu, tienraivaajina olivat olleet Hillevi Kiviluodon synnytystapahtumaa koskevat tutkimukset, Oppimistutkimuksen keskuksen toiminta, Esko Keskinen johtama liikennepsykologian tutkimusryhmä ja Pirkko Niemelän lapsiperheiden muutoksen tutkimus. Näiden lisäksi näkyvyyttä oli saamassa lasten ja nuorten vertaissuhteiden tutkimus, josta muutaman vuoden jälkeen syntyi maailmanlaajuisia huomiota saanut KiVa Koulu.

Uusi toimintamalli näkyi ehkä selvimmin liikennepsykologian ja myös työ- ja organisaatiopsykologian tutkijoiden toiminnassa. Vuorovaikutus toteutui kehittämishankkeina, räätälöityinä koulutuksina ja arviointitutimuksina. Sekä perus- että jatko-opiskelijat tekivät merkittäviä määriä kurssitoita ja tutkielmia yhteistyöorganisaatioiden antamista aiheista. Liikennepsykologian

tutkijat loivat toimivat yhteydet myös moniin sellaisiin ammattikuntiin, jotka eivät normaalisti ole työssään yhteydessä psykologiaan. Tällaisia ovat poliisit, liikenneopettajat ja kuljettajantutkintojen vastaanottajat.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ulottui myös Suomen ulkopuolelle. Liikennekäyttäytymisen hierarkkinen malli nousi kuljettakoulutuksen kriteerien määrittäjän asemaan EU:n lisäksi Norjassa, Sveitsissä, Ruotsissa ja Australiassa. Laitokseen kuuluvassa Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskuksessa tehtiin kansainvälistä huomiota saanutta tutkimusta kännyköiden mahdollisista vaikutuksista keskushermostoon ja kognitioon. Tämä tutkimus vaikutti osaltaan asian ympärillä valinnan kohun vaimenemiseen. Pekka Niemi johti vuosina 2003–2004 Ruotsin Högskoleverketin laajaa ryhmää, jonka tehtävänä oli arvioida koko Ruotsin yliopistoissa ja korkeakouluissa annettava psykologian opetus jatkotutkintoja myöten.

Hyvän laitoshallinnon perinne jatkuu

Laajenemisen mukanaan tuoma rasitus tuntui myös laitoshallinnossa. Yliopisto oli saanut kunniatehtävän toimia koko ajan vahvistuvan Psykoneettin koordinaattorina. Tämä aiheutti Oili Pyysalon työtaakan nousemisen mittoi-

hin, jotka vaativat uusia ratkaisuja. Väli-
aikaista helpotusta toi sihteerityövoiman
rekrytointi muihin psykologian laitok-
siin, mutta se myös lisäsi työn määrää.
Pyysalo siirtyi Psykonetin täysipäiväi-
seksi koordinaattoriksi jo vuonna 1996,
ja seuraavan vuoden alussa psykologian
korkeakoulusihteerinä aloitti varanotaari
Terttu Kauppinen. Psykonetin toimis-
ton muodostaessa oman yksikkönsä
Pyysalon johdolla sen ja oppiaineen hal-
linto pystyttiin erottamaan toisistaan.

Terttu Kauppinen lähimpinä työto-
vereina jatkoivat osastosihteerit Outi
Nieminen ja toimistosihteerit Minna
Varjonen, jotka olivat perehtyneet talou-
denpitoon ja opintohallintoon. Uuden
tiimin koetinkiveksi muodostui muutto
DataCityn tiloihin samaan aikaan, kun
Kauppinen aloitti työnsä laitoksella. Hän
seurasi hämmentyneenä Outi Niemisen
stressaantumista käytännön järjestely-
jen paineessa, tämä kun oli edellisenä
vuonna saanut ne yksin hoitaakseen.
Erityisesti kalusteiden hankkimisesta
oli tarjolla runsaasti näkemyksiä, koska
niiden tuli olla yliopiston omaa kierrä-
tystavaraa. Kauppinen ei itsekään tullut
valmiiseen formaattiin. DataCityssä
odotti tyhjä huone, jossa oli yksi mappi
ja tyhjä tietokone. Vastaanotto oli ystä-
vällinen, mutta myös varautunut. Tie-
dekunnan kanslian kulttuurista tulevan
Kauppinen arveltiin tuovan kovuutta
laitoksen menoon.¹ Pelko osoittautui
pian aiheettomaksi ja kääntyi osin suo-
rastaan vastakohdakseen. Hallintotiimi

oli opiskelijoiden kanssa päivittäin run-
saassa vuorovaikutuksessa saavuttaen
jopa tietynlaisen varaäidin aseman. Oli
tavallista, että työhuoneen kynnyksellä
viipyili ihmisiä, jotka halusivat kertoa
laajasti itsestään ja elämästään.² Sym-
paattisen kuuntelun ohessa Kauppinen,
Nieminen ja Varjonen hoitivat päte-
västi laitoksen hallinnon arjen, mikä oli
korvaamaton tuki laitoksen johtajalle.
Yliopiston hallintomallin mukaan lai-
tosneuvosto ja laitoksen johtaja tekivät
päättöksensä aina esittelystä. Se kuului
Kauppinen tehtäviin, joissa hänen juri-
diikan taustansa esittäytyi edukseen.
Hän laati kokouksista informatiiviset
pöytäkirjat, ja myös laitoksen johtajan
päättökset mapitettiin hyvään järjestyk-
seen. Monen korvissa tällainen jos mikä
kuulostaa raskaalta byrokralialta, jolle
kannattaa kääntää selkensä. Näin myös
joillakin naapurilaitoksilla tapahtui.³ Yli-
opistonarratiivissa eli vielä näkemys, että
todellinen tutkija voi vielä suostua opet-
tamaan, tosin vaivojaan valittaen, mutta
hallintoon hän ei käsiään likaa.

Psykologian laitoksella asia nähtiin
toisin. Yliopisto siirtyi vuonna 1998
niin sanottuun kokonaistyöaikaan. Sitä
perusteltiin tuttuun tapaan opetuksen
kehittämisellä ja opettajien tutkimus-
mahdollisuuksien parantamisella. Nämä
muotoilut tulkittiin silloin ja tulkitaan
vielä tänäänkin kiertoilmaisuuksi sille,
että jotain ikävää on tekeillä. Oppiai-
neen tavasta suhtautua tämäntapaisiin
muutoksiin kertoo artikkeli seminaarista

”Kokonaistyöaika johtamisen välineenä”.

Professori Pekka Niemi kertoi alustuksessaan psykologian laitoksen kokemuksista kokonaistyöajan käytönotossa. Kokonaistyöaikapäätös otettiin laitoksella vastaan ristiriitaisin tuntein, joita Niemi alustuksessaan eritteli psykologin tavoin. Ensimmäiseksi heräsi vastustus ”ylhäältä” tulevaan ohjeeseen: vastustetaan koko juttua. Toiseksi ajateltiin, että ei välitetä, sabotoidaan ja kirjoitetaan suunnitelmiin mitä tahansa puppua. Kolmantena suhtautumistapana nähtiin aloitteen ottaminen itselle siten, että nähdään kokonaistyöaika mahdollisuutena, joka käytetään hyväksi.⁴

Mitä sitten tehtiin? Johtoaistus oli, että yksilöllisissä työsuunnitelmissa näytetään konkreettista asiaa, joka painoi mieltä mutta oli vailla hahmoa. Yleinen kokemus nimittäin oli, että tutkimus kärsii muista tehtävistä, joita ei voi laiminlyödä. Vuotuinen työsuunnitelma oli 1600 tunnin kokoinen ja koostui neljästä osasta: opetus, tutkimus, hallinto ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Kaikki muut paitsi tutkimus on helposti ja totuudenmukaisesti mitattavissa tunteina, joten ne päätettiin kirjata suurella huolella. Taka-ajatus oli, että tutkimus näkyy kyllä julkaisuina, vaikka sille ei riitäkään suunnitelmassa tunteja.⁵ Täten tulee näytetyksi yliopistohallinnon ja ministeriön omin työkaluin, mistä tutki-

muspanos todellisuudessa otetaan.

Kaikki keskushallinnon puolelta tulleet määräykset eivät kuitenkaan kohdanneet oppiaineessa ymmärrystä. Suoraan vastarintaan ryhdyttiin silloin, kun se koettiin tarpeelliseksi. Yksi törmäys tapahtui, kun tuli määräys, ettei oppiaine saanut maksaa henkilökunnan omakustannusosuutta yliopiston järjestämästä kuntoliikunnasta. Terttu Kauppinen tutki johtosäännön tarkkaan, minkä jälkeen laitosjohtaja ilmoitti lähettävänsä laskun maksuun sillä perusteella, että työhyvinvointia koskevat ratkaisut ovat nimenomaan hänen toimivaltaansa kuuluva asia. Hallinnosta tullut määräys koski psykologiaa ja sen perusteluna oli yliopiston työntekijöiden tasa-arvoinen kohtelu. Arveluksi jäi, että takana oli ammattiyhdistyksen painostus. Määräys peruutettiin.

Vakavampi kolari oli Christina Salmivallin organisoima verkkoprotesti, joka sai valtakunnallista kuuluisuutta. Tausta ansaitsee tulla kuvatuksi, koska se antaa hyvän esimerkin vuosituhatosen ensimmäisen kymmenluvun aikaisesta hallinnollisesta myllerryksestä. Uusi yliopistolaki oli astunut voimaan aiheuttaen monenlaista kitkaa arkisessa työssä. Yksi mieliinpainuvimmista oli edellämäinituun kokonaistyöaikaan liittyvä määräys neljännestunnin tarkkuudella tapahtuvasta työtehtävien kirjaamisesta uuteen Sole TM -järjestelmään. Tämän sellaisenaan mahdottoman toimenpiteen piti tuottaa kuukausittainen raportti, jonka

työntekijä ja hänen esimiehensä kuittasivat. Myös Turun yliopiston talousyksikkö julkisti tätä koskevan määräyksen keväällä 2010. Vapun aattona Christina Salmivallin kuppi meni nurin ja hän laati omalla nimellään adressin, joka alkoi kerätä allekirjoituksia nopeassa tahdissa, erityisesti Turun yliopistosta.

”Kieltäydymme Sole TM -järjestelmän käytöstä

*SOLE TM -järjestelmä ei sovellu yliopistoon. Sen lisäksi, että se pakottaa järjestelmän käyttäjät antamaan virheellisiä tietoja työajan käytöstä ja kirjaamaan kuukausittain ylös imaginaarisia lukuja, se aiheuttaa jatkuvaa turhautumista ja tietysti vie meidän kaikkien kallisarvoista työaikaa – sellaiseen tekemiseen, jonka ei pitäisi kuulua ainakaan yliopiston korkeimmin koulutetuille asiantuntijoille. Kukaan ei ymmärrä, mikä on järjestelmän perimmäinen tarkoitus ja hyöty, mutta toki ymmärrämme, että näiden (paikkansa pitämättömien) lukujen perusteella tullaan esimerkiksi vertailemaan tutkintojen hintoja eri yliopistoissa. Kukaan ei kuitenkaan tiedä, mikä olisi strategisesti oikea tapa tehdä kirjauksia, kun niiden totuudenmukainen kirjaaminen on joka tapauksessa mahdotonta. Kieltäydymme käyttämästä Sole TM -järjestelmää.”*⁶

Alle viikossa adressi keräsi 500 allekirjoitusta, kesäkuun alussa lukema oli noin 1000. Turun yliopistossa rehtori peruutti taloushallinnon määräyksen puolitoista viikkoa adressin julkistamisen jälkeen. Tavoiteltu kirjanpito oli opetuksen ja tutkimuksen näkökulmasta absurdi. Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto kommentoivat sitä seuraavasti: ”Erityistä ärtymystä jäsenkunnissa on herättänyt se, että esimiesasemassa olevat jäsenet joutuvat vahvistamaan tai kuittaamaan alaistensa työajan kohdentamisen, vaikka heillä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta valvoa kirjausten oikeellisuutta.”⁷ On syytä mainita, että aiottu menetelmä oli valtakunnallinen ja että se tulkittiin yleisesti monumentaalisenä osoituksena yliopistohallinnon vieraantumisesta. Uuden järjestelmän sitkeyttä kuvastaa kuvastaa kuitenkin se, että vielä tätä kirjoitettaessa tutkimusprojekteissa vaaditaan ”solettamaan” suurella huolella.

Kolareita sattui, mutta hallintoon suhtauduttiin ylipäänsä asiallisella vakavuudella. Parhaimmillaan laitoshallinnon monimuotoiset prosessit olivat näkymättömiä muulle väelle, joka tuli niiden kanssa tekemisiin vain oman työnsä tarpeista käsin. Tästä on esimerkki yliopistoissa paljon työtä aiheuttanut, yksi monista 1970-luvulta lähtien tulleista opetuksen uudistamisen aalloista. Vuonna 1999 allekirjoittivat 29 eurooppalaista opetusministeriä niin sanotun Bolognan julistuksen, joka

tähtäsi Euroopan yliopistotutkintojen saattamiseen yhteismitalliseen tilaan opiskelijoiden vapaan liikkuvuuden edistämiseksi. Tästä hyvästä päätöksestä seurasi prosessi, joka aiheutti seuraavina vuosina ylen määrin tutkintojen sisällön uudelleen kirjoittamista. Psykologian opettajat olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että oma koulutusohjelma istui tarkoitukseen jo ennestään hyvin. Lopputulema oli, että assistentti Johanna Kaakinen laati yksin ja yhden lukukauden aikana koko ohjelmasta tarkasti mitoitetun esityksen Bolognan hengessä. Kaakisen asiakirja läpäisi moitteitta kaikki yliopistohallinnon tasot.

Ei aina käy niin – hyvien ideoiden hautausmaa

Oppiaineella oli monella tavalla tärkeä rooli Psykonet-verkoston kehittämisessä. Keskuskanslia sijaitsi Turussa, ja erityisesti tärkeän kasvun aikana 1990-luvulla turkulaiset osallistuivat näkyvästi verkoston pystyttämiseen ja vakiinnuttamiseen. Muistissa olivat myös menestyneet ponnistelut oman tutkintoasetuksen saamiseksi vähän aikaisemmin. Oma toimintakulttuuria maustoi luottamus siihen, että asioita saa läpi perustelemalla paremmin kuin vastustajat ja pysymällä sitkeästi omassa tavoitteessa, vaikka siihen menisi vuosia. Viimeinen menestys oli puheterapeuttien koulutuksen aikaansaaminen.

Logopedian oppiaineesta tuli nopeasti läheinen yhteiskumppani psykologialle.

Yleinen elämäkokemus kuitenkin kertoo, ettei aina kaikki mene niin kuin halutaan. Vuosituhannen vaihteen jälkeen viritettiin kaksi laajaa yritystä, joista toinen jumiutui alkumenestyksen jälkeen ja toinen jäi alusta lähtien siipirikoksi. Vika ei ollut visioissa, päinvastoin. Turku School of Behavioural Sciences (TSBS) ja Turun yliopistojen tutkimus- ja kuntoutusklänikka (TuKli) olivat kunnianhimoisia hankkeita, eikä niiden asiaperustaa kukaan ole osoittanut väkiväiseksi. Tästä huolimatta ne kuuluvat ylläolevan surumielisen otsikon alle.

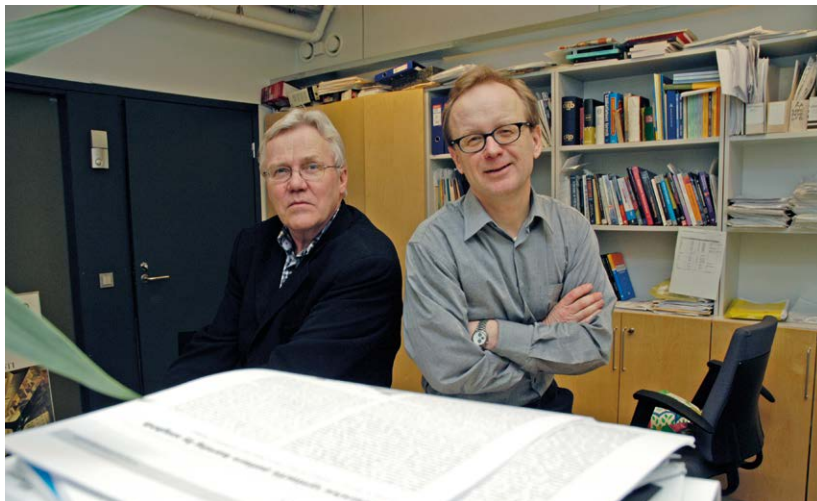
Jo 1960-luvulta lähtien psykologian laitoksella on ollut läheinen yhteistyösuhte Åbo Akademin sisarlaitoksen kanssa. Se ei ollut mikään ihme, sillä Åbo Akademiin saatiin psykologian professuuri harvoin nähdyllä tavalla. Johan von Wright oli sikäläisen dosentin ominaisuudessa pyrkinyt laajentamaan psykologian oppiainetta 1960-luvun alusta lähtien hankkimalla tilat ja yhden assistenttuurin. Korkeakouluneuvoston jäsenenä hän joutui päätöstilanteeseen, jossa hän käytännössä ratkaisi Turun yliopiston toisen professuurin ja Åbo Akademin ensimmäisen professuurin välillä.⁸ Näin syntyi Åbo Akademiin oppituoli, johon Kirsti Lagerspetz siirtyi 1960-luvun lopulla. Se on ollut koko ajan Turun yliopiston kasvattien hallussa: Pekka Niemi (1988–1997) ja Matti Laine (2001–) ovat vahvasti myötävaikuttaneet

siihen, että yhteydenpito on ollut kaksisuuntaista.

Yhteistyön toimivuutta on vakavammin koeteltu kahteen otteeseen, kummallakin kerralla professuurin täytön yhteydessä. Åbo Akademi toimii sekä Turussa että Vaasassa. Siitä on syntynyt tai pikemminkin synnytetty painetta ruotsinkielisen psykologikoulutuksen joko siirtämiseksi Vaasaan tai jakamiseksi Turun ja Vaasan välillä. Kummallakin kerralla yliopiston laitos on asettunut julkisuudessa sisarlaitoksen tueksi. Heti

Niemen siirryttyä yliopiston puolelle lähetettiin seuraava viesti Åbo Akademin rehtorille:

”Hej Gustav, tack för Dina ord i Turun Sanomat 8.5 angående spekulationer kring psykologiska institutionen vid ÅA. ... Vi här på psykologian laitos vid ÅU uppskattar mycket Ditt ställningstagande eftersom vi vill riktigt hårt att psyk vid ÅA mår bra och samarbetar med oss. Nämnas kan att jag håller ht 1998 en svenskspråkig kurs

Pekka Niemi ja Matti Laine kertomassa uusista suunnitelmista perustaa ”Turku School of Behavioural Sciences”. Tässä vaiheessa ilmeet olivat vielä valoisat, koska psykologian ja logopedian laitosten yhteenliittymän näkymät olivat sangen suotuisat. Meddelanden från Åbo Akademi, Nr. 4, 2.3.2007. Kuva: Peter Sandström.

i psykologins historia här, likaledes kommer Ralf Lindman och Kenneth Sandnabba att undervisa var sin kurs på svenska här nästa år. Deltagarna är ÅA studeranden och våra. På detta vis skapar vi så småningom en unik Åbo-profil i psykologi om arbetet inte störs av underligheter.”⁹

Ulkoisen uhan hetkellisestä torjumisesta ei ollut pitkä askel ajatukseen, että voimat yhdistämällä saadaan aikaan toimintaa, jonka häiritseminen ei tulisi kovakuntoisenkaan ”uudistajan” mieleen. Yliopistomaailman muutokset tarjosivat mahdollisuuksia, joita ei haluttu jättää käyttämättä. Edellä mainitun Bolognan julistuksen jatkotoimet loivat tarpeen ulkomaisten vaihto-opiskelijoiden kurssittamiselle. Tähän vastattiin polkaisemalla nopeassa tahdissa yhteinen 50–60 opintopisteen englanninkielinen tarjonta, joka jatkuu edelleen. Logopedian oppiaineiden syntyminen kumpaankin yliopistoon lisäsi suunnitellun yksikön uskottavuutta. Neuvotteluissa päätettiin edetä kummankin yliopiston avainvirkamiesten kautta. Muutaman vuoden kuluttua oltiin jo tilanteessa, että psykologian laitoksen henkilökunta sai laitoksen johtajalta viestin, johon sisältyi muun muassa seuraava:

”... Vielä yksi asia. Olen pitkin vuotta keskustellut Matti Laineen (ruåts. Mats Bålja) kanssa, miten vah-

vistaa turkulaisen psykologian asemia ajatellen mahdollisia rauhattomia aikoja ja kilpailun kovenemista tulevaisuudessa. Olemme hiljakkoin esittäneet ÅA:n (hallintojohtaja Broo) ja TY:n (kehitysjohdaja Markkanen) korkeille esittelijöille mahdollisuutta, että muodostuisi yksikkö, joka muodostuisi TY:n ja ÅA:n psykologioista ja logopedioista. Vastaanottoa voi luonnehtia kiinnostuneeksi. Jos aie etenee, niin puhumme siitä paljon kevään henkilöstökokouksissa. Haluan kuitenkin saattaa nämä keskustelut tietoonne jo nyt, ettei teidän tarvitse kuulla niistä muualta. Mitään syytä levottomuuteen ei ole, sen voin sanoa. Pääinvastoin, tässä saattaa piillä todella hyviä mahdollisuuksia meille.”¹⁰

Yhteinen tilannekuva ja vanha yhteistyö veivät asiaa ripeästi eteenpäin. Maaliskuussa 2007 julkaisi henkilöstölehti Meddelanden från Åbo Akademi laajan ja myönteisen artikkelin suunnitelmista (ks. kuvateksti). Valmistelu oli ollut perusteellista ja ottanut kantaa muun muassa suomen ja ruotsin kielten suvereeniin asemaan käytännön työssä. Pyrittiin ei sen vähempään kuin kaikkien psykologian ja logopedian oppiaineiden sijoittamiseen yhteisen katon alle. Samana keväänä Opetusministeriö osoitti varoja rakenteelliseen kehittämiseen, johon nyt tartuttiin ensimmäistä kertaa vilpittömässä mielessä hakemalla yhteensä 820 000 euroa vuosiksi 2008–

2011. Kauden päättyessä olisi edessä muutto yhteisiin tiloihin.¹¹ Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä rahoitusta ei myönnetty, ja siten hakemuksesta tulikin kunnianhimoisen hankkeen väliaikainen lakipiste.

Seuraava askel vision toteuttamiseksi oli Turun yliopiston ja Åbo Akademin rehtorien keväällä 2011 allekirjoittama, toistaiseksi voimassa oleva yhteistyösopimus.¹² Sitä ei ole sen jälkeen irtisannottu. Lähivuosina ei uusia avauksia kuitenkaan tehty. Esimerkki hyytymisestä on vanhaa toistava teksti toimintasuunnitelmassa vuodelle 2013:

”TY:n ja ÅA:n psykologian ja logopedian oppiaineet ovat perustaneet yhteisen toiminnallisen yksikön nimeltään Turku School of Behavioral Sciences (TSBS). TSBS järjestää tällä hetkellä yhteistä englanninkielistä opetusta. Opetusyhteistyön lisäämistä pohditaan parhaillaan. Tulevaisuudessa voidaan mahdollisesti myös toteuttaa yhdessä englanninkielinen maisteriohjelma.”¹³

Osapuolten sitkeydestä puhuu vielä yksi määrittöinen yritys panna yhteistyö konkreettisesti toimeen. TSBS:n johtoryhmä kokoontui 27.8.2015 optimistisissa merkeissä. Yliopistonlehtori Mira Karrasch oli sekä Åbo Akademin hallituksen että rehtorin asettaman tilasuunnitteluryhmän jäsen. Hän käytti mandaattiaan sen hyväksi, että TSBS

noteerataan uuden Campus Gadolinian tilajärjestelyissä.¹⁴ Kävi kuitenkin niin, että koko uudishanke jäi yliopistorahotuksen vakavaksi muodostuneen kriisin jalkoihin.

Selvää syytä TSBS-hankkeen hiipumiseen ei pysty osoittamaan. On mahdollista, että osapuolten menestyminen opetuksen laadun valtakunnallisessa kilpailussa, sisäisissä ja ulkoisissa tutkimuksen huippuysikköhaussa sekä Psykonetin rakentamisessa tuotti jonkinlaista vauhtisokeutta. Ehkä yritettiin haukata liian suurta palaa. Yhdessä mielessä yritys poikkesikin muun muassa Psykonetin alkuaikana hyväksi havaitusta periaatteesta, että yhteisen kokouksen tuli tuottaa vain sellaisia päätöksiä, jotka viedään läpi. Yksikin riittää, kunhan se toteutetaan. Savuavia raunioita ei kuitenkaan ole. Jäljelle on jäänyt edelleen voimassa olevan sopimuksen lisäksi useita hyviä käytäntöjä: yhteinen englanninkielinen koulutuspaketti, väitöskirjan tekijöiden vastavuoroinen sijoittuminen laitoksille ja matalan kynnyksen lähesyttävyyys silloin, kun toinen osapuoli tarvitsee ammatillista apua esimerkiksi virantäyttäjien läpiviemisessä.

Myös yhdessä toisessa suunnitelmassa tavoitteet olivat korkealla. Moniammatillisen opetusklinikan menestyksellä toiminta antoi pontta ajatukselle, että olisi mahdollista perustaa laajalla pohjalla Turun yliopistojen tutkimus- ja kuntoutuskeskus, joka arjessa tunnettiin lyhenteenä TuKli. Taustalla

oli tarve löytää hiipuvalle Kognitiivisen Neurotieteen Tutkimuskeskukselle uusi missio, joka antaisi sille nostetta 2010-luvulla. Lähtökohdat vaikuttivat lupaavilta, sillä keskuksen koeteltu tutkimusprofiili soveltui erinomaisesti neurologisen ja neuropsykologisen kuntoutusklinikan tieteelliseksi perustaksi. Hankkeeseen pyrittiin saamaan mukaan myös muita toimijoita kuten Aluehallintovirasto, Turun yliopistollisen keskussairaalan klinikoita sekä oman yliopiston ja Åbo Akademin oppiaineita. Suunnitelmaan yksi pilari oli vahvan kaupallisen profiilin luominen.¹⁵

On ymmärrettävää, että erityisesti klinikkapalvelujen maksullisuus aiheutti tilanteen, joka erosi juridisesti Moniammatillisen opetusklinikan asiakkailleen tarjoamasta ilmaisesta palvelusta. Tästäkin syystä hanketta alkoi kuljettaa eteenpäin monialainen työryhmä, jonka sihteeri oli aluksi Terttu Kauppinen ja hänen jälkeensä Nina Kramsu. Laskutusta alkoi hiljalleen kertyä, ja palkattiin myös oman toimen ohella tapahtuvalla pienellä osuudella toiminnanjohtaja, erikoispsykologi ja psykologian tohtori Hanna Kiiski-Mäki. Hän oli työskennellyt Oppimistutkimuksen keskuksessa, yliopistonlehtorina ja yrittäjänä. Eteenpäin päästiin, mutta hitaasti, mikä näkyi taloussuunnitelman valmistelussa vuodelle 2013:

”Psykologian oppiaineessa toimii TUKLI [Turun yliopistojen (me ja

*Åbo yhdessä) tutkimus- ja kuntoutus-
tusklinikka]. Toiminta alkoi vuoden
2011 alkupuolella siten, että avattiin
sisäinen tilaus, jotta pilottiasiakkaat
saatiin laskutettua ja kirjattua Solessa
tunnit oikeaan kohteeseen. Tämän
vuoden puolella kävi ilmi, että toi-
minta olisi verollista ja siksi sisäinen
tilaus muutettiin verolliseksi projek-
tiksi. Nyt Hanna on saanut verotta-
jan ennakkoratkaisun työnhajauksen
verottomuudesta.*

*Koska TUKLIN yhtenä palveluna
on nimenomaan työnhajaus, tarvitsee
meille varmaan avata myös veroton
projekti eikö?!?*

*Varsinaisen toiminnan aloitta-
misessa ihan lupa-asioita myöden
on vielä paljon avoimia kysymyksiä.
Lisäksi toimintaa ollaan jopa yhtiöit-
tämässä, koska tällöin Aluehallintovi-
rasto myöntää toimiluvan helpommin
ja lisäksi hinnoittelu olisi helpompaa.
Jos käytetään KOKU-mallia (yli-
opistoille säädetty kokonaiskustan-
nusmalli; PN), joudutaan palvelut
hinnoittelemaan niin korkeaksi, ettei
saada enää asiakkaita.”¹⁶*

TuKli-hankkeen kohtaloksi näyttää koituneen yliopiston sijoittuminen uuden lain ajamana monimutkaiseen toimintaympäristöön, jossa toisaalta suositaan yrittäjyyttä, toisaalta kasataan sen tielle esteitä. Suunnitteluryhmän

sihteerinä toiminut Terttu Kauppinen muistaa, että kokoustamista oli paljon. Jopa ulkopuolisia konsultteja käytettiin. Toimijoita oli suuri joukko, mikä aiheutti johtajuuden hajaantumisen. Asioilla oli taipumus jäädä kesken.¹⁷ Totuuden nimessä on myös sanottava, että hanke oli mutkikkuuudessaan omaa luokkaansa psykologian laitoksen historiassa. Siitä on osoitus Aluehallintovirastolle keväällä 2013 lähetetty uudistettu hakemus yksityisen terveydenhuollon palvelujen antamista koskevan luvan muuttamiseksi. Hakijana oli yliopiston Sydäntutkimuskeskus. Hakemuksen mukaan uusi terveydenhuollon palvelujen tuottamisyksikkö olisi TuKli. Näitä olisivat psykoterapia, puheterapia ja neuropsykologinen kuntoutus. Lisäksi tarjottaisiin psykologin toimintaa. Palveluista vastaava johtaja olisi Sydäntutkimuskeskuksen johtaja. Hakemus lienee ollut TuKlin kehittämisen lakipiste, ja Aluehallintoviraston hylkäyspäätös¹⁸ myöhäissyksyllä 2013 oli hankkeelle isku. Virasto ei ottanut hakemusta edes käsittelyyn sillä perusteella, ettei julkisoikeudellista yliopistoa voida pitää yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa tarkoitettuna palvelun tuottajana. Tilanne oli turhauttava, koska yliopiston piirissä oli ennestään vastaavalla ajatuksella toimivia yksiköitä. Kesäkuussa 2013 pidetyssä oppiainekokouksessa oli varauduttu kielteiseen lopputulokseen pohtimalla mahdollisuutta osakeyhtiön perustamiseen.¹⁹ Aietta ei kuitenkaan

viety eteenpäin. Kariutuneen hankkeen ansioksi on kuitenkin luettavissa, että yhteistyöstä ja lukemattomista suunnittelukokouksista poikivat nimellä MONELLE (Moniammatillinen osaaminen potilaan/asiakkaan hoidossa ja kuntoutuksessa) tunnetut kurssit, joita tarjotaan edelleen psykologian, sosiaalityön ja lääketieteen opiskelijoille.²⁰

VIITTEET

¹ Terttu Kauppinen, Outi Niemisen ja Minna Varjosen haastattelu 20.11.2020.

² Myös väitöskirjaansa valmistelevat löysivät laitoksen toimistosta kaipaamaansa tukea. Näin asian ilmaisee vuonna 2000 väitellyt Raymond Bertram: ”Thanks go to the secretarial staff of the Turku Psychology Department which has been very helpful in my fights with the not always very transparent (Finnish) bureaucracy. Especially Outi Nieminen has been my saving angel in many occasions.” Raymond Bertram: *Morphology in the Mind. Word Processing in Finnish and Dutch*. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B TOM. 235, p. 6.

³ Tiedekunnassa oli laitosjohtajia, jotka ylpeilivät sillä, että he olivat toteuttaneet kolmen minuutin pituisia laitosneuvoston kokouksia.

⁴ Timo Niitemaa: Kokonaistyöaika voi olla hyödyllinen. *Yliopistotiedot* 2/2002, s. 8–10.

⁵ Maallikkojen on tavallisesti hankala ymmärtää tutkimustyöhön uppoavaa aikaa. Useat selvitykset ovat osoittaneet, että aktiivisti tutkivien yliopisto-opettajien vuotuinen työmäärä kipuaa keskimäärin 1900–2000 tuntiin 1600 asemasta. Asiasta lisää esimerkiksi Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton Acatiimi-lehden numerossa 7/2012. https://acatiimi.fi/7_2012/07_12_10.php. Luettu 13.11.2020.

⁶ https://www.adressit.com/signatures.php?tunnus=sole&page_number=95&num_rows=10. Luettu 13.11.2020.

⁷ Acatiimi-lehti kommentoi tapahtumaa numerossa 5/2010. https://www.acatiimi.fi/5_2010/05_10_07.php Luettu 16.11.2020.

⁸ ”Vid Åbo Akademi utvecklades psykologien sakteligen. Jag var docent och examinator och bombarderade Fakulteten med ansökningar som småningom ledde till resultat: en assistentur (Ralf Lindman) och två arbetsrum (Porthansgatan 5) hösten 1961, ett hus vid Vårdbergsgatan 1964, osv. Mot slutet av 60-talet lyckades jag i Högskolerådet kämpa fram en professur, och 1969 kunde jag så överlämna undervisning och examination till Kirsti Lagerspetz, som snart fick professuren.” Johan von Wright, 2000.

⁹ Pekka Niemen sähköposti rehtori Gustav Björkstrandille 9.5.1998. Tuttavallinen sävy oli ominaista Åbo Akademin hallintokulttuurille. Pekka Niemen arkisto.

Pekka Niemen siirrettyä yliopiston puolelle ruotsinkielisen psykologikoulutuksen sijainnista leimahti kiista, jonka Matti Laine peri aloitettuaan Åbo Akademin professorina tamikuussa 2001. Erilaisten vaiheiden jälkeen tilanne rauhoittui vuosikymmenen keskivaiheilla.

¹⁰ Pekka Niemeltä psykologian henkilökunnalle 21.12.2006. Pekka Niemen arkisto.

¹¹ Hakemuksen kopio Matti Laineen arkistossa.

¹² Turun yliopiston ja Åbo Akademin psykologian ja logopedian oppiaineiden välinen yhteistyösopimus. Päivätty 17.5.2011 ja astunut voimaan 1.6.2011. Matti Laineen arkisto.

¹³ Outi Niemisen arkisto.

¹⁴ Protokollutdrag, TSBS ledningsgruppen 27.8.2015.

3. Planering av gemensamma utrymmen

Mira Karrasch sitter nu i en av ÅAs rektor tillsatt arbetsgrupp med uppdrag att utreda långsiktiga utrymmesbehov vid ÅA för Stiftelsen för ÅA. Deadline för första mellanrapport den 8 oktober, deadline för slutrapporten 30 november. Preliminära planer för Campus Gadolinia tyder på att en stor del av utrymmena planeras för stora föreläsningssalar, kaféer och andra gemensamma utrymmen, med endast en våning för arbets- och kontorsutrymmen (resten, dvs övre våningar planeras bli lägenheter). Mira skriver memo till arbetsgruppen om behovet och fördelen av gemensamma utrymmen för TSBS samt för fram önskemålet om två våningar för arbetsutrymmen istället för en.

Karrasch toimitti 14.9.2015 Åbo Akademin rehtorin työryhmälle ehdotuksen, että uuden Campus Gadolinian kahteen kerrokseen osoitettaisiin yhteensä 2065 m² tilat Turku School Behavioural Science-yhtymän käyttöön.

Mira Karraschin arkisto.

¹⁵ Heikki Hämäläisen haastattelu 1.9.2020.

¹⁶ Nina Kramsun sähköposti yliopiston talousosastolle loppuvuodesta 2012. Outi Niemisen arkisto.

¹⁷ Terttu Kauppinen, haastattelu 20.11.2020.

¹⁸ Outi Niemisen arkisto.

¹⁹ Psykologian oppiainekokouksen 11.6.2013 asialista. Outi Niemisen arkisto.

²⁰ Hannele Räihä, sähköposti Pekka Niemelle 22.2.2021.

2010-luvun uusi yliopisto

Mitä te siellä oikein teette?

Yliopisto on kulttuuri-instituutio, johon kohdistuu jatkuva yleinen mielenkiinto, sekä hyvässä että pahassa. Kun psykologian oppiaineesta muodostui itsenäinen laitos, elettiin niin sanotun sivistysyliopiston aikaa. Professorit olivat oppiaineiden kiistattomia johtajia, eikä heidän odotettu kysyvän neuvoja muilta. Henkien taistoihin he joutuivat tiedekuntaneuvostossa ja yliopiston hallituksessa eli konsistorissa. Niiden kokouksissa otettiin mittaa vertaisista, usein sanoja säästelemättä. Yliopistot olivat sekä itsenäisiä myös itsetietoisia, suurimpana ja kauneimpana Helsingin yliopisto. Kello kävi kuitenkin kohti isoa ja ennustettavaa muutosta, jonka vipuna oli sodanjälkeisten suurten ikäluokkien aiheuttama paine yliopistokoulutusta kohtaan.¹ Edellä on kuvattu, kuinka yliopistot joutuivat myllerrykseen, jossa Opetusministeriö heitti parhaansa mukaan öljyä liekkeihin. Pian havaittiin, että valtiovallan äkkiä kohonnut kiinnostus oli pysyvää laatua. Yliopistoja perustettiin nopeassa tahdissa lisää ja niiden hallinto järjestettiin heijastamaan muun yhteiskunnan hallinnollisia menettelyjä. Kaikki muuttui, myös retoriikka. Kun vanha ylärekisteri nosti jalustalle totuuden

etsimisen, uusi puolestaan korosti tiedon yhteiskunnallista merkitystä. Yliopistot alettiin mieltää työpaikkoina, ja niiden hallintomalliksi tuli professorien, muun opettajakunnan ja opiskelijoiden kolmikanta. Alun kangertelun jälkeen se toimi vakaasti aina vuoteen 2010, jolloin se siirrettiin pois yhdellä isolla pyyhkäisyllä.

Myös tätä muutosta ennakoivia kehityskulkuja pystyy näkemään ilman jälkiviisauteen turvautumista. Mutkia hiukan suoristaen voi väittää, että aina 1980-luvulle asti oli tavallista, että yliopistossa saattoi viettää elämää, jossa tieteelliseen julkaisemiseen ja tuotettujen tutkintojen määrään ei liittynyt suuria paineita. Ei ainakaan väitöskirjan julkaisemisen jälkeen. Tämä alkoi muuttua 1990-luvulla, kun kumpapaikin koskevia vaatimuksia alkoi esiintyä. Vaikka asialla olivatkin alunperin jossain määrin ulkopuoliset EU ja OECD, eri maiden opetusministeriöt kuuntelivat niitä herkäällä korvalla. Rahoitukselle haluttiin vastiketta, ja termi ”accountability” alkoi esiintyä yliopistoretoriikassa. Yliopistojen ohjauksessa siirryttiin panoksien vertailusta niillä saatujen tulosten käyttöön, ja vuonna 1994 tehtiin ensimmäiset yksivuotiset tulossopimukset opetusministeriön ja yliopistojen välillä.² Kysymys ei ollut pakkosytöstä, sillä erityisesti kansainvälisesti koulutettu nuorempi polvi oli vastaanottavainen ajatukselle, että tutkimuksen tuli näkyä myös maan rajojen ulkopuolella. Oli oikein,

että rahoittaja edellytti tuloksia etenkin, kun se alkoi osoittaa taipumusta palkita niistä uusien rahanjakomallien avulla. Vuosituhannen vaihteen tienoilla alkoi myös puhe yliopistojen muuttamisesta yritysten kaltaiseksi organisaatioiksi, jotka toimisivat jossain määrin niiden logiikalla. Psykologian laitokset olivat muutokselle myötämielisiä, koska niiden tuottavuus oli omassa ympäristössään parhaimmista niin koulutuksen kuin tutkimuksenkin osalta. Monen mielessä oli ajatus, että seisova vesi on ajettu liikkeelle. Ei kuitenkaan oltu selvillä siitä, että isot pyörät olivat kääntymässä ja muutoksesta tulisikin perusteellinen.

Vuoden 2009 yliopistolaki: tutkimuksen ahdinko

Kaikissa yliopistoja koskevissa myllerryksissä yksi asia oli pysynyt ajan saatossa muuttumattomana. Se oli asema Opetusministeriön ohjastamana ja myös rahoittamana valtion virastona, joka luottavasti tuotti yhteiskunnalle sen tarvitsemia korkeasti koulutettuja ammattilaisia. Tämä näkemys joutui tulilinjalle, kun uusliberalistinen ideologia hahmotti yliopistot konsortioina, joilla on laajat vapaudet muotoilla omat toimintaperiaatteensa, samantapaiset kuin elinkeinoelämässä. Vesa Vares kuvaa vivahteikkaasti niitä tapahtumia ja ajatuskulkuja, jotka kuljettivat Turun yliopistoa kohti

syvällistä hallintokulttuurin muutosta.³ Jälkikäteen ei voi kuin hämmästellä, kuinka helposti kaikki toteutui muuttaman vuoden kuluessa. Historian tutkijoille kuuluu selvittää, millä tavoin yliopistolaitos oli kypsytynyt luopumaan 40 vuoden ajan kehittyneestä tavasta tehdä työtä ja ohjata sitä. Joka tapauksessa on vaikea välttää päätelmää, että johonkin oli perusteellisesti leipäännytty ja että lähes mikä tahansa sopivasti tarjottu muutos tuntui houkuttelevalta. Sellainen tulikin lähes heilahtamalla: uusi yliopistolaki (558/2009) astui voimaan vuonna 2010. Oivalliseksi osoittautunut väline muutoksen aikaansaamiseksi oli korostaa yksilöjohtajuutta hallinnon kaikilla tasoilla. Erilaisissa opintodemokratiakamppailuissa 1970-luvulta asti parkkiintunut vanhempi polvi huomasi ällistyksekseen, että sen saavutuksiksi mieltämät asiat pyyhkäistiin kerralla historian lehdille. Ja mikä hämmästyttävintä: soraääniä kuului vähän.

On selvää, että uuden kulttuurin tuominen aiheuttaa kitkaa. Koska kirjoittajan asenne paistaa väkisinkin tekstistä esille, kohtuuden nimessä on lisättävä, että mille tahansa uudistukselle on suotava joitain vuosia, jotta se siirtyisi työkulttuurin luontevaksi osaksi. Tätä kirjoitettaessa yliopistolaki on ollut voimassa 10 vuotta. Sen ja sitä pohjustaneiden uudistusten vaikutukset ovat selvästi nähtävissä.

Lain eteos oli yliopistojen itsehallinnon laajentaminen erityisesti, mitä tuli

varojen hankkimiseen ja niiden käytöstä päättämiseen. Tavoitteen esteenä oli ollut jäykäksi koettu toimintakulttuuri, joka haluttiin uudistaa ketteräksi yri-tyselämän tapaan. Näin myös tehtiin, ja tehdyistä muutoksista kumpusi trendejä, jotka ovat vaikuttaneet myös psykolo-gian oppiaineen olosuhteisiin. Ne koski-vat etupäässä tutkimusta ja oppiaineen hallintoa. Sen sijaan opetus ja opiskelu jatkoivat menestyksekkääksi osoittautu-neella ladullaan.

Tutkimuksen arjen hallinta muuttui rajulla tavalla. Vanhastaan oli totuttu siihen, että yliopisto otti tutkijan hank-kimasta rahoituksesta niinsanotun 10–15% overhead-osuuden korvaukseksi niistä palveluista, joita hanke hyödynsi. Loppu suunnattiin itse tutkimukseen, jonka taloudellinen hallinta oli yksinker-taista. Samaan aikaan uuden yliopisto-lain kanssa vuonna 2009 päärahoittaja Suomen Akatemia otti käyttöön niin kutsutun kokonaiskustannusmallin.⁴ Sen kantava ajatus oli, että tutkimuk-sen todelliset kustannukset osoitettiin myöntöpäätöksessä projektin makset-tavaksi. Logiikkaa on vaikea kumota. Aikaisemmin nämä kustannukset oli maksettu yliopiston vuotuisesta budjetti-rahoituksesta, mikä ei ollut uuden ajatte-lun mukaista. Ennen yliopiston tutkijat saattoivat myydä asiantuntijapalvelui-taan vapailla markkinoilla alihintaan valtion tuella. Tätä voi kutsua markkina-häiriöksi, kuten myös yrittäjänä toiminut lehtori Juhani Tiuraniemi asiaa luon-

nehti. Kokonaiskustannusmalli poisti tämänlaiset ilmiöt tehokkaasti. Kar-keasti ilmaistuna tutkimusprojektille jäi käytettäväksi noin puolet myönnetystä rahoituksesta, mikä otettiin huomioon kasvattamalla keskimääristä myöntöä. Muuttunut tilanne alkoi nopeasti tun-tua myös oppiaineessa, mistä puhuvat Heikki Hämäläisen kokemukset.

Mielenkiintoinen tuo Tiuraniemen markkinahäiriö. Kokonaiskustannus-mallin myötä tilanne nimittäin kään-tyi aivan päinvastaiseksi. Kilpailuissa, joissa oli mukana yliopiston ulko-puolisia tahoja, meidän ”kokumme” aiheutti raskaan ylihinnoittelun mui-hin verrattuna ja vääjäämättömän häviön kilpailussa.

Samoin yksi mielenkiintoinen erityispiirre oli, että kokua tulkittiin eri tavoin eri yliopistoissa (konsor-tiohakemuksessani Kuopion kanssa TY:n hinta tuli selvästi muita osapuo-lia kalliimmaksi, mikä aiheutti heillä kummastusta). Eroa kokun tuoman rahoituksen jakautumisessa on myös TY:n tiedekuntien ja laitosten välillä.⁵

Hyvistä aikomuksista huolimatta kokonaiskustannusmalli tuotti runsaasti päänsärkyä. Vielä kymmenen vuotta jälkeenpäin sen haltuun ottaminen on tutkijoille vaikeata.⁶ Siihen törmätessään tutkijat oppivat kantapään kautta asioita, jotka olivat kehittyneet julkiselta huomi-

olta piilossa jo usean vuoden ajan. Vuosituhannen vaihteen jälkeen suomalaisen tutkimuksen tuloksellisuus oli alkanut polkea paikallaan samanlaisiin Euroopan maihin verrattuna vuosien 1995–2010 aikana. Suomi erottui muista erityisesti kilpaillun tutkimusrahoituksen suuressa osuudessa ja sen seurauksena julkisen perusrahoituksen suhteellisessa pienuudessa. Paremmiin olivat menestyneet maat, joissa julkinen perusrahoitus kattoi pääosan tutkimustoiminnan kustannuksista.⁷ Toisin sanoen: suomalaiset tutkijat olivat kilpailemassa itsensä henkijieveriin, mikä ei kuitenkaan näkynyt

tuottavuuden kasvuna. Vuodesta 2010 eteenpäin kaksi muuta tekijää ovat lisänneet tutkimuksen ahdinkoa.

Varsin nopeasti tuli ilmi, ettei keskeinen tutkimusrahoittaja Suomen Akatemia olekaan saamassa lisärahoitusta, jolla pystyttäisiin säilyttämään tutkijoille päätyvän osuuden entinen taso. Tämä oli yllätys ja merkitsi sitä, että jo ennestään kova kilpailu rahoituksesta kiristyi edelleen. Niukkuus alkoi näkyä myös psykologian oppiaineessa 2010-luvulla, mikä kirvoitti ajatuksia, joita otteet Jukka Hyönän dekaaniblogista kuvaavat tyhjentyvästi (ks. tekstilaatikko).⁸

Verinen kilpailu tutkimusrahoituksesta hukkaa turhaan inhimillistä pääomaa

Jukka Hyönä, Turun yliopisto, otteita dekaaniblogista 1.11.2016

Kilpailu tieteessä nostaa tutkimuksen tasoa ja parantaa todennäköisyyttä saavuttaa merkittäviä tieteellisiä läpimurtoja. Näin väitetään. Sitä käytetään perusteluna tutkimusrahoituksen yhä verisemmäksi käyneelle kilpailuttamiselle. Ajatuksen takaa on löydetävissä markkinaliberalistinen ja sosiaalidarwinistinen "survival of the fittest" -näkemys ("parhaat säilyy elon tiellä")....

Myös tieteessä tapahtuvaan kilpailuun liittyy valtava resurssien tuhlaus. Kerromme esimerkin. Olen mukana Vetenskapsrådetin (Ruotsi) arviointipaneelissa. Kyseessä on melko pieni paneeli, joka käsittelee vain noin 60 hakemusta vuositittain. Paneeli koostuu 8 tieteellisestä asiantuntijasta. Arvioin tämän kevään aikana 20 hakemusta. Varovaisinkin arvion mukaan työhöni meni noin 40 tuntia.

Työskentelyn toisessa vaiheessa luin toiset 20 hakemusta eli teen vuosittain heille noin kahden työviikon suuruisen arviointityön. Paneelimme vuosittainen työpanos on siten 320 tuntia.

VR:llä on 87 tieteenalaneeliä; viime vuonna tieteellisinä asiantuntijoina toimi 769 tutkijaa. Jos he kaikki tekisivät saman työmäärän (itse asiassa he tekevät paljon enemmän), yhteistuntimääräksi tulee n. 30 000 tuntia, mikä tarkoittaa 20 ihmisen vuosityöpanosta. Tämä on aliarvio, sillä suurin osa paneeleista käsittelee enemmän hakemuksia kuin omani.

Sitten on itse tutkimusrahoituksen hakijat, joita viime vuoden VR:n haussa oli 6300, joista noin joka kuudetta onnisti. Jos oletamme kunkin hakijan tehneen hakemuksensa eteen noin viikon työn (tämäkin on todennäköisesti ali-arvio), saamme lopputulokseksi 250 000 työtuntia eli noin 160 nais- ja mies-työvuotta, joista 130 työvuotta meni hukkaan, siis haettua rahaa ei tullut.

Kaiken kaikkiaan VR:n yhden vuoden hakemusrulljanssiin kului viime vuonna 180 nais- ja miestyövuotta. Kyseessä on TY:n yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan yhden vuoden opettaja- ja tutkijatyöpanos. Ja tässä on kyse vain yhdestä vuodesta ja yhdestä rahoittajasta. Jokainen voi mielessään kuvitella, mitä tällä määrällä työtunteja voisi saada aikaan, jos se käytettäisiin itse tutkimuksen tekemiseen.

Vaihtoehto voimavarojen ylenpalttiselle tuhlaukselle kilpailuun on suunnata merkittävä osa kilpailtavasta rahoituksesta suoraan yliopistoille ja siten luottaa enemmän tiedeyhteisön kollektiiviseen voimaan. Näin on toimittu joissakin Euroopan maissa. Näin useammat kukat voisivat vapaasti kukkia ja todennäköisyys yllättäville ja merkittäville tieteellisille löydöksille kasvaisi.

Verraten lyhyessä ajassa oli tultu tilanteeseen, jossa kilpailtu rahoitus oli menettänyt entisen täydentävän luonteensa ja muodostunut eloonjäämiskamppailun näyttämöksi. Samaan aikaan hakumenettelystä oli tullut työläs, ja siinä tarvittiin erikoistuneen hallintoväen apua. Hakupaine oli kasvanut suureksi, ja esimerkiksi Suomen Akatemia alkoi olla vaikeuksissa jäävittömien asiantuntijoiden rekrytoinnissa. Rahoitushakemusten kansainväliset arvioitsijat eivät aina edustaneet samaa tasoa kuin hakijat itse, mistä saattoi koitua hämmentäviä tilanteita.⁹

Toinen trendi oli myös vakava, sillä se ruokki koko yliopistolaitoksen eikä vain tutkimuksen näivettymistä. Taloustieteilijät Allan Seuri ja Hannu Vartiainen ovat osoittaneet, että yliopistojen valtiolta tuleva sekä nimellinen että reaalinen perus- ja kokonaisrahoitus kääntyivät laskuun heti yliopistolain voimaantulon jälkeen ja ovat jääneet sille uralleen.¹⁰ Yhdessä nämä kaksi rasitetta loivat uuden tilanteen niille, jotka olivat tottuneet vanhaan ja vakaaseen, jos kohta usein niukaksi sanottuun rahoitukseen. Alkoi käydä ilmeiseksi, että uudessa lisääntyneen autonomian yliopistossa tutkijan odotettiin hankkivan rahat työtään varten ja sen lisäksi saman verran tutkimuksen infrastruktuuriin ja yliopiston muihin menoihin. Hämmennyksen tietynlainen huipentuma koettiin 2010-luvun loppupuolella, kun yliopistojen johto alkoi edellyttää tutkimustu-

lostien avointa julkaisemista. Nyt tutkijan odotettiin vielä maksavan tiedekustantajille siitä, että hän toimittaa tuloksensa julkisesti saataville.¹¹

Mullistuksesta uuteen menestykseen

Monen muun oppiaineen tavoin psykologiakin joutui luopumaan paljosta, kun uusliberalismista ammentava toimintakulttuuri tuli vallitsevaksi. Vanha kollegiaalinen laitoshallinto oli osallistava, jos sen antama mahdollisuus osattiin käyttää hyväksi. Laitosneuvoston päätösten tuli olla hyvin valmisteltuja, mistä seurasi päivästä päivään tapahtuva yliopiston ja tiedekunnan asioiden seuranta. Mahdolliset hälytysmerkit osattiin lukea ajoissa, eivätkä ne tavallisesti aiheuttaneet sen suurempaa kuohua. Uusi hallinto puolestaan perustui yksilöjohtajuuteen, jota oppiaineen tasolla ei enää tuettu virkavastuisen valmistelijan työpanoksella. Entinen laitosjohtaja muuttui oppiainevastaavaksi, jolla oli velvollisuuksia mutta ei juuri valtaa. Muutaman vuoden kuluttua seurasi hallinto- ja tukipalvelujen alasajo oppiaineen tasolla. Sen aiheutti uudenlainen rationaliteetti palvelujen keskittämisen muodossa. Tämä saattoikin onnistua, mutta seuraus oli sykkeen hiljeneminen oppiaineen käytävillä opiskelijoiden liikkeessa muualla. Joku saattoi arvostaa hiljaisuutta, jota nyt oli paljon. Toinen

taas piti sitä aavemaisena kaivaten sosiaalisia kontakteja. Osallistumaan pääsi koko ajan lisääntyvän raportoinnin muodossa, jota varten alkoi tulla uusia IT-pohjaisia työkaluja. Ajatuksena oli, että henkilökunta hoitaisi itse asioita, jotka ennen olivat kuuluneet hallinto- ja tukipalvelujen osaamisalueeseen. Työkalujen hankinnat eivät aina menneet kohdalleen. Maineeseen nousi erityisesti Travel-niminen ohjelma, jonka monimutkaisuus aiheutti ajan oloon matkalaskujen määrän vähenemisen. Lisääntyväksi tarkoitettu opetus- ja tutkimusaika osoittautui taas kerran kiertoilmaisuksi, sillä todellinen tarkoitus oli kontrollin lisääminen tehokkaan raportoinnin muodossa. Jälkimmäinen kehittyi nopeasti eppisiin mittoihin, kun seuraavan lukuvuoden työvelvollisuus kirjattiin ja vahvistettiin etukäteen tietokantaan tuntien tarkkuudella. Tutkimusrahoituksen hakemiseen tuli uutena ehtona yliopiston omien resurssien kirjaaminen panoksena. Tämä tehtiin ”solettamalla”¹² eli kirjaamalla tietty osuus esimerkiksi professorin nimellisestä tutkimusajasta sitoumukseksi hakeemukseen. Tämänkaltaiset toimet olivat omiaan vieraannuttamaan työntekijöitä. Yliopisto edellytti heidän tekevän asioita, joiden yhteys todellisuuteen ei ollut juuri kuvitteellista enempää.

Jos organisaatio on ytimeltään terve, sillä on kyky sopeutua hankaliin tilanteisiin. Absurdiksi koettu toiminnan julkiteoria saa silloin rinnalleen todelli-

suuteen sopeutuvan käyttöteorian, joka perustuu sanattomaan sopimukseen. Varsin pian oppiaineessa huomattiin, ettei kuvitteellisella raportoinnilla ole erityisiä seuraamuksia, jos se on päältä katsoen tehty ohjeiden mukaisesti. Koh- taaminen alkoi tapahtua itseironisella asenteella ”kysykää meiltä mitä vaan, me vastaamme teille mitä vaan”. Raportoinnista ei ollut hyötyä, mutta sen haittoja pystyttiin vähentämään.

Uusilla hallinnollisilla pirueteilla oli vähiten vaikutusta opetukseen, joka oli edellisellä vuosikymmenellä saavuttanut kauan tavoitellun, näyttöön pohjautuvan ja ammatillisesti relevantin toteutustavan. Hannele Räihän ja Riitta Lehtosen jäätyä eläkkeelle uudet vastuuopettajat Riikka Korja ja Anne-Mari Jaakola kokivat astuvansa ”suuriin saappaisiin”.¹³ Kokonaan uutena resurssina tuli mukaan klinikkakoordinaattori Mikko Ylinen. Edeltäjien työ tarjosi heille hyvät mahdollisuudet kehittää opetusklinikkaa vastaamaan muuttuvan ja vaativan sote-palvelujärjestelmän tarpeita. Tervetullut lisä on ollut logopedian oppiaineen liittyminen pysyväksi osaksi toimintaa siten, että logopedian opiskelijat ovat mukana kaikilla klinikkakursseilla. Tämä on ollut omiaan vahvistamaan moniammatillisuutta, klinikan keskeistä periaatetta. Toiminta on muuttunut vuosien myötä yhä enemmän ammatilliseen suuntaan, mikä on ollut välttämätöntä sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmän tiukentuvien säädösten takia. Kaikki klinikalle

tulevat asiakkaat ovat omien yhteistyöpartnereiden lähettämiä. Näitä ovat Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiö, Turun kaupungin kasvatus ja perheneuvola, Naantalın kaupungin oppilashuolto ja Paraisten kunta. Yhteistyökumppanit lähettävät klinikalle yhteensä noin 25 asiakasta tai asiakasparhettä vuodessa. Kaikille tarjotaan 6–10 kerran laajuinen moniammatillinen asiakastyön jakso. Moniammatillinen klinikka on siten muodostunut merkittäväksi palvelujen tuottajaksi Turun seudulla. Tavoitteena on, että asiakkaan hoito ja arviointi jatkuisi lähettävällä taholla moniammatillisen klinikkakurssin jälkeen. Tämä on tärkeää, koska monet mielenterveyden yksiköt ovat merkittävästi ruuhkautuneet 2010-luvun aikana.

Vuosien 2020–2021 pandemia tuotti aivan omanlaisensa tilanteen, koska palveluja ei haluttu millään muotoa katkaista. Riikka Korja kertoo uusista haasteista:

”Koronaepidemian myötä myös moniammatillisella klinikalla otettiin aikamoinen digiloikka. Onneksemme olemme pystyneet toteuttamaan kaikki klinikkakurssit osaamistavoitteiden mukaisesti myös koronan aikana. Osa käynneistä on toteutettu kasvokkain koronaturvallisesti turvaväleillä ja maskeilla. Iso osa käynneistä on kuitenkin toteutettu etänä turvallisilla etäyhteyksivälinein. Tämän myötä opiskelijat pääsivät oppimaan myös etä-

yhteyksin toteutettavaa asiakastyötä. Tämä on merkittävä lisä, koska etäyhteyksin tapahtuva asiakastyö tulee varmasti jäämään pysyväksi toimintamuodoksi.”²¹⁴

Opiskelijat näkevät klinikan koulutuksen tärkeimpiin osiin, koska he kokevat sen valmentavan suoraan moniammatillisen asiakastyön käytäntöihin ja tuottavan kokemusta aidosta kohtaamisprosessista. Klinikkan ylläpito edellyttää merkittävää resurssointia, johon oppiaine on alusta lähtien ollut valmis. Tätä kirjoitettaessa jokaisella kurssilla myötävaikuttaa noin 25 ohjaajaa ja 3–5 opettajaa. Tulevaisuuden tavoite on kuntoutus- ja interventiotyön mukaanotto. Nyt asiakastyö on keskitynyt etupäässä arviointityöhön. Toinen tulevaisuuden visio on asiakassuhteita ja asiakastyön prosesseja koskevan tutkimuksen kytkeminen osaksi klinikan työtä.

Kun opetus toimii hyvin, niin opiskelijat voivat hyvin. Suomen Psykologian Opiskelijoiden Liiton selvitys (2019, ks. s. 151–152) antoi varsin edullisen kuvan ammattiin valmistavista opinnoista Turun yliopistossa. Myös osallistuminen oman alan yhteiskunnallisiin kytkentöihin alkoi tuntua arvokkaalta. Siihen lienee myötävaikuttanut opettajien esi-merkki: Christina Salmivallin tutkimus oli jo pitkään ollut valtakunnan otsikoissa, ja Annarilla Ahtola valittiin Psykologiliiton päätoimiseksi puheenjo-

tajaksi. Fobian toimintaan tuli entisten kulttuurin ja yhdessäolon lisäksi selkeitä ammatillisia piirteitä. Koronapandemian kourissa työskenteleviä opiskelijoita lähestyttiin syksyllä 2020 selvityksellä¹⁵, jossa kysyttiin toista lukukautta jatkuvan pakollisen etäopiskelun tuottamista kokemuksista. Vaikka psykologian opinnot motivoivat edelleen vahvasti, yksinäisyys alkoi muodostua taakaksi. Opettajien kanssa toivottiin avoimempaa kommunikaatiota, samoin vertaistukea toisilta opiskelijoilta. Yhteensä 70 fobialaisen vastaukset kertoivat selvästi, että hyvinvointi ja jaksaminen olivat koetuksella.

Osoitus elpyvästä halusta osallistumiseen oli Fobian aktiivien toiminta ylioppilaskunnan johdossa, mitä ei ennen ollut nähty. Essi Karvonen nousi hallituksen varapuheenjohtajaksi 2010-luvun alkupuolella ja Inari Harjuniemi vähän myöhemmin puheenjohtajaksi. Hän kuvaa muutosta seuraavasti.

”2010 luvun alussa Fobiassa järjestönä tuntui olevan meneillään pieni poliittinen herääminen. Muistan, että noin vuonna 2014 ollaan pohdittu hallituksen kanssa, onko korrektia viedä ainejärjestön lippu Prideen ja opintotukileikkauksia vastustavaan mielenosoitukseen, ”koska sellaista ei ole aikaisemmin tehty mut olis kyllä hyvä että psykologian opiskelijat ottaisi asioihin kantaa”. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen mukaantulo tai

oikeastaan paluu opiskelijajärjestötoimintaan ei tietenkään ole ollut samanlaista kuin 70-luvulla, mutta tuntuu, että teeman ympärillä oli uudenlaista värinää kuin esimerkiksi 2000-luvulla. Vaikka merkittävä osa ainejärjestötoimista ja ainejärjestön toiminnasta on epäpoliittista, vuodesta toiseen elänyt tarina siitä, että psykologien on hyvä olla yhteiskunnallisesti aktiivisia, on jättänyt ehkä omat jälkensä. Riittävän merkittävä osa fobialaisista todennäköisesti koki yhteiskunnallisen aspektin niin omakseen, että näitä Prideen ja mielenosoituksiin osallistumisedotuksia alkoi pulpahdella esille. ... Minulle fobialaisten TYYhyn mukaan lähteminen on ollut yhdenlainen ilmentymä samalle poliittiselle uudelleenheräämiselle. Osa fobialaisista lähti etsimään vaikuttamisen paikkoja oman ainejärjestönsä ulkopuolelta. Tämän suhteen mua edeltänyt opiskelijasukupolvi (noin 2008–2012 aloittaneet) on ollut se tienraivaajasukupolvi. ... Näin jälkikäteen tuntuu, että fobialaisen päätyminen TYYn hallituksen puheenjohtajaksi oli vain ajan kysymys ja looginen jatkumo siinä kohtaa jo pitempään käynnissä olleille tapahtumille.”¹⁶

Inari Harjuniemelle ylioppilaskunnan tärkein luottamustehtävän merkitsi myös mahdollisuutta päästä soveltamaan opitua pelkän opiskelun lisäksi. Hän huomasi pian, että asiakastyötä varten ope-

tellut taidot esimerkiksi kuuntelemisesta ja kohtaamisesta toimivat loistavasti myös kehityskeskusteluissa, varsinaisessa puheenjohtamisessa sekä ihmisten välisen ristiriitatilanteiden hoitamisessa.

Tutkimus elpyy – kohti valoisaa 2020-lukua

Oppiaineen tutkimusrahoitus kulki 2010-luvun vuosina kohti hitaasti syvenevää kriisiä. Kun luetaan pois Christina Salmivallin osuus tiedekunnan saamassa poikkeuksellisen hyvin rahoitetussa lippulaivahankkeessa¹⁷, henkilökohtaiset tutkimusrahoitukset tai projektit olivat yhden ihmisen sormilla laskettavissa. Muutoksen ymmärtäminen oli vaikeata, koska samaan aikaan oppiaineen tutkimuksen huolella tarkkaillut kansainväliset laatuosoittimet olivat hyviä ja vieläpä paranivat vuodesta toiseen. Tilanne oli uusi ja omiaan antamaan tilaa monenlaiselle aprikoinnille. Selitystä haettiin muun muassa ottamalla lähtevät hakemukset seniorien yhteiseen tarkasteluun, mutta ne vaikuttivat kuitenkin olevan jopa pätevämpiä kuin ennen. Vähitellen nousi esille ajatus, ettei hakemusten voittopuolisesti perustutkimuksellinen ote ehkä olekaan asiantuntijapaneelien mieleen. Oletukselle löytyi jonkinlaista tukea rahoituspäätöksiä lukemalla, sillä niissä ajan suurilla kysymyksillä oli näkyvä osa, tyyppillisimmin ilmastonmuutoksella. Valmius purjeiden reivaa-

miseen jäi kytemään, mutta tunnelmaan sopi parhaiten vielä blues, jonka Heikki Hämäläisen eläköityessä syksyllä 2020 esitti in vivo Kimmo Alho, oppiaineen ja Hämäläisen vanha ystävä.

Research Blues

Boom, boom, boom, boom
They're gonna shoot you right down
They're gonna cut your budget
Right down to the ground
You know your four specific aims
Boom, boom, boom, boom

And you worked on your theory
For your experimental tasks
You even did statistics
This time you did your very best
But they found a fatal flaw
Haw, haw, haw, haw

And now you're old
Time just goes by
Now you're a big name
Nobody knows just why
So now you do reviews
Boom, boom, boom, boom

Here comes a little grant
Little aim so cute
It even has a rationale
And experiments, too
O-oh a fatal flaw
Haw, haw, haw, haw¹⁸

Mutta toisinaan elämä tarjoaa yllätyksiä. Alhon taiteellisen ulostulon hetkenä ei vielä tiedetty, että muuttaman kuukauden kuluttua se esittäytyisi oppiaineen rahoitusalakulun joutsenlauluna. Muutoksen saivat rysäyttämällä aikaan Johanna Kaakinen, Christina Salmivalli ja Paula Salo¹⁹, jotka kukin osallistaan hankkivat miljoonaluokan rahoituksen loppuvuonna 2020. Siinä ei vielä ollut kaikki, sillä rahoittajina olivat ankarasti kilpaillut kotimainen Strategisen tutkimuksen neuvosto sekä European Research Council. Kaivatut hyvät uutiset näyttivät myös antavan tukea johtopäätökselle, että tutkimus kannattaa suunnata niin sanottuihin isoihin ongelmiin. Menestyneet hakemukset täyttivät myös toisen 2010-luvulla esillä olleen laatumääritelmän. Tutkimuksen odotettiin olevan paitsi laadukas ja relevantti, myös ”bold”. Siihen sopiva käännös tässä yhteydessä olisi ”räpäpäinen”.

Samaan aikaan kun tieteellisen tiedon määrä kasvaa vauhdilla, suuren yleisön ja myös tärkeitä päätöksiä tekevien kannalta sen saatavuus ymmärrettävässä muodossa heikenee koko ajan. Ennustettava seuraus on tiedon tunneperäinen valinta ja tulkinta, vanhastaan tuttu harhapolku, joka suosii yksinkertaisia vastauksia monimutkaisiin kysymyksiin. Johanna Kaakisen hanke *”Suomalaisen tiedepääoma ja sen kasvattaminen”* haluaa saada aikaan muutoksen. Tiedepääoma on yhtä kuin yhteiskunnan kulttuurinen ja sosiaalinen käyttäytyminen,

jolla on tiedekytkentä. Tarjonnasta ei ole puutetta, mutta miten saattaa se käytettävään muotoon? Miten suodattaa ja perustella ristiriitaisesta informaatiotulvasta järkevä näkemys? Tämä on tuttu psykologinen ongelma, mutta tällä kerralla sitä tutkitaan yhdistämällä tieteellisiä tulokulmia sosiologiasta neurotieteisiin yhteistyössä tiedekeskusten, museoiden, kirjastojen ja tiedotusvälineiden kanssa. Juuri näihin paikkoihin ihmiset menevät hakemaan vastauksia kysymyksiin.²⁰

Koulukiusaaminen on vähentynyt Suomen yläkouluissa vuosina 2006–2019²¹, joissa sitä on aina esiintynyt enemmän kuin alakoulussa ja toisen asteen koulutuksessa. Christina Salmivallin johtamaa valtakunnallista kiusaamisen vastaista ohjelmaa (KiVa Koulu) voi perustellusti pitää yhtenä syynä tähän suotuisaan kehitykseen, sillä se osoittautui tehokkaaksi myös alakoulussa.²² Jokseenkin kaikkiin psykologisiin interventioihin liittyy kuitenkin myös tummia sävyjä. Ammattipiireissä laajasti tunnettu mutta verraten niukasti tutkittu ongelma on, että osa torjuttavasta haittailmiöstä osoittautuu immuuniksi parhaillekin toimenpiteille. Vuosikymmenten kuluessa tavanomaisen korjausreaktio on ollut kehittää vielä parempi interventio, jonka tehoa verrataan joihinkin edustaviin edeltäjiin. Kun Salmivalli huomasi KiVa Koulun olevan saman ongelman edessä, hän päättikin kääntää asiat toisin päin. Mikä

on ominaista niille olosuhteille, tilanteille ja yksilöille, joissa tämä epätoivottu vastustuskyky toteutuu? Entä kuinka on ymmärrettävissä esimerkiksi se, että kaikkein huonoimmin voivat kiusatut oppilaat löytyvät usein kouluista, joissa kiusaaminen muuten on vähentynyt? Tämänkaltaisia kysymyksiä käsittelevä perusteellinen hakemus sai vuonna 2020 European Research Councilin runsaskäsitisen rahoituksen.²³

Paula Salon organisoima, 20:n eri aloja edustavan tutkijan ryhmä sai Strategisen tutkimuksen neuvoston monivuotisen rahoituksen myös loppusyksyllä 2020. Kun Kaakisen ja Salmivallin teemat vielä mahtuvat laajennettuun mielikuvaan psykologisesta tutkimuksesta, Salon aihe koettelee jo mielikuvituksen rajoja: *”Kasvihuonepäästöjen vähentäminen ja hiilinielujen vahvistaminen yhteisöllisesti käyttäytymisteellisin ohjauskeinoin.”* Ihmettely saa kuitenkin väistyä, sillä aihepiiri sijoittuu maineikkaaseen vaikka psykologiassa vähän tutkittuun rajapintaan taloustieteen kanssa. Kuinka saada ihmiset tekemään yhteisöllisesti haluttuja valintoja ilman voimakasta ohjausta ja ilman, että heidän toimintaansa rajoitetaan? Kysymyksessä on sarja interventioita, jotka kohdistuvat ihmisten päätöksentekoon ja toimintaan.²⁴ Nämä eivät muistuta mainonnasta tuttua taivuttelua, josta on pitkä tutkimusperinne. Sen sijaan arkiset valintatilanteet luodaan konkreettisesti siten, että haluttu toimintavaihtoehto

esittäytyy edullisena. Yksi Paula Salon julkisuudessa antama esimerkki koskee työmatkoja. Jos ovensuussa on tarjolla vaikkapa sähköauto tai polkupyörä, niin ympäristöystävällisen valinnan todennäköisyys kasvaa. Sitä vahvistaa edelleen järjestely, että polttomootoriauto on kunnan kävelymatkan päässä. Tällaisessa toimintaympäristöön vaikuttamisessa voimakkaat ohjauskeinot loistavat poissaolollaan. Niitä olisivat esimerkiksi ruuhkamaksut ja polttoainevero sekä tätä kirjoitettaessa ajankohtainen liikukumiskiello pandemiaa vastaan taisteltaessa.

Syksy 2020 oli yllätyksellinen päätös tutkimusrahoitusta vuosikausia koetellelle hivutukselle. Avautuneeseen uuteen näkymään voi vielä lisätä kokeellisessa kehityopsykologiassa menestyneen Jukka Leppäsen nimityksen apulaisprofessoriksi Heikki Hämäläisen jäätyä eläkkeelle. Leppäsen mukaan-tulo mahdollistaa jopa taaperoikäisten havainto- ja tarkkaavaisuustoimintojen tutkimisen sekä laboratoriossa että luonnollisissa ympäristöissä. Tutkimuksen kannalta tilanne oli yhtäkkiä uusi laajemmassakin aikaperspektiivissä, sillä nyt oppiaineen tutkimusportfolio oli suurempi kuin milloinkaan ennen. Tehdyt sopimukset takaavat, että se myös pysyy sellaisena ainakin uuden vuosikymmenen puoliväliin asti.

VIITTEET

- ¹ Vuosina 1935–1939 syntyi keskimäärin 73 000 lasta, vuosina 1945–1949 keskimäärin 104 000. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__synt/statfin_synt_pxt_12dl.px/table/tableViewLayout1/ luettu 11.1.2021.
- ² <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80757/opmtr46.pdf?sequence=1>. Luettu 12.1.2021.
- ³ Vesa Vares: *Turun yliopiston historia. Monimuotoisena maailmalle 1974–2020*. Turku: Turun yliopisto, 2020, s. 292–298
- ⁴ <https://www.aka.fi/Kokonaiskustannus-malli/>. Luettu 14.1.2021.
- ⁵ Heikki Hämäläinen sähköposti 21.1.2021. Pekka Niemen arkisto. Muilla oli samanlaisia kokemuksia. Dosentti Sirkku Laapotti halusi jatkaa liikennepsykologista työtä yrittäjänä oppiaineessa Esko Keskisen eläköitymisen jälkeen. Työtilojen vuokra oli kuitenkin tun-
tuvasti enemmän kuin vapailla markkinoilla ja hän vetäytyi muutaman kuukauden jälkeen.
- ⁶ Hannu Kaskinen ja Tuomo Tamminen: Liian hankalaa. *Acatiimi* 5/2020, s. 22–29. https://www.acatiimi.fi/5_2020/
Artikkeli kuvaa mainiosti kokonaiskustannusmallin huonoa läpinäkyvyyttä tutkijan kannalta.
- ⁷ Kimmo Viljamaa, Janne Lehenkari, Tarmo Lemola ja Terhi Tuominen: Tutkimuspolitiikan välineet ja käytännöt – viiden maan vertailu. *Suomen Akatemian julkaisuja* 2/2010. https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/2_10-tutkimuspolitiikan-valineet-ja-kaytannot.pdf. Luettu 14.1.2021. Vertailumaat olivat Hollanti, Irlanti, Norja, Sveitsi ja Tanska.
- ⁸ <https://blogit.utu.fi/utu/2016/11/01/verinen-kilpailu-tutkimusrahoituksesta-hukkaa-turhaan-inhimillista-paamaa/>
- ⁹ Suomen Akatemian menettelytavat ovat läpinäkyviä. Esimerkiksi tutkija saa pyytäänsään tietoonsa, ketkä hänen hakemuksensa ovat arvioineet. Julkaisu- ja viittaustietokantojen avulla on helppo selvittää paneelin jäsenten tieteellinen toiminta. Arvioitsijoiden vaihteleva laatu saattaa joskus olla syy yllättäviin lopputuloksiin. Oppiaineen dosentti, Helsingin yliopiston professori Kimmo Alho kertoo lähettäneensä saman hakemuksen kahtena peräkkäisenä vuotena. Ensiksi tuli selvä hylkäys, sitten kirkas myöntö vain hie-
man muokatulle hakemukselle. Arvioitsijat olivat vaihtuneet.
- ¹⁰ Allan Seuri ja Hannu Vartiainen: Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 114. vsk, 1/2018, s. 100–131. Kuvio 1. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2018/03/KAK_1_2018_176x245_WEB-102-133.pdf. Luettu 13.1.2021.
- ¹¹ Kysymys ei ollut aivan vähäisestä menoerästä. Tiedekustantajat halusivat tyypillisesti 500–2000 euroa siitä, että artikkeli tal-
lennettiin verkkoon yleisesti saataville ilman vuoden tai kahden sulkua. Tavoitelluimmat lehdet velottivat 5000 euroa.
- ¹² Uusi yliopistolaki edellytti myös uusia kontrollin välineitä, kun vanha kollegiaalinen hallinto oli haudattu. Tarkoitusta varten hankittiin Saksassa 1900-luvun lopulla kehitetty

yritysten toiminnanohjauksen ohjelma SAP (Systemanalyse und Programmentwicklung). Se puolestaan kuuluu laajempaan ohjelma-perheeseen josta käytetään nimeä Enterprise Resource Planning eli ERP. ”Solettaminen” tarkoittaa Sole TM- nimisen työajan kohdentamisen ohjelman käyttöä. Muutoksen läpiajo ei onnistunut erityisen hyvin toiminnan perustasolla, joka oli välillä kaoottisessa tilassa. Ongelmia on vuosien saatossa yritetty paikata hallinnollisin muutoksia, jotka jatkuvat vielä tätä kirjoitettaessa.

¹³ Riikka Korjan sähköposti Pekka Niemelle 11.2.2021.

¹⁴ Riikka Korjan sähköposti Pekka Niemelle 11.2.2021.

¹⁵ Sanni Vanhanen, Marie Halme ja Mira Laitinen: *Fobian etäopiskelukyselyn tuloksia* 30.11.2020. Sanni Vanhasen sähköposti kirjoittajalle.

¹⁶ Inari Harjuniemen sähköposti Pekka Niemelle 5.1.2021.

¹⁷ INVEST on Turun yliopiston ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteinen, Suomen Akatemian avokätisesti rahoittama tutkimuksen lippulaivahanke. Tavoitteena on luoda tasa-arvoisempi, ennakoivampi ja taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävämpi hyvinvointivaltiomalli Suomelle. Hankkeessa yhdistetään sosiologinen, sosiaalipoliittinen, psykologinen ja lastenpsykiatrinen tutkimus. <https://invest.utu.fi/fi/uusi-hyvinvointivaltio/>

¹⁸ Sanat: psykologian professori Don Tucker, University of Oregon. Alkuperäiskappale: John Lee Hooker: Boom boom boom. <https://www.youtube.com/watch?v=X7oVMrH3yBg>

¹⁹ Kolmea menestynyttä hanketta johdetaan

psykologian oppiaineesta käsin, mutta kussakin niistä on suuri määrä koti- ja ulkomaisia partnereita yliopistoista ja muista organisaatioista.

²⁰ Johanna Kaakisella oli myös toinen myötäkäyminen, sillä hän sai Suomen Akatemialta täyden projektirahoituksen teemalle ”*Immersiiviseen kirjallisuuskokemukseen liittyvät emotionaaliset ja kognitiiviset prosessit*”.

Hankala nimi tarkoittaa niitä psykologisia tekijöitä, jotka ovat mukana silloin, kun lukija uppoutuu täysillä tekstiin. Kaakinen käyttää koko edeltävän uransa kokeellisen keinovalimoiman uppoutumisen tutkimiseen. Mukana ovat silmänliikkeiden, pupillin koon, silmänräpäytysten, sydämen sykkeen, ihon sähköjohtavuuden ja aivosähkökäyrien mittaamiset. Tavoite on korkealla, sillä tarkoitus on kehittää menetelmiä, joita voi soveltaa myös taiteen, elokuvien, videopelien ja virtuaaliohjelmissa tutkimiseen.

²¹ <https://image.slidesharecdn.com/lastenjanuortenhyvinvointikalvopakettifinal-19091703130/95/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely-2019-11-638.jpg?cb=1568691243>. Luettu 3.2.2021.

²² Esimerkiksi Antti Kärnä ym.: A large-scale evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4–6. *Child Development*, 2011, 82, 311–330.

²³ Christina Salmivalli: *Persistent bullying cases: towards tailored intervention approaches to maximize efficiency* CHALLENGE. European Research Council: Advanced Grant 2021–2025.

²⁴ Interventoiden ytimessä on hienovarainen ”tuuppaus”, jonka tarkoitus on saattaa alkuun hyödyllinen toiminta. Tuuppaus, joskus myös

“nytty”, on behavioraaliseen taloustieteen sisältyvä käsite, jonka alkuperä sijoitetaan vuonna 2008 ilmestyneeseen Richard Thalerin ja Cass Sundsteinin kirjaan *”Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness”*. Se pyrkii hienovaraiseen taivuteluun ja eroaa siten suorasukaisemmista vaikutuspyrkimyksistä kuten koulutus, lakien säätäminen tai valvontaan perustuva pakko.

**Tervetuloa,
200-vuotispäivä!**

äärillä mitattuna psykologian oppiaineen taival on ollut vaikuttava 1950-luvun lopulta lähtien,

kun vuosittaisella sisäänotolla alettiin kouluttaa ammattipsykologeja. Tutkintojen lukumäärän täytyy tässä yhteydessä jäädä arvion varaan. Kohtalaisen arvauksen saa siitä, että vuosittaiset tutkinnot ovat harvoin olleet alle 20. Yli 30:een alettiin yltää vasta tällä vuosisadalla, joten luvun $56 \times 25 = 1\,400$ voi olettaa olevan lähellä oikeaa. Tähän voi lisätä lähes 100 lisensiaatin tutkinnon suorittanutta erikoispsykologia ja tätä kirjoitettaessa 97 eri tutkintonimikkeillä väitellyttä tohtoria. Jälkimmäinen luku on tarkka, sillä siihen lukeutuvat tuijottavat kiinnostunutta katsojaa silmiin oppiaineen kokoushuoneen ”Hall of Fame” -seinältä. Seinistä puheenollen: muutos Hotelli Phoenixin yhdestä jaetusta huoneesta eri vaiheiden kautta ensin Lemminkäisenkadun DataCityn ja sieltä Kasarmialueen Publicumin riittäviin ja tarkoitukseensa suunniteltuihin tiloihin on sekin paljonpuhuva. Henkilökunnan määrä kasvoi yhdestä jaetusta professorista vuosituhannen vaihteen jälkeiseen yli 60:een ollen silloin toistaiseksi suurimmillaan. Harvat, jos ketkään ovat ne, joiden mielestä oppiaine ei ole huolehtinut tehtävistään kunnollisesti.

Suuret luvut eivät kuitenkaan erota Turun oppiainetta Psykonetin viidestä

muusta osapuolesta.¹ Psykologia on tutkinto- ja tutkimusintensiivinen ala, jolta valmistuneet ovat koko ajan sijoittuneet hyvin yhteiskuntaan. Tutkimuksessa alkunsa saanut voimakas suuntautuminen ulos maailmaan on kantanut kaunista hedelmää 1970-luvun lopulta lähtien. Siitä ovat todisteena toistuvat hyvät sijoitukset kansainvälisissä ala- ja yliopistokohtaisissa vertailuissa. Kun yrittää piirtää Turun oppiaineelle omintakeista profilia, ei ole syytä hakea asioita, joissa se olisi näkyvästi erilainen kuin alan muut oppiaineet. Onko siis löydettävissä Turulle ominainen tekemisen tapa ja siihen liittyvä eetos, jotka olisivat pysyneet samanlaisina sata vuotta? Minusta sellainen ei näytä mahdollomalta.

Mistään ”pirteästä seniorista” tai muusta vastaavasta ei ole syytä puhua. Itse asiassa oppiaineen käyttävät ovat oudolla tavalla hiljentyneet kuluneiden kymmenen vuoden aikana uuden yliopistolain vaikutuksesta, mikä pahimmillaan voisi kertoa alkavasta senili-teetistä. Toisaalta kuohuva sosiaalinen elämä ei sekään ole hyvän tutkimuksen ja opetuksen luotettava tuntomerkki, vaikka se useimmiten hauskaa onkin. Turun oppiaineen mahdollista ominaislaatua kannattaa hakea muualta. Yksi pysyvä piirre on ollut tieteellinen avoimuus, jonka voi ilmaista myös koulukuntaisuuden poissaolona. Tosin vastaväite tarjoaa heti itsensä: eikö oppiaineen jo 1960-luvulla omaksuma

kognitiivinen psykologia juuri olekin koulukunta? Näinkin kieltämättä on. Mutta *koulukuntaisuus* on tieteensosiologinen ilmiö, joka ilmenee sopimattomien näkemysten poissulkemisena. Paljon siteerattu esimerkki psykologian historiassa on behaviorismin ja siihen hyvin istuvan tieteentifilofisen positivismin näkemys, että mielensisäiset ilmiöt ovat tieteellisesti mahdottomia tutkimuskohde. Aika ei kuitenkaan ole ollut armollinen sille ja muille samanlaisille näkemyksille, vaan vähitellen ne aina tukahtuvat omaan mahdottomuuteensa.² Voiko sitten puhua oppiaineen eetoksesta, joka olisi pysynyt ytimeltään samanlaisena sata vuotta? Kysymys on tutkimisen arvoinen.

Eetos tarvitsee kantajansa. Oppiaine oli 1960-luvun lopulle asti sen varassa, että sitä johtava professori noudattaa tieteellisen ajattelun ja asenteen hyviä käytänteitä. Näin on myös tapahtunut. Kaila tukeutui eurooppalaisen psykologian vahvuihin virtauksiin ja inspiroi samaa ennakkoluulottomuutta oppilaisaans. Salomaan aikana kurssi muuttui kohti kansallisesti merkittäviä aiheita, esimerkkinä väestössä piilevä koulutettavuusreservi. On myös helppo nähdä, ettei Salomaa asettanut esteitä sellaisille pyrkimyksille, jotka olivat hänelle itselleen vieraita. Tuompon työ projektiivisten testien parissa on siitä hyvä näyttö. Oppiaineen varsinaisesti rakentanut von Wright ei hänkään takertunut omaan kokeelliseen taustaansa, vaikka se olisi

ollut helposti tehtävissä. Hänen laaja-alaaisuutta korostava tulokulmansa teki mahdolliseksi elämänmakuisen soveltavan psykologian rinnakkaiselon kansainvälisesti suuntautuneen kokeellisen tutkimuksen kanssa. Tämä näkyi myös häntä nuoremman henkilökunnan tieteellisessä asenteessa. Valde Mikkonen muistelee 1960-luvun kokeellisen tutkimuksen viime kädessä tähänneen ihmisen toiminnan ehtojen parantamiseen ympäristöön vaikuttamalla (ks. viite 188). Majjaliisa Rauste-von Wright, joidenkin mielestä laboratoriotutkimuksen vierastaja, rakensi oman tiedekäsitöksensä kokeellis-empiiriselle logiikalle (ks. viite 234). Sama rajojen ylitys on näkynyt myöhemmissä hankkeissa kuten liikennekäyttäytymisen, lukutaidon, koulukiusaamisen ja moniulotteisen neurokognition tutkimuksessa jatkuen edelleen tuoreissa isoissa projekteissa. Hiukan todellisuutta venyttäen voisi yhteisenä nimittäjänä nähdä taitavan toiminnan tutkimuksen, jossa teoria ja käytäntö yhdistyvät luontevasti.

Von Wright ei myöskään laittanut parruja poikittain niiden tielle, jotka halusivat kulkea eri reittiä kuin hänen itsensä edustama kognitiivinen näkemys.³ Nyt voi sanoa, että von Wrightin perintö on pysynyt voimassa 40 vuotta: oppiaineeseen ei ole muodostunut yhtä tai kahta vahvaa ryhmittymää, jotka olisivat määränneet tahdin. Jos tälle haluaa nähdä jonkin hinnan, niin se olisi lähinnä ison kansainvälisen läpi-

VIITTEET

murron poisjääminen. Toisaalta edut on helppo nähdä. Uusille aloitteille on koko ajan ollut tilaa, eikä sisäinen kilpailu ole päässyt kehittymään jarruksi. Psykologia on ollut stimuloiva ympäristö myös muualta tuleville. Tämä on näkynyt väitöskirjaa tekevien pääaineissa, joita psykologian lisäksi ovat olleet kielitiede, lääketiede, kasvatustiede, erityispedagogiikka, biologia ja logopedia. Psykologikoulutukseen on hakeutunut lahjakasta väkeä, ja opintoihin sitoutumisen aste on ollut korkea. Yksi seuraus on ollut, että opiskelijayhdistys on pysynyt lojalina oppiaineen työlle ja tuottanut siihen oman, kaikkien arvostaman lisänsä.⁴ Näistä rakennusosista on muodostunut oppiaineen toiminnallinen eetos, joka on näkynyt yli vuosikymmenten. Ammatillisen kunnianhimon, älyllisen avoimuuden ja nyrkit savessa tekemisen yhdistelmä on kannatellut työkulttuuria yli hankalienkin aikojen, jollaisia kaikki tieteelliset yhteisöt joutuvat kohtaamaan. Ylärekisteriin kuuluvia ilmaisia kuten totuuden etsiminen, teoreettisuus, kansainvälisyys, monitieteisyys ja yhteiskuntavastuu ei juuri ole käytetty, vaan parhaat tulokset ovat syntyneet arkisessa puurtamisessa. Siitä ei tekemisen ilokaan ole puuttunut, mikä toivottavasti käy ilmi tämän kirjoituksen lehdistä. Perusasiat ovat olleet kunnossa. Se on auttanut uutta hiljakkoin senioritutkijoiksi varttunutta polvea kurkottamaan kohti asioita, joissa mielikuvitus yhdistyy rohkeuteen tuottaen kaunista jälkeä.

¹ Joukkoon liittynyt Oulun yliopiston psykologian kaitos, joka perustettiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 2020 ja aloitti toimintansa vuonna 2021.

² Kognitiivisen psykologian moderni klassikko kuittaa behavioristisen tieto-opin olankohautuksella: ”cognitive processes surely exist, so it can hardly be unscientific to study them”. Ulric Neisser: *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1967, s. 5.

³ Tästä von Wright sai kiitosta. Oppiaine järjesti vuoden 1983 alussa pienimuotoiset läksiäiset hänen siirryttyään Helsingin yliopiston professoriksi. Juuri siihen aikaan psykoanalyttikoksi koulutettava apulaisprofessori Pirkko Niemelä kiitti von Wrightia siitä, että tämä ”oli antanut hänen tehdä asioita oman halunsa mukaan”. Ajalle oli nimittäin ominaista, että kognitiivisen psykologian suhde psykodynaamiseen ja -analyttiseen lähestymistapaan oli tulehduserkkä.

⁴ Fobia r.y. vietti 50-vuotisjuhlaansa 2.2.2008. Silloinen laitoksen johtaja päätti puheensa näin: ”...Uskon sanovani seuraavan laitoksen koko henkilökunnan suulla. Me olemme ylpeitä teistä ja haluamme tehdä omaa työtämme juuri teidän kanssanne. Haluamme myös tehdä parhaamme, jotta te työelämäännä piakkoin siirtyvinä menette sinne kunnollisesti varustettuina. Siitä te aikanne annatte meidän kuulla.”

Henkilöhakemisto

A

Aaltonen, O.149–150, 170, 172
 Ahlman, E.27, 29–30, 52, 53
 Ahlqvist-Björkroth, S.174
 Aho, J.16
 Ahonen, T.167
 Ahoniemi, A.91, 95
 Ahtola, A.173, 208
 Alanen, Y.132
 Ala-Verronen, V.181
 Alho, K.210–211, 213
 Alvarez, L.103
 Anias-Tanner, H.91, 95
 Anis, M.174
 Antikainen, J.76, 94
 Aromäki-Stratos, A.174

B

Baars, B.173
 Bertram, R.152, 197
 Björkqvist, K.162, 174
 Björkstrand, G.197
 Blinnikka, L-M.115–116, 121, 128
 Boring, E.46, 56
 Broo, R.193
 Bühler, C.33, 43, 46, 56
 Bühler, K.24

C

Carpelan, R.95
 Cattell, J.16
 Churchland, P.173
 Cleve, Z.14
 Crick, F.155

D

Dennett, D.173
 Dreever, J.64
 Dufva, M.173

E

Eerola, O.150
 Ekholm, E.34, 36
 Eskola, S.51, 52

F

Frankenhaeuser, M.115
 Frey, H.170

G

Galperin, P.103, 114
 Gelb, A.26
 Granö, J.59
 Grenquist, P.54
 Grotenfelt, A.14–16, 29, 48, 52, 53

H

Haahtela, I.75
 Haapasalo, S.16
 Hacker, W.109, 115
 Hakanen, A.86, 146, 170, 174
 Hakanen, I.86
 Hakkarainen, P.7, 9, 11, 29, 53, 74, 76
 Halme, M.214
 Hari, R.151, 155, 171–172
 Harjuniemi, I.10, 209
 Harma (Hector), H.133
 Harva, U.31, 53–56
 Hatakka, M.132

Heikkinen, V.....31, 32, 38, 45, 47,
55–56
Helkama, K.....168
Hellström, J.....98
Henriksson, H.....91
Himanen, L.....133
Hinkkanen, A.31–34, 56
Honka-Hallila, S.76
Hulkko, S.105
Hooker, J.L.....214
Hurme, M.154
Huuhka, J.92
Hypén, K.....88
Hyvärinen, L.....107
Hyönä, J.10, 131–132, 137, 152,
167, 172, 204
Hägen, N.10
Häkkinen, K.172
Hämäläinen, H.10, 93, 95, 142, 146,
150, 166, 170–173, 213
Hämäläinen, O.....105
Hämäläinen, P.133
Härmävaara, P.86

I

Ibrahim, S.10, 90, 95
Ihalainen, V.....32–33, 56
Ikonen, T.....53

J

Jaakola, A-M.....174, 207
Jyräs, E.....91, 95
Jäntere, K.....51, 53
Järvikoski, A.....76, 114
Järvilehto, T.115
Järvinen, S.....168
Jääskeläinen, M.21

K

Kaakinen, J.....185, 191, 211, 215
Kaarninen, M.92
Kaarninen, P.92
Kaila, E.13–15, 17, 19–21,
23–33, 42, 48–49, 51–53, 59, 73, 218
Kajamies, A.....139
Kallio, S.133, 173
Kamppinen, M.153, 156
Karineva, A.....95
Karinkanta, E.87
Karrasch, M.....194, 198
Karvonen, E.....209
Karvonen, J.....131
Kaskinen, H.....213
Kaukiainen, A.10, 136, 140, 167, 174
Kauppinen, T.10, 172, 185, 188, 189,
195–196, 198
Kauri, L.115
Kauri, T.115
Keskinen, E.....10, 63, 65, 66, 80,
102, 108, 110–111, 114, 115, 116, 124, 127, 131, 132,
140, 142, 147, 159, 164, 169, 185
Keskinen, S.10, 114, 131, 166
Ketonen, O.....53
Ketovuori, H.....174
Kiiski-Mäki, H.174, 195, 168, 189
Kinni, S.87
Kinnunen, R.10, 116, 139, 166–167,
170
Kiuttu, M.125
Kiviluoto, H.38, 47, 60–61, 64, 67,
72–75, 82, 98, 100, 101, 103, 106, 110, 113, 125,
131
Koch, C.40, 155
Koivisto, Mauno.....165

- Koivisto, Mika133, 154, 173
 Koivumäki, T.87
 Kolehmainen, K.26, 52, 70–71, 74, 75, 80, 114, 171
 Korhonen, T.10, 126, 133, 147–149, 169, 170, 174
 Korja, R.10, 174, 207–208, 214
 Korkiakangas, M.46, 56
 Korpilahti, P.149, 172, 174
 Koskela, R.174
 Koskenniemi, M.30, 34–38, 42, 47, 52, 54–56
 Koskenniemi, S.55
 Koskenniemi, V.A.52
 Koskinen, A.85, 95
 Koskinen, J.136, 137
 Kotti, V.80
 Kramsu, N.195, 198
 Krause, C.151, 171–172
 Krohn, S.53, 62
 Kvist, B.174
 Kuusinen, J.101
 Kuusinen (Kontola), K-L. 80, 85, 87
 Kuzmin, E.84
 Kärnä, A.214
- L**
 Laapotti, S.132, 213
 Laasi, R.168
 Laatu, S.129, 133
 Lagerspetz, K.M.J.23, 52, 61–62, 64, 66, 69–70, 73–75, 110, 112, 115, 129, 135–136, 159, 162–163, 168, 169, 174, 191, 197
 Lagerspetz, K.Y.H.60, 174
 Lagerspetz, M.60, 89, 91, 95
 Lahtela, K.88, 105, 116, 125, 127
 Lahti, P.53
 Lahtinen, A.91
 Laionmaa, M.95
 Laitinen, M.214
 Laine, J.86, 91, 95
 Laine, M.10, 52, 75, 87, 88, 95, 105, 119, 131, 133, 144, 148–150, 152, 165, 169–172, 191–193, 197
 Lang, H.149–151, 167, 170–172
 Lassenius, M.105
 Lauerma, H.173
 Laukkio, I.107
 Laurinen, P.115
 Lehenkari, J.213
 Lehmusto, H.30–31, 38, 42–43, 55–56
 Lehtimäki, H.311
 Lehtinen, E.131, 165
 Lehtiö, P.70, 74–75, 101, 113, 170
 Lehto, H.185
 Lehtonen, M.152
 Lehtonen, R.160, 174, 168, 207
 Lehtovaara, A.16, 59, 60, 62, 70, 112, 159, 174
 Leikas, K.174
 Lemola, T.213
 Lensu, O.173
 Leontjev, A.84, 103, 109, 114–115
 Leppänen, J.212
 Levä, E.95
 Lindell, A.168
 Lindeman, J.167
 Lindman, R.193, 197
 Lindström, K.115
 Little, T.185
 Lurija, A.103, 120, 148
 Lyytinen, H.167, 168

M

- Majanen, M.185
 Makkonen, T.10, 95, 106, 107
 Markkanen, M.85, 121
 Markkanen, S.113, 193
 Marttila, R.170
 Maruszewski, M.148, 170
 Maunula, A-M.174
 Metsäntähti, P.91, 170
 Miettinen, P.10, 116, 121, 126–127, 132
 Mikkonen, V.10, 62, 64, 68–70, 74–75, 109–110, 113, 115, 119, 124, 171, 218
 Mustelin, N.17
 Muttonen, M.91, 95
 Myyrä, J.92
 Mäki, N.25–27, 52, 167

N

- Neiglick, H.14–17, 48
 Neisser, U.67, 74, 219
 Niemelä, P.10, 69, 74, 76, 101, 105, 106, 110, 114–116, 119, 120, 128, 163, 185, 187, 219
 Niemi, J.144
 Niemi, P.O.10, 57, 70, 93, 110–111, 119, 122–123, 131, 165–169, 171–172, 187, 189, 191–192
 Niemi, P.M-L.93, 115, 131, 166
 Niemi, T.94
 Nieminen, O.10, 120, 121, 131, 197, 198
 Niini, M-L.53
 Niiniluoto, I.173
 Niitemaa, T.197
 Norvasuo, M-K.95
 Nummenmaa, L.156, 185

- Nummenmaa, A-R.113
 Nummenmaa, T.64, 168
 Nurmela, T.74
 Nurmi, J.95, 91, 119, 121, 131
 Nurmi, L.80
 Nurminen, A-M.74, 109
 Nyman, G.115
 Nyqvist, L.174
 Näätänen, R.151, 168, 171–172

O

- Ojala, M.114
 Ojansuu, R.61, 64, 73
 Oksala, O.38, 54
 Oksanen, A.79
 Olkinuora, E.131, 140, 167
 Olweus, D.163

P

- Paloheimo, H.114
 Paradis, M.171
 Pehunen, R.92
 Perälä, T.53, 73
 Petrovski, A.104, 114
 Peurala, A.86
 Piha, J.174
 Porthan, H.G.13–14, 16
 Portin (Mettälä), R.75, 112, 126, 133, 147–149, 153, 170
 Poskiparta, E.131, 139, 163, 164, 166, 167, 174
 Pusa, J.95
 Pylkkänen, P.154
 Pyysalo, O.10, 82, 93–94, 98–99, 113, 119, 120, 125, 132, 144, 150, 187, 188
 Päätaalo, R.87

R

Railo, H.153–154, 173
 Rantalaiho, M.174
 Rask, M.179
 Rauma, L.95
 Rauste-von Wright, M.10, 73, 101, 106, 108, 110, 113–115, 119, 125, 127, 218
 Rayner, K.132
 Reijonen, P.110, 122, 185
 Renvall, K.152
 Renvall, P.25–26, 30, 51, 52
 Revonsuo, A.10, 129–130, 133, 151–156, 170, 172–173
 Rinne, J.153
 Rinta-Kanto, J.146
 Rohde, K.64
 Rousi, A.138, 150, 166, 171
 Räihä, H.10, 157, 160, 169, 173, 174, 177, 198, 207

S

Saari, S.125
 Saarinen, M.10, 76, 81, 91–93, 95, 113
 Sandnabba, K.174, 193
 Salmivalli, A.149
 Salmivalli, C.10, 74, 133, 163–164, 173–175, 189–190, 208, 210–212, 214
 Salmela, M.21, 52–53
 Salmi, S.185
 Salminen, H.75
 Salminen-Vaparanta, N.154
 Salo, P.211–212
 Salo, U.112
 Salokangas, R.132
 Salomaa, J.9, 20–21, 24, 27–38, 42–49, 52–56, 59, 218

Salomaa, S.29, 31, 40–41, 54
 Salomäki, S.174
 Samooja, M.16
 Salonen, P.131, 166
 Savolainen, R.94
 Searle, J.174
 Setälä, E.N.59, 73
 Seuri, A.206, 213
 Sikka, P.173
 Sillanpää, M.170
 Silvén, M.131, 166
 Snellman, J.W.16, 42, 55
 Soikkanen, T.52
 Strømnes, F.114
 Summala, H.115
 Sundstein, C.215

T

Takala, M.46, 56, 69
 Tamminen, T.213
 Tanner, T.10, 89, 91
 Tahkokallio, K.72, 114
 Thaler, R.215
 Thurstone, L.38, 46, 75
 Tikka, J.94
 Tikkanen, S.132
 Tiuraniemi, J.87, 94, 146, 170, 178, 185, 203
 Toivonen, J.174
 Torsti, J.174
 Torvinen, V.64
 Tucker, D.214
 Tuimala, P.174
 Tukkinen, L.125
 Tuominen, L.174
 Tuominen, O.54
 Tuominen, T.213

Tuompo, A.....31–33, 38–47,
54–56, 59–60, 80–81, 92, 218
Turunen, T.174

U

Underwood, G.123, 132
Uola, M.55
Upanne, M.....114
Uusi-Heikkilä, Y.....10, 76, 101, 114

V, W

Wahlbeck, J.-C.105
Waldstedt, F.16
Valjakka, R.....174
Valli, K.....173
Valtasaari, A.53
Vanhanen, S.....214
Vares, V.....52, 202, 213
Varjonen, M.10, 121, 188
Vartiainen, H.....206, 213
Vauras, M.....10, 115, 119–120, 131,
138, 157, 166–167, 169–170, 174, 177, 185
Westermarck, E.....16
Venna, Y.16
Vidjeskog, J.174
Viemerö, V.174
Viitamäki, R.60
Wikman, E.....168
Viljamaa, K.213
Viljamaa, T.16
Vilkman, E.....172
Virsu, V.52
Virta, P.10
Virtanen, K.151
von Fieandt, K.....33, 47, 60
von Wright, J.10, 13, 16, 60–62,
64–65, 67–70, 72–76, 93, 97, 99–101, 106–110,

113–115, 119, 125, 127, 131, 170, 191, 197, 218–219
Voeten, M.185
Wundt, W.14, 16, 28, 30, 122
Vuorinen, R.115
Vygotskij, L.....103, 114
Välitalo, T.....169

Y

Ylinen, M.10, 146, 169, 170, 207

KUN TURUN YLIOPISTO PERUSTETTIIN,
heti alussa aloitti toimintansa myös psykologian laboratorio,
lajissaan maan ensimmäinen. Professori emeritus Pekka Niemen
kirja kuvaa sen 100-vuotistaipaleen. Yliopiston, oppiaineen ja
monen yksityisen arkiston aineistoa värittävät yli 20 entisen tai
nykyisen työntekijän ja opiskelijan haastattelut ja kirjalliset
muistumat. Menestys, kriisit ja myös kommellukset limittyvät
toisiinsa tavalla, jossa tuntuu tarkoituksestaan tietoisien
tieteellisen yhteisön pulssi.

PEKKA NIEMI aloitti psykologian opintonsa Turun yliopistossa
vuonna 1967 ja jatkoi niitä University of Oregonissa 1974–1975.
Hän oli Åbo Akademin psykologian professori 1988–1997 ja sen
jälkeen Turun yliopiston psykologian professori eläköitymiseensä
asti vuonna 2012.

**TURUN
YLIOPISTO**